

प्रस्तावना ।

इह किल जैनग्रन्थसन्दर्भे कथानुयोगद्वारा धर्मतत्त्वनिरूपकाः प्रभृतसंख्या ग्रन्था दरीदृश्यन्ते । ते च सर्वेऽपि महाद्रुभावचरित-
ख्यापनेन विशेषतश्च तीर्थंकरप्रबन्धेनैहिकाद्युष्मिकनीतिमयत्वेन च सर्वेषां महोपकारिणः सन्ति । तेषु च कतिचिद्ग्रन्थाः शोधयित्वा
मुद्रायत्रणद्वारा प्राकटयं नीता वरिवर्त्तन्ते विविधसंस्थाधिकारिभिः, यतः पठनपाठनसामग्रीसुलभत्वेन सर्वेषां साधुसाध्वीश्रावकश्रा-
विकादीनां महोपकारितया प्रभवन्ति । किं चानन्यसाधारणमाहात्म्यानां जिनेश्वराणामनेकानि चरितानि भिन्नभिन्नाचार्यकृतानि
प्राकृतसंस्कृतभाषामयानि प्रकटितानि भाण्डागारुप्तानि च विद्यन्ते । तेषु चेदं श्रीपार्थनाथस्वामिनः परमपवित्रं चरित्रमस्माभिः
प्रकटीकृतम् । यद्यपीदं चरितं वक्तु एव कलिकालसर्वज्ञश्रीमद्देमचन्द्रस्वरिपादनिर्मितत्रिपष्टिशलाकापुरुषचरितान्तर्गते संक्षिप्तमस्मा-
भिरेव प्रकटीकृतं, श्रीमद्भावादेवस्वरिचरितं च वित्तं वाराणसीस्थश्रीमद्यशोविजयसंस्कृतपाठशालाख्यमस्थया प्रकटितं । प्रथमं
चैतत् सरलमपि पद्यात्मक द्वितीयं च गभीरार्थं पद्यात्मकं च, यतो द्वयमप्येतत्साहित्यरसिकानां विदुषामेवोपकाररूपमिति विचार्य
यत्किञ्चिद्वीर्वाणज्ञानामुपकारार्थमिदं गद्यात्मकं सरलभाषोपेतं च निरधारि ।

चरितस्य चास्य निर्मातारः श्रीमच्चान्द्रगच्छीयगुरुश्रीसधरीरगीतार्थमुख्यान्तेवासिन उदयवीरनामानः । सत्तासमयैश्रयां सं०
१६५४ वर्षे ग्रन्थनिर्माणायसरेण स्पष्ट एव ज्ञायते ग्रन्थान्तलिखितस्त्रोपज्ञप्रशस्तौ । तथाहि—

“ तदीयगच्छे गुरुसंघवीरगीतार्थमुख्याः सकला वभूवुः ।

येषां करस्पर्शनतोऽपि मूर्खः, प्राज्ञो भवेत्सर्वकलाप्रधानः ॥ ४ ॥

तदीयाशिष्योदयवीर एव, सद्भवन्धेन हि शास्त्रमेतत् ।
 कथाप्रबन्धैः सरस प्रधानं, निरूपयामास गुरुप्रसादात् ॥ ५ ॥
 वेदवाणतुचन्द्राल्यसंख्ये (१६५४) वर्षे वचोष्टके ।
 मासे च सितसप्तम्यां ग्रन्थोऽयं निर्मितो मुदा ॥ ८ ॥ ”

पूज्यानां चैषामन्यापि काचित्कृतिविद्यते न वेति ज्ञातुं न लब्धं किञ्चिदवलम्बनं । चरित्रे चास्मिन्नष्टसर्गात्मके स्थाने स्थाने धर्मतत्त्वचनिरूपणपूर्वं रसिककथानकेनाक्षिप्यन्ते वाचकश्रोतृजनमनांसीति प्रतीत्यर्थं वाचकवर्गो वाचयितुमेव प्राथ्यते । विषयज्ञानार्थं च प्रतिसर्गं विषयानुक्रमः कथानुक्रमश्चाधो लिख्यते—

प्रथमः सर्गः । चतुर्विंशतितमपत्रपर्यन्तम् ।

पोतनपुराधीशोऽरविन्दो नाम राजा । राज्ञी च धारिणी । तस्य पुरोहितो विश्वभूतिर्नाम । तस्यानुद्धरा प्रिया । तयोर्मरुभूति-
 कमठनामानौ सुतौ । तयोरेकतरो धर्मिष्ठोऽपरश्चाधर्मतत्परः । मरुभूतेः पत्नी वसुन्धरा कमठस्य चारुणा । विश्वभूतेराद्यस्वर्गगमनमनुद्-
 रायाश्च तस्यैव प्रियात्वं । मरुभूतेः पुरोहितपदप्राणं । हरिश्चन्द्रमुनेरागमनं । तद्देशनायां ललिताङ्गकथाकर्णनेन मरुभूतेर्वैराग्यप्राप्तिः ।
 मरुभूतिपत्न्याः कमठेन सह विलसनम् । कमठस्त्रीमुखेन मरुभूतेस्तज्ज्ञानं । मरुभूतेः साक्षादर्शनानन्तरं प्रस्तावे राज्ञे तद्दुश्चेष्टितनिवेदनं ।
 सापमानं नृपकृतं कमठस्य राज्याभिष्कासनं । तेन कमठस्य श्रावद्वेषः । कमठस्य शिवतापसात्तापसीदीक्षाङ्गीकारः । नृपेण निरि-

द्वस्यापि मरुभृतेर्भ्रातृसमीपे क्षामणाय गमनं । तेन प्रत्युत प्रवृद्धकोपेन रुमठेन शिलामोचनत्कृतो भ्रातृवधः । मरणानन्तरं मरुभृतेर्ह-
स्तिभयोऽख्यायाथ हस्तिनीभवः ।

मेघानां क्षणदृष्टनष्टत्वं दृष्ट्वाऽरविन्दनृपस्य वैराग्येण दीक्षाग्रहणं । वने गतस्य राजर्षेर्मांरणाय हस्तिनो धावनं । राजर्षेरुपदेशेन
हस्तिनोर्धर्मग्राप्तिः । राजर्षेरष्टापदगमनं तत्र केनलाराप्तिर्मोक्षगमनं च ।

भ्रातृवधेन कमठस्यान्यतापसकृततिरस्कारः, मृत्वा च कुर्कुटाहिभवनं । कुर्कुटाहेर्हस्तिस्थानगमनं, तत्कृतदंशेन हस्तिनः समा-
धिनाऽष्टमेवलोकप्राप्तिर्हिंसिन्याथ द्वितीयदेवलोकैर्देवीत्वं । अन्योऽन्यरागातिशयाद्देवेन देव्याः स्वस्थाननयनं । कुर्कुटाहेः पञ्चम-
नररुगमनं सप्तदशसागरोपमायुष्येन ।

द्वितीयः सर्गः । पट्टपञ्चाशत्तमपत्रपर्यन्तम् ।

जम्बूद्वीपे पूर्वमहाविदेहे सुकच्छविजये वैताढ्यगिरौ तिलकपुर्यां नगर्यां विद्युद्गतिविधाधरेन्द्रः । तस्य राज्ञी तिलकावती ।
तस्याः कुक्षौ गजजीवदेवस्य स्वर्गाञ्च्युत्वाऽवतरणं, जन्मानन्तरं च किरणवेगनामकरणं । तस्य पद्मावत्या सामन्तराजकन्यया सहो-
द्वाहः । विद्युद्गतेर्दीक्षया मोक्षावाप्तिः । किरणवेगस्य राज्यं पालयतो धरणवेगनामपुत्रोत्पत्तिः । विजयभद्राचार्यस्यागमनं । देश-
नायां पञ्चाणुनतादिविषयकरुथाश्रवणादिना किरणवेगस्य वैराग्येण दीक्षाग्रहणं हिमाद्रिगमनं च । तत्र कूर्कुटाहेर्नरकाटुद्वृत्य
कालदारुणसर्पत्वं । सर्पदेशेन मुनेर्द्वादशे देवलोकैर्गमनं । सर्पस्य च दचदग्धस्य पृथुयां पृथिव्यां द्वाविंशतिसागरोपमा-
युपोत्पत्तिः ।

तृतीयः सर्गः । त्र्यशीतितमपत्रपर्यन्तम् ।

जम्बूद्वीपे पश्चिममहादिदेहे सुगन्धिविजये शुभंकरानगर्यां वज्रवीर्यनृपस्य लक्ष्मीवती राज्ञी । तत्पुत्रः किरणवेगजीवो वज्रनाभनामा । तेन विजयापाणिग्रहणं । वज्रनाभस्य मातुलेयस्य कुबेरस्य नास्तिकनादिनः तत्रागमनं । अन्यदा लोकचन्द्रसूरिसमीपे सकुबेरस्य वज्रनाभस्य वन्दनार्थं गमनं । स्मरिक्तदेशनायां कर्मस्वरूपवन्धकारणस्थित्यादि श्रुत्या कुबेरकृतनास्तिकवादो गुरुदत्तमुत्तरं सविस्तरं च । गुरुक्तवणिक्पुत्रत्रयकथा, तदुपनयश्च । पञ्चदशकर्मदानस्वरूपं, द्वाविंशत्यभक्ष्यस्वरूपं, रात्रिभोजनोपरि कथानकं, द्वात्रिंशदनन्तकायस्वरूपं, अनर्थदंडस्वरूपं, धर्ममूलं विनयो विवेकश्च, विवेकोपरि सुमतिकथा, सत्संगस्थावश्यकता, तदुपरि प्रभाकरकथा, अल्पाक्षरैर्धर्महस्यं, देवगुरुधर्मस्वरूपं, कुबेरस्य प्रतिबोधः । वज्रवीर्यकुबेरयोर्दोक्षाग्रहणं वज्रनाभस्य राज्यग्रहणं च । वज्रनाभस्य चक्रायुधपुत्रोत्पत्तिः । क्षेमंकराजिनपार्श्वे वज्रनाभस्य चारित्राङ्गीकारः । आकाशमार्गेण मुनेः सुकच्छविजये गमनं । तत्र नरकादुद्भृत्य भिच्छत्वं प्राप्तस्य सर्पजीवस्य चाणघातेन युनेराराधनेन मध्यग्रैवेयके उत्पत्तिः सप्तविंशतिसागरायुषा । भिच्छस्य मृत्वा सप्तम्यामवन्त्यां गमनम् ।

चतुर्थः सर्गः । एकोननवतितमपत्रपर्यन्तम् ।

जम्बूद्वीपे पूर्वमहाविदेहे सुरपुरनगरनरेशो वज्रबाहुः । सुदर्शना तद्राज्ञी । मध्यग्रैवेयकाच्च्युतो देवथतुर्दशस्वमस्रचितचक्रिजन्मा सुवर्णवाहुर्नाम तयोः पुत्रः । पुत्रं राज्ये न्यस्य वज्रबाहोर्दोक्षया केनलेन च मोक्षगमनं । राज्यं पालयतः सुवर्णबाहोरन्यदा वने गतस्य दिव्यगज दृष्ट्वा तदुपर्यारूढस्य गजेन वैताढ्ये उत्तरश्रेण्यां रत्नपुरनगरसमीपे मोचनम् । उत्तरश्रेणिस्वामिना मणिचूडेन सत्कारपूर्वकं नगरमध्ये नयनं, तं च स्वकन्या पद्मावती परिणायिता । तदनन्तरं तस्य पञ्चसहस्रविद्याधकन्यानां पाणिग्रहणं । ततः स्वनगरागमनं । तत्र चतुर्दशरत्नानां प्राक्तयं । बहिर्निर्गतचक्ररत्नानुसारेण पदखंडसाधनं नवनिधानलाभश्च । ततो नगराग-

तस्य चक्रिणो द्वादशवार्षिको राज्याभिषेक ऋद्धिवर्णनं च । अन्यदा समवसृतस्य जगन्नाथतीर्थकरस्य यन्दनार्थं चक्रिणो गमनं । देशनायां सम्यक्त्वमिथ्यात्वस्वरूपं मिथ्यात्वस्य चाशीत्यादिभेदवर्णनं श्रुत्वेहापोहेन चक्रिणो जातिस्मरणं पूर्वजन्मचरित्र-
विषयं वैराग्यं, पञ्चमुष्टिलोचः, दीक्षाग्रहणं, गीतार्थत्वं, एकाकिविहारित्वं, विंशतिस्थानकाराधनं, विहारक्रमेण क्षीरगिरिगमनं
च । नरकादुद्घुत्तेन कमठजीवेन सिंहत्वप्राप्तेन मुनिदर्शनजातद्वेषेण क्रुतप्रहारस्य मुनेराराधनया दशमे देवलोके विंशतिसागरायुषो
त्पत्तिः । सिंहस्य चतुर्थष्टयिव्यां गमनं, ततथोद्घुत्त्य तिर्यग्गतिभ्रमणं ।

पञ्चमः सर्गः । पणवतितमं पत्रं यावत् ।

मिहजीवस्य नारकतिर्यग्गत्योभ्रमतो दरिद्रब्राह्मणपुत्रत्वेन जननं । तज्जनिमात्रादेव मातापितृमरणं । लोककृतकमठाभिधानस्य
तस्य कष्टजीवनानुभवो धनिकदर्शनादिष्यर्लुत्यमुद्दिग्नत्वेन तापसदिक्षाप्राप्तिश्च ।

जम्बूद्वीपे भरतक्षेत्रे गंगातीरे वाराणस्यां नगर्यामथसेनो राजा । चामादेवी राज्ञी । दशमर्दवलोकाच्च्युत्वा चैत्रकृष्णचतुर्थ्यां
विशाखायां चामाकुक्षावतारः । तीर्थकरजन्मसूचकचतुर्दशस्वमदर्शनफलश्रवणजातप्रगोदाया देव्याः क्रमेण पौपकृष्णदशम्यां विशा-
खायां सर्पलांछितस्य नीलवर्णस्य पुत्रस्य जननम् । दिक्कुमारीणामागमनं, तत्कृतस्रक्तिकार्यं, जन्मोत्सवः, इन्द्रासनकम्पेन तदागमनं
देवकृतजन्मोत्सवः, इन्द्रकृतस्तुतिः, जिनस्य स्रक्तिकाण्डे मोचनं, नन्दीधरे देवकृतमहोत्सवः, प्रातरथसेनभूपकृतमहोत्सवः, पार्श्वनाम-
स्थापनं, रूपवर्णनादि । अन्यदा कश्चित् पुरुष आस्थानस्थितमथसेनराजानमागत्य न्यवेदयत्—कुशस्थलनृपस्य प्रसेनजितः प्रभावती
नाम कन्या । पार्श्वकुमारगुणश्रवणजातानुरागां तां पार्श्वकुमाराय स्वयंवरे प्रहेष्यन् राजा ज्ञाततद्बृत्तान्तेन कलिङ्गानां यवनभूपेन ससै-
न्येन रुद्धधन्तां प्रपन्नो मंत्रीभिर्मंत्रयित्वा मंत्रिपुत्रं मां पुरुषोत्तमं भवत्समीपं प्रेषितवान् । तच्छ्रुत्वा तत्साहाय्याय जिगमिषुं पितरं

विज्ञप्य पार्श्वकुमारश्चाल । तदा मार्गे गच्छन्तं कुमारं साहाय्यायेन्द्रो मातलिं सारथिं सरथं प्रेषितवान् । कुशस्थलागतं प्रभुं यवन-
राजो भयेन नमस्चक्रे । प्रसेनजिता प्रभावतीपाणिग्रहणाय प्रार्थितः प्रभुः पितुराज्ञाऽभावेन नानुमेने । ततः प्रसेनजितः प्रभावत्या
सह वाराणस्यामागमनं । पितुराग्रहेण च प्रभुणा तस्याः पाणिग्रहणम् ।

षष्ठः सर्गः । पञ्चविंशत्युत्तरशततमं पत्रं यावत् ।

एकदा पार्श्वकुमारेण वातायनस्थेन पूजादिसामग्रीसहितान् जनाबगरान्निर्गच्छतो दृष्ट्वा पृष्टो लोकः कमठतापसागमनं कथित-
वान् । तदा प्रभुरश्वारूढस्तत्र जगाम । तत्राग्निना दहत्काष्ठं सर्पगर्भं ज्ञानेन ज्ञात्वा प्रभुणा सर्वजनप्रत्ययार्थं द्विधा कारयित्वा सर्पो
निष्क्रासितः । स च प्रभुदत्तनमस्कारमंत्रप्रभावेण मृत्वा धरणेन्द्रो जातः । प्रभुः स्वगृहमासदत् । विलक्षश्च कमठः प्रभूपरि द्वेषं
वहन् मृत्वा मेघकुमारेषु मेघमालिनामा देवो जज्ञे ।

एकदा लोकाग्रहेण प्रभोरुद्यानगमनं तत्र च राजीमतीत्यागवृत्तान्तनिवेदकचित्रपट्टदर्शनेन वैराग्याविर्भावाच्छुभभावानारूढस्य
लोकान्तिकदेवैः कृता दीक्षावसरविज्ञप्तिः । ततः प्रभाते पितुराज्ञया वार्षिकदानारंभः । वत्सरान्ते इन्द्रादिकृतमहोत्सवेन स्वामिन-
श्चारित्रस्वीकारः पौषकृष्णैकादश्यां प्रभोः प्रथमाष्टमस्य पारणकं धन्यसार्थवाहस्य गृहे जातं, ततस्तत्र पञ्चदिव्यभवनं । विहारक-
मेण प्रभोः कुंभसरोवस्तीरे गत्वा कायोत्सर्गेणावस्थानं । तत्र महीधरनाम्नो गजस्यागमनं, प्रभुं दृष्ट्वा जातजातिस्मृतिना तेन प्रभोः
कृता कमलपूजा । तज्ज्ञात्वा समीपस्थंचंपापुरीस्वामिनः करकंडो; तत्रागमनं । प्रभुस्तु पूर्वमेव विहारं कृतवान् । ततस्तत्र नृपेण
चैत्यं कारयित्वा प्रभुप्रतिमा प्रतिष्ठापिता, तच्च तीर्थं कलिखंडाभिधं सप्रभावं जातं । व्यन्तरभूतेन हस्तिना तत्तीर्थमधिष्ठितं ।

शिवपुर्यागतस्य प्रभोः कौशल्याभिधाने वने कायोत्सर्गणावस्थानं । उपकारं स्मरता धरणेन्द्रेण तत्रागतेन प्रभोरुपरि छत्र धृतं । प्रभुनिहार कृतवान् । धरणेन्द्रः स्वस्थानं जगाम । लोकैस्तत्राहिच्छत्रा नाम पुरी वासिता । प्रभू राजपुर गतवान् । तत्रेश्वरनाम्नो भूपतेः प्रभुं नत्वेहापोहेन जातं जातिस्मरणं । मंत्रिणा पृष्टेन राज्ञा पूर्वभवः कथितः । प्रभुर्विजहार । तत्र नृपकारित्तैत्स्यं कुकुटेधर-
नाम्ना प्रसिद्धं जातं ।

प्रभुः फचिदुपतापसाथ्रमं कायोत्सर्गं कृतवान् । तत्रावधिना ज्ञातपूर्वभववैरेण मेघमालिनाऽऽगत्य गजव्याघ्रचित्रकसर्पवृश्चिकदेवाङ्ग-
नारजोष्टिष्वेतालाद्यनेकोपसर्गाः कृताः । प्रान्ते मेघवृट्था प्रभोर्नासाग्रं यानज्जले समागते आसनकंपेन धरणेन्द्रागमनं, तेनाद्यः कमलमुपरि
च च्छत्रं निस्तारयतोपसर्गं नित्रार्यं मेघमाली हकितः, ततः स देवाधमो वृष्टिं संहृत्य नत्वा च स्वस्थानमियाय, धरणेन्द्रोऽपि गतः ।
दीक्षादिनाचतुरशीतितमे दिने चैत्रकृष्णचतुर्थ्यां विशाखायां घातिकर्मक्षयेण प्रभोः केनलोत्पत्तिः, देवकृतसमवसरणरचना,
तदूर्णनं, अश्वसेननृपस्य वद्धापनेन सपरिवारस्यागमनं, नृपकृतः प्रभुस्ताः । भगवद्देशनायां दानधर्मव्याख्या, ज्ञानदानस्योत्तमत्वं,
तदुपरि धनमित्रकथा, अभयदानव्याख्यायां वसन्तककथा, सुपात्रदानविषये वणिक्पुत्रचतुष्टयकथा, शीलधर्मोपरि मदनरेखाकथा,
तपोधर्मोपदेशे सनत्कुमारचक्रिकथा, भावधर्मव्याख्यावसरे पुंडरीककंडरीककथा चेति । अश्वसेनादीनां प्रतिबोधः । चामादेवीप्रभावती-
सहितेन राज्ञा दीक्षांकीकृता । भगवतो गणधरदशकस्थापना देवच्छन्दगमनं च ।

सप्तमः सर्गः । द्विपञ्चाशदुत्तरशततमं पत्रं यावत् ।

आद्यगणधरार्यदत्तदेशनायाममात्यस्य गृह्णधर्मपृच्छया सम्यक्त्वमूलं द्वादशतन्व्याख्यानं सातिचारं, श्राद्धतत्पालनाशक्तस्या-
रश्यकता जिनपूजाकरणे, जिनपूजया तीर्थकरनामकर्मोपार्जकस्य राणस्य कथा, पूजायाः प्रकारत्रयं तत्र पुष्पपूजोपरि वयसेनकथा,

अक्षतपूजाविषये शुकरराजकथा, भावपूजाव्याख्यानावमरे च वनराजकथा । समाप्तायां देशनायां समग्रसभायाः प्रभुं वन्दित्वा स्वस्थानगमनं । पार्श्वपक्षपद्मावतीदेव्योरधिष्ठापकत्वं । प्रभोर्विहारश्च ।

प्रस्ता-

॥ ५ ॥

अष्टमः सर्गः । द्विषष्ट्यधिकशततमं पत्रं यावत् ।

पुंड्रदेशे साकेतनपुरोपवने प्रभोः समवसरणं । सागरदत्तसार्थवाहवृत्तान्तः । प्रभोर्देशनया सागरदत्तस्य वैराग्येण तत्रैव शुभभावनया केवलोत्पत्तिः, प्रभोः शिष्यचतुष्टयस्य तद्भवसिद्धिश्रवणतः परिव्रज्याशैथिल्यं, पुनश्च पश्चात्तापेन प्रभुपार्श्वार्थगमनं, शुभभावनया केवलोत्पत्तिश्च ।

बन्धुदत्तकथान्तर्गतश्रीगुप्तरुथानकेन पल्लीपतेः प्रतिबोधः । मधुविन्दुदृष्टान्तः सोपनयः । बन्धुदत्तपल्लीपत्योर्भवनिस्तारः । प्रभोः परिवारः । संमेतशिखरगमनं । तत्र श्रावणशुक्लाष्टम्यां निर्वाणं । इन्द्रादीनामागमनं तत्कृतनिर्वाणमहोत्सवश्चेति । प्रशस्तिश्चेति ।

एतत्पुस्तकं श्रीजैनधर्मप्रसारकसमया पूर्वं मुद्रितम् । तस्य पुनर्मुद्रणे प्रार्थितेन जैनधर्मप्रसारकसमाध्यक्षेण श्रीमान् कुंवरजीभाइ आणंदजी' इत्यनेन आज्ञा प्रदत्ता, इत्यत एतत्पुस्तकमनुसृत्य संशोध्य पुनर्मुद्रितम्, तथापि दृष्टिदोषाद् ग्रामादवशाद् मुद्रायन्त्रदोषाद्वा या काचनाशुद्धयो भवेयुः ताः सहृदयैः संशोधयितव्याः ।

प्रकाशकः

अथ कथानुक्रमः ।

कथापुरुषनाम.	विषयः	पत्राङ्क.	पृष्ठ.	कथापुरुषनाम.	विषयः	पत्राङ्क.	पृष्ठ.
१ ललितांगसञ्जनौ	धर्मजयः	२	२	१२ भिव्रत्रयं	रात्रिभोजनविरमणं	७०	१
२ नन्दकमद्रकौ	कुविकल्पेन देवार्चनं	२१	२	१३ सुमतिः	विवेकः	७५	१
३ धन्यवर्णिक्	कुविकल्पेन मुनिदानं	२२	१	१४ प्रभाकरः	सत्संगः	७७	२
४ आतरी	काकिणीकृते सहस्रनाथः	२६	२	१५ धनमित्रः	ज्ञानदानं	१०४	१
५ भीमकुमारः	जीवदया	२८	२	१६ रोहिणी (अंतरंगकथा)	शालिकृष्णपञ्चकं	१०६	२
६ चन्द्रासर्गौ	कठोरभाषा	३७	२	१७ वसन्तकः	अभयदानं	१०९	१
७ वसुराजः	सत्यं	४०	१	१८ सार्थवाहपुत्रचतुष्टयं	सुपात्रदानं	१११	१
८ महावलः	अदत्तादाननिषेधः	४३	२	१९ मणिरथमदनरेखे	शीलं	११४	१
९ सुन्दरराजः	परस्त्रीत्यागः	४६	२	२० प्रत्येकशुद्धः नमिराजर्षिः (अंतरंगकथा)	तपः	११९	१
१० धनसारः	परिश्रमप्रमाणं	५२	१	२१ सनत्कुमारचक्री	भावना	१२०	२
११ वर्णिकत्रयं	मनुष्यभवसाफल्यं	६०	२	२२ पुंडरीककंडरीकौ		१२२	२

कथापुरुषनाम.

२३ रावणः

२४ अमरसेनवयसेनी

२५ शुक्रराजः

२६ वनराजः

विषयः

जिनपूजा

पुष्पपूजा

अक्षतपूजा

भावपूजा

कथापुरुषनाम,

२७ भिच्छः

२८ सागरदत्तः

२९ बन्धुदत्तपल्लीपती

३० श्रीगुप्तः (अन्तरंगकथा) सुकृतात्पापनाशः

विषयः

भावपूजा

सत्यधर्मनिश्चयः

पृष्ठ.

१५१

१५३

१५४

१५८

पत्राङ्क.

१५१

१५३

१५४

१५८

क्रमः

कथानु-

॥ ६ ॥

॥ ६

श्री

श्रीपार्श्वनाथचरितम् ।

श्रीपञ्चपरमेष्ठिभ्यो नमः

प्रोद्यत्सूर्यसमं सुरासुरनरैः संसेवितं निर्मलं श्रीमत्पार्श्वजिनं जिनं जिनपतिं कल्याणवल्लीघनम् ।
तीर्थेशं सुरराजवन्दितपदं लोकत्रयीपावनं वन्देऽहं गुणसागरं सुखकरं विश्वैकचिन्तामणिम् ॥ १ ॥
भास्वद्देवविनिर्मिते वरतरे सिंहासने संश्रितं चञ्चामरवीज्यमानमनिशं छत्रत्रयीराजितम् ।
रूप्यस्वर्णमणिप्रभासितवरैर्वप्रत्रयैर्भूषितं वन्देऽहं जिनपार्श्वदेवविमलं भानूयमानोदयम् ॥ २ ॥
वीणापुस्तकधारिणी भगवती देवेन्द्रसंसेविता वाग्देवी जयतात् सुरासुरनरैः संपूजिता सन्सुखा ।
संसारार्णवतारिणी विजयिणी दारिद्र्यनिर्नाशिनी विघ्नध्वान्तहरी सुसौख्यजननी सर्वार्थसंसाधिनी ॥३॥
प्रणम्य भारतीं भक्त्या नत्वा गुरुपदांबुजम् । चरित्रं पार्श्वनाथस्य गद्यबन्धेन कीर्तये ॥ ४ ॥

तथाहि—जम्बूद्वीपाभिधे द्वीपे लक्ष्ययोजनविस्तृते दक्षिणार्धे भरतं समस्ति । तत्र पोतनपुराभिध नगर वर्तते । तच्च द्वादश-

योजनायामं नवयोजनविस्तृतं दिव्यप्रासादमुन्दरं विपणिश्रेणिविराजितं नररत्नैरलंकृतम् । तत्रारविन्दोपमः श्रीमानरविन्दनरेश्वरो राज्यं चरीकृतिं । स च न्यायवान् प्रजापालको जितारिविचक्षणो धर्मस्तः श्रद्धालुः परोपकारी प्रतापवान् । तस्य गुणधारिणी धारिणी-नाम्नी प्राणप्रिया पट्टराज्ञी समस्ति । सा च परोपकारिणी न्यायवती शीलवती गुणवती धर्मवती पुत्रवती । तस्मिन् राज्ञि राज्य-मनुशासति मति प्रजाः सर्वा मुदमुदिताः सन्ति । तस्य नृपस्य विश्वभृतिपुरोहितोऽस्ति । स च विद्वान् पंडितो न्यायशास्त्रधर्मशास्त्रकुशलः श्राद्धधर्मप्रवीणो राजमान्यो महार्द्धिको राज्ञः पौरोहित्यं करोति, प्रतिक्रामति च । तस्यानुद्धरा नाम पतिव्रताव्रतप्रिया सद्धर्मचारिणी शीलालंकारधारिणी प्राणबह्वृत्तिकमठनामानावद्भ्रजौ स्तः । तवेवं निपुणौ प्रवीणौ पंडितौ । मरुभृतिस्तु प्रकृत्या सरलस्वभावः सत्यवादी धर्मिष्ठः सज्जनो गुणवान् । कमठस्तु दुष्टो लंपटो दुराचारः कपटी । यतः—

एकोदरसमुत्पन्ना एकनक्षत्रजातकाः । न भवन्ति समशीला यथा वदरीकंटकाः ॥ १ ॥

कमठस्धारुणा नाम प्राणप्रियाऽस्ति । मरुभृतेस्तु वसुन्धराभिधाना बह्वृभास्ति । तावेव कमठमरुभृती ताभ्यां स्त्रीभ्यां सह पञ्चभिः शब्दरूपसस्पर्शगन्धाख्यैर्विषयैः कालं निन्यतुः । ततो विश्वभृतिपुरोहितः पुत्रयोर्गृहभारमारोप्य जिनधर्मसुधारसास्वादं केवलं गृह्णाति । तृष्णां त्यक्त्वा वैराग्येणैकाग्रमनाः सामायिकपौषधादिकं चकार । कालान्तरेण विविक्ताचार्यगुरोः पार्श्वे गृहीतानशनः परमेष्ठिमंत्रमेकमनाः स्मरन् विश्वभृतिः स्वतनुं त्यक्त्वा सौधर्मत्रिविष्टपे सुरोऽभवत् । ततः पतिवियोगविधुगाऽनुद्धराऽप्युग्रतपस्तप्त्वा विषय विश्वभृतिपुरस्याङ्गना जाता । ततः कमठमरुभृती पित्रोः प्रेतकार्यं कृत्वा स्वकुटुंबचिन्तायां व्यग्रमानसो जातौ, कालेन विगतशोकौ संजातौ । मरुभृतिस्तु जनकवद् राज्ञः पौरोहित्यं करोति । एकदा हरिश्चन्द्रमुनीश्वरश्चतुर्जनी सदुपशमामृतसिक्तात्मा

भव्यकमलानि प्रतिबोधयन् तत्र पौतनपुरादूर्वने समवासरत् । पौरास्तदागमनं ज्ञात्वा स्वं धन्यं मन्यमाना मुनीश्वरस्य वन्दनार्थं समा-
जग्मुः । नृपकमठमरुभूतिप्रभृतिः सकलोऽपि राजलोको मुनिवन्दनार्थमागतः । सर्वेऽपि नृपाद्या मुनीश्वरं भावेन प्रणम्य यथास्थान-
मुपाविशन् । तत्र मुनीश्वरोऽपि ज्ञानेन मरुभूतिं भाविपार्थजिनजीवं ज्ञात्वा विशेषतस्तमुद्दिश्य प्रतिबोधयितुं धर्मदेशनां प्रारब्ध-
वान् । तथाहि—

भवकोटीदुष्प्रापामवाप्य नृभवादिसकलसामग्रीम् । भवजलधियानपात्रे धर्मे यत्नः सदा कार्यः ॥१॥
असावनक्षरो लेखो निर्देवं देवमन्दिरम् । निर्जलं च सरो धर्मं विना यन्मानुषो भवः ॥ २ ॥

शो भविका ! विशेषेण कर्णपुंढरकर्णयध्वम् । तथा च—

धनैश्वर्याभिमानेन प्रमादमदमोहिताः । दुर्लभं प्राप्य मानुष्यं हारयध्वं मुधैव मा ॥ ३ ॥
छिन्नमूलो यथा वृक्षो गतशीर्षो यथा भटः । धर्महीनो धनी तद्वत् कियत्कालं लल्लिष्यति ॥ ४ ॥
धरान्तःस्थं तरोर्मूलमुच्छ्रयेणानुमीयते । अदृष्टोऽपि तथा प्राच्यधर्मो लक्ष्येत संपदा ॥ ५ ॥
मूलभूतमतो धर्मं सिक्त्वा भोगफलं बुधाः । गृह्णन्ति बहुशो मूढास्तमुच्छिद्यैकदा पुनः ॥ ६ ॥
कुलं गतमलं कामानुरूपं रूपमव्ययम् । विश्वभोग्यं च सौभाग्यं श्रीविलासो विकस्वरः ॥ ७ ॥

अनवद्या पुनर्विद्या कीर्तिः स्फूर्तिमती सती । अभिरामो गुणग्रामः सर्वः धर्मादवाप्यते ॥ ८ ॥ युग्मम्
पक्षपातो पि धर्मस्य जयाय ललिताङ्गवत् । तद्भृत्यसज्जनस्यैव क्षयाय पुनरन्यथा ॥ ९ ॥

तथाहि-अस्मिन्नेव जंबूद्वीपे भरतनामनि क्षेत्रे श्रीवासनाम पत्तनं वरीवर्ति । तत्र नखाहनो नाम भूपतिर्दासीकृताशेषभूपतिः
राज्यं चरीकर्त्ति । तदीयदयिता कमला कमलानना राज्ञी समस्ति । तयोरङ्गजो ललिताङ्गाभिधः सुधीर्धीमान् द्विसप्ततिकलाकुशलः
शास्त्रशस्त्रकलापटुः प्रदीप इव निजकुलमुद्योतयामास । दीपे कश्मलं भवति, तस्मिंस्तु कश्मलं न । तस्य लथोरपि महान्
गुणोदयः । यतः—

न तेन वृद्धो भवति येनास्ति पलितं शिरः । युवापि गुणवान् यो वै तमेव स्थविरं विदुः ॥ १ ॥

तस्य ललितांगस्य भूरिगुणस्यापि दानगुणे विशेषतो मतिः । यथाऽर्थिनि दृष्टे रतिस्तथा कथाकाव्यवनिताश्वगजलीलादिषु
नो रतिः । यस्मिन् दिने याचको नो आयाति स दिनो गलिततिथिवन्न गण्यते । तस्य सुतलाभादपि अर्थ्यागमोऽधिकं शस्यते ।
तस्य दानव्यसनिनोऽदयं किमपि नाभवत् । अथ तस्य सज्जनो नाम्ना प्रकृत्या च दुर्जनो भृत्याधमः समभवत् । कुमारेण वार्ध-
तोऽपि कुमारस्यैव प्रतिकूलकृत् । यथा जलैः पुष्टोऽपि वार्धवर्षेऽपि शोषाय स्यात्तथा सज्जनः कुमारस्य दुर्जनरूप एव । तथापि
कुमारस्तं भृत्याधमं न त्यजति । यथा चन्द्रः कलंकं न त्यजति । अन्यदा भूपतिः कुमारगुणरञ्जितः प्रीतमानसः स्वकीयं हाराध-
लंकारं महामूल्यं ददौ । तमप्यलंकारं राजद्वारेकदाऽर्थिने ददाति । तत्सर्वं सज्जनो गत्वा नृपतेर्विज्ञापयामास । तच्छ्रुत्वा हुताशनवन्द-

पतिन्तरदीपिष्ट । तदा महीपतिः रहः कुमारमाकार्य कोमलगिरा शिक्षयामास—हे वत्स ! तप जरासा विनाऽपि गुणगणैर्बृहत्त्वं समागतं, तथापि तव योग्यत्वान्मया किञ्चिदुपदिश्यते, तच्छृणु, वत्स ! राज्यं बहुकार्यनिरन्तरम् । त्वं बालोऽसि । इदं समाजं सकलं राज्यं तवैवास्ति । सावधानतया करंडस्थभुजंगवचिन्त्यम् । फलितक्षेत्रवन्नित्यं प्रयत्नतो रक्षणीयम् । नव्यारामवन्मुहुर्मुहुः सेवनीयम् । कस्यापि न विश्वासो विधीयते । महीभुजा कोशेन दृढरकन्धो विधीयते । स्वार्थेकरुणं गजाश्वादिपरिवारघृद्धिकरणं प्रतिपाद्यते । स्वयं निपुणोऽसि, विचक्षणोऽसि । एष यद्यपि ते सर्वगुणोत्तमो दानगुणोऽस्ति, परं स्तोत्रं स्तोत्रं दीयते । अत्यासक्तिर्न शोभना । यतः—

तरुदाहोऽतिशीतेन दुर्भिक्षमतिवर्षणात् । अत्याहारादजीर्णं च अति सर्वत्र वर्जयेत् ॥ १ ॥

अतिदानान्दालिर्वद्धोऽतिगर्वेण च रावणः । अतिरूपाद् धृता सीता अति सर्वत्र वर्जयेत् ॥ २ ॥

अतिकर्षभक्षणादन्तपातः संभवेत् तस्माद्द्रव्ये यतनः कार्यः । भार्यापुत्रादिपरिचारस्तावधावद् द्रव्यसमागमः । विशुद्धोऽपि गुणव्रातो द्रव्यं विना निष्फल एव । तस्मात्त्वया द्रव्यव्ययो यथा तथा न कार्यः” । कुमारस्तदुपदेशामृतं पीत्वा मुदा हृद्यचिन्तयत्—“धन्योऽहं, यस्य मे ततः स्वयमेव प्रत्यक्षमित्यनुशंसति । तदिह स्वर्णं सौरभं । मातापित्रोर्गुरुणां च शिक्षणादपरं जनेऽमृतं नास्ति” इति चिन्तयित्वा च—‘पूज्यादेशः प्रमाणं मे’ इति चोक्त्वा भक्त्या कृतनमस्कारः कुमारः स्वगृहं ययौ । ततः पितुराज्ञया तस्य स्तोत्रं यच्छतो याचकानां सुखादपवादः प्रवृत्ते । ततः कतिपर्ययचिकैः संभ्रित्य कुमारस्योक्तम्—‘भो कुमार ! दाने-

शरशिरोमणे आकस्मिकं किमिदमारब्धम् ? चिन्तामणिसमो दानेन भूत्वा भूतलेऽटोलपापाण इवेदानीं कथं भवान् संजातोऽसि ? जगति दानमेकं श्रेष्ठम् । मानत्रो दानेन विना महाद्विरपि न शोभते, यथा स्थूलांगा गौः क्षीरं विना नाहति । यतः—
 कीटिकासञ्चितं धान्यं मक्षिकासञ्चितं मधु । कृपणैः सञ्चिता लक्ष्मीरन्ध्रैरेवोपभुज्यते ॥ १ ॥
 संग्रहैकपरः प्राप समुद्रोऽपि रसातलम् । दाता तु जलदः पश्य भुवनोपरि गर्जति ॥ २ ॥
 धनांगपरिवाराद्यं सर्वमेव विनश्यति । दानेन जानिता लोके कीर्तिरेकैव तिष्ठति ॥ ३ ॥

शो कुलदीपक कुमार तव मतिविपर्ययः कथं जातः ? सन्तो नांगीकृतं व्रतं मुञ्चन्ति । यतः—

कस्यादेशारक्षयति तमः सप्तसप्तिः प्रजानां छायां कर्तुं पथि विटपिनामञ्जलिः केन बद्धः ।
 अभ्यर्थ्यन्ते नवजलमुचः केन वाःस्राष्टिहेतोर्जात्यैवते परहितविधौ साधवो बद्धकक्षाः ॥ १ ॥
 आहतं नैव मुञ्चन्ति कदापि पुरुषोत्तमाः । गन्धमुक्तं दृषांकोऽपि धत्तूरकुसुमं यथा ॥ २ ॥
 हरो विषं मृगं चन्द्रः समुद्रो वडवानलम् । अरम्यमपि मुञ्चन्ति नाहतं किं पुनः प्रियम् ॥ ३ ॥
 शशिनि खलु कलंकं कंटकाः पद्मनाले जलधिजलमपेयं पंडिते निर्धनत्वम् ।
 दयितजनवियोगो दुर्लभत्वं सुरूपे धनपतिकृपणत्वं रत्नदोषी कृतान्तः ॥ ४ ॥

अनः सारणात्पयाऽद्गीकृतं दानत्रतं न मोक्तव्यम् । यतः—

समुद्राः स्थितिमुज्झन्ति चलन्ति कुलपर्वताः । प्रलयेऽपि न मुञ्चन्ति महान्तोऽङ्गीकृतं व्रतम् ॥५॥

नतो ललितांगदुमारी निशम्यैवमिदमचिन्तयत्—‘अथाहं किं कुरुं ? व्याघ्रदुस्तटीन्यायः संजातः । एकतः पितुराज्ञा मेऽनु-
ष्ठिया, एतनोऽज्जनादो दुन्तरः । यद्भवति तद्भवतु ’ । इति विचार्य तथैव दातुं पुनः प्ररथते । तज्ज्ञात्वा नराधिपः कुमारस्योपरि
रामं ह्येषाः श्रुत्यः मह प्रोयद्भारं निराशयामाग । अयागामपमानेन चाढं हृदि कोपेन च पूरितश्चिन्तयति—‘अहो मम यथा
दानव्यगमनं, नरं गज्यरशुहा । अथ च जन्तुश्रीतिरुरं दानं ददतो मे पितुरस्मानं जालं, तदत्र मम स्थातुमतः परं न युक्तं, देशान्तर-
गमनं युक्तमेव । यतः—

देशाटनं पंडितमित्रता च पणांगना राजसभाप्रवेशः ।

अनेकशास्त्रार्थविलोकनं च चातुर्यमूलानि भवन्ति पथ ॥ १ ॥

दीसइ विविहचरियं जाणिज्जइ सज्जणदुज्जणविसेसो ।

अप्पाणं च कलिज्जइ हिंदिज्जइ तेण पुहवीण ॥ २ ॥

इति निगलित्तुमारी निश्रि निर्जने गृहान्निर्गुदं निर्गल्य वरतुरंगममारुह्यरुदिशं प्रति चचाल । तदा स भृत्याथम इंगिततः
गजानो निजदीर्जन्यदोषतन्मामन्गान् । क्रमेण तौ द्वारपि देशान्तरं प्रस्थितौ । अन्यदा पथि प्राह कुमारः—‘भो भृत्य किञ्चिद्विनो-

दकृद्वाक्यं वद' । तदा तेनोचे—'देव कथ्यतां, पुण्यपापयोः किं श्रेष्ठम् ?' । कुमारोऽवादीत्—'अरे मूर्ख किमिदं गदितं त्वया ? तवाभिधानं सज्जनः, परं गुणैस्तु दुर्जन एव । यतः—

भौसे संगलनाम वृष्टिविषये भद्रा कणानां क्षये वृष्टिः शीतलिकातितीव्रपिटके राजा रजःपर्वाणि ।
सिष्टत्वं लवणे विषे च मधुरं राःकंटकाढ्या यथा पात्रत्वं तु पणांगनासु रुचिरं नाम्ना तथा नार्थतः ॥१॥

अचलाबालगोपालहालिका अपि स्पष्टं वदन्तीदं यज्ञयो धर्मादिव, अधर्मादिव एव" । तच्छ्रुत्वा सज्जनः प्राह—" देव सत्यं, अहं मूर्खः, परं कथय, कीदृशौ धर्माधर्मौ ?" । कुमारेण भणितं—"भो दुरात्मन् शृणु—

वचः सत्यं गुरौ भक्तिः शक्त्या दानं दया दमः । अधर्मः पुनरेतस्माद्विपरीतोऽसुखावहः ॥१॥

पुनः सज्जनो भणति—"समयबले कदाचिदधर्मोऽपि सुखावहः । नो चेदिदानीं तव धर्मिणोऽपीदृश्यवस्था कथं ? अतोऽधर्म-समयोऽयम् । धनं चौर्यादिनाऽर्जय" । कुमारोऽप्याह—"अरे पापिष्ठ दुष्ट शृणु, अथोत्तव्यमिदं वचो मा वादीः । धर्मादिव जयः । यस्तु कोऽप्यजयः, तदन्तरायकर्मकारणम् । अन्यायेन तु या लक्ष्मीः सा प्रदीपनादुद्योतः" । पुनरपि भृत्याधर्मोऽवक्—"स्वामिन् अरण्यरु-दितैः किं ? अत्रेतनग्रामे ग्रामीणनराः पृच्छन्त्यन्ते । ते चेदधर्माजयं वक्ष्यन्ति तदा त्वं किं करिष्यसि ?" । कुमारेणोचे—"तवाहं तुरंग-मादिसामग्रीं सकलां मदीयां दत्त्वा यावज्जीवं भृत्यभावं करिष्ये" । तावेवं कृतमर्यादौ वेगाद् ग्रामं गतौ । तत्र वृद्धान् पप्रच्छतुः— "भो उत्तमा आवयोश्चिरं संशयोऽस्ति यज्ञयो धर्मादधर्माद्वा ? तन्निर्णय सम्यक् कथ्यताम्" । ते तु देवादसंभाव्यनवीनप्रश्ने सहसेद-

मूचुः—‘अधर्माजय एवाधुनास्ति’ । तच्छ्रुत्वा तौ मांगेऽप्रतश्चेलतुः । पथि सोपहासं भृत्याधभोज्वादीत्—‘भोः सत्यैकधन धार्मिक
 मुश्वासुं हुरंगं, शीघ्रं भृत्यभावं मदीयं कुरु” । कुमारेण चिन्तितम्—

“राज्यं यातु श्रिया यान्तु प्राणा विनश्वराः । या मया स्वयमेवोक्ता वाचा मा यातु शाश्वती ॥१॥
 सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता परो ददातीति कुबुद्धिरेषा
 पुराकृतं कर्म तदेव भुज्यते स्वकर्मसूत्रमथितेहि लोकः शरीर रे निष्ठुर यत्त्वया कृतम् २

इति विमृश्य कुमारेणोक्तं—“गृहाणेसं हुरंगं, अहं तव पृष्ठचारी सदास्मि” । ततः स भृत्याधभोऽर्थं गृहीत्वा शीघ्रमश्चारूढो
 वेगाद् ब्रजन् सहर्षं कुमारमनुधावन्तं श्रमखेदयुतमवलोक्येदमब्रवीत्—“भोः कुमार तवेदं धर्मपक्षपातभवं फलं, अधोऽप्याग्रहं मुञ्च ।
 अर्थं गृहाणाधमदिव जय इत्युक्त्वा” । कुमारोऽवोचत्—“आः पाप वृथा ते सज्जनाभिधा । किंच भो दुर्मते दुर्मतिं यच्छन् व्या-
 घादप्यधिकोऽसि । यथा वने कोपि व्याध आकर्णान्ताकृष्टसायको मृगीवधार्थमधावत्, तदा मृग्योक्तं—“अहो व्याध क्षणं प्रती-
 क्षस्व, मदीयापत्यानि क्षुधया बाध्यमानानि मदीयागमनाशयाज्वतिष्ठन्ति । अहं तानि स्तन्यपानं कारयित्वा तवान्तिकं शीघ्रमायामि ।
 चेन्नायामि तदा मया ब्रह्महत्यादिपञ्चातिपातकान्यंगीकृतानि” । तेनोक्तं—‘न प्रत्ययः’ । पुनस्तयाऽभाणि—“भो व्याध यः पृच्छतो
 विश्वस्तस्य दुर्मतिं दत्ते तस्य पापेन जगृहेऽहं यदि सत्वरं नायामि” । ततस्तेन मुक्त्वा, सायर्भकाणां स्तन्यपानं कारयित्वाशु तत्र
 व्याधसमीपे समागता । व्याधं पप्रच्छ—‘भो व्याध तव प्रहारतः कथं छुटये ?’ । तदा व्याधेन चिन्तितं—‘पशवोऽपि पापभीताः,

अहं कथं दुर्मतिं यच्छामि ?' इति विचार्य तेन कथितं—' भद्रे मम दक्षिणे पार्श्वे चेत्ययासि तदा मुञ्चामि' । तथा तथैव कृतम् । सा मुक्ता जिजीव च । अतः कारणात्सन्तो विपद्यपि गताः पापकर्म न कुर्वते । क्षुधितोऽपि हंसः कुर्कुटवत् कृमिकीटकान्नात्ति । निर्गुणस्य क्षणविनाशिनः शरीरस्य धर्म एव शरणम् । यदि ग्राम्यैरजानद्भिर्धर्मो न बहुमानितस्तदा किं धर्ममाहात्म्यं गतम् ? द्राक्षासु करभो मुखं वक्रं कुर्यात्तदा किं द्राक्षामाधुर्यं गतम् ? एक एव सुहृद्धर्मः" । पुनः सज्जनो भृत्याधमः प्राह—“ कुमार त्वं महाकदाग्रही । यथा पुरा क्रोऽपि ग्राम्यो जनन्याऽभाणि—' रे वत्स गृहीतोऽर्थो न मोक्तव्यः' । अन्यदा स महाबलं वृषभं पुच्छे महाबलेन जग्राह । तेन वृषभेण स बाढंहन्यमानोऽपि पुच्छं न मुञ्चति । तदा जनैः मुञ्च मुञ्चेति प्रोच्यमानोऽपि स तु पुच्छं न मुमोच । तद्वद्भवानपि कदाग्रही । एवं चेत्तर्हि भूयोऽप्यन्यग्रामीणजनाः पृच्छन्ते । तेऽपि तथैव वदन्ति तदा तव कः एणः ? चक्षुरुत्पाटनं विनान्यत्किमपि नास्ति" कुमारेण तदपि वचोऽमर्षादङ्गीकृतम् । ततोऽप्रेतनग्रामे जनान् पप्रच्छतुः । तैरपि भवितव्यनियोगतः प्राग्बद्धव्याख्यातम् । तौ तथैव मार्गं प्रस्थितौ । तदा सज्जनः पुनरुचिवान्—“अहो कुमार अहो धर्मकर्मनिधे अहो स्वकीयवाक्पालनपरायण ब्रूहि, किमिदानीं करिष्यसि ?" । कुमारस्तस्योल्बुंठवचनैः श्लाघ्यकृपाणवद् भृशश्रुतेजितस्वान्तत्तक्षणमरण्ये वटस्याधो गत्वोवाच—“ अहो वनदेवाः शृण्वन्तु, अहो लोकपाला यूयं साक्षिणो भवत, एष एव केवलं जयी धर्मो मम शरणं भूयात्" । इत्युक्त्वा नेत्रे शस्त्रिकयोत्पाद्य सज्जनाय समार्पयत् । तदा स भृत्याधमोऽवक्—“ अहो कुमार, सत्यशौड धर्मशास्त्रिनः फलमिदं भुंक्ष्व" । इत्युक्त्वा हयारूढो हास्यं कुर्वन् ययौ । अथ तत्र कुमारो दुस्तरापबदीपूरकल्लोलमग्नमानसो दध्यौ—“किमिदमसंभाव्यं संजातम् ? आः मम धर्मपक्षपातं कुर्वतः किमिदं निष्पन्नम् ? भवतु ममेदं दुष्कर्मफलम् । जगत्रये धर्म एव जयहेतुर्भुवम्" । तदा तस्य महादुःखेन सूर्योऽस्तं प्राप्तः

तदा पक्षिणोऽपि शृङ्गायमाना दुःखेन नीडवेश्मसु निलीना इव । दिङ्मुखानि तमसा श्यामतामगुः । अत्रान्तरे तत्र चटे भारंडपक्षिण एकत्र संमीलिताः स्वरं संलापमेवं चक्रिरे—“येन यद्दृष्टं श्रुतं वा क्वापि कौतुकं तत्कथ्यताम्” । तदैकेन कथितं—“अहं कथयामि, निगम्यताम् । इतः प्राच्यां दिशि चंपा नाम महापुरी वर्तते । तत्र भुवनविल्यातो जितशत्रुर्महीपती राज्यं करोति । तस्य पुष्पावती नाम्ना पुत्री जीवितव्यादपि वल्लभा सुन्दरी सुरूपा चतुःपट्टिकलामयीणा चास्ति । परं तु नेत्राभावतः सर्वं धृथैव । एकदा भूपतिस्तां तथाविधां दृष्ट्वा चिन्तातुरोऽभवत्—“अहो विधिविलसिनं किं करोति ? । अथवा देवोपालंभैरलम् । कोऽप्युपायो विधीयते ” इति निश्चित्य नृपो घोषणाभिति कारयामास—“ अहो जना जितशत्रुराज्ञः पुत्रिकाया लोचने सुखं यः करिष्यति तस्मै नृपः कन्यां निजराज्यस्यार्घं च प्रदास्यति ” । तच्छ्रुत्वा देशान्तराद्विधिना नेत्रचिकित्सकाः समेता विविधोपायं कुर्वन्ति । परं किञ्चिदपि नेत्रे सुखं न जातम् । नृपथिन्तया पीडितः । यतः—

विन्दुनाप्यधिका चिन्ता चिता चिन्तासमा न हि । चिता दहति निर्जीवं चिन्ता जीवन्तमप्यहो ॥१॥

तथापि स राजा नित्यं पुरे पटहोद्घोषणां कास्यति । प्रातः तेन दुःखेन राज्ञी पुत्री य काष्ठभक्षणं करिष्यति । पश्चान्न जाने किं भविष्यति । प्रातरात्मभिस्तत्र गमिष्यते” । तच्छ्रुत्वैको लघुपुत्रको विस्मयात् प्रच्छ—‘तात नेत्रसंभवे कश्चिदुपायोऽस्ति’? तदा वृद्धोऽयम्—“वत्स जात्यंघायाः कथं नेत्रे भवतः ? तथापि मणिमंत्रमहौषधयोऽचिन्त्यप्रभावाः सन्ति” । तेनोक्तं—‘ तर्हि कथ्यताम्’ । वृद्ध ऊचे—“ रजन्यां नैव कथ्यते । ऊक्तं च—

दिवा निरीक्ष्य वक्तव्यं रात्रौ नैव च नैव च । संचरन्ति महाधूर्ताः स्थाने स्थाने विशेषतः ॥ १ ॥ ”

पुननिर्वन्धेन शिशुस्तं बृद्धं प्रति मष्टवान् । बृद्धेनोक्तं—“अस्य तरोः स्कन्धदेशे या व्रल्लयभित्ति आव्रेष्ट्य तिष्ठति, तदीयरसात् भारंडपक्षिविद्संस्क्रितात् सद्यो नव्यनेत्रोद्भवो जायते” । इत्थं संलपनात्तेषां ‘प्रमीला समांगता । कुमारोऽपि तत्र वटाधस्थस्तत्सर्वं श्रुत्वाऽचिन्तयत्—“किं सत्यं वाऽसत्यं वा ? अत्र को अमः ? सतामापदुच्छेदे धर्म एव जागर्ति” । इति निश्चित्य करस्पशास्त्रितां छुरिकया च्छित्त्वा तत्र पतितान् भारंडपक्षिणो विपं लाल्त्वा करार्ण्यां संपिष्याशिक्षूपावपूरयत् । मुहूर्तेनैकेन सद्यो नवोद्भिन्नदिव्यनेत्रे जाते । सर्वं निरूपयामास । संतोषं प्राप्तः । यतः—

‘भीमं वनं भवति तस्य पुरं प्रधानं सर्वो जनः स्वजनतामुपयाति तस्य ।

कृस्ता च भूर्भवति सन्निधिरत्नपूर्णा यस्यास्ति पूर्वसुकृतं विपुलं नरस्य ॥ १ ॥

वने रणे शत्रुजलाग्निमध्ये महार्णवे पर्वतमस्तके वा ।

सुप्तं प्रमत्तं विपमस्थितं वा रक्षन्ति पुण्यानि पुराकृतानि ॥ २ ॥

सर्वोऽयं धर्मानुभावः । अथ तत्र गत्वा तां कन्यां पटुं करोमि । एभिः सार्धं याम्यहं” । इति विमृश्य तं वटमारुह्य पक्षिपक्षां-
तर्नितीय तस्थौ । निशात्यये पक्ष्युद्धीय चंपोद्यानवनं ययौ । ततः कुमारो निर्गत्य सरसि स्नात्वा कृतस्वादुफलाहारः पुरीं प्रति च-
लितः । पटहोद्घोषणां शृण्वन् प्रतोलीद्वारमागतः । तत्र श्लोकमेकं लिखितमवलोक्य वाचयति । यथा—

जितशत्रोरियं वाचा मरुत्रीनेत्रदायिने । राज्यस्यार्धं स्वकन्यां च प्रदास्यामीति नान्यथा ॥ १ ॥

श्लोकमेव वाचयित्वा हृदि श्रुदित आसन्नस्थनराणामेवमुवाच—“ भो भो नराधिपं कथयन्तु, कोऽपि विद्यावान् सिद्धपुरुषः समागतोऽस्ति । स कथयति, अहं तव पुत्रीं दिव्यनेत्रां करिष्ये इति” । तैर्नृपस्याग्रे तथैवोक्तम् । तेषां राजा बहु द्रव्यं दत्तवान् । उत्कण्ठितश्च तं शीघ्रमाकार्यं गाढमालिङ्ग्य आसनं दत्त्वा बाह्वरे मानं दत्त्वा तं पप्रच्छ—“वत्स कुतः समागतः ? किं कुलं का वा जातिः किं नाम ” ? । तन्द्रुत्या कुमारोऽव्यादीत्—“स्वामिन् किं बहु-पृच्छयमानेन ? किं कृत्यं ? शीघ्रमुपदिशतां, तदेवोत्तरम्” । राज्ञा चिन्तित—“कोऽपि सत्त्ववान् नरः परार्थवर्णरसिकः । अस्य कुलादिकमनुमानेनोचमम्” । इति विमृश्य तेन समं कन्यागृहं ययौ । ‘अस्या मरुत्या नरोत्तम दिव्यनेत्रे दुरु’ इति नृपेणोक्ते म सुगन्धिद्रव्यैर्विधिना मंडलमापर्यं जापहोमादिकं करोति । उक्तं च—
आडंबरानि पूज्यन्ते शत्रुमध्ये तथैव च । सभायां व्यवहारे च स्त्रीषु राजकुलेषु च ॥ १ ॥

इति वचनात् तेनाडंबरप्यानं कृत्वा कटिन्यस्तलताखंडपक्षिविद्योगेन वन्या दिव्यनेत्रा कृता । तत्क्षणात्सा स्पष्टनेत्रा जाता । सापि तं कुमारं भाग्यसौभाग्यनिकरं रूपेण निर्जितानगं लावण्यौदार्यगंभीर्यादिचारुचातुर्यादिगुणपात्रं धीक्ष्य मुदं प्राप्ता, अनंगवि-कारमपि प्राप्ता । राजापि तां सविकारां दृष्ट्वाऽवादीत्—“ वरसे अयं पुरुषः परोपकारकः । यतः—

एते सत्पुरुषाः परार्थघटकाः स्वार्थं परित्यज्य ये, सामान्यास्तु, परार्थमुद्यमभृतः स्वार्थविरोधेन ये ।
तेऽस्मीं मानुपराक्षसाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये, ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ॥१॥

हे कन्यक्रीत्तमे अनेन पुरुषोत्तमेन त्वं स्वगुणैरेव स्थायचीकृता । त्वयाप्यरसै स्वयमेवात्मा स्फुटं समर्पितः । अहं तु निमित्तमा-
 त्रमस्मि । त्वं मभर्तृका चिरं जीव, सुखं भुङ्क्व ” । तदा नृपः शुभलगे तयोश्चित्तवित्तानुमानेन सर्वसामग्रीपूर्वकं पाणिग्रहणमहो-
 त्त्वमकारयत् । कुमाराय महासाधं मनोहरं ददौ । देशकोशादिसांगराज्यस्यार्धं सर्वं विभज्य नृपः कुमाराय समर्पयत् । सोऽपि
 पुण्यप्रभावात् पुण्यावरया ममं तत्र काव्यकथारसैर्मशास्त्रविनोदैश्च दोगुंदुकामर इव सुखं अनुक्ति । पुण्यैः सर्वं समी-
 क्तिं भवति । यतः—

रे चिचं खेदमुपयासि किमत्र चित्रं रम्येषु वस्तुषु मनोहरतां गतेषु ।

पुण्यं कुरुष्व यदि तेषु तवास्ति वाञ्छा पुण्यं विना न हि भवन्ति समीहितार्थोः ॥ १ ॥

दुर्वारा वारणेन्द्रा जितपवनजवा वाजिन स्यन्दनौघा,

लीलावत्या युवत्यः प्रचलितचमरैर्भूषिता राज्यलक्ष्मीः ।

उच्चैः श्रेतातपत्रं चतुरुद्धितटीसंकुला मेदिनीयं,

प्राप्यन्ते यत्प्रभावात्त्रिभुवनविजयी सोऽस्तु पुण्यप्रभावः ॥ २ ॥

म कुमारः पुण्यप्रभावाविर्भूतप्रभृतसुखेन वासरान्विवाहयत् । अन्येद्युः कुमारो वातायनस्थितः पुरमालोकयन्त्रकस्माचं भृत्या-

धर्ममैधात । कीदृशं ? गलन्नेत्रास्यधीभक्तसं दुर्निवारक्षुधया करालवदनोदरं मलीमसतनुं व्रणपट्टेदूपितगात्रं जंगमपापराशिमिव दुश्चेष्टितं, ईदृशं तं भृत्याधमं निरीक्ष्य सम्यगुपलक्ष्य करुणार्द्रमनसा कुमारत्रिन्तयति—“अहो अस्य वराकस्येदृशी कीदृशी दशा समजनि ? ।
उक्तं च—

कर्मार्यत्तं फलं पुतां बुद्धिः कर्मानुसारिणी । तथापि सुधिया भाव्यं सुविचार्यैव कुर्वता ॥ ? ॥

धिदैवम् ” । इति चिन्तयन् चेदंस्तमाकार्यं कुमार इदमभ्यधात्—‘ अहो जानासि मां, ब्रूहि ’ । सोऽपि कंषितांगः सञ्जनो भयेन गलभ्येण इत्थमयोचत्—‘ स्वामिन् पूर्वचिलोत्तुंगशृंगस्थं रविं को न वेत्ति ? ’ । कुमारोऽवादीत्—‘ संभ्रमवाक्येनालं सत्यमाख्या-
हि ’ । पुनः सोऽप्याह—‘ तर्हि देव सत्यं न वेत्ति ’ । ललितांगोऽब्रवीत्—“ यय चक्षुरुत्पाटने उपक्रमस्त्वयोपचक्रे भोः सञ्जन तं मां कथं नो वेत्सि ? ” । तन्भ्रुत्वा सहसा लजाभयाशंकाभराक्रान्तोऽधोमुखः स संस्थितः । अथ कुमारस्त्याजितदुर्वपं तं स्नानभोजनं कारयित्वा सप्रत्याणि परिधाप्येत्यगभाषत्—“ भोः सञ्जन तेन द्रव्येण किं ? येनात्मीयसञ्जनमनुष्याणां संविभागो न विधीयते ? । अथ मे सफलं राज्यं । इमं तवानुभावार्त्समाहात्म्यं जातम् । त्वं मम मार्गसखा । अतः कारणान्निश्चितमानसः सौख्यं भुंक्ष्व ” । अथ स भृत्याधमः सविस्मयभगा इति हृदि दप्यौ—“ अहो ! अस्य कुमारस्य निष्कारणकारुण्यम् । यतः—

रांपदि यस्य न हर्षो विषादि विषादो रणे च धीरत्वम् । तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी सुतं विरलम् । १ ।

॥१॥ स तौघ सुरेन स्थितः । अधान्यदा कुमारेण युहद्गोष्ठ्या स पृष्टः—‘ भोः सञ्जन तत्रैव तव तादृशी दुर्दशा कथं समा-

गता ?' । तदा सञ्जनोऽब्रवीत्—“ स्वामिन् श्रूयतां त्वां तादृशं वटस्याधो विद्युच्य मार्गं गच्छतो मम तस्करैर्यष्टिमुष्टिभिराहत्य सर्वं गृहीतम् । तैरहं दुष्कर्मफलभोगार्थं जीवन्मुक्तः । नाथ साक्षान्मया स्वस्यैव पाप्मना फलं दृष्टम् । त्वयापि साक्षात्सुकृतस्यैव फलं दृष्टम् । अतः कारणाद्धर्मादेव ध्रुवं जयः । अथ स्वामिन् मामदृश्यमुखं दूरेण विसर्जय ” । कुमार आह—“ भो मित्र विकल्पं हृदि मा कृथाः । तव साहाय्येन ममेदं सर्वं विजृम्भितम् । नो चेत् कथं ममात्रागमनं कन्याराज्यलाभादिकं च भवेत् ? अतस्त्वैवोपकारः । अथात्र मदीये राज्येऽखिलकृत्यकृत् भव । प्रधानपदवीमेत्य मां गतचिन्तं विधेहि ” । तदा सञ्जनस्तत्रस्थः सुखं भुनक्ति । अन्येद्युः राजपुत्र्या प्रकृतिदक्षया तस्य दौरात्म्यं विदित्वा नृपात्मजोऽभाणि—“ कुलस्त्रीणां भर्तुः शिक्षाप्रदानं न युक्तम् । तथापि तव मुग्धत्वात् किञ्चिदुपदिश्यते । हे स्वामिन् एतस्य संगतिस्तव न शोभना । चेत्तवैतस्योपरि स्नेहरागोऽस्ति तदा द्रविणं देशो वा दीयताम् । परं प्राणेशानेन सह संगतिस्तव न शोभना । सर्पस्य पयःपानं केवलं विषवर्धनाय भवति । तेजोमयोऽपि बह्निर्लोहेन सह मिलितो घन-
ताडनां सहते । उक्तं च—

संतप्तायसि संस्थितस्य पयसो नामापि न ज्ञायते मुक्ताकारतया तदेव नलिनीपत्रस्थितं राजते ।
स्वातौ सागरशुक्तिसंपुटगतं तज्जायते मौक्तिकं प्रायेणाधममध्यमोत्तमगुणः संवासतो जायते ॥ १ ॥

अतः कारणात्नीचानां संगतिः सुखाय सतां न स्यात् । नीतिशास्त्रेऽप्युक्तं—हंसश्च नीचकाकसंसर्गदोषतो मृत्युमवापेति । तथाहि—
यथैकस्मिन् वनमध्ये सरसि वायसस्तरितुमजानन् बकस्पर्धया व्योममंडलान्मीनं जिघृक्षुः प्रविष्टः । स तरीतुमशक्तः शेवालैर्वष्टितो मृत्यु-

मयाकुलोऽत्यन्तं दुःखं प्राप्तः । तं दृष्ट्वा कृपयासन्नस्था हंसी पतिं राजहंसं प्रत्यब्रवीत्—“ प्रिय पश्य पुरः काको वराको अत्रियते । त्व पक्षिगणेषु त्तमो जर्नैर्गीयसे, तदस्य जीवदानं तीरयुत्तार्य दीयताम्” । तदा साधु साध्विति भाषित्वा हंसो हंसी च चञ्च्वाऽऽदाय वृणं तत्र विलभं वायसं बहिर्निन्यतुः । क्षणमेकं विश्रम्य काको बाढं पादयोर्विलग्य हंसं न्यमंत्रयत्—“ हे हंस तव कोऽपि प्रत्युपकारो मया निष्पाद्यते । मद्भनं समागत्य मम तोषं कुरु” । हंसेन तदाकर्ण्य प्रियासुखं वीक्षितम् । सापि तदाकृतं ज्ञात्वा प्रच्छन्नमिदमब्रवीत्—
 “ हे प्राणप्रिय न युक्तमिदम् । निर्विचारं नो विधीयते । स्तोकापि नीचसंगतिः कर्तुं न युज्यते । उक्तं च—

सहसा विवर्धित न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् ।

वृणते हि विमृश्य कारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव संपदः ॥ १ ॥

इत्यादिना तया वारितोऽपि दाक्षिण्यतः क्षणं यामीति तामुक्त्या तेन सह वनं गतः । तत्र निवस्य शाखायां उप-
 विष्टाभुभावपि । तदासन्नस्थपुरुषो बाह्यालीक्रीडाश्रान्तः निवशाखायः समेतः । तदा वायसो नृपशिरसि विष्टां कृत्वा समुद्धीनः ।
 हंसस्तत्रैव स्थितः । तदैकेन नरेण धनुर्गोलकेन हतो हंसोऽपतत् । तं भुवि पतितं वीक्ष्य नृपः सपरिच्छदोऽवदत्—‘अहो चित्रं
 हंसरूपेण वायसो वीक्ष्यते’ । कंठगतात्मापि हंसस्तं जनालापं निशम्य स्वजातिदूषणनिवारणाय नृपमब्रवीत् । यतः—

“नाहं काको महाराज हंसोऽहं विमले जले । नीचसंगप्रसंगेन मृत्युरेव न संशयः ॥ १ ॥”

इत्यादि गदितं तस्य वचः श्रुत्वा सदयमानसस्तादिनादारभ्य नृपो नीचसंगान्निवृत्तः । अतः कारणात् प्रियतम मया पुनः पुन-
निवार्यसे । स्त्रीणामपि वचनं सानुकूलं बुधैर्मन्यते । 'वामा वा दुर्गापि मार्गगामिभिः किं न शस्यते ?' । कुमारस्तस्या वाक्यं
श्रुत्वा हृदि चमचके । तथापि तस्याधमस्य संसर्गं न त्यजति, यथा कर्पूरस्यांगारेण समं रतिः । अथ कियत्यपि गते कालेऽन्यदा
वसुधाधीशः प्रच्छन्नमिति सज्जनं पप्रच्छ—'अहो कुमारस्य तव चान्योऽन्यं कथं प्रीतिः ? कुमारस्य को देशः ? का जातिः ? का माता ?
कः पिता ? त्वं कः ? कुतः समागतः ?' । तदा सज्जनेन चिन्तितं—'कुमारः कदाचिन्मम पूर्वविकारं स्मृत्वाऽशुभं करिष्यति' ।
इति विमृश्य नृपस्योक्तम्—'स्वामिन्न प्रष्टव्यमकथितं सुन्दरम्' । तदा नृपः ससंभ्रमं पुनः पृष्टवान् । सज्जनो भूयो भूयो पृष्टोऽपि कि-
ञ्चित् हास्यं चके । नृपः शपथपूर्वकं पृच्छति । सज्जन उवाच—'स्वामिन् ययातथं शृणु । श्रीवासपुरपत्तने नरवाहनो राजा । तस्य
पुत्रोऽहम् । मदीयभृत्योऽयं प्रकृत्या रूपवान् कुतोऽपि सिद्धपुरुषात् विद्यां प्राप्य स्वजातिलज्जया गेहं त्यक्त्वा देशान्तरं भ्रमन् अत्रा-
यातः । प्राच्यभाग्यशशदत्र संपदोऽवाप्तवान् । अहं च पितुः परामवादनं पर्यटन् आयातः । अनेनाहं दृष्ट्वोपलक्षितः । मर्मज्ञोऽयं इति
ज्ञात्वा मम महादरं करोति' । राजा सज्जनोक्तं समाकर्ण्य व्याकुलीभूतो दृष्ट्वा—'हा हा कीदृशमसमज्जसं जातम् । अनेन मत्पुत्री
पणवद्धा परिणीता । मत्कुलं मलिनीचक्रे । तदेनं जामातरं पापिनं निग्रहीष्यामि' । इति विमृश्य सुभतिप्रधानमाकार्यं सर्वसुक्त्वा
कथयामास—'अस्य निग्रहं कुरु' ।

१ चामभाग्यवर्तिनी । २ पद्मिणीविशेषः । ३ प्रष्टुं योग्यं न वर्ततेऽतो मयाऽकथितमेव शोभनमित्यर्थः ।

तदाऽस्मात्प्रेन प्रोक्त स्वामिन्प्रविष्टं कार्यं न कार्यं । उक्तं च—

सगुणसपगुणं वा कुर्वता कार्यमादौ परिणतिरवधार्या यत्नतः पंडितेन ।

अतिरभसकृतानां कर्मणामविपत्तेर्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥ १ ॥

“तस्मात् स्वामिन् किमपि शीघ्रतरं नो कार्यम्” । तदा नृपोऽस्मात्प्रेन वारितो मौनमादाय स्थितः । एकदा निशि यत्कृत्यादेश-
कारिणो भृत्यानाकार्यं समादिशत्—“अद्य निशि गृहान्तराघ्रनि य एकाकी समायाति स युष्माभिर्निर्विचारं हन्तव्य एव” । तस्यै-
‘देवादेशः प्रमाणं’ । इति कृत्वा ते तत्रैव रहःस्थाने निशि स्थिताः । अथ रजन्यां कुमारगृहान्तेनैव नृपो नरं प्रैषीत् । सोऽपि
नरो गत्वा कुमारमवदत्—“स्वामिस्त्वां नृपः कार्यैस्तुष्यत् मध्यमर्गे ससाकारयति शीघ्रमागन्तव्यम्” । तच्छ्रुत्वा कुमारः खड्गमादाय
पल्यंकादुत्पीर्य सहसाऽचलत् । तदा करेण पटाञ्चलं धृत्वा प्रिययाऽभाणि—“प्रियतम मुग्धस्वभावोऽसि । राजनीतिं नो ज्ञानसि ।
मध्यनिशि यदेवमपिचार्य एकाकी चलितोऽसि । निपुणेन नरेण कस्यापि विश्वासो न कार्यः । नीतिशास्त्रिष्यप्युक्तं—‘राजा मित्रं
केन दृष्टं श्रुतं वा’ । स्वामिस्त्वं समस्तकार्येषु सञ्जनः समर्थोऽसि, स एव प्रेष्यताम्” । कुमारो दयिताया वचः श्रुत्वा मुदितोऽचिन्त-
यत्—‘अहो केयं मतिप्रौढिमा’ इति विचिन्त्य चित्ते चमत्कृतः । ततस्तेन गृहांगणे सुप्तः सञ्जनः प्रेषितः । तदा सञ्जनो मुदितः
सौधान्तमर्गे गच्छन् तत्रस्थैः पुरुषैस्तीक्ष्णखड्गघातैर्दृढं हतः स तत्रैव पतितः पञ्चत्व प्राप्तः सत्य आभाणको जातः ‘स्वस्यैव
खड्गः स्वकीयप्राणघातको भवति’ तस्य चिन्तितं तस्यैव शिरसि पतितम् । तत्र कलकलारवं श्रुत्वा नृपपुत्रिका सगद्गदं जगाद—

“ हे नाथ सरलस्यभाव मदीयकथितं यदि नोऽकरिष्यस्तदा मम काऽवस्थाऽभविष्यत् । आर्यपुत्र प्रभातसमये 'गजनिमी-
लिकां मुक्त्वा सन्नद्धो भूत्वा ससैन्यः पुराद्बहिस्त्रिष्टेः ” । प्रभाते राज्ञः कपटं ज्ञात्वा कुमारः ससैन्यः सञ्जः पुरा-
द्बहिर्निर्गतः । नृपोऽपि दीप्तरोपो बलाटोपं कृत्वा सन्नद्धयुद्धसञ्जः पुराद्बहिः कुमारसन्मुखं गतः । द्वयोः सैन्ययोर्मैलापको
जातः । तदाऽमात्यैश्चिन्तितं—‘ अहो राज्ञा किमसमञ्जसमारब्धम् ’ । तदा प्रधानाः सर्वे संमील्य राज्ञोऽग्रे समागताः ।
मुख्यप्रधानेनोक्तं—हे स्वामिन्—

पुष्पेरपि न योद्धव्यं किं पुनर्निशितायुधैः । युद्धे विजयसन्देहः प्रधानपुरुषक्षयः ॥ १ ॥

स्वामिन् यथा ग्रहाणां नायकश्चन्द्रः नदीनां नायकः समुद्रः तथा त्वमेव प्रजानां नायकः । अविमर्शसंग्रामोऽनर्थाय भवति ।
स्वामिन् यः कुट्टं कुपरीक्षितं कुञ्जातं कार्यं करोति स आपदं ग्रामोति, यथा जयराजश्चिन्तां प्राप्तः । तथाहि—

विन्ध्याचलपर्वतासन्नभूमिभागे महाटव्यामनेके वृक्षाः सन्ति । तत्रोत्तुंगविस्तीर्णो बटवृक्षोऽस्ति । तत्रैककीरयुग्मं वसति । तयोः
सखेहं कालं गमयतोः शुक्रापत्यमजायत । पित्रोः पक्ष्वातचूर्णिदानादिना क्रमात् वृद्धिं प्राप । उद्भिन्नपक्षो जातः । अन्यदा चाल-
चापल्यादुड्डीय गमनोत्सुकः कियद् दूरं गतः । मार्गान्तराले सहसा श्रान्तो व्यात्तमुखोऽपतत् । तदा तपस्विना तापसेनैकेन जलायागतेन
स शुक्रो भुवि पतितो वीक्ष्य कृपया करे गृहीतः । बल्कलेन वातं वीजयित्वा कमंडलाजलं पाययित्वा तंः स्वाश्रमं निन्ये । पुत्रव-
त्पालितः स्वादुनीवारफलवारिभिः, पोषितः प्रौढिं प्राप्तः । तापसमुनिभिः संभूय शुकराज इति नाम निर्ममे । सल्लक्षणधरो ज्ञात्वा

कुलपतिना पाठितः तस्य पितरावपि तत्रैवागत्य तत्पार्श्वे तस्थतुः । अन्येद्युः कुलपतिर्निजशिष्याणां पुरो जगौ—“भोः शिष्या मदी-
योक्तं श्रूयतां । वारिधिमध्ये हरिमेलामिधो द्विपोऽस्ति । तत्रेशानकोणे सहकारमहाद्रुमोऽस्ति । स सदाफलः । तं विद्याधराः किंनरा
गान्धर्वाश्च सेवन्ते । स दिव्यानुभानः । तस्य फलं य उपजीवति स रोगदोषजरासुक्तः पुनर्नवः स्यादेव” । शुकोऽपीदं वचः श्रुत्वा
बृष्टमना भृशं मंजातः चिन्तयति—“गुरुणा शुभं कथितम् । मम पितरौ जराजीर्णौ दृष्टिभ्रष्टौ वर्तेते । तदाप्रफलदानेनानृणीभवामि ।
उक्तं च—

पुत्रः स एव शिष्यस्तु यः पित्रोर्गुरुवत्सलः । निर्वापयति संतापं शेषस्तु कृमिकीटकः ॥ १ ॥

तथा च—

वरं दृक्षोऽपि सिक्तोऽसौ यस्य विश्राम्यते तले । सचेतनोऽपि नो पुत्रो यः पितुः क्लेशकारकः ॥ २ ॥
उच्यन्ते दुष्प्रतीकाराः पितरो गुरवस्तथा । नरैस्तथापि यच्छक्यं कृत्यं तेषां पदार्चनम् ॥ ३ ॥

इति ध्यात्वा शुकः पितरावापृच्छथ सत्यसुद्धीय तस्मिन् द्वीपे ययौ । तत्र तमेवाग्रं ददर्श । प्रातः स्वादुफलं तस्य सहकारस्य
चञ्चुपुटेनादाय पथाद्द्वयापृच्छय नगरे गच्छन् शुको भृशं श्रान्तोऽभवत् । स्वतनुं घर्तुमक्षमः सहस्रांशुधौ पतन् तत्फलं वदनात्रामुञ्चत् ।
अत्रान्तरे सागरारव्यसार्थेशेन स्वपुरात्समुद्रं प्रति यानेन गच्छता व्याकुलः स शुको जलधौ ब्रुडन् दृष्टः । तदा स सार्थेशस्तारकपुराने

कथयति—“अहो गृह्णातु गृह्णातु कोऽपि एतं वराकं कीरं त्रियमाणं जले बुडन्तम्” इत्युक्ते सागरणकस्तारक सागर स्वभाक्षपत् । तत्र गत्वा शुक्रं धृत्या मागात् सागरस्य चार्पयत् । सागरोऽपि शुक्रं करे कृत्वा चिरमाथासयत् । शुक्रोऽपि लब्धचैतन्यः सागर प्रत्यवदत्—
“उपकारिन्निरोमणे सार्थवाह चिरं जय । ते धन्या ये परोपकाररसिकाः । यतः—

परोपकाराय सतां विभूतयः परोपकाराय वहन्ति नद्यः ।

परोपकाराय फलन्ति वृक्षाः परोपकाराय भवन्ति मेघाः ॥ १ ॥

त्रिपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।

यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥ २ ॥

केवलं मम प्राणा नो दत्ताः, भोः सार्थनायक मम पित्रोर्जीर्णान्धयोरपि प्राणा दत्ताः । ममोपकारकारिन् शृणु । उक्तं च—

“क्षेत्रं रक्षति चञ्चा सौधं लोलत्पटी कणान् रक्षा ।

दन्तात्ततृणं प्राणान् नरेण किं निरुपकारेण ॥ ३ ॥”

पुनः शुक्रोक्तं—“मम गुरुणा निगदितं सागरे हरिमेलामिधे द्वीपे ईशानकोणके दिव्यानुभावः सहकारोऽस्ति । तस्य फलं यः कोऽपि भुङ्क्ते तस्य रोगा जरा च न भवन्ति, पुनर्नवत्वं भवति शरीरस्य । तच्छ्रुत्वा मया चिन्तितं—मम पितरावत्यन्तदृष्टौ स्तः ।

ममागच्छन् श्रान्तः । त्वया च कालधर्मात् रक्षितः । अथ तवैवाहमनृणीभवामि, प्रत्युपकारं च करोमि” । तदा सार्थशेनोक्तं—‘त्वं किं करिष्यसि ? । शुकैर्नोक्तं—‘सार्थपते इदं महकारफलं त्वमेव गृहाण’ । पुनरपि सार्थपतिरवक्—‘हे शुक त्वं मातापित्रोः किं दास्यसि । कीर्णोक्तं—“ पुनरप्यहं तत्र गत्वा सहकारतरोः मकाशात् फलं गृहीत्वा गमिष्यामि” । इत्युक्त्वा तत्फलं दत्त्वा शुक उट्टीय गतः । सार्थेनृत्नफलं गृहीत्वा यत्नेन रक्षति । क्रमाजयपुरं प्रासः । सार्थं पुराद्रहिरवास्थापयत् । मनसीदं विचारयति—“ ममैतत्फलभक्षणात्-लुद्धिभस्त्वेन किं ? परं तु तथा कुर्वे यथा विश्वस्योपकृतिर्भवेत् । ततो नृपं ददामि” । इति चित्ते चिन्तयित्वा मुक्ताफलभृतस्थालोपरि चूतफलं मुक्त्वा तदुपायनमादाय भूपधाग्निजगाम । प्रतीहारनिवेदितथास्थानस्थनृपाग्रे स्थालं मुक्त्वा नृपं प्रणनाम । भृगालस्तदुपायनं नविस्मयं वीक्ष्य सादरं पप्रच्छ—“ किमिदं सहकारफलं ? सहकारतरुस्त्वया किं कदापि नो दृष्टः ?” तच्छ्रुत्वा सार्थेशो-ज्जादीव्—‘ स्वामिन्नस्य फलस्य प्रभावं शृणु’ । इत्युक्त्वा तत्प्रभावं सर्वं सागरः कथयमास । ततः प्रीतो नृपस्तस्य सन्मानं दत्त्वा न् नृपस्त-स्यैत्युक्त्यात् दानमोचनं करोति । ततः अहं कथमेकाकी फलं भक्षयामि ? मदीया गजा नीरोगा स्यात्तथा करोमि” एवं विचिन्त्य नृप आरामिक्रमाकार्ये शिशां दत्त्वारोपणायाम्रफलमापर्यत् । आरक्षकांश्च तत्र रक्षार्थं मुमोच । श्लोऽप्यारामिकः शुभस्थाने तदाग्रं रोपयति क्रमे-णाश्चरुभृद्भिर्न श्रुत्वा नृपतिरुत्सवं चक्रे । पुत्रजन्मवत् कृतार्थमात्मानमन्यत । आरामिकारक्षकांश्च भक्तवत्त्रादिसत्कारेण तोषयामास । पक्ष्ये पक्ष्येऽनिशं तं द्रष्टुं याति । तस्मिन् प्रवर्धमाने चूते राज्ञो मनोरथा अपि हृदि प्रवर्धन्ते स्म । एवं क्रमेण तस्य सर्वाङ्गरम्यस्य मञ्जरी प्रादुर्बभूव । फलैरभितोऽलं चक्रे । नृपः स्वप्रजां मनसा गतरोगजरापदं मनुते । अर्थकस्य फलस्योपरि शकुनिकांगुही-

तमर्पस्य मुखाद् गरलं पपात । गरलतापैर्नकं फलं पकं गलित्वा शुव्यपतत् । तत्फलमारामिकेण गृहित्वा राज्ञोऽग्रे ढोकितम् । नृपस्तस्य पारितोषिकं दत्त्वा तरुफलं निजपुरोधसे समर्पयत् । सोऽपि पुरोहितो निजावासे गत्वा देवार्चनं कृत्वा मुदाग्रं भक्षयामास । भक्ष्यंश्च सहसा विपन्नः । शोककोलाहले जाते नराधिपो ज्ञात्वा किमिदमिति संत्रान्तश्चिन्तयामास, श्याममुखव-
 श्राभवत् । दध्यौ च—“विपफलमिदं केनापि वैरिणा वणिजः करान् दापितम् । हा किं करोमि ?” । ततो राजा क्रथा ज्वलन् कुठार-
 धरान् भृत्यानित्यादिदेश—‘भो भो भृत्यास्तथायमाग्रश्छेद्यो यथा तस्य नामापि नो भवेत्’ । तैः कुठारकरैः शीघ्रं गत्वा स वृक्ष-
 शिछन्नः । तज्ज्ञात्वा जीवितोद्विग्नः कुष्ठिपंग्दन्धादिभिस्तत्र गत्वा मुखमृत्युवे सहकारस्य फलपत्रादि भक्षितम् । क्षणेन तत्प्रभावान्मन्मथ-
 सन्निभा जाता नीरोगाश्च । ते तुष्टास्तद्वृत्तं नृपाय न्यवेदयन् । विस्मितो नृपो दध्यौ—“किमहोऽद्भुतमाश्चर्यं ? ध्रुवं सत्यं वचस्तस्य सार्थ-
 शस्य । केनापि कारणेनेदं विषमयं फलं जातम् । आरामिकमाकार्यं शपथपूर्वकमप्राधीत्—‘वद भोः सत्यम्’ । तेनोक्तं—“अन्यानि सर्वाण्यपि फलान्यपक्वानि । इदमेव फलं पकं शुचि पतितं वीक्ष्य मया देवस्य पुरो ढोकितम्” । तच्छ्रुत्वा नृपोऽचिन्तयत्—‘नूनं वि-
 पयोगादिदं फलं पकं गलित्वा भूतलेऽपतत्’ । तत आग्रं रक्षितुं पुरुषान् प्रैषीत् । तैर्गत्वा वीक्ष्यागत्य च नृपो विज्ञप्तः—“हे स्वामिन् स वृक्षो जनैस्तथा चूर्णीकृतो यथा तस्य स्थानमपि न जानीमहे” । तन्निशम्य नृपस्तमाग्रं महार्तिभाग्विललाप—‘हा मया मन्द-
 भाग्येन किं विहितम्’ ? । तद्वत् स्वामिन् अविमृश्य किमपि कार्यं नो विधेयम् । हे राजेन्द्र सर्वगुणसंपूर्णं ललितंगे त्वयाऽपरीक्ष्य संरंभः कथमारमे । ततो यथादिशसि तदा कुमारस्यान्तिकं गत्वा सर्वं तस्य कुलादिकं जानीमहे” । तत्सर्वं श्रुत्वा राज्ञोक्तं—
 ‘अमात्य साधु साधु, कुल्वेदम्’ इति नृपोदितं निशम्य नृपात्मजसमीपे समेत्य प्रणम्य मंथुवाच—‘कुमारेन्द्र किमिदमसमञ्जसमारब्धम् ?

जात्यादिकं स्वकीयं कथयतु । कुमार ऊचे—“ भो भो अमात्य मम दोर्दण्डपराक्रमो जात्यादिक कथयिष्यति । मम पराक्रमं
त्रिलोकयतु पूर्वं, पथात्मवं ज्ञास्यते । तच्छ्रुत्वा पुनः प्रधानः प्रोक्तवान्—“ स्वामिस्त्वं गुणवान् पराक्रमेण ज्ञायसे । तव जात्यादिकं
पापिना गजनेन विरुद्धं कथितं । अथ राज्ञा श्रणयपूर्वकं त्वमुक्तः कुलादिकं स्वस्य कथयेति । अतस्तव पादयोर्लंगित्वा मया तव
दुलादिकं पृच्छयते, कथय” । तदा कुमारः स्वकीयं कुलजनकादिकं सर्वं यथातथमचीकथत् । तन्निशम्य प्रधानो राज्ञे शशंस ।
राजापि जहर्ष । तथापि श्रीवासनगरे दूतेन सह लेखं नरवाहनरेशाय प्राहिणोत् । दूतस्तत्र गत्वा लेखमार्पयत् । वदनेनापि तत्स्व-
रूपं न्यवेदयत् । नरवाहनो नृपस्तादृचसा मृत्युञ्जीवित इवाभूत् । हर्षेण चैवं जगाद—“ अहो संग्रति मम जितशत्रुपसमो न बन्धुः ।
येन मयाऽतित्यागभ्रमात्तिरस्कारादपमानितः स्वं राज्यं मुक्त्वा देशान्तरं भ्रमन् ललितांगः स्वात्मासन्निधौ स्थापितः पोषितश्च । अथ
मद्वचसा सन्मान्य महादरादत्र ग्रेष्यताम्” । इत्युक्त्वा स्वप्रधाननरान् विशिष्टप्राभृतान्वितान् प्रैषीत् । ते प्रधाननराः सर्वं यथातथं न्यवे-
दयन् । तच्छ्रुत्वा जितशत्रुर्महिषतिर्द्विधचिन्तयत् —‘ हा मया किं कृतं अज्ञानवशतः ’ ? । ततः पुत्रिकामाकार्याङ्कमारोप्य गलदश्रुजला-
द्रनेत्रः सगद्गदमिति जगाद—“ वत्से सभर्तृका त्वं चिरं जीव । मया पापिनाऽसमञ्जसं कृतं तत्क्षन्तव्यं । परिपूर्णमनोरथा भव ” ।
अथ कुमारैन्द्रमाह्वय जितशत्रुनृपतिः सलज्जवदनोऽवदत्—“ भोः सत्यशौण्ड कुमार दुर्जनसज्जनवचसा मया विरुद्धमिदमारोभे । परं
तैषव महद्भाग्यं । यत्नेन पापिनाऽलीकं मालिन्यमाहितं तत्तस्यैव फलितं । अतः कारणाद्वत्स कुसंगं मा कृथाः । किं च शृणु—मदी-
यराज्यस्यार्धं स्वगुणैरेवाजितं । शेषमर्धमपि मया तव दत्तं । त्वं गृहाण ” । इति संबोधय भूपालस्तमनिच्छन्तमपि स्वयं निजसिंहास-

नाधिरुदं त्रिधाय विधिपूर्वकं पट्टाभिषेकं कृत्वा राज्यं दत्त्वा तपस्यायै तपोवनं ययौ । ललितांगोऽपि तद्राज्यं प्राप्याधिकतरं शुशुभे
लोसनां गुल्फाय पितेय जातः । सर्वत्रैव पुण्यं जागर्ति । यतः—

पुण्यादवाप्यते राज्यं पुण्यादवाप्यते जयः । पुण्यादवाप्यते लक्ष्मीर्यतो धर्मस्ततो जयः ॥ १ ॥

ललितांगस्य सर्वत्रैव जयः समजनि तत्पुण्यप्रभावो ज्ञेयः । अथ ललितांगकुमारस्तत्र राज्ये सुपरीक्षितं मंत्रिणं समादिश्य
पुष्पावतीयुतः मथानादिपरिवारेण समं पौरानापृच्छ्य पितुस्स्वस्विकाकारणात् सुप्रयाणैरविच्छिन्नैः श्रीवासनगरे ययौ । तत्र सौधमध्य-
स्थितं नृपमद्राधीवृ । नत्वाऽथुपातैस्तापं पितुर्निवारयन्निव पितुश्चरणौ प्रणम्य योजिताञ्जलिः सानन्दं विनयान्वितो भक्त्येदं
व्यजिज्ञपत्—“ ताव शस्त्रेषु चन्दना इव नन्दनाः कुलदीपकाः कथ्यन्ते । मया कुपुत्रेण पूज्यानां दुःखं कृतम् । एके पुत्राश्चिन्तामणि-
निमा वंशे स्युः । अहं तु पूज्यानां वंशे घुण इवामवम् । हा मया मन्दभाग्येन प्रतिवासरं पितृपादा न वन्दिताः । किं बहुना ?
आबालकालादद्य यान्त् अहं पित्रोः केवलं क्लेशकारको जातः । तत्सर्वमपि क्षमयित्वा मम पूज्यैश्चंपाराज्यं हौकितं । पूज्यैर्भे प्रसद्य
चंपाराज्यं कस्याप्यादिश्यतां । एषा कुलवधूः पूज्यपादारचनं करोति । यथोचितमनुज्ञामभिवाञ्छति” । इति वदन्तं सुतं भूपालो
दोर्भ्यामादाय पृथुवधसा दृढमालिङ्ग्य पूर्णचन्द्रसमं पुत्रमुत्वं वीक्ष्य हर्षितः सन् मुखेन मूर्ध्नि आघ्राय सगद्गदमिदमुवाच—“कुलदीपक
वल्म त्वमेवं मा मापस्व । सुवर्णे इयामता कथमपि नायाति । रविः पूर्वाशां परित्यज्य पश्चिमाशां नोदेति । त्वयि कल्पद्रौ मयैवायुक्तं
कृतं । यदि मम धृद्धभावेन मतिविपर्यासो जातः, परं तव नेदं युक्तं । त्वद्वियोगेन यद्दुःखमभूत्, तद्दुःखं शत्रूणामपि मा भवतु । तव
तु देगान्तरोऽपि महते राज्यलाभायाभूत् । यतः—

यत्रापि तत्रापि गता भवन्ति हंसा महीमंडलमंडनाय ।

हानिस्तु तेषां हि सरोवराणां येषां मरालैः सह विप्रयोगः ॥ १ ॥

पिता तु पुत्रस्य शिक्षां ददाति । शिक्षया पुत्रो गौरवं प्राप्नोति । यतः—

पितृभिस्ताडितः पुत्रः शिष्यस्तु गुरुशिक्षितः । घनाहतं सुवर्णं च जायते जनमंडनम् ॥ १ ॥

अथ चोपलंभर्विना ईदृग् स्वपुत्रमाहात्म्यं कथमज्ञास्यत ? । हे वत्स अद्यापि भाग्यानि जाग्रति, यतस्त्वय्यागते ममानश्र-
ष्टिः समजनि । अथ किं बहुना ? त्वं योग्योऽसि । इदं राज्यमिदं गेहमयं परिजन इदं सर्वमंगीकुरुष्व । प्रजां पालय
अहं पूंजाचीर्णं त्रतं गुरुसमीपे समाश्रये ” । ललितांगोऽपि तद्वचः पितुर्विरहस्रचितं निशम्य सदैन्यमवदत्—“ तातैतावन्ति
दिनानि मम त्रिफलान्यगुः, यन्मया पूज्यपादानां सेवानो मिहिता । विभो पुनर्नैवं समादेश्यं । तेन राज्येन किं ? किं तेन जीवितेन ? यतः
प्रसन्नं पितृपादांजुजद्वयं मत्तिदिनं नेक्ष्यते । या शोभा पितुः पुरःस्थायिनो भवेत् सा शोभा उच्चैः सिंहासनस्यस्य सहस्रांशपि नो
भवेत् । अहं पूज्यानां सेवाहेवाकी । पूज्याः सिंहासनस्थाः साम्राज्यं पालयन्तु । अहं तु सेवां करिष्ये । पुनरपि पूज्यचरणांबुज-
विरहो मा भूत् ” इति पुत्रवचो निशम्य भूपतिः किञ्चल्यतामूढो जातः । पुनर्नृपतिर्धीरतामवष्टभ्य जगाद्—“ वत्स मम त्वं प्रतिबन्धं
मा विधेहि । इदं क्रमायातं द्वयं तव राज्यं मम त्रतं चैव ” । इति संवोधय विलक्षवदनं सुतं तत्कालमुच्छलत्पंचशद्रनिर्घोषपूर्वकं सिं-
हासने निवेशय राज्याभिषेकं कारयामास । राज्ये निवेश्य स पुत्रमिति शिक्षयामास—‘ वत्स तथा वर्तितव्यं यथा मम प्रजा न स-

रन्ति । मंत्रिणामन्तमुखांश्चादिदेश—“ भो युष्माभिरेतस्याज्ञापैर्भाव्यम् । युष्माभिरेतस्याज्ञा नो ह्यंघनीया । मया यत्किञ्चिदपचक्रे तदक्षन्तव्यं” इति लोकाणापृच्छ्य सद्गुरोः समीपे व्रतं जग्राह । स परित्यक्तराज्यश्रीकलत्रादिपरिग्रहोऽत्यन्तं शुश्रुभेतरां । मुक्ततोयोऽम्बुद इव न मुनीश्वरः पञ्चमहाव्रतधरः शान्तो दान्तो जितेन्द्रियः समितिभिः समितः गुप्तिभिर्गुप्तः विशुद्धधर्मधीः सद्धर्मश्रद्धानध्यानतत्परः द्वाविंशतिपरीपहचमूजेता अल्पकालेनाभ्यस्तागमो गुणगौरवो जातः । तं तादृशं मत्वा गुरुणा गुरुपदक्रमे स न्यस्त आचार्यो जातः । महामुनिपरिवारो धरातले विजहार । ललितांगोऽपि नृपम्राज्यसाम्राज्यसंपदं प्राप्य विश्वजनस्य मुदेऽभवत् । प्रजां पालयति । यतः—
शठदमनमशठपालनमाश्रितभरणं च राजकृत्यानि । अभियेकपट्टवन्धो वालव्यजनं व्रणस्यापि ॥ १ ॥
दुष्टस्य दंडः स्वजने च पूजा, न्यायेन कोशस्य च संप्रवृद्धिः ।

अपक्षपातोऽरिषु राष्ट्ररक्षा, पञ्चैव धर्माः कथिता नृपाणाम्. ॥ २ ॥

ललितांगो नृपो धर्मवान् । तस्मिन् पुण्यवति प्रजापि पुण्यं प्रकरोति । यतः—

राज्ञि धर्मिणि धर्मिष्ठाः पापे पापाः समे समाः । राजानमनुवर्तन्ते यथा राजा तथा प्रजा ॥ १ ॥

ललितांगनृपः प्रजाया जननीव परित्राणकारकः, धनदायकः पितेव, धर्मकारित्वाद्गुरुवत् । एवं सुखेन नृपः कालं निनाय । अन्येयुर्मुदितानन उद्यानपालकोऽभ्येत्य विहितांजलिर्नृपमास्थानस्थितमब्रवीत्—“स्वामिन् जयेन विजयेन, वर्धाप्यसे । बहिरुद्याने नरनाहनराजर्षिर्भेन्यायुजान् बोधयन् समधांसरत्” । तच्छ्रुत्वा हर्षो ह्यग्न्यमनास्तस्मै लक्षसंख्यं धनं ददौ नृपतिः । सत्वरं सादरं सा-

नन्दं गुरोः पादवन्दनाय सान्तःपुरपरीवारो ययौ । पञ्चाभिगमपूर्वकं तं नेत्रानन्ददं त्रिःप्रदक्षिणी हृत्य भ्रूलन्यस्तमस्तकः प्रणम्य
विधिना शुद्धमावेन पुतौ भक्त्या प्राञ्जलिं बद्ध्वा समुपाविशत् । पौरा अपि ज्ञानातिशयमासुरं मुनिभिः संसेवितपदांबुजं मुनीश्वरं
प्रणम्य यथास्थानमुपाविशन् । मुनिरपि धर्मलाभाशिषं कल्याणकारिणीं दत्त्वा धर्मदेशनां प्रारब्धान् । तथाहि—

“यः प्राप्य दुष्प्रापमिदं नरत्वं धर्मं न यत्नेन करोति मूढः ।

क्लेशप्रवन्धेन स लब्धमब्धौ चिन्तामणिं पातयति प्रमादात् ॥ १ ॥

केचित्प्रवालमिव रागभृतः स्वयं स्युः केचिच्च चूर्णकणवत्परिरंगयोग्याः ।

काश्मीरजातमिव सौरभपूरगौरा धन्याः पुनः स्वपुररंगिततां भजन्ते ॥ २ ॥

मानुष्यमार्यदेशश्च जातिः सर्वाक्षपाटवम् । आयुश्च प्राप्यते तत्र कथञ्चित्कर्मलाघवात् ॥ ३ ॥

आस्वादिते पुनस्तस्मिन् अक्षयं सुखमिच्छुभिः । धारणीयं हृदि ज्ञात्वा सम्यक्त्वमच्युतम् ॥ ४ ॥

या देवे देवताबुद्धिर्गुरौ च गुरुतामतिः । धर्मे च धर्मधीः शुद्धा सम्यक्त्वमिदमुच्यते ॥ ५ ॥

सर्वज्ञो-जितरागादिदोषत्रैलोक्यपूजितः । संसारतारको देवो वीतरागः स देवता ॥ ५ ॥

स्वपरोत्तारणे काष्ठयानतुल्यो भवांबुधौ । संविज्ञः स्याद् गुरुधीरः सदा सदुपदेशभाक् ॥ ७ ॥

महाव्रतधरा धीरा भेक्षमात्रोपजीविनः । सामायिकस्था धर्मोपदेशका गुरवो मताः ॥ ८ ॥
 दुर्गतिप्रपतत्प्राणिधारणाद्धर्म उच्यते । संयमादिदशविधः सर्वज्ञोक्तो विमुक्तये ॥ ९ ॥
 धर्मतत्त्वमिदं ज्ञेयं भुवनत्रयसंमतम् । यद्दया सर्वभूतेषु त्रसेषु स्थावरेषु च ॥ १० ॥
 इति तत्त्वं त्रयीरूपं शमप्रमुखलक्षणैः । लक्षितं पञ्चभिर्धर्मस्थैर्याद्यैर्भूषितं पुनः ॥ ११ ॥
 स्थैर्यं प्रभावना भक्तिः कौशलं जिनशासने । तीर्थसेवा च पञ्चास्य भूषणानि प्रचक्षते ॥ १२ ॥

वां देयनां निगम्य ललितांगनृपो जगौ—“ भगवन्नहं प्रवज्यां गृहीतुमशक्तस्मान्मम देशविरतिमङ्गीकारयतु ” । गुरुणोचि
 ‘प्रथमं गम्यकत्वमङ्गीकुरु’ । तदर्नो ललितांगनृपः सम्पकत्वमङ्गीचकार । गुरुणाऽवादि—महानुभावं मिथ्यात्वं वर्जनीयमेव ।
 तथा च—

अदेवे देवबुद्धिर्या गुरुधीरगुरौ च या । अधर्मे धर्मबुद्धिश्च मिथ्यात्वं च तदुच्यते ॥ १ ॥

अतीचाराः पत्र त्याज्याः । तथाहि—

संका कंख विगिच्छा पसंस तह संथवो कुलिंगीसु । सम्मत्तस्सइयारे पडिक्कमे देसियं सव्वं ॥ १ ॥

तथा च—

शंका कांक्षा विचिकित्सा मिथ्यादृष्टिप्रशंसनम् । तस्य संस्तवश्च पञ्च सम्यक्त्वं दूषयन्त्यमी ॥ १ ॥

तस्माच्छंसादिचौरेभ्यः सम्यक्त्वं रक्षणीयम् । अन्योऽपि मंत्रः शंक्रया न सिध्यति । तत्र दृष्टान्तो यथा—वसन्तपुरे नगरे गन्धारायको वसति । स देवपूजादयादानशक्तिविभूतः । सोऽनुदिनं दूरगोदाननमध्ये जितेन्द्रभवने सोपस्करं जिनपूजनार्थं याति । तत्र जिनेश्वरं प्रपूज्य निरन्तरमेकमना भावना भाजयति । अन्येद्युजिनं स्तपयित्वा सुगन्धकुसुमादिभिः समम्पर्वरोमाञ्चितनुः स्तनैरुत्तमैः स्तौति । तदा चैको विद्याधरो महाजैनः पस्मश्रवकस्तत्र जितान्नमस्कृतं समागात् । तत्र तं दृष्ट्वा जिनस्तवनं श्रुत्वा सानन्दः सहर्षं साञ्जसं निरुटीभूय गन्धारश्रानरुमन्त्रीत्—“ अहो धार्मिक त्वामहं वन्दे । अद्य मम नेत्रकर्णयोः पारणकं जज्ञे । वद, यत्तत्र रोक्ते, तदहं ददामि । अदृश्यकरणकुञ्जरूपरत्नायप्रवेशाद्या, भूरिशो विद्याः सन्ति परं च भूतले आकाशगामिनी विद्या दुर्लभाऽसि । तदिमां विद्यां गृह्णान् । त्वं योग्योऽसि । मे प्रियं कुरु ” । गन्धारः प्राह—‘मो मद्र किं मे विद्याप्रयोजनं । एका मे धर्मविद्याऽस्तु’ । खेचरोऽप्याह—“ जानामि, त्वं संतोषवानसि । तथापि तत्र साधभिर्कृत्याद्विधामर्षयामि । अहं कृतार्थो भवामि” । श्रेष्ठिनाऽङ्गीकृतं तद्वचनं । खेचरोऽपि तस्मै विधियुतं मंत्रं ददौ । तौ स्वस्वस्थानं जग्मतुः । परोपकारी गन्धारः गुप्तेन कालं निनाय । कियत्पयि गते कालेऽचिन्तयत्—‘मम मंत्रोऽप्यजातीय वृथा मा भूत्’ । इति विचिन्त्य, स्कन्दलिमित्रायात्मियमंत्रं विधियुतं प्रदत्तवान् । सोऽपि स्कन्दिलः विद्यां साधयितुं सोपस्करः कृष्णचतुर्दश्यां निशि इमशानासन्नो घाने ययौ । चलिविधानादिकं विधायैकस्य तरोरथः प्रज्वलत्त्वदिराङ्गारपूरितं कुण्डमातनोत् । तस्य तरोः शाखामारुह्य शिष्यकं वज्रं ग्रथो यन्निरुण्डम् । तत्र शिष्यके तरुशाखामारुह्य निषण्णः । तत्राष्टोत्तरशतवारान् मंत्रमक्षतं जपित्वा क्षुरिकया यानत् रज्जुपादमेकं

छिनति तापदद्गारागधस्ताद्दीर्घेति शंका मनस्यभूत्—“ शिष्यकस्य पादचतुर्केऽपि च्छिन्ने क्रमेण मंत्रसिद्धिसन्देहे निश्चितं वह्नि-
 पात्तो भवति । किं मुधा प्राणा हार्यन्ते ? । जीवन्नरो भद्रशतानि पश्यति ” । इति त्रिचिन्त्य समुचीर्यं भूमाबुपागतः ।
 किंरत्त्व्यतामूढः—“ पुनरेवंमिथा सामग्री दुर्लभा क्व मिलिष्यति ? किं करोमि ? ” इति त्रिचिन्त्य पुनरपि शिष्यके उपविष्टोऽपि
 तथैव मनसि शंकांमकरोत् । एवं चटति चोत्तरति च । तस्मिन्नैवावसरे कश्चिन्नो नृपतेः सौधादलंकाकारकमादाय तत्र समाययौ ।
 पदानुसरतः पृष्ठलभा राजपुरुषाः समागताः । तत्र चौर इत्या वनं वेष्टयित्वा स्थिताः । उद्योतदर्शनात् चौरैण स्कन्दिलान्तिके
 उद्याने सर्वममाचाराः पृष्टाः । पृष्टे सति तेन सर्वं सत्य कथितं । चिन्तितं चौरैण—“ गन्धारिको जिनधर्मं स्थिरः श्रावको धार्मिकः
 तदागयातमलीकं युगान्तेऽपि न संभवेत् ” । इति विचार्य तेनोक्तं—“ मम त्वं मंत्रं कथय, रत्नकरडकं गृहाण, यथाहं तव
 तत्प्रत्ययं जनयामि ” । स्कन्दिलोऽपि तदा तस्मै कौतुकेन मंत्रमेकमना यथातथमचीकथत् । सोऽपि चौरः शिष्यकमाल्ख्य मंत्रगे-
 कपनाः स्मरन् साहसमवलंब्य चतुरोऽपि पादान् युगपत् चिच्छेद । मिथाधिष्ठायिनी सुरी तुष्टा विमानमढौकपत् । तस्क्रोऽपि तदा-
 ख्य गगनमंडलं ययौ । तत्र प्रभातसमये आरधकनराः सायुधा विलोकयन्ति । स्कन्दिलो दृष्टः । तैरुक्तं—‘ अरे गृहीत व-
 ज्नीत । म च चौरो लब्धः ’ । इति जल्पन्तस्ते भटाः स्कन्दिलं नृपाग्रेऽढौकयन् । तावन्नौरविद्याधरो महतीं शिलां विकुर्व्यं नृपो-
 परि स्थित्वाऽनोचत्—“ मदीयो गुरुः स्कन्दिलः । अस्य यो विरुद्धं करिष्यति तस्योपरि शिलां मोक्ष्ये ” । तदाकर्ण्य सर्वेऽपि
 जनाद्यस्ता भीताश्च । नृपः मसंप्रमं भीत इत्यमक्—‘ स्वेचराधीश कथ्यतां, कथं तत्रापं गुरुः ? ’ । तदा चौरैण ध्रुवान्तः कथितः ।
 सर्वेऽपि तस्मिन् प्राप्ताः । नृपस्तदा स्मन्धिलं स्वगृहं प्राहिणोत् । यथा शंकया स्कन्दिलस्य विद्याभिदने जाता तथा मध्यस्थमपि

द्रुक्या याति । इत्थं विभाव्य सम्यक्त्वं निःशंरुमानसंधीर्यम् । चारित्र्याने भोगे सम्यक्फलकग्रहणात् भर्वाभोधि भव्यस्तरति ।
निगर्हनिप्रमुरा दग् रुचयः मग्यक्त्वधारिणा हृदये स्थाप्याः । तथा हि—

द्रव्यक्षेत्रादिभावा ये जिनैः ख्यातास्तथैव च । श्रद्धते स्वयमेवैतान् स निसर्गरुचिः स्मृतः ॥ १ ॥

यः परेणोपदिष्टस्तु छद्मस्थेन जिनेन वा । तानेव मन्यते भावादुपदेशरुचिः स्मृतः ॥ २ ॥

रागो द्वेषश्च मोहश्च यस्याज्ञानं क्षयं गतम् । तस्याज्ञायां रुचिं कुर्वन्निहाज्ञारुचिरिष्यते ॥ ३ ॥

अधीयानं श्रुतं तेन सम्यक्त्वंमवगाहते । अंगोपांगप्रविष्टेन यः स सूत्ररुचिः स्मृतः ॥ ४ ॥

स धीजरुचिरासाद्य पदमेकमनेकधा । योऽध्यापयति सम्यक्त्वं तैलविन्दुमिवोदके ॥ ५ ॥

श्रीसर्वज्ञागमो येन दृष्टः स्पष्टार्थतोऽखिलः । आगमज्ञैरभिगमरुचिरेपोऽभिधीयते ॥ ६ ॥

द्रव्याणां निखिला भावाः प्रमाणैरखिलैर्नैः । उपलंभगता यस्य स विस्ताररुचिर्मतः ॥ ७ ॥

ज्ञानदर्शनचारित्रतपःसमितिगुप्तिषु । यः क्रियासु रतो नित्यं स विज्ञेयः क्रियारुचिः ॥ ८ ॥

आज्ञाप्रचने जैनः कुदृष्टावनभिग्रहः । यः स्याद् भद्रकभावेनं तं संक्षेपरुचिं विदुः ॥ ९ ॥

१ म ये इति वा पाठः । २ 'यो व्यापयति' इति स्यात् ।

यो धर्मं श्रुतचारित्रास्तिकायत्रिपयं खलु । श्रद्धधाति जिनाख्यातं स धर्मरुचिरिष्यते ॥ १० ॥
इत्येवं सर्वभेदानां मानसं मूलकारणम् । तस्मात्तदेव कर्तव्यमेकतानं मनीषिभिः ॥ ११ ॥

इति गुरुरूपदेशं निशम्य ललितांगो भूपतिः सम्यक्त्वे निश्चलमनाः संजातः । गुरुवचनामृतसिक्तात्मा सप्तक्षेत्र्यां स्वधनं वपति,
विशेषतस्तु संप्रभक्तिं विदधाति । संप्रभक्त्या बहुलाभो भवति । यत् उक्तं—

लक्ष्मीस्तं स्वयमभ्युपैति रभसा कीर्तिस्तमालिंगति, प्रीतिस्तं भजते मतिः प्रयतते तं लब्धुमुत्कंठया ।
स्वःश्रीस्तं परिरब्धुमिच्छति मुहुर्मुक्तिस्तमालोकते, यः संधं गुणराशिकेलिसदनं श्रेयोरुचिः सेवते ॥ १ ॥
लोकेश्यो नृपतिस्ततोऽपि हि वरश्चक्री ततो वासवः, सर्वेभ्योऽपि जिनेश्वरः समधिको लोकत्रयीनायकः ।
सोऽपि ज्ञानमहोदधिः प्रतिदिनं संधं नमस्यत्यहो, वैरस्वामिवदुन्नतिं नयति यः सोऽयं प्रशस्यः क्षितौ ॥ २ ॥

न नृपो नित्यं धर्मकृत्यानि कुर्यात् कालं नयति । स भूपतिरन्यदा संसारसारतां मन्यमानः सद्गुणस्तंभोपशोभितं सुवर्णभित्ति-
चिह्नं स्फुरन्मणिमयोचानचारुतोषानसंस्कृतं मर्यांगुन्दरं पवित्रं पुण्यमंदिरं रंगमंडपप्लात्रमंडपनृत्यमंडपादिचतुरशीतिमंडपमंडितं
दिव्यशिल्परखंडितं चारुजिनेन्द्रभवनं कारयामास । तत्र श्रीनाभेयचिंबं चिधिना प्रतिष्ठाप्य न्यवीचिशतम् । तत्र विधिना स्नात्रं कृत्वा
मगन्दनरूपमिश्रैः गुगुन्धिद्रव्यैर्विलेपनं विरच्य भक्त्या विभूषणामारोप्य शतपत्रचंपकजातिहृत्सुमेरुस्यर्च्यं कृष्णागरुभूपमुदक्षिपत् । तत

उत्तरांतं कृत्वा शुद्धदेशस्थितो जिनेन्द्रपुरतो भूमौ कृतजानुयुगमस्त्रिः प्रणम्य विहिताञ्जलिः परमेशितारं स्तोतुं प्रचक्रमे । तद्यथा—
जय त्रिभुवनार्धीश युगादिपरमेश्वर । जय त्रैलोक्यतिलक वीतराग नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥

जय स्वामिन् जगन्नाथ प्रसीद नतवत्सल । जय जंगमकल्पद्रो शरणं भव मे प्रभो ॥ २ ॥
सदानन्दमय स्वामिन् जय कारुण्यसागर । इहलोके परलोके त्वमेव शरणं मम ॥ ३ ॥

इति स्तुत्या जिनेन्द्रं आनन्दजलपूर्णाक्ष उत्थाय पुनर्विज्ञप्तिमां कृतवान्—हे स्वामिन् त्रैलोक्यनायक मां भयांभोधेस्तारय ।
इति कृत्वा नित्यमेव बहुकालं निर्माह्य वार्षिकं प्राप । उक्तं च—

गात्रं संकुचितं गतिर्विगलिता दन्ताश्च नाशं गता, दृष्टिभ्रंश्यति रूपमेव हसितं वक्त्रं च लालायते ।
वाक्यं नैव करोति वान्धवजनः पत्नी न शुश्रूषते, हा कष्टं जरयाभिभूतपुरुषं पुत्रोऽप्यवज्ञायते ॥१॥
गलछालामालं गलितरदनं रुच्यवदनं, जराजीर्णः कायो ललितपलितव्रातमिलितः ।

गतिश्रान्तिभ्रान्तिर्नयनयुगले क्षीणसलिले, वृथा कृष्णा तृष्णा त्यजति न जनं निर्घृणमनः ॥ २ ॥
एवंविधं वार्षिक्यं प्राप्य तृणवद्राज्यं विहाय सुते राज्यभारं न्यस्य सदुरोः समीपे व्रतं जग्राह । पष्ठाष्टमादितपांसि करोति ।
द्वापिगतिपरीपहान् जित्वा स विधिना चास्त्रिं प्रतिपाल्य पर्यन्तेऽनशनं व्यधात् । देहमौदारिकं त्यक्त्वा ललिताङ्गमुनिर्दिवं ययौ ।

तत्र देवसुखं भुक्त्वा महाविद्वेहं सिद्धिमेप्यति । अतो धर्मादेव जयं ज्ञात्वा धर्मं सदोद्यमः कार्यः” ।

इति ललितांगकुमारकथा ।

इति मुनेर्नाक्यं श्रुत्वा बह्व्यो जना अनुध्यन्त । स्वस्वभावानुमानतो नियमाभिग्रहादीनादाय कृतनमस्कारा जनाः सर्वे यथास्थानं जग्मुः । तदा मरुभृतिः मकृत्या लघुकर्मा गुरुपदेशतो विषयेभ्यो विरक्तात्मा धर्मकृत्यपरायणो जातः । दाक्ष्यदाक्षिण्यसौजन्यसत्य-शौचदयाभिर्गुणैः कनिष्ठोऽपि ज्येष्ठोऽभूत् । ज्येष्ठोऽपि कमठो मिथ्यात्वकठिनत्वेन मुद्गशैलोत्पल इव स्थितः । एककुलोत्पन्नावपि न सदृशो भवतः । यतः—

एके केचिद्यतिकरगंतास्तुंवकाः पात्रलीलां, गायन्त्यन्ये सरसमधुरं शुद्धवंशे विलयाः ।

एके केचिद् ग्रथितसुगुणा दुस्तरं तारयन्ति, तेषां मध्ये ज्वलितहृदया रक्तमन्ये पिवन्ति ॥ १ ॥

तथा च—

प्रदीपसर्पणौ श्लाघ्यौ लघू अपि गुणोज्वलौ । महान्तावपि न श्रेष्ठौ प्रदीपनचिभीतकौ ॥ २ ॥

भाययतिनो मरुभृतेः स्वमेऽपि मारधिकारो नाभूत् । तस्य पत्नी वसुन्धरा मदनविह्वला जाता । कमठस्य तस्यां श्रुतं सवि-
कारं मनोज्जनि । ततस्तेन मयिकारवचनोक्तिभिर्भृशं यशीकृता । तावैव निरन्तरं निरंकुशतया कामान्धावनाचारपरीं जातीं स्वेच्छया
रमतः । कमठस्य प्रिया वरुणा तद्रममप्रसृतं ज्ञात्वा गर्भं मरुभृतेभ्यो न्यपेदयत् । तत्राट्टकं श्रुत्वा मरुभृतितोक्तं—‘ नेटशं । संभवति ’ ।

वत्या पुनः पुनः कथयति । अन्यदा मरुभूतिग्रामान्तरमियात् कमठमापृच्छय कियव्भूमिं गत्वा न्यवर्तत । संभ्यायां श्रान्तकापटीभूय निशारामायाश्रमं कमठं ययाने । तदा कमठेनाचिन्ति—

अतिथिर्यस्य भग्नाशो गृहात्प्रतिनिवर्तते । स तस्मै दुष्कृतं दत्त्वा पुण्यमादाय गच्छति ॥ १ ॥

इति ध्यात्वा तस्य गृहकोणाश्रयं दर्शयामास । स तत्रैव स्थितो व्याजनिद्रां प्राप्तः । मरुभूतिलतयोर्दुश्चरितं दृष्टवान् । प्रभाते कार्पटिस्ततः स्थानाद्गत्वा मरुभूतिरूपोऽयं स्पृष्ट्वा समागतः । मनसि कुपितः । यतस्तिरश्चामपि जायापराम्यो दुःसहः । अथ भक्तिव्यतानियोगेन मरुभूतिरविन्दभूभुञ्जे तयोर्दुश्चरितं सर्वं निवेदयामास । तच्छ्रुत्वा तेजोनिधी राजा कुपितः । स राजा धर्मिणां सौम्यः । अन्यायपथवर्तिनां यमः । अर्थिनां धनदः । दंडपाशेश्वरमाकायंत्यादिदेश—‘भो भोः कमठस्य शीघ्रं निग्रहं कुरु’ । तदा स तस्य भवने गत्वा यमदूत इव कमठं रुध्या हठाद्रासभं समारोप्य शिक्षापूर्वकं शूर्पकातपत्रं शिरसि धृत्वा, पापफलैः स्थूलचिल्वफ-लेहारं कंठे निवेदय, शरावाणां कंठे वरमालां कृत्वा, काहलिक्रावाद्यपुरस्सरं पुरमध्ये आमयित्वा विडंबयामास । यतः—

अग्रधो ब्राह्मणो बालः स्त्री तपस्वी च रोगवान् । विधेया व्यंगिता तेषामपराधे महत्यपि ॥ १ ॥

अतः कारणादग्रधं ज्ञात्वा पुराब्रिज्काश्य बहिर्भुञ्चे । सस्थानं राजपुरुषा जग्मुः । ततः कानने एकाकी शरणरहितो दीन इतस्ततो भ्रमन्नेवं मनस्यचिन्तयत्—‘अहो सहोदरान्ममेदंशं जातं । तमहं कथमपि हन्मि’ इति चिन्तयन् धुधया रुषा च पूषोऽपि मरुभूतेः किमपि प्रतिकर्तुमशक्तः कतिपयदिनैस्तापसाश्रमं ययौ । तत्र शिवतापसं प्रणम्यात्मीयदुःखं निवेद्य तापसीं दीक्षां गृहीत्वा गिरौ गत्वा तपस्तपति स्म । तापसानां सेवां करोति ।

इतश्च मरुभृतिर्ज्येष्ठवन्धोः कमठस्यातिदारुणं घृत्तान्तं वीक्ष्य कुत्रापि रतिं न लभते । यथा पादपः कोटरान्तःप्रविष्टेन पावके-
नान्तरा दहते, तथा मरुभृतिर्मनसोऽन्तरा दहते । अन्यदा जनवाक्याच्छ्रुतं—‘कमठः शिवतापससन्निधौ तापसो जात इति’ तदा मरु-
भृतिना चिन्तितं—‘त्रिपाके क्रोधस्य फलं दुष्टं । यत उक्तं—

संतापं तनुते भिनत्ति विनयं सौहार्दमुच्छादयत्युद्वेगं जनयत्यवद्यवचनं सूते विधत्ते कलिम् ।

कीर्तिं कृन्तति दुर्मतिं वितरति व्याहन्ति पुण्योदयं दत्ते यः कुगतिं स हातुमुचितो रोषः सदोषः संताम् ॥
यो धर्मं दहति द्रुमं दव इवोन्मथ्नाति नीतिं लतां दन्तीवेन्दुकलां विधुतुद इव क्लिश्नाति कीर्तिं नृणाम् ॥
स्वार्थं वायुरिवांबुदं विधटयत्युल्लासयत्यापदं तृष्णां धर्मं इवोचितः कृतकपालोपः स कोपः कथम् ॥ २ ॥

करडकुरडवक्रोपफलं ज्ञात्वा संवेगवान् मरुभृतिर्मनसि चिन्तयति—‘अहं कथमपि कमठं क्षमयामि’ । इति मनसि
विचिन्त्य नृपं पृच्छति—‘स्वामिन् वने गत्वा कमठं क्षमयामि’ । इति निगद्य नृपेण वारितोऽपि मरुभृतिर्वने कमठं क्षमयितुं
जगाम । तस्य पादयोः पतित्वा सगद्गदमुवाच—“आतस्त्वया क्षन्तव्यं । उत्तमः प्रणामान्तक्रोधा भवन्ति । ममापराधः क्षन्तव्यः”
एवं तस्य प्रणामानुनयात् कमठस्तीव्रमत्सरोऽभूत् । तप्ततैले जलप्रक्षेपवत् संजातः । एकां महतीं प्रस्तरशिलां समुत्पाद्य तस्य शिरसि
मुमोच । पुना रक्तेक्षणः कोपाटोपादेकामन्यां शिलां समुत्पाद्य कमठस्तमचूर्णयत् । प्रहरतिजातार्तध्यानो मृत्वा मरुभृतिर्विन्ध्याचले
भद्रजातीयो यूथनायको हस्ती समभूत् । स कीदृक् ? स्थूलोपलसदृशकुंभो गंभीरमुखकन्दर ऊर्ध्वसंचारदंडाकासुंडया युक्त

उग्रामदनिर्भरपंकिलीच्छतभूमागस्तदुग्न्धुन्यागतमृङ्गालिघनिचन्द्रो बहुकलभैः परिवेष्टितो जंगमपर्वत इव राजते । वरुणापि
 कोषान्या मृत्ना तस्यैव युथनायकस्य पल्लभा करेणुकाऽभूत् । स करी तया सह गिरिनिघादिषु सर्वत्र विचरन् अलंब-
 युवसंभोगश्रीक्रीड ।

इतत्र पौतनपुरेऽरविन्दनरपतेरुपमं राज्यसुखं धुञ्जानस्य शरत्कालः प्रवृत्तवान् । सरांसि जलैः पूर्णानि । काशपुष्पाणि विक-
 म्यराणि । सर्वत्र सुमिश्रः संजातः । लोकाः सर्वत्र मुदितानना वर्तन्ते । तस्मिन् शरत्कालेऽन्येद्युररविन्दभूपतिः सौधोपरि गवाक्ष-
 स्थितः स्त्रीभिः सह स्नेहरसनिर्भरं रममाणः सहसा व्योम्नि गर्जितोजितं नवोदयजलधरं शक्रचापतडिद्धरमपश्यत् । व्योमनि क्वापि
 स्फुटिरुगंसेन्दुमंडलरजतहिमानीपिंडसन्निभमभ्रपटलमपश्यत् । क्वापि अंबरे शुक्रपिच्छेन्द्रनीलसमभ्रमभ्रपटलमपश्यत् । क्वापि
 कञ्जललाजवर्गिरिटरनसमभ्रमभ्रपटलमपश्यत् । एवं नयनाक्षेपकं विलोकनयोग्यं दशार्धघर्णमभ्रपटलं च जलधरं च गर्जितं वीक्ष्य
 नृपोऽनदत्—‘अहो चित्रं, अहो रम्यत्वं दृश्यते’ । एवं पुनः पुनस्तस्मिन्नुपे खसन्धुखं विलोकयति सति सहस्रैव तत्सर्वं वाता-
 द्विलयं गतं । तच्चाद्यशमाक्राशस्वरूपं दृष्ट्वा संजातसंवेगो नृप इत्युवाच—‘अहो चित्रं, यच्चाद्यशं घनघ्नदं वातक्षिप्तार्कतूलवत्
 गतं । यथाऽभ्रपटलं तथाऽन्यदपि संसारे सर्वं क्षणचिन्धरं । यतः—

विबुधुद्योतवल्लक्ष्मीरिष्टानां संगमाः पुनः । मार्गस्थतरुविश्रान्तसार्धसंयोगसन्निभाः ॥ १ ॥

यत्प्रातस्तन्न मध्याह्ने यन्मध्याह्ने न तन्निशि । निरीक्ष्यते भवे चास्मिन् पदार्थानामनित्यता ॥ २ ॥

रमणीयं कियत्कालं तारुण्यं शक्रचापवत् । प्रियाणामपि निर्वाहे स्नेहरंगः पतंगवत् ॥ ३ ॥
 आपातमधुराः सर्वे विषयाः प्रान्तदारुणाः । भवे किञ्चिन्न पश्यामि संसारासारता सदा ॥ ४ ॥
 प्रतिक्षणमयं कायः क्षीयमाणो न लक्ष्यते । आमकुंभ इवांभस्थो विशीर्णः संविभाव्यते ॥ ५ ॥
 आसन्नतरतामेति मृत्युर्जन्तोर्दिने दिने । आघातं नीयमानस्य वध्यस्येव पदे पदे ॥ ३ ॥
 पितुर्मातुः शिशुभ्रात्रोस्तनयानां च पश्यताम् । अत्राणो नीयते जन्तुः कर्मभिर्यमसद्भ्रानि ॥ ७ ॥

इत्यनित्यमेव सर्वम् । तथा चोक्तम्—

जरा जाव न पीडेइ वाही जाव न बड्डइ । जाव इंदिया न हायंति ताव धम्मं समायरे ॥ १ ॥

ते महानुभवाः कृतपुण्या ये राज्यं परित्यज्य सद्गुरोरन्तिके व्रतं गृह्णन्ति । अहमधन्यो राज्यलंपटः । अथ यौवनं गतं । अधुना मम प्रव्रज्या योग्या । कस्य भार्यसुतराज्यादिकम् ” । इति विचिन्त्य नृपो वैराग्यवारिधौ चटितः सञ्जनसमक्षं पञ्चमुष्टिलोचं कर्तुं प्रारंभे । इत्थं नृपं विरक्तात्मानं व्रतोन्मुखं ज्ञात्वाऽन्तःपुरीजनो भृशं सदुःखमित्यभाषिष्ट—“हे प्राणप्रिय तव राज्यपरित्याग-वार्तयाऽशान्तिव्यापाऽस्माकं हृदयं शतखंडं जायमानमास्ते । स्वामिन् जीवितेश्वर प्रसीद । इममाग्रहं मुञ्च । इदं तपः कर्कशं क्व, इदं सुकुमालं तव वपुः क्व । राज्यं भुंक्ष्व । प्रजां प्रालय । भटान् रक्ष रक्ष ” । इत्येवं प्रबलस्नेहनिर्भरा निजबल्लभाः प्रति संबोधयितुं प्रारब्धवान्—“प्रियाः शृणुत—

जन्मदुःखं जरादुःखं मृत्युदुःखं पुनः पुनः । संसारसागरे घोरे तस्माज्जायत जायत ॥ १ ॥

कामः क्रोधश्च लोभश्च देहे तिष्ठन्ति तस्कराः । ज्ञानरत्नमपाहरि तस्माज्जायत जायत ॥ २ ॥

माता नास्ति पिता नास्ति नार्या सहोदरः । अर्थो नास्ति गृहं नास्ति तस्माज्जायत जायत ॥ ३ ॥

आशया बाध्यते लोकः कर्मणां बहुचिन्तया । आयुःक्षयं न जानाति तस्माज्जायत जायत ॥ ४ ॥

मा सुअह जगियव्वे पलाईज्जण कीस वीसमह । तिन्निजणा अणुलगा जरा य वाही य मच्चूअ ॥ ५ ॥

इन्द्रोपेन्द्रादयोऽप्येते यन्मृत्योर्यान्ति गोचरम् । अहो तदन्तकातंके कः शरण्यः शरीरिणाम् ॥ ६ ॥

संसारे दुःखदावाग्निज्वलज्ज्वालाकरालिते । वने भृगार्भकस्येव शरण नास्ति देहिनाम् ॥ ७ ॥”

एवं तस्य संवेगंगतो ज्ञानाचरणीयदर्शनारणीयमोहनीयक्षये सद्योऽवधिज्ञानं समुत्पन्नं । तदा महेन्द्रसुतं स्वपदे न्यस्य स्वयं राजा भद्राचार्यगुरुपार्थं व्रतं जग्राह । एकादशंगानि चतुर्दशपूर्वाणि च पपाठ । गुरोरनुज्ञया एकलविहारी नित्यप्रतिमाधरः ग्रामे एकरात्रं नगरे च पञ्चरात्रं निर्ममो निरहंकारः शान्तात्मा त्यक्तगौरवः । तथा समः सर्वशत्रुभिन्नेषु, तुल्यधीः काञ्चनाशमनोः, उद्वसे वसतौ ग्रामे पुरे वा कुत्रापि तस्य महात्मनः प्रतिबन्धो नाभूत् । एकस्मान्मक्षपणे पारणं, अनया रीत्या क्रमेण द्वादशमासक्षपणे पारणकं कृतवान् । नानाविधासु लब्धिषु समुत्पन्नासु तस्य पुण्यात्मनो देहस्तुपवजातः । तदा च तस्य चतुर्थं मनःपर्यवज्ञानं समुत्पन्नम् । सोऽरविन्दर्षिन्यदाऽष्टापदाचले यात्रार्थं प्रचलितः । मार्गे गच्छतस्तस्य सागरदचसार्थवाहो व्यापारार्थं व्रजन् मिलितः । तदा सागर-

दत्तमार्थेशस्तं मुनिं पप्रच्छ- ' पूयं क्व यास्यथ ? ' । मुनिरुच्ये - ' अष्टापदाचले देवान् वन्दितुं यास्यामः ' । सार्थेशः पुनरप्राक्षीत्-
' माघो तत्र पर्वते के देवाः ? केन कारिताः ? तद्वन्दनेन च किं फलं ? ' । तदाऽरविन्दराजपिस्तमासन्नभवं ज्ञात्वाऽऽख्यत्- " महाबु-
भाव ! तत्रार्हन्तो देवा देवगुणान्विताः सन्ति । तेषु गुणा अनन्ताः । अष्टादशदोषरहिताः । यतः-

अन्नाणकोहमयमाणलोहमायारइअरई य । निद्दा सोअ अलियवयण चोरीया मच्छरभया थ ॥ १ ॥
पाणिवहपेमकीला पसंगहासा य जस्स इअ दोसा । अट्टारस वि पणट्टा नमामि देवाहिदेवं तं ॥ २ ॥

तत्राचले ऋषभाद्या वीरान्ताश्चतुर्विंशतिर्जिनाः । तेषां प्रतिमाः सन्ति । इक्ष्वाकुलसंभवश्रीआदिनाथतीर्थकरस्य सुतो भर-
तचक्रवर्त्यभूत् । तेनाष्टापदाचले दिव्यमुयुङ्गं चैत्यं कारितं । तत्र चैत्ये ऋषभादीनां चतुर्विंशतितीर्थकृतां प्रतिमाः स्वस्ववर्णरत्ननिर्मिताः
स्वस्वमानेन कारिताश्च भरतचक्रवर्त्यस्थापयत् । तद्वन्दनेन नरेन्द्रस्वर्गसाम्राज्यपदलामादिकं प्राप्तंगिकम्, मुख्यफलं तु मोक्ष एव ।
ये तु भूरिभाग्याः पुमांसस्ते एव तान् पूजयन्ति । पूजनात् दुर्गतिद्वयं च न भवति । पुनरपि सार्थेश शृणु-

जिनाज्ञा भूपणं मूर्ध्नि ललाटस्याब्जलिगुरौ । सच्छ्रुतं कर्णयोः सत्यं जिह्वायां स्वच्छता हृदि ॥ १ ॥

पादयुग्मस्य सत्तीर्थं प्रति चंक्रमणक्रमः । जिनेन्द्रपूजनं दानं निर्विकल्पं करस्य च ॥ २ ॥

विकल्पेन देवार्चनं यः करोति, स स्वकीयं पुण्यं हारयति । तत्रोदाहरणद्वयं शृणु । तथाहि-

प्रतिष्ठानपुरे द्वौ वणिजौ भ्रातरौ स्तः । तावेकदा पृथग्जातौ । तौ नन्दकभद्रकाल्यायापणद्वयं मण्डयतः । उभावपि श्राद्धौ ।

भद्रकः प्रातरुत्थाय नित्यं निजापणे याति । नन्दको जिनालये जिनपूजनाथ नित्यं प्रयाति । भद्रकश्चेतसि चिन्तयति—“अहो धन्योऽयं नन्दकः, योऽन्यकार्यं त्यक्त्वा प्रातरुत्थाय प्रत्यहं जिनमर्चयति । अहं तु पापघानल्पधनो धनोपाजनलालसोऽत्रागत्य पापराणां मुखं विलोकयामि दिवसोदये । धिग्मे जीवितं” । इति ध्यानजलेन स्वकीयं पापमलं क्षालयति । तदनुमोदनोदकेन पुण्यबीजं च सिंचति, तेन स्वर्गायुर्वद्धं । नन्दकस्त्विति चिन्तयति—“ मम देवार्चनक्षणे भद्रको बहुधनमर्जयिष्यति । किं करोम्यहं ? । मयाऽभिग्रहो गृहीतः । देवार्चायाः फलं दूरे । व्यापारहानिफलं तु सद्य एव ” एवमेभिः कुविकल्पैर्निजं पुण्यं हारितवान् । तेन व्यन्तरायुर्वद्धं । ततो भद्रको जिनपूजानुमोदनातः सौधमे देवत्वं प्राप्तः । नन्दकः कुविकल्पैर्व्यन्तरो जातः । तस्मात्कुविकल्पैर्जिनपूजनं न कार्यं । शुभभावेन जिनपूजा विधेया ।

अथ कुविकल्पदानफलं शृणु—उज्जयिन्यां धन्यो नाम वणिक्पुत्रो निजापणे व्यापारयोपविष्टोऽस्ति । इतश्च कोऽप्यनगरो मासक्षपणकेऽट्टनार्थं निर्गतः । यतः—

पढमपोरिस सज्झाए वीए झाणं झियाथ पन्नस्ते । तईयाए गोयरीए पुणो चउत्थीय सज्झाओ ॥ १ ॥

धन्यो वणिक् मुनिं भिक्षामट्टन्तं वीक्ष्य भावेनाकार्यं तस्य भाजने घृतं दातुमुद्यतोऽखंडधारया यच्छन् उच्चैर्गतिमुपार्जयत् । मवर्थं मानतपुण्यविघाताशंकया मुनिना न वारितः।तावदातुर्मनस्येवमभूत्—‘अहो अयमेकाकी इयता घृतेन किं करिष्यति, यत् घृतान्न विस्मति?’ तेन देयलोकायुर्वद्धं । तदा ज्ञानिमुनिनोदितं—‘ भो मुग्ध त्वमूर्ध्वगतिं बन्धीयाः, अधो मा पत ’ । स ऊचे—‘असंबद्धं मा वद । ’ मुनिनोक्तं—“त्वया मम घृतदानं दत्तं, तेन त्वया सुरलोकायुर्वद्धं । अथ विकल्पचिन्तनेनाधोगतिस्त्वया चध्यते” । पुनः श्राद्ध उवाच—

‘भूयो ददामि’ । मुनिरुवाच—‘लोभाच्च फलं’ । ततः स कालेन मृत्वा सहस्रारारष्टमदेवलोके सुरोऽभूत् । पुनरपि सुपात्रदानेन विकल्परहितत्वेन मुक्तिमवाप” । इत्यादिधर्मशिक्षां सागरदत्तसार्थवाहो निरन्तरं शृणोति । कल्पद्रुमप्राप्तिसन्निभं गुरुसंयोगं मत्वा स सार्थवाहो मिथ्यात्वं सर्वथा त्यक्त्वा श्रावकत्वं प्रपन्नवान् । अरविन्दमुनिना सार्धं सागरदत्तसार्थवाहः क्रमेण गच्छन् यत्र वने मरुभूतिर्गजराजोऽस्ति तस्मिन् वने समार्थोऽवसत् । तत्रासन्नं महासरः समस्ति । तत् कीदृशं ? तत्रांबुजकानने भ्रमच्छ्रमरावलीव्याजात् पान्थानामातिथ्यहेतवे आकारयदिव, हंससारसचक्रयाककंदयादिभिः शब्दायमानैर्गीयमानगुणोत्करमिव, सुनीश्वराणां चेतासीव स्वच्छवारिभिर्भृतं । तत्र सरसि सार्धजनो नीरेन्धनान्नपचनादिभिः प्रवृष्टे । तदा मरुभूतिकरीश्वरः करिणीभिः परिवृत्तस्तत्र सरस्येत्याम्भः पपौ । तत्र पयःपूर्णे सरसि करिणीभिः समं चिरं रंत्वा निर्गतः नरःपालिमारुरोह । तत्र दिशोऽवलोकयन् सार्धं पश्यन् स करी कृतान्तवत् ताम्रमुखेक्षणो निष्कंपश्रवणयुगलः कुण्डलीकृतशुंडादंडो गर्जाभिः पूरितदिगन्तरालः सार्धिकान् नाशयामास । नरनार्यो वाहनानि करभादीनि दिशो दिशं पलायांचक्रिरे । तदा ज्ञानवान् भगवानरविन्दराजर्षिस्तस्य गजस्य ज्ञानेन बोधकालं ज्ञात्वा कायोत्सर्गं व्यधात् । स गजराजो ज्ञातिस्वभावक्रोधानुभावात् दूरतो मुनिसंमुखं धावितः । तत्तपःश्रीप्रभावतः संजातसंवेग इय मुनेः पुरतो नूतनशिष्य इव तस्थौ । साधुस्तस्योपकारार्थं कायोत्सर्गं पारयित्वोपशान्तगंभीरवाण्या तं गजं संबोधयितुमवर्षीत्—“ भो भो गजेन्द्र स्वकीयं मरुभूतिभवं किं न सरसि ? । मामरविन्दभूपतिं किं नोपलक्षयसि ? । प्राच्यजन्मनि मरुभूतिभवेऽहृत्प्रणीतश्राद्धधर्मं प्रतिपन्नं विस्मारयसि किं ? । गजपते सर्वं स्मर । थापदजातिजातमिमं मोहाज्ञानं मुञ्च ” । इति पीयूषसन्निभं तस्य मुनेर्वाचामृतं कर्णपुटेन पपौ । अथ स गजराजः शुभाध्यवसायतः तत्क्षणाज्जातिस्मरणं प्राप्य हर्षाश्रुवारिणार्द्रलोचनो दूरावनतकायः करेण साधुचरणयुगलं स्पृशन् संवि-

प्रारम्भात् मुनिराजं शिरसा नमश्चक्रे । पुनरपि तं गजेन्द्रं मुनिराह—“ भो गजरज मृग्यु । अस्मिन्नाटकोपमे भवे जीवो नटव-
 न्नाटकरूपानि विकरोति । त्वं पूर्वभवे द्विजः श्रावकस्तत्त्वज्ञोऽभूः । इदानीं स्वजातिजतमूढात्मा करी जातः । किं क्रियते ? ।
 बहुखेदेनालं । प्राग्जन्मानुसारेण करिपुंगव त्वं कर्मायविषयसंगं त्यज । शमतारसं भज । सर्ववितिक्षमोऽयुना नासि । तथापि
 पुनरपीह भवे द्वादशत्रयात्मकः श्रावकधर्मः प्राग्जन्मांगीकृतस्तथास्तु ” इत्यादि साधुनोक्तं धर्मरहस्यमखिलं श्रद्धानसहितः करग्रसं-
 ज्ञयाऽनुमेने । करिणी वरुणापि गजेन्द्रवज्रातिस्मरणं प्राप । मुनीन्द्रोऽपि तयोः स्थिरीकरणार्थं भूयोऽपि धर्मोपदेशं ददाति ।
 गजरजोऽपि श्रावकीभूय मुनिं नत्वा सगरिकरो ययौ । पुनः सर्वं लोका अपि मिलिताः । तद्बोधविस्मिताः केऽपि दीक्षां जगृहुः ।
 केऽपि श्राद्धा जाताः । तदा सागरदत्तसार्थेशोऽपि श्रीजिनधर्मं दृढाशयो जतः । सोऽरविन्द्रराजर्षिष्ठायदात्रौ गत्वा सर्वानहं-
 तीष्वन्दत । तत्रानशनं कृत्वा केवलं प्राप्य सिद्धः शिवमचलमरुजमनन्तमक्षयमव्यावायमपुनरावृत्तिकं सिद्धिगतस्थानं
 प्राप्तवान् । अथ स कुञ्जरः श्रावको भूत्वा शमतां भावयन् जीवत्यां पालयन् पष्ठादितपः कुर्वन् सूर्यरश्मिततांभतः पानेन शुष्करूपत्रा-
 दिना पारणं विधाय करिणीकेलिविमुखो विरक्तधीरिति दध्यौ—“ते पुमांसो धन्या ये मानुषभवमवाप्य प्रव्रजन्ति । गतभवे मनुष्य-
 भवं प्राप्य मया मुधा नृभनो हारितः । अयं किं करोमि ? अधुनाऽहं पशुः ” । इत्थं भागतां विभाजन् येन तेन वन्यमत्राहारेण
 कुक्षिशुहां प्रपूरयन् रागद्वेषौ विवर्जयन् सुखदुःखयोः शमतां विभ्रत् स गजः कालमगमयत् ।

इतथ कमठो रोपेण मरुभूतिवधाद् गुरुणाऽभाषमाणोऽन्यतापसैर्निन्द्यमानो विशेषणार्तध्यानस्थो विपद्य कुर्कुटोरगोऽभूत् । सो-
 ऽटव्यां दर्शनमात्रेणापि सर्वसत्त्वभयं करोऽभूत् । स कुर्कुटोरगो दंष्ट्रया पक्षविक्षेपैर्नखैश्चञ्चुपुटेन च यम इव जन्तून् संहरन् अस्थायत् ।

अन्येषुः स गजराजः सरस्युष्णांशुरदिभिः संतप्तं प्रासुरुमंभः पिवन् तेन पापिना कुकुटोरणेन तत्र बंध्रमता दृष्टः । तदा पानीयं पिवन् स करी पंके मग्नः । तपसा क्षामदेहत्वात् कुकुटाहिना कुंभे दृष्टः । तद्विपप्रसरः शरीरे जातः । तदा स मंतंजनः स्वकीयमगसान्नालं ज्ञात्वा चतुर्विधाद्वारप्रत्याख्यानं चक्रे 'भवचरिम पचरकामि' इति प्रत्याख्यानं पूर्वभवाभ्यासात् करोति तथा मग्न्यक्त्वं मस्मार—
अरिहंतो मह देवो जावज्जीवं सुसाहुणो गुरुणो । जिणपन्नत्तं धम्मं इअ सम्मत्तं मए गहिअं ॥ १ ॥

तथाष्टादश पापस्थानानि स्मरति । तथाहि—

पाणाइवायमलिअं चोरिकं मेहुणं दविणमुच्छं । कोहं साणं माया लोभं पिज्जं तथा दोसं ॥ २ ॥
कलहं अब्भक्खवाणं पेसुन्नं रइअरइसमाउत्तं । परपरिवायं मायासोसं मिच्छत्तसच्छं च ॥ २ ॥

इत्यष्टादश पापस्थानानि व्युत्सृजामीति चिन्तयति । तथा—

खामेमि सव्वजीवे सव्वे जीवा खमंतु मे । मित्ती मे सव्वभूएसु वेरं मज्झं न केणइ ॥ १ ॥

तथा—

क्षमयामि सर्वसत्त्वान् सर्वे क्षाम्यन्तु ते मयि । मैश्वस्तु सर्वसत्त्वेपु वीतरागशरणं च मे ॥ १ ॥

इत्यादिभावनां भावयन् परमेष्ठिनमस्कारमेकमनाः स करी सस्मार । परो निमित्तमात्रं स्वकर्मणः शुभाशुभफले । इत्थं शम-
सुधासिक्तो धर्मध्यानं कुर्वन् विषय सहस्राराष्टमदेवलोके स करी सप्तदशसागरोपमायुः सुरोऽभवत् । तत्र विमानेऽन्तर्बुद्धेन एकेन
देवदूष्ययुग्मान्तरादुत्थितः । तत्र सेवका देवा देवांगनाश्च तस्यां शय्यायामासीनं तरुणनरकारं सर्वांगभरणविभूषितं रत्नकुण्डलको-
टीरत्नारहारादिभिः सहसाऽलंकृतगानं एवंविधं देवं तत्कालोत्पन्नं निरीक्ष्य सहर्षमिदमुचिरे—“ जय जय, चिरं कालं नन्द नन्द,
अस्मान् प्रीणय, अस्माकमनाथानां नाथो भव, वयं किकरा आस्महे । इयं श्रीः सर्वापि तवायचास्ति । यजानासि तत्कुरुष्व” ।
तत्र स सुरो विहितस्नानमंगलः कल्पतल्पपुस्तकवाचकः सिध्यालयस्थप्रतिमाः पूजयित्वा स्तुत्वा च स्थानमशिश्रियत् । तत्र सदेवदेवीगणे
मंगलक्रमे विहिते संगीतामृतलीनात्मा दिव्यभोगानब्रुजत् । यतः—

देवाणं देवलोए जं सुखं तं नरेसु भणएवि । न भणे वाससएण वि जस्स वि जीहासयं हुज्जा ॥१॥

केसट्टिमंसनहरोमरुहिरवसचम्ममुत्तपुरिसेहिं । रहिआ निम्मलदेहा सुगंधनीसास गयलेवा ॥ २ ॥

अणिमिसनयणा मणकजसाहणा पुप्फदाम अमिलाणा । चउरंगुलेण भूमिं न छिवंति सुरा जिणा विंति ३ ॥

इत्थं चरुणा करिणी दुस्तपं तपस्तात्वा प्रान्तेऽनशनं कृत्वा विषय द्वितीये कल्पे देव्यभूत् । सा देवी महारूपलाक्षण्यसंपदाधि-
कतरा कस्मिन्नपि देवे मनो नो चक्रे । गजेन्द्रजीवदेवस्य संगमध्यानलीनाऽभूत् । गजेन्द्रजीवो देवोऽपि तस्या रागान् तां रक्तामव-
धिना ज्ञात्वा सहस्रारेऽध्यानयत् । पूर्वजन्माभिसंबन्धात्तस्या महास्नेहो जातः यतः—

दोकप्पकायसेवी दो दो दो फरिसरूवसद्देहिं । चउरो मणेणुवरिमा अप्पविआरा अणंतसुहा ॥१॥

तथा सह स नन्दीश्वरे शाश्वतार्हप्रतिमानां महार्चनैर्गीतगानैर्मुनीनां पर्युपासनैः कदाचिन्नन्दनोद्याने दीर्घिकाजलकेलिभिः कदाचिद्रीतत्रानिल्योत्समहारसैः स्रच्छन्दं चिक्रीड । तत्र वैषयिकं सुखं भुञ्जानयोस्तयोः कालो गच्छति स्म ।

अथ कियता कालेन कुड्डटाहिविषय धूमप्रभायां पञ्चमनरकृथिव्यां सप्तदशसागरोपमायुर्नारकोऽभूत् । तत्र पञ्चमाव-
नियोग्या विविधा वेदनाः सदापि सहते स्म । यदुक्तं सिद्धान्ते—

नरएसु जाइ अइकम्बवडाइं दुक्खाइं परमतिक्खाइं । को वन्नीहे ताइं जीवंतो वासकोडी वि ॥ १ ॥
कम्बवड दाहं सामलि असिक्वण वेयरणि पहरणसएहिं । जा जायणा उ पावंति नारया तं अहम्मफलं ॥२॥

स कमठजीनसर्पनारकः कदाचिदपि रतिं कापि न पाप ।

पार्श्वः करी हरतु दिक्षु विदिक्षु कुर्वन् गर्जारवं जलदवत् नितरां नितान्तम् ।

प्राक् सांचितानि दुरितानि स्वशुडया वः सूर्यो यथा हरति विश्वतर्मांसि नित्यम् ॥१॥

पार्श्वः सुरो जयतु देवसुखे निमग्नो जीवो जिनस्य विशदः पुरुहूतपूज्यः ।

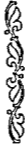
त्रैलोक्यवन्दितपदस्ताविपप्रधानो नाम्ना महेन्द्रतिलको भुवनप्रसिद्धः ॥ २ ॥

इति श्रीतपागच्छे श्रीजगच्चन्द्ररिपटुपरंपरालंकारश्रीहेमविमलस्रिसन्तानीयश्रीहेमप्रमसोमस्ररि-
विजयरज्जे पंडितश्रीसंघवीरगणिशिष्यपंडितश्रीउदयवीरगणिविरचिते श्रीपार्श्वे-

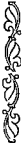
नाथगद्यबन्धलघुचरित्रे प्रथमद्वितीयतृतीयभववर्णनो नाम प्रथमः

सर्गः । प्रथमो मरुमूतेस्वतारः, द्वितीयो गजाव-
तारः, तृतीयश्च देवावतारः ।

पार्श्वनाथचरित्रस्य सर्गः प्रथम एव च ।
पंडितोदयवीरेण गद्यबन्धेन निर्मितः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयः सर्गः ।

सरस्वतीं शासनेदेवतामहं, प्रणम्य भावाच्च गुरोः क्रमाम्बुजम् ।

द्वितीयसर्गं प्रवदामि सामतः, कर्णामृतं देवगुरुप्रसादतः ॥ १ ॥

अथ पूर्वमहाविदेहे सुकञ्जविजये वैताढ्यपर्वते तिलकपुरी नाम्ना नगरी धनैराढ्यास्ति । उत्तुंगचंगरंगधवलप्रासादश्रेण्युप-
शोभिता सर्वज्ञानेकविद्याधराजिराजिता एंविधा नगरी चास्ति चतुरशीतिचतुष्पथहृद्रेण्युशोभिता । तत्र विद्युद्गतिनामा मक-
लविद्याधरनरेश्वरो राजास्ति । स कीदृशः ? निजयशःपयसा प्रक्षालिताशेषदिग्मुखो निजाचारेण जनानां रक्षणेन च शिष्टप्रशिष्टह-
ृदन्यायनिष्ठ इति ख्यातिमत्राप । तस्य राज्ञः पट्टराज्ञी तिलकावती नाम बभूव । सापि कीदृशी ? रूपलावण्यसौभाग्यादिगुणैरन्य-
योपितां तिलकामा । विद्युद्गतिविद्याधरनरेश्वरस्तया तिलकावत्या राज्ञ्या सार्धं मनोवाञ्छितं वैपयिकं सुखं वुभुजे ।

इतश्चाष्टमदेवलोकात् गजजीवदेवश्च्युत्वा तिलकावत्या राज्ञ्या उदरे समवातरत् । सा राज्ञी शुभदिने शुभलग्नसमये द्वात्रिंशच्छुक्षणधरं
पुत्रमजीजनत् । पित्रा च तस्य बालरुस्य किरणवेग इत्यभिधा निर्ममे । स किरणवेगकुमारः पञ्चभिर्धात्रीभिलाल्यमानः सन् क्रमेण व्य-
वर्धेष्ट । लेखशालायां विद्याभ्यासं करोति । शास्त्रशस्त्रकलादिद्रासप्ततिरूलाप्रवीणः क्रमेण यौवनमारुरोह । अष्टचत्वारिंशत्सहस्रविद्या-
पारीणो जातः । तदा विद्युद्गतिनृपतिः कुमारं महासुवंशसामन्तराजकन्यया पद्मान्त्या सह महद्दृष्ट्या महामहोत्सवेन पर्यणाययत् ।

ततस्तस्य कुमारस्य युवराजपदवी दत्ता । कियता कालेन नृपो गुरुसंयोगेन संवेगानं प्राप्तः । ततः किरणवेगवृत्रस्य राज्यं दत्त्वा सचिवानित्यमापत्—“ भोः प्रधाना भवतामयं स्वामी । एतस्याज्ञा स्प्रेडयि नोल रुचनीया । भोः सेनका अयं किरणवेगो नृपतिर्मद-ज्जातव्यः ” । ततः पितृ किरणवेगनृपोऽप्युक्तः—“महाराज त्वपाप्ययं राज शेरुः पालनीयः । महत्यप्यपराधे बाह्यदृष्ट्या रोपो वि-धेयः । समुद्रयन्मर्यादा नोल रुचनीया । पंडितैः मह संगमः कार्यः । द्यूतादिव्यसनानि त्यज्यानि । तथाऽगुणेषादरः कार्यः । स्वा-म्यमात्यराष्ट्रदुर्गकोशयलसुहृदात्मका सप्तांगराज्यलक्ष्मीः पालनीया । वत्स राज्यं न कान्तं समस्ति । तत्रापि धर्मकार्ये यतिव्यं ” । एत-विधां शिक्षा दत्त्वाऽखिः जंनं क्षामयित्वा श्रुतसागत्चारणश्रमणस्यानिके राजा चारित्रमप्रहीत् । चारित्रं निरतिचार प्रतिपाल्य पर्यन्तेऽनशनं विधाय केवलज्ञानं प्राप्य मुक्तिमवाप ।

अथ किरणवेगो भूपतिः पैतृकीं राज्यसंपदं प्राप्य नीतिशास्त्रानुसारेण प्रजां पालयामास । यतः—

ज्ञाने मौनं क्षमा शक्तौ त्यागे श्लाघाविपर्ययः । गुणा गुणानुबन्धित्वात्तस्य सप्रसवा इव ॥ १ ॥

तथा च

निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि वा स्तुवन्तु, लक्ष्मीः समाविशतु गच्छतु वा यथेष्टम् ।

अथैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा, न्याय्यात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः ॥ १ ॥

अनासक्तमना विषयोद्भवं सुखं नृपः सिंघेवे । तस्य किरणवेगवृत्रस्य पद्मावतीसमुद्भवो धरणवेग इति नाम्नाङ्गजो बभूव । तस्य

नृपस्य राज्यं भुञ्जतो बहूनि वर्षाणि जातानि । अन्यदा बहिरुद्याने नन्दनगने ध्वस्तकल्मषः भव्यारविन्दानि प्रतिबोधयन् ग्रामानु-
ग्रामं विचरन् विजयभद्राचार्यः समवासत् । तस्य स्वाध्यायध्यानतत्पराः संयता वभूवुः । वनपालः किरणवेगं नृपं व्यञ्जयत्—
“ राजेन्द्राद्य नन्दनोद्यानवने बहुमुनिपरिवारपरिदृता गुरवः समवसृताः” । तच्छ्रुत्वा नृपो जहर्ष । तस्य वर्षापनिकां दत्त्वा नृपस्तत्र गत्वा
मुनीन् भक्तितो नमश्चक्रे । पुरीलोकः सर्वोऽपि गुरुं वन्दितुमागमत् । गुरवोऽपि राज्ञो जनस्याप्यनुग्रहाय धर्मोपदेशनां
प्रारंभिरे । तथाहि—

आसाद्यते भवांभोधौ भ्रमद्र्भिर्यत्कथञ्चन । मुग्धैस्तत्प्राप्य मानुष्यं हा रत्नमिव हार्यते ॥१॥

अपारे संसारे कथमपि समासाद्य नृभवं, न धर्मं यः कूर्याद्विषयसुखतृष्णातरलितः ।

बुडन् पारावारे प्रवरमपहाय प्रवहणं, स मुख्यो मूर्खाणासुपलमुपलब्धुं प्रयतते ॥ २ ॥

उत्तराध्ययनेऽप्युक्तम्—

जहा य कागिणीहेऊ सहस्सं हारए नरो । अपच्च अंबगं भुच्चा राया रज्जं तु हारए ॥ १ ॥

यथा—सोपाररूपत्तने द्वा श्रातरौ वसतः । धर्मदत्तदेवदत्तनामानौ श्राद्धौ परस्परस्नेहलौ व्यापारं कुरुतः । लघुर्जिनधर्मैऽत्यन्ता-
सक्तः, वारद्वयं प्रतिक्रामति त्रिकालं जिनानर्चयति, सामायिकावश्यकैपापधादीनि च करोति । व्यापारमपि करोति' एकदा वृद्धोऽ-
नुजं वदति—“ हे बान्धवाधुना लक्ष्मीं समुपार्जय, वृद्धत्वे धर्मानुष्ठानं क्रियते ” । लघुना प्रोक्तं—“ मदुक्तं श्रणु । शास्त्रेऽप्युक्तं—

यावत्स्वस्थमिदं शरीरमरुजं यावज्जरा दूरतो, यावच्चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत्क्षयो नायुषः ।

आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महान्, संदीप्ते भवने तु कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ॥१॥

तत एकदा ज्येष्ठश्रात्रोक्तं—“अहं द्रव्योपार्जनार्थं देशान्तरे यास्यामि इदं गृहं धनं च सर्वं तवायत्तमस्ति । यत्नो विधेयः । इत्युक्त्वा स देशान्तरे चचाल । रोहणाद्रौ गत्वा व्यापारं करोति । पञ्चदश वर्षाणि जातानि । सहस्रैकसंख्यया रत्नानि समुपार्जनं तानि । तेन चिन्तितं—‘अथाहं निजधाम्नि यामि । व्यापारेणालं’ इत्थं निश्चित्य स्वग्रामं प्रति चलितः । रत्नानां नवलिकां कृत्वा कटौ वद्ध्वा संनद्धः सुसार्थेन सह स्ननगरासन्नग्रामे समेतः तत्र भोजनार्थं स्थितः । तत्रैकस्मिन्नापणे नवलिकां युक्त्वा भोजनार्थं अन्नादिसामग्रीं गृहीत्वा सरसि गतः । करे चैका कपर्दिकाऽस्ति । तां भूमौ युक्त्वाऽन्नं पक्त्वा युक्त्वा चापणान्ननलिकां गृहीत्वा कटौ वद्ध्वा स्ननगरं प्रति चलितः । कपर्दिका तत्रैव सरस्तटे युक्त्वा सा विस्मृता । तस्य मार्गं गच्छतो दिनशेषोऽस्ति । अतः शीघ्रं याति । इतश्च सा कपर्दिका स्मृता । ‘अथाहं किं करोमि ? कपर्दिका विस्मृता । याम्यहं’ । इति निश्चित्य तत्र पिप्पलत्तरोरथो गतीं कृत्वा तत्र नवलिकां युक्त्वा कपर्दिकाग्रहणार्थं पथाद्वलितः । तत्र गत्वा कपर्दिकां गृहीत्वा यावत् पथाद्वलति तावन्निशा जाता । ततस्तस्मिन्नेव ग्रामे स्थितः । इतश्च कोऽपि काष्ठवाहकः तद्बृद्धोपरिस्थितोऽस्ति । तेन गर्तायां नवलिकां क्षिपन् स दृष्टः । पथात्तां कर्पयित्वा स्वालये समानीय दीपकोद्योते सर्वं विलोकयति । मूढः किमपि नो वेत्ति । तेन मनसि विचारितं—“किमेते काचशकलाः ? एभिरहं किं करोमि ? प्रभाते कस्यापि दास्यामि । सोऽपि मे किञ्चिद्भ्रादिकं दास्यति” । इति विमृश्य काष्ठभास्क शिरसि गृहीत्वा तां नवलिकां साभिधानां वद्वांचले वद्ध्वा नगरसंमुखं चलितः ।

इतश्च लघुभ्राता देवदत्तो गृहे स्थितोऽस्ति । स च मात्रोक्तः—“ वत्स तव ज्येष्ठो भ्राता धर्मदत्तो देशान्तरे गतोऽस्ति । तस्य बहुभ्रातराः संजाताः । तस्योदन्तमात्रोऽपि नागतः । कुत्रापि विलोकय । कस्यापि विलोक्य ” । इति माता पुनः पुनः पुनः कथयति । एकदा देवदत्तो जलपात्रं करे गृहीत्वा नगरान्निर्गतः । तेन मनसि चिन्तितं—‘ कोऽपि गच्छन्नागच्छन् विलोकनीयो मया ’ । इति विभाव्य निर्गतः । तस्य पथि गच्छतः स काष्ठवाहकः शिरसि सभारकः श्रान्तः संमुखं मिलितः । तेनोक्तं—“ हे पुरुषोत्तम श्रेष्ठिन् श्रान्तः तृपाक्रान्तश्चास्मि । मम जलयानं कारय ” । तच्छ्रुत्वा तेन व्यवहारिणोक्तं—‘जलमिदं पिव’ इत्युक्त्वा जलं पायितं । स जलं पीत्वा संतोषं प्राप्तः क्षणमेकं विश्रम्योवाच—‘ हे श्रेष्ठिन् मद्दस्त्रे किञ्चिद्द्रुमस्ति । तव दर्शयामि ’ । इत्युक्त्वा नवलिका साभिधाना दर्शिता । तेन नवलिकायां बान्धवाभिधानं दृष्ट्वा पृष्टं—‘भो इयं नवलिका क्व प्राप्ता ? ’ तेन सत्यमुक्तं—“ नोपलक्षयामि । कोऽपि नरः पथा गच्छन् नवलिकां गर्तीयां प्रक्षिप्य किञ्चिद्द्विमृश्य शीघ्रं पश्चाद्दलितः । मया तद् दृष्टं । ततो मया नवलिकां गृहीत्वा गृहे गत्वा दीपकच्छायायां विलोकिता । तन्मध्ये काचशकलाः सन्ति । मम किञ्चिद् द्रव्यं दत्त्वा गृहाण” । स व्यवहारी स्तोकमात्रं किञ्चिद् दत्त्वा नवलिकां गृहीत्वा बान्धवागमनं ज्ञात्वा मुदितः संमुखं ययौ ।

इतश्च ज्येष्ठबन्धुः रात्रिं विलम्ब्य सूर्योदयवेलायां चलितः । तत्र गर्तीयां समेतः । द्रव्यस्थानं विलोकयति तद्द्रव्याभावे विलापं करोति रोदिति मुहुर्मुहुर्भूमौ लुठति विलपति आक्रन्दं करोति ‘गतं गतं’ इति मुहुर्मुहुः कथयति । तदा लघुभ्राता देवदत्तः समागतः । स च तेन गृहिलत्वेन नोपलक्षितः । तदा लघुभ्रात्रा नवलिका दत्त्वा । तां पश्यन् सावधानो जातः । तां दृष्ट्वा चुंबत्या-लिंगति च । ततोऽन्योन्यमालिङ्ग्य स्नेहलौ गृहं प्रापतुः । स्वजना मिलिताः । सर्वेऽपि मुदिताः । स्नानभोजनानन्तरं ज्येष्ठेन आत्रो-

क्तं—'बन्धो त्वया किमुपाजितं ?' । लघुरुवाच—'मया साधर्मिकवात्सल्यादिषु बहुद्रव्यव्ययः कृतः, इयमेव मुख्यनवलिका ज्ञेया" । ज्येष्ठनोक्तं—'विलोक्य, मया तु बहुधनमुपाजितं । लघुनोक्तं—'हे बन्धो त्वया बहुधनं सञ्चुपाजितं, परं निर्गमितं, मत्पुण्यैः प्राप्तं" । ततः पुण्यं कृत्वा सुखिनौ जातौ । परलोकं देवत्वं प्राप्तौ । अतो भी भविकाः शृण्वन्तु—यथैकया काकिण्या रत्नसहस्रं हारितं तथा सक्चन्दननितापुत्रघनादिसुखैः काकिणीरूपैः किं सहसरत्नसमं मोक्षसुखं हार्यते जीवैः । तस्मान्द्रविकैर्धर्मै यत्नो विधेयः । प्रमादः सर्वथैव त्याज्यः । यतः—

प्रमादः परमद्वेषी प्रमादः परमो रिपुः । प्रमादो मुक्तिदस्युश्च प्रमादो नरकायनम् ॥ १ ॥

अत एव धर्मः कार्यः । स च द्वेषा यतिगृहस्थभेदेन । तत्र यतिधर्मो दुष्करः, श्राद्धधर्मो द्वादशव्रतरूपः । तत्राशुव्रतानि पञ्च—अहिंसा प्राणातिपातविरमणं, सुपावादविरमणं, अदत्तादानविरमणं, मैथुनविरमणं, परियग्रहविरमणमिति पञ्चाशुव्रतानि । तत्र प्रथमप्राणातिपातविरमणग्रन्थस्य फलं शास्त्रे उक्तं—

आयुर्दीर्घितरं वपुर्वतरं गोत्रं गरीयस्तरं, वित्तं भूरितरं बलं बहुतरं स्वामित्वमुच्चैस्तरम् ।

आरोग्यं विगतान्तरं त्रिजगतः श्लाघ्यत्वमल्पेतरं, संसारांबुनिधिं करोति सुतरं चेतःकृपाद्रन्तिरम् ॥ १ ॥

हेमधेनुधरादीनां दातारः सुलभा भुवि । दुर्लभः पुरुषो लोके यः प्राणिज्वभयप्रदः ॥ २ ॥

कृमिकीटपतंगेषु तृणवृक्षादिकेज्वपि । दयां सर्वत्र कुर्वति यथात्मनि तथाऽपरे ॥ ३ ॥

तस्मिन् त्रते पञ्चातिचारास्त्याज्याः । ते चेमे —

वधो बन्धश्छविच्छेदोऽधिकभाराधिरोपणम् । प्रहारोऽन्नादिरोधश्च हिंसायां परिकीर्तिताः ॥ १ ॥

व्याख्या- वधश्चतुष्पदादीनां निर्दयं ताडनं १ । बन्धो रज्ज्वादिभिर्निर्दयं नियंत्रणा २ । छविच्छेदः कर्णनासागलकंवलपुच्छा-
दिकर्तनं ३ । अतिभारः शक्त्यनपेक्षया गुरुभारारोपणं निर्दयत्वेन दडादिग्रहारः ४ । भक्त्यनपाननिषेधः ५ । एते पञ्चातिचारास्त्या-
ज्याः । यः स्वयं जीमान् रक्षति, अपरैरपि रक्षयति स भीमकुमारवदद्भूतां समृद्धिं प्राप्नोति तथाहि—

अथैव भरतक्षेत्रे कमलपुर नाम्ना नगर वरीवर्ति । तत्र प्रजापालको न्यायनिष्ठो हरिवाहनो राजा राज्यं करोति । तस्य मद-
सुन्दरी नाम शीलालंकारभूषिता पट्टराज्ञी वल्लभाऽस्ति । साऽन्यदा सुखसुप्ता सिंहमंकरस्थं स्वप्ने दृष्ट्वा राज्ञे न्यवेदयत् । राजापि तं नि-
शम्याभिननन्द । ततः प्रभातकृत्यानि कृत्वाऽऽस्थानस्थितो नृपः स्वप्नशास्त्रविशारदं द्विजमाकार्यं तत्र दत्तासनसमासीनं पप्रच्छ—‘ हे
निमित्तज्ञ ! पूर्वं स्वप्नानां फलानि वद ’ । द्विजः प्राह—“ नरेन्द्राकर्णय, यथैवोक्तं—

आरोहो गोवृषे वृक्षे शैलप्रासादहस्तिषु । रोदनागम्यगमने स्वप्ने मृत्युः प्रशस्यते ॥ १ ॥

बलान्नफलतांबूलपुष्पदीपदधिध्वजाः । सद्गतनचामरे छत्रं मंत्रलब्धा धनप्रदाः ॥ २ ॥

देवस्य दर्शनं धन्यमर्चनं च विशेषतः । राज्यलाभः पयःपानं श्रिये चार्केन्दुदर्शनम् ॥ ६ ॥

तैलकुंकुमलिप्तं स्वं गीतनृत्यपरं तथा । हसन्तं वीक्ष्य दुःखाय पंडितोक्तं तु नान्यथा ॥ ४ ॥

शस्तं शुक्रं शुभं सर्वं निन्द्यं कृष्णं त्वशोभनम् । इत्यादि बहुधा देव स्वप्नशास्त्रे निगद्यते ॥५॥
एतच्छ्रुत्वा भूपालः पुनः पप्रच्छ—“ अद्य रात्रौ राश्या स्वप्ने स्वोत्संगे सिंहो वीक्षितः । भोः पंडित ! तस्य किं फलं ? ” ।

सोऽवदत्—‘ हे नृप तव पुत्रलाभो भविष्यति ’ । ततो भूपोऽतिसंतुष्टो द्विजं संमान्य बहुद्रव्यं दत्त्वा व्यसृजत् । अथ राज्ञी सुप्तमये
प्राज्यतेजसं पुत्रमजीजनत् । ततः कुलक्रमायातोत्सवपुरस्परं तस्य पुत्रस्य भीम इति नाम निर्ममे । स भीमः पञ्चभिर्धात्रीभिलाल्यमानः
क्रमेण पित्रोर्मनोरथैः सह वृद्धिमयाप । तस्य बुद्धिसागरमंत्र्यगजेन मतिसागरेण सह मैत्री जाता । स परमेष्टः परमब्रह्मभः क्षणमा-
त्रमपि तस्य वियोगं न सोढा । भीमः शास्त्रशस्त्रादिकलासु प्रवीणः संजातः । अन्येर्द्युर्नृपतिरास्थाने उचितामनासीनः सपुत्रः स्थि-
तोऽस्ति । तावदारामिकैर्णेत्य विज्ञप्तं—‘ स्मामिन् दिव्यवाक् देवचन्द्रमुनीन्द्रथंपकोद्याने समवसृतः ’ तच्छ्रुत्वा हर्षरोमाञ्चैर्भिभू-
यितगात्रो मुकुटवर्जस्वालंकरणानि नृपस्तस्मै ददौ । ततः कुमारमंत्रिसामन्तादिसहितो नृपो मुनीन्द्रं चन्दितुं ययौ । तत्र कृतोत्तरा-
संगो नृपतिरञ्जलिपूर्वकं गुरुमभिवन्द्य यथास्थानमुपाविशत् । गुरुर्दुरितापहारिणी धर्मलाभाशिपुं ददौ । गुरुणा धर्मदेशना
प्राग्बधा । तथाहि—

“ अहो कोऽपि यथा कूर्मो वसत्यगाधपल्वले । वातोत्सारितसेवालावकाशेन्दुमवैक्षत ॥ १ ॥

वातेनैव पुनस्तत्रावकाशे नीलपूरिते । कूर्मस्येन्दुर्दुरारापोऽभून्मनुष्यत्वं तथाङ्गिनः ॥ २ ॥

प्राप्यते हि प्रयत्नाद्यदनुत्तरसुरैरपि । तथेदं प्राप्य मानुष्यं यतितव्यं शिवाध्वनि ॥ ३ ॥

इत्यादि बहुधा गुरुप्रणीतां धर्मदेशनां सम्यग् निशम्य भालतलन्यस्तकरकमलकुङ्कुमलो नृपो नत्वा मुदा विज्ञपयामास—
'प्रमोडं यनिधेमोऽग्रक्तस्तस्मात्प्रमद्य मम गृहियमो दीयतां' । गुरुणा नृपतेः सम्यक्त्वमूलो द्वादशव्रतरूपो धर्मो दत्तः । नृपस्तं धर्मं
मम्यर्क प्रतिपन्नरान् भीमकुमारोऽपि तां देशनां श्रुत्वा जातश्रद्धोऽभूत् । तं भीमं योग्यं ज्ञात्वा पुनर्मुनीन्द्रोऽपि प्रोवाच—

भीम शृणु—

धर्मस्य दया जननी जनकः किल कुशलकर्मविनियोगः । श्रद्धाऽतिवह्यभेयं सुखानि निखिलान्यपत्यानि ॥ १ ॥

अतः कारणाद् भीम त्वया दया कार्या । निरपराधानां जीवानां हिमा न कार्या । मृगयादौ सर्वथाऽभ्यासो न कार्यः' । ततो
भीमो निरपराधजीवानां वधप्रत्याख्यानं करोति । सम्यक्त्वमपि प्रतिपन्नवान् । पुनर्मुनिरुवाच—कुमार त्वं धन्यः । तव नवे वयसि
पुराणरपसां मतिरस्ति' । भीमस्य स्थिरीकरणार्थं पुनर्मुनिरवक् । 'गतापराधजीवानां हिंसा न कार्या इत्यत्रोदाहरणं शृणु, तथाहि—
केऽपि पद् पुराणा ग्रामविघाताय चलिताः । तेज्वेकोऽवधीत्—द्विपदं चतुष्पदं सर्वमेव हन्तव्यं । द्वितीयः ग्राह—' पशुवधेन
किं प्रयोजनं ? मनुष्या वध्याः' । तृतीयः ग्राह—'नरा हन्तव्याः, न तु नार्यः' । तुर्येणाभाणि—'सायुधा नरा हन्तव्याः न निरायुधाः' ।
पञ्चमोऽप्याह—' ये आत्मनो घ्नन्ति ते हन्तव्याः' । षष्ठः ग्राह—'कोऽपि न हन्तव्यः, सायस्त्वेव ग्राह्यं' इत्येतेषां मनसो भिन्नतया
छण्णीलरूपोतेजःपद्मशुक्ललेश्याभिधा लेश्या जाताः । इति ज्ञात्वा शुक्ललेश्या धार्या । यतः—

उत्तमा लघुकर्माणाः स्तोकादप्युपदेशतः । कुप्रवृत्तेर्निवर्तन्ते यथा भीमकुमारकः ॥ १ ॥

प्रच्छाद्यप्यिति । एवं यदतस्तस्य तदत्रखंडमंबरे सर्वत्र व्याप्तं । आस्थानलोकः सर्वोऽपि स्वस्थानं गतः । नाटकं विसर्जितं । तदा महामंबरे तथा गर्जारो जातो यथा मही प्रतिशब्देन रुंवारखं कुरुते भीतेव । पुनस्तडिदंडा उदंडाः स्फुरन्ति तां महीं श्रसितुमिव । मृगलधाराभिर्षनो वर्षितुं नृपप्रमुखनराणां पश्यतामारेभे । क्षणेन पयसा व्याप्तं । पुरे हाहारवो जातः । जना आक्रन्दिरे । महान् प्रधोभोज्जनि । नीरं कुत्रापि न माति । नृपोऽमात्यो निमिच्छ एते त्रयोऽप्येकस्मिन् सप्तभूमिकावासे चटिताः । नृपः पौरजनक्रन्दं दुःखी भवति । नीरं क्रमेण सप्तभूमिकायां प्राप्तं । तद्वीक्ष्य भूपतिः प्राह—“अस्माकमकृतधर्माणां कष्टसंकटमागतं । सुकृतं न कृतं मया । ममायुः क्षीणं । अहो मया विपयासक्तचेतसा श्रीजिनेन्द्रभाषितधर्मो नो चक्र । हा मया शुधा जन्म । यतः—

आयुर्वर्षगतं नृणां परिमितं रात्रौ तदर्धं गतं, तस्यार्धस्य परस्य चार्धमपरं बालत्ववृद्धत्वयोः ।
 यो गदुःखकलितं चायुः परिक्षीयते, जीवं वारितरंगचञ्चलमहो सौख्यं कुतः प्राणिनाम् ॥

नया कल्पद्रुहार्तिः । काचखंडकृते मया चिन्तामणिर्हारितः । मयामूढेनासारसंसारकृते धर्मो हारितः । अथाहं । क्व गच्छामि ? । इति त्रिचिन्त्योवाच—“अरिहंता सरणं मज्झ सिद्धा सरणं मज्झ, साहवो सरणं मज्झ, केवलपन्नत्तो मरणं मज्झ ” । इत्थं नृपस्य विलपतो नीरं निकटमागतं । ततो नृपो हृदि नमस्कारं चिन्तयति । तात्पर्यवहणमेकं संमुखमागतं ।

नृपगदुःखदग्ने इत्यपि पाठः । २ स्तुहीष्टो भाषायां 'धोर' इति प्रसिद्धः ।

तद् दृष्ट्वा सचियोऽवादीत्—‘नौरुह्यतां कोऽपि सुरस्त्राग्रेऽद्दः प्रवहणं दौकते’ । नृपस्तत्रारोढुं क्रमं यावदुत्क्षिपति तावन्नो मेघो नापि गर्जितं । तथैव स्मथावस्थं सं पश्यति । गीतनृत्योत्सगादिभिः सर्वलोकं मुदितं वीक्षते । देवज्ञ वद, किमिदमाश्चर्यं ?’ इति भृशु-
जा शृष्टे निमित्तज्ञः प्राह—“रजिन्द्र मया तव विद्याबलेनेदमिन्द्रजाल दर्शितं” । नृपेण तस्य तोषाद्बहुद्रव्य दद्या स विसर्जितः ।
राजा तदिन्द्रजालं दृष्ट्वा राज्यत्रिको जातो मनसीति चिन्तयामास—“अहो यादृशमिन्द्रजालं दर्शित तादृशं सर्वं स्वरूपं संसारस्य
तारुण्यश्लेहायुर्विभवादिक । अपवित्रोऽयं कायः । यतः—

रसासृद्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रान्त्रवर्चसाम् । अशौचानां पदं कायः शुचित्वं तस्य तत्कृतः ॥ १ ॥

यत्र जातस्तत्र रता ये पीतास्ते च मर्दिताः । अहो लोकस्य मूढस्य वैराग्यं किं न जायते ॥ २ ॥

कोऽहं कस्मिन् कुत आयात्, का मे जननी को मे तातः ।

अतिपरिभाषितसकलविचारः लोकोऽयं स्वप्नव्यवहारः ॥ ३ ॥

आयुः सच्छिद्रकुंभस्थजलवद्गलनात्मकम् । लक्ष्मीर्वातस्फुरद्दीपकलिकेव चलाचला ॥ ४ ॥

अन्त्येऽस्मिन् जगद्भूते आत्मा मेऽधुना नो रज्यते । पूर्वजाचीर्णं यतिव्रतमहमाचरिष्यामि” । इति मनसि निश्चित्य हरिवि-
क्रमकुमारराङ्गजं स्वपदे न्यस्य तिलगार्चार्यगुरुसमीपे श्रमणो जातः । सोऽहमेव । इदं मम वैराग्यकारणं” । पुनरपि मुनिराख्यत्—

प्रच्छाद्रापिप्यति । एवं ऋतस्तस्य तदभ्रखंडमंबरे सर्वत्र व्याप्तं । आस्थानलोकः सर्वोऽपि स्वस्थानं गतः । नाटकं विसर्जितं । तदा महर्षेयानरे तथा गर्जरिवो जातो यथा मही प्रतिशब्देन बुंवारव कुरुते भीतेव । पुनस्तडिडिंडा उडंडाः स्फुरन्ति तां महीं ग्रसितुमिव । मुगलघाराभिर्घनो वर्षितुं नृपप्रमुखनराणां पश्यतामारेभे । क्षणेन पयसा व्याप्तं । पुरे हाहारवो जातः । जना आक्रन्दिरे । महान् पुरक्षोभोऽजनि । नीर हुत्रापि न माति । नृपोऽमात्यो निमिच्छ एते त्रयोऽप्येकस्मिन् सप्तभूमिकावासे चटिताः । नृपः पौरजनक्रन्दं शृण्वन् दुःखी भवति । नीर क्रमेण सप्तमभूमिकायां प्राप्तं । तद्वीक्ष्य भूपतिः प्राह—“अस्माकमकृतधर्माणां कष्टसंकटमागतं । सुकृतं भिञ्चिन्न कृतं मया । ममायुः क्षीणं । अहो मया विपयासक्तचेतसा श्रीजिनेन्द्रभाषितधर्मो नो चक्र । हा मया मुधा जन्म हारितं । यतः—

आयुर्वपशतं नृणां परिमितं रात्रौ तदर्धं गतं, तस्यार्धस्य परस्य चार्धमपरं बालत्ववृद्धत्वयोः ।
शेषं व्याधिवियोगदुःखकालितं चायुः परिक्षीयते, जीवं वारितरंगचञ्चलमहो सौख्यं कुतः प्राणिनाम् ॥

स्नुहीष्टुधार्थं मया कल्पद्रुर्हारितः । काचखंडकृते मया चिन्तामणिर्हारितः । मयामूढेनासासंसारकृते धर्मो हारितः । अथाहं किं करोमि ? । क्व गच्छामि ? । इति विचिन्त्योपाच—“अरिहंता सरणं मज्झं सिद्धा सरणं मज्झं, साहवो सरणं मज्झं, केवलपन्नत्तो धम्मो मरणं मज्झं ” । इत्थं नृपस्य विलपतो नीरं निकटमागतं । ततो नृपो हृदि नमस्कारं चिन्तयति । तावत्प्रवहणमेकं संमुखमागतं ।

१ जीत्रे घारितरंगगुदुदुग्मे इत्यपि पाठ । २ स्नुहीष्टुधो भाषायां 'धोर' इति प्रसिद्धः ।

तद् दृष्ट्वा सचिवोऽवादीत्—‘नौरुह्यतां कोऽपि सुरस्तवाग्रेऽदः प्रवहणं द्वौकते’ । नृपस्तत्रारोढुं क्रमं यावदुत्क्षिपति तावन्नो मेघो नापि गर्जितं । तथैव स्मस्थावस्थं स्वं पश्यति । गीतनृत्योत्समादिभिः सर्वलोकं मुदितं वीक्षते । दैवज्ञ च द, किमिदमाश्चर्यं ?’ इति भृशु-
जा पृष्टे निमित्तज्ञः प्राह—“रजेन्द्र मया तव विद्यावलेनेदमिन्द्रजालं दर्शितं” । नृपेण तस्य तोपाद्बहुद्रव्यं दत्त्वा स विसर्जितः ।
राजा तदिन्द्रजालं दृष्ट्वा राज्यत्रिको जातो मनसीति चिन्तयामास—“अहो यादृशमिन्द्रजालं दर्शितं तादृशं सर्वं स्वरूपं संसारस्य
तारुण्यश्लेहायुर्विभवादिक । अपचित्रोऽयं कायः । यतः—

रसासृद्धमांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रान्त्रवर्धसाम् । अशौचानां पदं कायः शुचित्वं तस्य तत्कृतः ॥ १ ॥

यत्र जातस्तत्र रता ये पीतास्ते च मर्दिताः । अहो लोकस्य मूढस्य वैराग्यं किं न जायते ॥ २ ॥

कोऽहं कस्मिन् कुत आयातः का मे जननी को मे तातः ।

अतिपरिभाषितसकलविचारः लोकोऽयं स्वप्नव्यवहारः ॥ ३ ॥

आयुः सच्छिद्रकुंभस्थजलवद्गलनात्मकम् । लक्ष्मीवर्तस्फुरद्दीपकलिकेव चलाचला ॥ ४ ॥

अनित्येऽस्मिन् जगद्भूते आत्मा मेऽयुना नो रज्यते । पूर्वजाचीर्णं यतिव्रतमहमाचरिष्यामि” । इति मनसि निश्चित्य हरिवि-
रून्नुनागाङ्गवं स्वपदे न्यस्य तिलतार्चार्यगुरुसमीपे श्रमणो जातः । सोऽहमेव । इदं मम वैराग्यकारणं” । पुनरपि मुनिराल्यत्—

‘भो भीम त्वया प्रतिपन्ने व्रते निथलेन भाव्यं’ । भीमोऽप्याह—‘ तवादेशः प्रमाणं मे ’ । अथ मुनिं नत्वा पर्षन्निजस्थानं गता । भीमोऽपि देवपूजादयादानादिकमगण्यपुण्यं कुर्वन् युवराजपदवीं भुनक्ति ।

एरुदा निजधाम्नि कुमारो भिन्नसंयुतः क्रीडति । तदा तत्रैकः कापालिकोऽभ्यागात् । आशीर्वादवचःपूर्वमुपविश्य नृपाङ्गजं भीममेकान्तं दाचित्वेदमाह—“ भो भीम पराक्रमपरोपकारक शृणु, मम भुवनक्षोभिणी नाम वरविद्याऽस्ति । तस्या द्वादश वर्षाणि जातानि । मया पूर्वसेना कृता । अधुना चोत्तरसेनां व्रतमने गत्वा एष्यत्कृष्णचतुर्दशीदिने कर्तुकामोऽस्मि । अतः करणात् भो महामय त्वमुत्तरमाधक्रीडपि चेद्भवसि, तदा मे विद्या सिध्यति ” । राजहस्तच्छ्रुत्वा मनसीदं चिन्तयति—‘ अनेन विनाशिनाऽसारेण शरीरेण कस्यापि गुणो भवेत् तदा मया किं नार्जितं ? ’ इति संचिन्त्य तद्वचः प्रतिपन्नं । पुनः पाखंडी प्राह—“ भोः कुमार दशभिर्भयैः कृष्णचतुर्दशी एष्यति, तान्न्यहानि तत्र पार्श्वे स्थातव्यं मया ” । ततः कुमारैरानुज्ञातस्त्र स्थितः । कुमारेण सह भोजनं इले, गोष्ठिं च कुल्ले । तत्र एकान्ते मंत्रिसुतोऽवादीत्—“ स्वामिन् पाखंडिना सह तव का गोष्ठी तवेदं न युक्तं । दुर्जनसंगः कालहृष्टमित्र मारयति ” । कुमारः प्राह—“ भो मित्र मत्यमेतत्प्रयोदितं । किंतु मया दाक्षिण्येन प्रतिपन्नं वचः । तेन निवार्य एव श्रेयान् ” । पुनः पुनर्मित्रेण निवारितोऽपि भीमः कदाग्रहं नाशुचत् । क्रमेण सैव कृष्णचतुर्दशी समायाता । तदा रजनीप्रहरकानन्तरं कपालिना सार्धं वीरवेपथरः कुमारो निर्भयः श्मशानं प्रति चलितः । तत्र कपालिमंडलमालिख्य कामपि देवतां स्मृत्वा कुमारास्य शिखाग्रन्धं कर्तुमुद्यतः । तावद्भीमो जगौ—‘ अहो मम कः शिखाग्रन्धः, सत्त्रमेव शिखाग्रन्धः ’ । इत्युक्त्वा भीमः सज्जखड्गः पञ्चानन इव तदन्तिके साहसैकरामिकः संस्थितः । तदा पाखंडिना चिन्तितं—‘ अस्य शिखाग्रन्धच्छलं व्यर्थं जातं, पराक्रमेणैवास्य

विसयविसं हालाहलं विसयविसं उक्कडं प्रीयंताणं । विसअविसा अन्नं पि व विसयविस विसूइया होई ॥१॥

सहं कामा विसं कामा कामा आसीविसोपमा । तम्हा कामं परिच्चिजा सगं गच्छति तीरओ ॥२॥

मातस्वयेदं न वाच्यं । त्वं मम मातैव " इत्युक्त्वा तस्या देव्याश्चरणयोः पतितः । अथ यक्षिणी तुष्टा ग्राह—' वत्स त्वं सा-
हसिकाग्रणीः । वरं वृणीष्व ' । तदा भीमोऽवर्क—' मातस्त्वत्प्रसादेन गर्भमेव ममास्ति ' । ततो देवी जगौ—' वत्साजेयो भव त्वं ' ।
कुंरुणोक्तं—' मम जिन एव शरणम् ' । देव्याप्युक्तं—' ममापि जिन एव शरणं ' । तयोरित्येवं मिथः संलपतोः कुतोऽपि मधुरध्वनिं

। तस्याः पृष्टं—' कस्यायं ध्वनिः श्रूयते ? ' । साऽब्रवीत्—' अस्मिन् विन्ध्याचले मुनय उपोषिताश्चतुर्मासीं मस्थिताः
अन्या अधुना स्वाध्यायध्यानकृत्यतत्पराः सन्ति । तेषामयं ध्वनिः " । ततो भीमोऽवदत्—' तत्राहं गत्वा तान् वन्दित्वा

मफलीकरोमि ' । इत्युक्त्वा भीमस्ततो निर्गतः । यक्षिण्याऽध्वा दर्शितः । कृतनानासनाभ्यासास्तपोधना यत्र वसन्ति तत्र

। भीमः माधून् वन्दते स्म । सापि यक्षिणी सपरिवारा मुनीन् वन्दितुं समागता । तत्र द्वावपि सुरीकुमारौ धर्मध्यानसमाहितान्
माधून् वन्दित्वा स्वाध्यायं शृण्वते । अनुमोदनां चक्रते ।

इतथैकां कांचिद् गगनादायान्तीं महाभुजां भीमो ददर्श । कालदंड इवाकस्मात् कुमारस्य सन्निधावपतत् । भीमेन चिन्तितं—
' गौ ? इति चिन्तयन् प्रेक्षते, तावत्सा भुजा भीमस्य खड्गमादायाचलत् । ' दीर्घा कृष्णा कस्येयं भुजा, क यास्य-

कुमारो द्रागुत्प्लुत्य तामारूढो भीमोऽनेकनदीपर्वतकाननानि पश्यन् क्रमेण
प्रेक्ष्य कालिकाभवनं ?—

विसयविसं हालाहलं विसयविसं उक्कळं प्रीयंताणं । विसअविसा अन्नं पि व विसयविस विसूइया होई ॥१॥

सहं कामा विसं कामा कामा आसीविसोपमा । तम्हा कामं परिच्चजा सगं गच्छति तीरओ ॥२॥

मातस्त्वयेदृशं न वाच्यं । त्वं मम मातैव ” इत्युक्त्वा तस्या देव्याश्चरणयोः पतितः । अथ यक्षिणी तुष्टा प्राह—‘ वत्स त्वं सा-
हसिकाग्रणीः । वरं दृणीष्व ’ । तदा भीमोऽवक्—‘ मातस्त्वत्प्रसादेन गर्वमेव समास्ति ’ । ततो देवी जगौ—‘ वरसाजेयो भग त्वं ’ ।
कुमारेणोक्तं—‘ मम जिन एव शरणम् ’ । देव्याप्युक्तं—‘ ममापि जिन एव शरणं ’ । तयोरित्येवं मिथः संलपतोः कुतोऽपि मधुरध्वनिं
भीमः शुश्राव । तस्याः पृष्टं—‘ कस्यायं ध्वनिः श्रूयते ? ’ । साऽब्रवीत्—“ अस्मिन् विन्ध्याचले मुनय उपोषिताश्चतुर्मासौ मस्थिताः
सन्ति । ते धन्या अधुना स्वाध्यायध्यानकृत्यतत्पराः सन्ति । तेषामयं ध्वनिः ” । ततो भीमोऽवदत्—‘ तत्राहं गत्वा तान् वन्दिन्त्वा
निजं जन्म सफलीकरोमि ’ । इत्युक्त्वा भीमस्ततो निर्गतः । यक्षिण्याऽध्वा दार्शितः । कृतनानासनाभ्यासास्तपोधना यत्र वसन्ति तत्र
गत्वा भीमः साधून् वन्दते स्म । सापि यक्षिणी सपरिवारा मुनीन् वन्दितुं समागता । तत्र द्वावपि सुरीकुमारौ धर्मध्यानसमाहितान्
साधून् वन्दिन्त्वा स्वाध्यायं शृण्वते । अनुमोदनां चक्रते ।

इतश्चैकां कांचिद् गगनादायान्तीं महाशुजां भीमो ददर्श । कालदंड इवाकस्मात् कुमारस्य सन्निधावपतत् । भीमेन चिन्तितं—
'किं कारिव्यत्यसौ' ? इति चिन्तयन् प्रेक्षते, तावत्सा शुजा भीमस्य खड्गमादायाचलत् । ' दीर्घा कृष्णा कस्येयं भुजा, क यास्य-
तीति ' विचिन्त्य सकौतुकः कुमारो द्रागुत्खुल्य तामारूढो भीमोऽनेकनदीपर्वतकाननानि पश्यन् क्रमेण
कालिकाभवनभुवि प्राप । कीदृशं कालिकाभवनं ?—

नानास्थिमयाभित्तिस्थनृमुंडकापिशिर्षिकम् । कंकालकल्पितद्वारं दन्तिदन्तोरुतोरणम् ॥ १ ॥
 केशपाशपताकाढयं लंबितासितचामरम् । व्याघ्राजिनकृतोल्लोचं रुधिरारुणभूतलम् ॥ २ ॥

तत्र भवने भीमेन मुंडमालाखधारिणी क्रूराक्षी महिषारूढा कालिकामूर्तिदृष्टा । तस्याः पुरः स एव शठः पापिष्ठो रुष्टो धृष्टः
 पाखंडी कापालिको वामहस्तेन सुन्दरं नरं विभ्राणो दृष्टः । यस्यां भुजायामारूढो भीमः समागतः सा कापालिकस्य वामेतरां भुजा ।
 'करे गृहीतस्य किं करिष्यत्यसौ तत्प्रच्छन्नीभूय वीक्षेऽहं पथाद्यथोचितं करिष्ये' इति निश्चित्य भुजायाः सहस्रोत्तीर्य तस्यैव
 भवनस्य पृष्ठे निलीय रहः स्थितः । ततः कापालिको भुजायाः खड्गमादाय वामकरात् नरमव्रवीत्—'रे वराकामीष्टां देवतां स्मर,
 अनेनासिना तव शिरश्छित्त्वा देवतां पूजयिष्यामि' । तच्छ्रुत्वा स नरः प्राह—'त्रिजगज्जीवत्सलवीतराग एव शरणमस्तु मे ।
 तथा कुलक्रमादागतः परोपकारी पुण्यवान् मम प्राणाधिकतरो दयावान् जिनधर्मसिको मम मित्रं हरिवाहननन्दनो भीमकुमारः
 शरणं । यो मया वारितोऽपि कापालिकेन सार्धं क्वापि गतः, स एव भीमकुमारो मम शरणमेवास्तु । यथेप्सितं कुरु शीघ्रं' । तदा
 पाखंडी प्राह—'रे मूर्ख स मया लक्षणवान् ज्ञात्वा तस्य शिरश्छेदेन देवीपूजा प्रारब्धा । स मम करान्ङ्गा क्वापि गतः । त्वमपि
 तल्लक्षणोऽसि । तत्स्थाने त्वमिहानीतोऽसि । तेन निःसत्त्वेन स्मृतेन किं ? किं च देव्या मम कथितं । तत्र स्वामी विन्ध्यपाचलगुहासम्भवे
 तमिधुसमीपे स्थितोऽस्ति । तस्य खड्गः सहस्रक्षणत्वेनेदानीतः । रे मूर्ख स इहागत्य कथं तत्र रक्षिता भविष्यति ?' । भीमस्तदा-

१ सहस्रक्षणोऽसि इति वा पाठः ।

लापं श्रुत्वाऽमर्षाभिपूरितो दध्यौ—‘अयं पापो मदीयं मंत्रिणं विडम्बयति’ । ततो हकित्वा प्रकटीभूयोवाच—‘सोऽहं भीमः मर्षेषु जन्तुषु सौम्यः तव संहारकरणे भीमोऽस्मि’ । ततोऽसौ कापालिको मंत्रिणं मुक्त्वा भीमसंमुखं चलितः । भीमेनापि साहसमवलंब्य लुलित्वाशु पद्भ्यां धृत्वा भूमौ स पातितः । केशेषु धृत्वा हृदि चरणौ यावचाडयति भाषयति, तावदेव्याकुलाऽवदत्—
 “भो भो भीम मा मारयैनं । एष कापालिको मम महावत्सलः शिरःकमलैर्मदीप्सितं करोति । अस्याष्टोत्तरशतैः पूणैः सेत्स्यामि । प्रत्यक्षीभूयास्थेप्सितं दास्यामि । अधुना वत्स त्वमागतः । तव पौरुषेण तुष्टाहं । अभीष्टं प्रार्थय” । ततो भीमोऽवदत्—“मातर्यदि मम तुष्टासि प्रियं च दत्से तदा मनोवाक्कार्यैर्जीवहिंसां परित्यज । मातः शृणु, धर्मस्य बीजं जीवदयैव । तथा च सर्वसमीहितं स्यादेव । तवापि केवलं दयैव विलोक्यते । हिंसया संसारे भ्रमणं भवति । मातस्तस्माद्धिंसा त्याज्या । उपशमं भज” । ततस्तद्वाक्यामृतसंसिक्ता देवी लज्जिता मनसि दध्यौ—‘अहोऽस्य कीदृशं पौरुषं ? कीदृशं सत्त्वं ? मनुष्यत्वे कीदृग् महाबला मतिः ?’ इति ध्यात्वा सा कालिकाऽवदत्—वत्स शृणु, भयाद्यप्रभृति सर्वोऽपि जीवराशिः स्वजीवितव्यवद्रक्षणीयः’ । इत्युक्त्वा कालिकाऽदृश्याऽभूत् । अथ मतिसागरो मंत्री लब्धक्षणो भीमं ननाम । भीमोऽप्यश्रुजलपूर्णाक्षो मित्रमालिङ्ग्य पृष्टवान्—‘अनेन पापिना कापालिकेन त्वमपि दारुणावस्थां कथं प्रापितः ?’ । मंत्री प्राह—“प्रभो शृणु, रात्रिप्रथमप्रहरे तवौकसि प्रिया समायाता । तावत्त्वां नैक्षत । ततस्तया संभ्रांतया याभिकाः पृष्टाः । ते सर्वेऽपि त्वां विलोक्यन्तस्त्वामपश्यन्तश्च गत्वा राज्ञे न्यवेदयन् । ततो भूपस्त्वां सर्वत्राशोधयत् । कुत्रापि शुद्धिर्न प्राप्ता । तावच्चिन्तितं ‘वत्सः केनाप्यपहृतः’ इति ब्रुवन् नृपः सिंहासनात् पपात । सहसा मूर्च्छा प्राप । मानृवर्गोऽपि सुमूर्छ । ततश्चन्दनरससंसिक्ताः कथमपि चेतनामापुः । राजा राश्यो मंत्रिणश्च सर्वेऽपि विलपितुं लग्नाः । ताव-

देका नायिका महमाऽऽप्ययी । तथा समादिष्टं—“ भूगल चिन्तां मा कुरु । तवाहं कुलदेवता । तवाङ्गजः पाखंडिनोत्तरसाधकच्छ-
 लेन श्मशाने नीतः । तत्र म शिरो ग्रहीतुं समुद्यतः ” इत्यादि सर्वमपि कथयित्योक्तं—‘ तव सुतः कतिपयैर्दिवसैर्महद्दया समेष्यति ।
 इत्याख्याय मा तिरोदधे । तस्या इदं वचः श्रुत्वाऽहं श्मशाने त्वां शोधयितुं गृहान्निर्गतः । तावदनेन पापिनोत्क्षिप्यायात्रानीतः । अने-
 नाहं विगोषितः । मया पुण्ययोगेनाधुना प्रभो त्वं दृष्टः ” । ततः कापालिकोऽब्रवीत्—“ अहो सास्त्रिकोत्तम त्वया कालिकाया
 दयामयो धर्मः कथितः, स मयाऽप्यङ्गीकृतः । त्वं मम धर्मदानेन धर्मगुरुरेव । तवाहं सेवकः । तवाहं किं ब्रुवे ? । त्वं घृणाधिकः ।
 किमहं ब्रुवे ” । यावदेवं प्रजल्पति तावत्सूर्योदये तत्र सप्ताङ्गप्रतिष्ठितः पर्वतकायप्रयो महानेकः करी ममागतः । स करी समंत्रिणं
 कुमारं गुंडया निजघृष्टे समारोप्य कालिकाचैत्यान्भस्तल उत्पपात । तदा कुमारो विस्मितोऽवादीत्—‘मंत्रीश पश्य, भूतले हस्ति-
 रत्नं कीदृग्दृश्यते ? आवां गृहीत्वा फ यास्यति ? ’ । तदा मंत्री सर्वज्ञवचनभावितात्माऽब्रवीत्—‘ भोः कुमारेन्द्र नायं करी ।
 किं तु भयपुण्यप्रेरितः कोऽपि सुरः । आवां गृहीत्वा यत्र याति तत्र यातु । सर्वत्रापि पुण्यप्रभावात् सुन्दरं भविष्यति ” । स
 कुरी क्षणेन व्योम्नेऽतीर्यैकत्रोऽसपत्ननगोपुरद्वारे तौ विमुच्य कुत्रापि गतः । ततः कुमारो मंत्रिणं बहिर्मुखत्वा कौतुकान्निर्भयो निशंक
 एराप्ती नगरस्यान्तः प्रविवेश । तत्र शून्यानुद्विष्णुर्निर्मनोहरान् हृष्टगृहान् पश्यन् नगरमध्ये याति । तत्रैकं सिंहमुखगृहीतं नरपुंगव-
 मग्राधीन् । कुमारस्तं दृष्ट्वा चिन्तयति—‘ कोऽपि दिव्यानुभावः ’ इति ध्यात्वा सविनयं सिंहं प्राह—‘ भोः सिंह इमं नरं मुञ्च ’ ।
 तदा सिंहोऽपि तं नरं निजपादान्तरे क्षिप्य जालशंक इव भीममित्यब्रवीत्—‘ अहो सत्पुरुष मया धुधार्तेन चिरान्द्रक्ष्यं प्राप्तम् । कथ-
 महं मुञ्चामि ? ’ । कुमारः प्राह—“ त्वं कोऽपि सुरोऽसि । केनापि हेतुना त्वयेदं सिंहरूपं विकुर्वितमस्ति । परंतु देवाः कवलहा-

रिणो न भवन्ति । देवस्यापि हिंसा न युक्ता । अथवा यदि तव मानुषामिषभक्षणे स्वेच्छास्ति, तदाहं स्वांगतो मांसान्यर्पये । तानि त्वं भक्षय ” । तन्निश्चय सिंहोऽप्युदत्—“ सत्यमिदं । किं तु प्राच्यभवेऽनेन मम तादृग्दुःखं कृतं यथा वक्तुं न पार्यते । अस्य पापिष्ठस्य भवशतमपि हन्मि, तथापि कोपो न याति ” । कुमारः प्राह—“ भो भद्र दीनोऽयं दृश्यते । दीनेषु कः कोपः ? । दीनमिमं मुञ्च । कपायभवं पापं निर्धूय मोक्षमन्यमवे गम्यते ” । इत्यादियुक्तिभिर्बाहं बोधितोऽपि हरिस्तं नरं न मुञ्चति । तदा राजद्विन्तयामास—‘ कोपाविष्टस्य दुष्टस्य केवलं ताडनोचिता ’ । ततः कुमारः सञ्जीभूय शस्त्रीं करे कृत्वा सिंहसंमुखं धावितः । सिंहोऽपि तं नरं स्वीयष्टे निक्षिप्य मुखं व्यादाय धावितः । भीमेन स करे धृत्वा मस्तकोपरि भ्रमयितुं प्रारभे । तदा तत्करात् खड्गभीभूयादृश्यो जातः । सिंहगृहीतनस्तत्रैव स्थितः । भीमोऽपि तस्य करे लग्नो राजकुलेऽविशत् । तत्र शून्यानि राजभवनानि पश्यन् एकस्मिन् सौधस्य सप्तमभूमितल आरुरोह । तत्र काष्ठशालभञ्जिकाः सुवर्णमयमासनं सगौरवं ददुः । भीमस्तत्र विस्मितो निविष्टः । क्षणेन त्वानसामग्रयागागतायां दारुपुत्रीभिरुक्तं—‘ विभो मजनं क्रियताम् ’ । भीमोऽप्याह—‘ मम मतिमागरो वयस्यो बहिः स्थितोऽस्ति तमाकारयत ’ । ताभिः सोऽप्यानीतः । भीमः समित्रः स्नानं दिव्यभोजनं च कारितः । वरपत्यंके स्थापितः । सविस्मयो यावदस्ति तावत्कुतोऽप्येत्य चलत्कुंडलाभरणः स्फुरत्कान्तिः सुरः प्रोचे—‘ तव साहसात्तुष्टोऽस्मि, वरं ब्रूहि ’ । भीमः प्रोवाच—‘ दुष्टधेतदाशु कथयतु भवान्, कोऽसि ? इदं नगरं कथं शून्यं ? ’ । ततो देवोऽब्रवीत्—“ आकर्णय । इदं हेमपुरं नाम नगरं । हेमरथो नृपो राज्यं करोति । तस्य चंडारुख्यः पुरोहितोऽस्ति । स पुरोहितः सर्वजनेषु द्वेषी । राजापि क्रूरः प्रकृत्या कर्णदुर्बलः । स्तोत्रेऽप्यराधे दंडमुल्बणं करोति । अथ केनापि पापिना चंडपुरोहितस्यालीप्तोऽपराधः कथितः । राजापि रुष्टः । भूभुजा

ऽविचार्य चंडपुरोहितस्तप्तैलसेक्तः कदर्थ्य मारितः । सोऽकामनिर्जराभावात्मृत्वा सर्वगिलाभिधो राक्षसो जातः । सोऽहम् । पूर्वभव-
 वैरादहमिहागतः । सर्वपुरलोको मया तिरोहितः । मया सिंहरूपं विकुर्व्य हेमरथोऽयं नृपो गृहीतः । त्वया महात्मना एनं नृपं मोच-
 यित्वा गम चमत्कारथक्त्रे । तवानुभावान्मयाऽयं सुक्तः । मयाऽद्दश्येन तव स्तानभोजनोपचारः कृतः । तवानुदृश्या मया लोकोऽपि प्रक-
 टितः । तच्छ्रुत्वा कुमारेण यावत्पुरे आलोकितं तावदखिलो जनो दृष्टः । राजवर्गोऽपि प्रकटितो दृष्टः । अत्रान्तरे सुरासुरैः स्तूप-
 मानभारणश्रमणमुनिर्व्योम्ना गच्छन् कुमारेण दृष्टो । पुराद्ब्रह्मिः समवसृतः । तदा भीमेनोक्तं—“ राक्षसेन्द्र ममायं गुरुः । अस्य
 पादांभोरुहमभिवंध निजं भवं सफलीकुरु । यत् उच्यते—

जिनेन्द्रप्रणिधानेन गुरूणां वन्दनेन च । न तिष्ठति चिरं पापं छिद्रहस्ते यथोदकम् ॥ १ ॥”

ततः कुमारे मंत्री रक्षो हेमरथनृपः सर्वेऽपि मुनिसन्निधौ जग्मुः । तैर्भूतलन्यस्तमस्तर्कमुनिः प्रणतः । पौरैरुपगत्य प्रणतः ।

मुनिनाथेन देशना प्राख्या । यथा—

“ कपाया भवकारायां चत्वारो यामिका इव । यावज्जाग्रति पार्श्वस्थास्तावन्मोक्षो नृणां कुतः ॥ १ ॥

व्याख्या—अहो भव्याः कपायाश्चत्वारः सन्ति । तत् श्रूयताम्—

स्युः कपायाः क्रोधमानमायालोभाः शरीरिणाम् । चतुर्विधास्ते प्रत्येकं भेदैः संज्वलनादिभिः ॥ १ ॥

पक्षः संज्वलनः प्रत्याख्यानो मासचतुष्टयम् । अप्रत्याख्यानको वर्ष जन्मानन्तानुबन्धकः ॥ २ ॥

एवं क्रोधादयश्चत्वार एव कृपाया ज्ञेयाः । ज्ञात्वा त्याज्याः । तेषां मध्ये क्रोधो दारुण एव । तथाहि—
तत्रोपतापकः क्रोधः क्रोधो वैरस्य कारणम् । दुर्गतेर्वर्तिनी क्रोधः क्रोधः शमसुखार्गला ॥ १ ॥

तथा च—

मिष्टान्नं भुंक्ष्व हृद्यं पिव जलमपि तांस्तान् रसान्मा च रुधि ।
कायक्लेशं त्यजाङ्गं विमलय सुकरः कूरकुम्भर्षिणोक्तः ।
मोक्षोपायोऽस्ति कोपं जय भज शिवजं शर्म साधो निवोध ।
द्राक्षेक्षुक्षीरखंडप्रभृतिरसवलान् संनिपातेऽपि दुष्टान् ॥ १ ॥

सिद्धान्तेऽप्युक्तम्—

फरिसवयणेण दिणतव आहिक्रखवंतो हणइ मासतवं । वरिसतवं सवमाणो हणइ हणंतो अ सामन्नं ॥१॥
स एव सात्त्विको विद्वान् स तपस्वी जितेन्द्रियः । येनाशु क्षान्तिखड्गेन क्रोधशत्रुर्निपातितः ॥२॥”

इत्यादिसाधुवचनेन मर्षगिलराक्षसो बुद्धः सन्नमदत्—‘भगवन् कुमारानुभावेन मया ग्रामलोकोपरि तथा नृपोपरि कोपो मुक्तः’ । अत्रान्तरे तत्र गजो गर्जन्वैकः समायातः । तदा परिपत् सर्गोपि क्षुब्धा । सोऽपि शान्तमना मुनिं ववन्दे । ततो हस्तिरूपं

संदृत्य प्रत्यक्षं च ललङ्कितभूषणयो यक्षो जातः । ततो मुनिनाऽभाणि—‘ अहो यथा राज त्वया गजरूपं विधाय स्वपुत्र हेमरथं रक्षितु
 र्भीमकुमार इहानीतः ’ । यक्षेणोक्तं—“ भगवन् सत्यमेव । प्राच्यजन्मनि हेमरथो ममाङ्गजः । प्राग्भवस्नेहान्मया हेमरथरक्षणाय
 भीमोऽयानीतः । मया पूर्वजन्मनि मम्यक्त्वमङ्गीकृत्य कुर्मसर्गेण दूषितं । तेनाहं व्यन्तरो जातः । पुनर्मम सम्पत्कर्ममारोपय” । तदा
 मुनिपुंगवो यथाशोच्यते नृपादीनां मम्यत्वं विधिनाऽदात् । भीमेन कुपाखंडिसंतर्गाच्छुद्धिरार्थिता । मुनिनाऽऽलोचना दत्ता । अथ सर्वेऽपि
 इमागदयो मुनीश्वरं नत्वा हेमरथनृपस्य भवनं जग्मुः । तत्र हेमरथो नृपः कुमारं प्रणिपत्य व्यजिज्ञापत्—“अथ मया यज्जीव्यते
 राज्यमप्यन्न भुज्यते तन्मयं कुमार जगतां सार त्वं महारम्यं । अहं भवदादेशकारी । अहं किञ्चिद्विज्ञपयामि, तत्कुरु । मम
 मदानना नाम गुनाऽस्ति तस्याः पाणिग्रहणं कुरु” । कुमारेण तस्याग्रहात्सा कन्या परिणीता । अत्रान्तरे कालिका कापालिका-
 निना पित्रनिभुजा विमानमधिष्ठ्य तत्र प्राप्ता । कुमारमभिवन्द्योपविष्टा । ततस्तयोक्तं—“ अहो भीम सदीयं हारं गृहाण । अ-
 स्मिन् हारे न रत्नानि सन्ति । तेषां प्रभावात्तत्र त्रिखंडाधिपत्वं खे गमनं च भविष्यति । नृपाः सर्वेऽपि तवाज्ञाकारिणो भविष्यन्ति ।
 अथ च तत्र मालापितरो पुरलोकाथ तत्र विरहादतीव दुःखिताः सन्ति । तव दर्शनमभिकांक्षन्ति । अहं विमानमारुह्य तव नगरो-
 परि गता तदा तत्र पितरो पारजनाथ तत्र गुणान् मुहुर्मुहुः स्मारं स्मारं विलपन्तो दृष्टाः । तदा तान् प्रति मयोक्तं—भो भोधिन्तां
 मा कुरु, मया दिनद्वयस्यान्ने भीमोऽयानेतव्य इति । तस्माच्चया तत्र गन्तव्यं ” । इति श्रुत्वा भीमस्तत्र गन्तुमुत्सुको जातः । तदा
 यक्षो विमानं विदुर्व्याघ्रनीन्—कुमारास्मिन् विमाने समाख्य पितुः पुरे गन्तव्यं । नृपेण गजतुरंगमादिकं बहुवस्त्राणि द्रव्याभरण-
 त्नादीनि दत्तानि । अथ भीमकुमारो नृपं हेमरथं संवेधय तद्विमानमारुह्य कन्यामंत्रिसंयुतः स्वपुरं प्रति चचाल । गजतुरंगमपायिकाः

सर्वेऽपि भूमौ चलन्ति । देवास्तास्य पुरो गीतनृत्यं कुर्वन्ति । कुञ्जरा गर्जन्ति । हया हेपारवं कुर्वन्तो वल्गन्तश्च प्रतस्थिरे । महता तूर्यनादेन महोत्सेहेन च युक्तः कुमारः कमलपुरासन्नकानने प्राप । तत्र जिनचैत्ये रक्षोयक्षादिभिः सह विधिना देवान् स्तोतुं प्रचक्रमे तथा हि—

मुनीन्द्रहृदयनन्दकन्दकन्दलतांबुदः । विकल्पकल्पनापेत वीतराग नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥
 ध्यातो येन जिनेश त्वं विकासिकमलानन । तस्य विश्वोत्तमानन्तसौख्यलक्ष्मीनिधिर्भवेत् ॥ २ ॥
 निर्वापयसि संसारे मरुस्थलं पथि स्थितम् । दृष्टोऽप्याकस्मिकाम्भोदसोदरः परमेश्वरः ॥ ३ ॥
 ध्येयस्त्वमेव भगवन् ज्योतीरूपो हि योगिनाम् । अष्टकर्मविधातायाष्टांगयोगः कृतस्त्वया ॥ ४ ॥
 जले वा ज्वलने वापि कान्तारे शत्रुसंकटे । सिंहाहिरोगविपदि त्वमेव शरणं मम ॥ ५ ॥

इति स्तोत्रेण जगन्नाथं स्तुत्वा पादचारेण पितृपादं नमस्कृतुं चाल । तावद् गमने भेरीढक्कामृदंगपटहादिभिरतोद्यैर्वाद्यमानैर्निर्घोष उच्छलिः । हरियाहनो नृपस्तमाकर्ण्य मंत्रिणः पप्रच्छ—‘कोऽयं महाध्वनिः ?’ । तावद्भनपालोऽभ्येत्य नृपं वर्धापयति—‘स्वामिंश्चिरं जय । भीमकुमारः समागतः’ । नृपः स्नांगलग्नमाभरणं तस्य दत्त्वा प्रतिहारमादिश्य पुरशोभामकारयत् । प्रधानादयः सर्वेऽपि संमुखं समापयुः । तावद् भीमः सपरिच्छदः समागत्य मातुः पितुश्च चरणौ प्राणमत् । महाप्रमोदो जातः । सर्वेऽपि यथास्थानं

जग्मुः । भोजनानन्तरं नृपेण भीमस्याभीष्टमतिसागरः पृष्टः । ततो मतिसागरो भूभुजः पुरो यथावृत्तं सर्वमाचख्यौ । नृपः संतुष्टः । पित्रा बह्वी राजसुताः परिणायिताः । क्रमेण स्वराज्येऽभिषिक्तः । स्वयं गुरोः पार्श्वे दीक्षामुपाददे । भीमनरेन्द्रो जिनधर्मप्रभावको जातः । क्रमेण त्रिविंशभोक्ता जातः । तस्य दोगुंदकामखत्सौख्यं भुञ्जतः पञ्चत्रिंशद्वर्षसहस्राणि जातानि । अन्येद्युः क्षमासागरा आचार्या गुरुवश्रतुज्ञानधरा बहुसाधुपरिवारवृताः सहस्राप्रवणे समवासापुः । वनपालेन वर्धापनिका दत्ता । अंगसंलग्नान्यान्याभरणानि तस्य दत्त्वा नृपः सपरिकरो गुरुन् वन्दितुं समागतः । गुरुन् समस्तसाधूंश्चाभिवंद्य यथास्थानं निविष्टः । गुरुभिर्भवतारिणी भव्यजी-
वमनोहारिणी कर्णसौख्यकारिणी धर्मदेशना प्रारब्धा । यतः—

“ अवाप्य धर्मावसरं विवेकी कुर्याद्विलंबं न हि विस्तराय ।

यतो जिनस्तक्षशिलाधिपेन रात्रिं व्यतिक्रम्य पुनर्न नेमे ॥ १ ॥

अपार संसारे कथमपि समासाद्य नृभवं, न धर्मं यः कुर्याद्विषयसुखतृष्णातरलितः ।

ब्रुडन् पारावारे प्रवरमपहाय प्रवहणं, स मुख्यो मूर्खाणामुपलब्धुं प्रयतते ॥ २ ॥”

इत्यादि बहुधा धर्मदेशनां श्रुत्वा जातसंवेगो नृपतिरवादीत्—‘ भगवन् मया पूर्वभवे किं पुण्यं विहितं ? येनेप्सितं सौख्यं लब्धं । तदा गुरुराह—“ राजन् शृणु । प्रतिष्ठानपुरे देवदत्तसोमदत्तनामानो द्वौ भ्रातरौ निवसतः । तौ परस्परं मत्सरिणौ स्तः । पूर्वभवाभ्यासात्तावमर्षिणौ । दृढवन्धुः पुत्राभावाद्बहुद्वीणां पाणिग्रहणं कृतवान् । तथापि पुत्राभावः । अन्यदैकस्मिन् ग्रामेऽवग्रहणी-

करणार्थं देवदत्तो गतः । तदा पथि दावानलो दृष्टः । तत्रैकः सर्पो ज्वलन्नाकुलो दृष्टः । देवदत्तेन कृपार्द्रमनसा सर्पः कर्षितः । कटा-
द्रक्षितः । एकदा भोजनार्थमुपविष्टस्तदा मामक्षपणकसाधुस्तत्रागात् । स मुनिस्तेन प्रतिलाभितः । स देवदत्त आयुःक्षये मृत्वा
राजंस्त्वं जातः । पूर्वभवे त्वया मुनिः प्रतिलाभिस्तेन पुण्येन त्वं राज्यं प्राप्तः । तथा पूर्वभवे त्वया सर्पः कटाद्रक्षितस्तस्मात् कट-
मपि विलयं गतं । तत्र पूर्वभवभ्राता सोमदत्तः कापालिको जातः । पूर्वभगव्यामात्मयि विषये द्वेषयान् जातः । सर्पस्य रक्षणात्तत्र
कटं नष्टं । इति ज्ञात्वा भीमराज त्वया सर्वजन्तुषु हिंसा त्याज्या दया च पालनीया ” । इति श्रुत्वा नृपस्य जातिस्मरणं समुत्पन्नं
वैराग्यमवाप । नृपेण गुरुणां विज्ञप्तं — ‘ भगवन्नत्र चतुर्मासीमवतिष्ठतु, यथा मम महान् लाभो भविष्यति ’ । ततो गुरवः शुद्धोपाश्रये
चतुर्मासिकं स्थिताः । राज्ञा समस्तदेशेष्वमारिषट्कोद्घोषणा कारिता । जिनभवनानि कारितानि नित्यं व्याख्यानश्रवणं करोति ।
चतुर्मासिकान्ते गुरुसमीपे चारित्रं प्रतिपन्नं । गुरुभिः सह विहारं कुर्वन्निरतिचारं चारु चारित्रं प्रतिपाल्य पर्यन्ते केवलं प्राप्य परमपदं प्राप ।

॥ इति दयाविषये श्रीभीमनृपकथा ॥

अतो हेतोर्धर्माधिना पुंसा दया पालनीया । निपुणनरेण कठोरवाक्यमपि नो जल्पनीय । अत्र मातृपुत्रयोश्चन्द्रासर्गाह्वानयो-
निर्दर्शनं शृणुत । तथाहि—अत्रैव भरताभिधे क्षेत्रे वर्धमानपुरं नगरं सुन्दरमस्ति । तत्र सिद्धडो नाम कुलपुत्रो वससि । तस्य चन्द्रा-
भिधा भार्याऽस्ति । तयोः सगौ नाम पुत्रोऽस्ति । अथ त्रयोऽप्यमी कर्मवशतोऽतीव दुःखिताः । यतः—
खल्वाटो दिवसेश्वरस्य किरणैः संतापितो मस्तके, वाञ्छन् देशमनातपं विधिवशाद् विल्वस्य मूलं गतः ।
तत्राप्यस्य महाफलेन पतता भग्नं सशब्दं शिरः, प्रायो गच्छति यत्र भाग्यरहितस्तत्रैव यान्त्यापदः ॥१॥

ते त्रयोऽपि कष्टेनोदरपूर्णां कुर्वन्ति । यतः—

मानं मुञ्चति सेवतेऽन्त्यजजनं दीनं वचो भाषते, कृत्याकृत्यविवेकमाश्रयति नो नोऽपेक्षते सत्कृत्तिम् ।
भंडत्वं विदधाति नर्तनकलाभ्यासं समभ्यस्यते, दुष्पूरोदरपूर्णव्यतिकरे किं किं न कुर्याज्जनः ॥ १ ॥

यत्र न स्वजनसंगतिरुच्चैर्यत्र नो लघुलघूनि शिशूनि ।

यत्र नापि गुणगौरवचिन्ता हन्त तान्यपि गृहाण्यगृहाणि ॥ २ ॥

दुःखेन ते त्रयोऽपि कालं गमयन्तः । अथ क्रमेण सिद्धो विपन्नः । तदनन्तरं चन्द्रा परवेशसु पानीयानयनादिकर्मण्युदर-
भरणार्थं करोति । सर्गोऽप्युद्यानादिन्धनान्यानीय विक्रीणाति । अन्येद्युः पूर्णश्रेष्ठिजामातरि समागते चन्द्रा जलमलेतुमाहूता । तदा
सर्गो वने गतोऽस्ति । सापि पुत्रार्थं शीतलान्नं घृताश्रीतक्रादिकं शिक्यके आरोप्य कटिकया द्वारं विधायेभ्यगृहे ययौ । मध्याह्ने सर्ग
इन्धनानि गृहीत्वा गृहे समागतः । जननीमप्रेक्ष्य क्षुनृत्पीडया भृशं पीडितः । चन्द्रापि जलमानीय श्रान्ता । व्यग्रत्वादिभ्यमाजुषैः
किमपि नो दत्तं । अकृतसारा स्वगृहमागता । यतः—

सोच्छ्वासं मरणं निरग्निदहनं निःशृंखलं बन्धनं, निष्पकं मलिनं विनैव नरकं तीव्रा महावेदना ।
सेवासंजनितं नरस्य सुधियो यत्पारवश्यं नृणां, पञ्चानां सविशेषमेतदपरं षष्ठं महापातकम् ॥ १ ॥

तां जननीं दृष्ट्वा संगेणोक्तं—‘रे पापे तं तत्रेभ्यगृहे शूलायामारोपिताऽभूत्, यदियतीं वेलं तत्र स्थिता’ । तच्छ्रुत्वा सापि

श्रमार्ता धुतृपाक्रान्ताऽवक्—‘तव करौ किं छिन्नावभूतां शिष्यकादवतार्यं शीताशनं कथं न युक्तं ?’ इत्युभाभ्यां निष्ठुरवाक्यकथनादरुणं कर्म निवद्धं । ततः कियता कालेन सुगुरोर्योगाच्छ्रावकत्वं प्राप्तौ । पर्यन्ते विधिनाऽनशनेन समाधिमरणं प्राप्योभावपि सुरलोकं गतौ । ततश्च्युत्वा सर्गजीवस्तामलिस्थ्यां नगर्यां कुमारदेवाभिधेयस्वारुणदेवाभिधः सुतः समजनि । चन्द्राजीवस्तु पाटलीपुरे जसादित्यव्यवहारिणो देविणी नाम पुत्रिका समभूत् । साऽरुणदेवस्य दचा । विवाहो मिलितः । अनिष्पन्ने विवाहे कटाहद्वीपं प्रति जलवर्त्मना प्रवहणे चटितः । क्रमेण तस्य गच्छतो दैववशात्प्रचंडपवनाधानपात्रं भग्नं । अरुणदेवो महेश्वराख्यमित्रेण सह फलकयोगाद्बहिर्निर्गतः । ततस्तौ गच्छन्तौ क्रमेण पाटलीपुरे प्राप्तौ । तदा मित्रेणोदितं—‘अत्र तव श्वशुरस्थानमस्ति, तत्र गम्यते’ । सोऽप्याह—‘अनयाऽवस्थया तत्र गमनं न युक्तं । ततो मित्रेणोदितं—‘यद्येवं तर्हि त्वं बहिस्तिष्ठ, अहं भोज्यमानितुं पुरान्तर्यामि’ । इत्युक्त्वा स पुरे गतः । अरुणदेवः पुरान्तर्वाटिकाया मध्ये जीर्णचैत्ये सुप्तः श्रमवशान्निद्रामगात् । इतश्च देविणी तस्य पूर्वभवमाता सा क्रीडार्थं तत्राजगाम । तदा तयोः पूर्वभवार्जितकर्मोदयः प्रकटो जातः । देविण्याः क्रीडोद्यानं गताया दस्युना करौ छिन्नौ हेमकटकद्वयं जगृहे । वनपालकेन बुवारवश्चक्रे । ततो दंडपाशकाः सायुधाश्चौरानुसारतो धाविताः । चौरः पलायितः । क्षीणशक्तिर्जीर्णचैत्ये यत्रारुणदेवः सुप्तोऽस्ति तत्र प्रविष्टः । तत्पार्श्वे कटकद्वयं शस्त्रीं च मुक्त्वा चैत्यशिखरे निलीय स्थितः । तदाऽरुणदेवो जागरितः । कटकद्वयं शस्त्रीं च निरीक्ष्य किमेतदिति यावता चिन्तयति तावता दंडपाशकाः समागताः । अरुणदेवः संक्षुब्धः । तैरुक्तं—‘रे ! अधुना कुत्र यास्यसि ?’ ततः शस्त्रीं कटकद्वयं च गृहीत्वाऽरुणदेवं बद्ध्वा राज्ञेऽर्पितः, वृत्तान्तो निवेदितः । नृपेणोक्तं—‘असुं महापापिष्ठं, शूलायामारोपयत’ । नृपादेशाद्बहिर्नीत्वा, शूलायामारोपितः । अत्रान्तरे पुरमध्यादन्नं गृहीत्वाऽरुणदेवस्य मित्रं तत्र समागात् । अरुणदे-

वमप्रेक्ष्यारामपालकान् पप्रच्छ—‘अहो अत्र वने क्रीडयिषुमान् युष्माभिर्दृष्टः’ ? । तैरुक्तं—“ वयं न जानीमः । परंतु कोऽपि चौरो
 दंडपाशकैर्धृत्वा बद्ध्वा राज्ञेऽर्पितः । राज्ञाऽधुना व्यापादनाय शूलिकायामारोपितः ” । ततो व्याकुलितः स शूलिकासमीपे गतः । तत्र
 शूलायां दारुणावस्थमरुणदेवं दृष्ट्वा विलपति—‘ हा मित्र हा श्रेष्ठिपुत्र हा प्राणेभ्योऽप्यधिकमल्लभ ईदृशं तवासमञ्जसं किं जातं ’ ?
 इति भीषणरावं कृत्वा धितौ मूर्च्छितोऽपतत् । क्षणेन शीतलवातेन सावधानो जातः । विलापं कुर्वन् जनैः पृष्टः । तेनोक्तं—“ असौ
 कुमारस्तामलिस्यां नगर्यां कुमारदेवव्यवहारिणः सुत एतन्नगरवास्तव्यजसादित्यमहेभ्यसुतापतिः प्रवहणभंगशार्दधैवान्न समागतः ।
 इत्याद्यशेषवृत्तान्तं बुवन् राजपुरुषैः प्रस्तरैर्हन्तुमारब्धः । तदा जसादित्यस्तं व्यतिकर श्रुत्वा निजाङ्गजां देविणीमादाय तत्रागात् । तत्र तं
 दृष्ट्वा नृपज्ञया शूलिकायाः कर्षितः । देविणी काष्ठमक्षणमयाचत । तदा नृपेण वारिता विलापं करोति । तदा नृपेणोक्तं—“ कर्मणो
 गतिरीदृशी विपमाऽस्ति । इभ्यसुतः कथमसमञ्जसमीदृशं करोति ? । ज्ञानिनं विना सम्यक् को वेत्ति ? ” अत्रान्तरे चतुर्ज्ञा-
 नधरश्चन्द्रधवलौ मुनीश्वरधारणश्रमणो व्योममार्गेण समागतः । तदागमनं श्रुत्वा नृपस्तत्राययौ । देवैस्तत्र कमलरचना कृता । तत्रोप-
 विश्व सद्धर्ममाख्यातुमुद्यतः । यतः—

“ धर्मोऽयं जगतः सारः सर्वसुखानां प्रधानहेतुत्वात् । तस्योत्पत्तिर्मनुजाः सारं तेनैव मानुष्यम् ॥ १ ॥

भो जना मोहनिद्रां मुञ्चत । ज्ञानजागरैः जागृत । प्राणघातादि त्यजत । निष्ठुरं वाक्यं मा जल्पत । कठोरवाक्यं जल्पन्
 देविष्यरुणदेवयोरिव दुःखं प्राप्नोति ” । नृपमुख्यैः पृष्टं—“ देविष्यरुणदेवाभ्यां किं कठोरवाक्यं जल्पितं ? । तदा मुनिना पूर्वमव-
 चरितं निवेदितं । तच्छ्रुत्वा सर्वेऽपि संवेगमापन्नाः । देविष्यरुणदेवयोर्जातिस्मरणं समुत्पन्नं । ताम्यामन्योऽन्यं क्षामितं । मिथ्यादुष्कृतं

दत्त्वाऽनशनं गृहीत्वा धर्मध्यानैकमानसौ विपद्य स्वर्गतौ । भ्रूज्जा विश्रंसं—' स्तोत्रकल्पनेनैवंविधा व्यवस्था स्यात्तदा मादृशानां का-
 गतिः ? धिक् संसारं ' । ततो जसादित्यसंयुतो नृपथारित्रमग्रहीत् । चैरोऽपि चारित्रिमग्रहीत् । तपस्तादा त्रयोऽपि स्वर्गं ययुः । कठो-
 रवचनस्यैवंविधं फलं ज्ञात्वाऽऽक्रोशदानाद्यं प्रयत्नतो वर्जनीयमेवेति । आस्तां वचनकायाभ्यां, मनसापि हिंसा चिन्तिता स्वजीवविधा-
 तकरी नरकदुःखदायिनी भवति । तथाहि—कोऽपि रंकः पुरा वैभारगिरिपर्वतोद्यानपाटिकायां गतः । तत्र भिक्षामलभमानेन तेन
 निजकर्मदोषतो हृदि चिन्तितं—' अहो भक्ष्यभोज्येषु सत्स्वपि भिक्षां मे न ददाति, तर्ह्यहं सर्वान् हनिष्यामि ' । इति रौद्रध्यानं
 संचिन्त्य पर्वतमारुह्यकं महोपल निर्दयं मूलादुच्चालयामास । तेन महोपलेनाथः पतता जनः सर्वोऽपि प्रणष्टः । स एव च चूर्णितो मृत्वा
 नरकं गतः । अतः कारणान्मनसा वचनेन कायेन च जीवहिंसा त्याज्या ।

॥ इति जीवहिंसायां व्याख्यानं व्याख्यातं ॥

द्वितीयमणुव्रतं मृषावादव्रतं । तत्र व्रते पश्चात्तिचारास्त्याज्याः ।

मिथ्योपदेशः सहसाऽभ्याख्यानं गुह्यभाषणम् । विश्वस्तमंत्रभेदश्च कूटलेखश्च सूच्यते ॥ १ ॥

सत्यवचसा देवा अपि साब्रिध्यं कुर्वन्ति । यतः—

न वहति नदी नीरापूर्णा प्रशाम्यति पावको, हरिकरिमहासर्पा रेखां न लंघयितुं क्षमाः ।
 प्रभवति विषं भूतं नो वा न चापि महायुधं, किमिह बहुना सत्यासक्तात् सुरोऽपि पलायते ॥ १ ॥

तस्याग्निर्जलमर्णवः स्थलमरिभिर्नित्रं सुराः किंकराः, कान्तारं नगरं गिरिर्यहमहिर्माल्यं मृगारिर्मृगः ।
पातालं बिलमखमुत्पलदलं व्यालः शृगालो विषं, पीयूषं विषमं समं च वचनं सत्याश्रितं वक्ति यः ॥ २ ॥
मन्मनत्वं काहलत्वं मूकत्वं मुखरेगताम् । वीक्ष्यासत्यफलं कन्यालीकायासत्यमुत्सृजेत् ॥ ३ ॥
कन्यागोभूम्यलीकानि न्यासापहरणं तथा । कूटसाक्ष्यं च पञ्चेति स्थूलासत्यानि कीर्तयेत् ॥ ४ ॥

तथा च

घोरां दुर्गतिमेत्यलीकलवमप्यभ्यर्थितोऽपि ब्रुवन्, वादे नारदपर्वताख्यसुहृदोर्यद्ब्रह्मसुभ्रुर्भपतिः ।
चक्रेऽर्चाविधुरो विरश्चिरनृतात् केचित्प्रनष्टाः सुराः, साक्षात् किं न हरिर्भवेच्च महितः सत्यात्परीक्षाक्षणे । ५ ।

अत्र व्रते वसुराजाख्यानं कथ्यमानं निशम्यतां—अत्र भरतक्षेत्रे शुक्तिमती नाम नगरी वर्तते । या सर्वनगरीषु स्वशोभया ररा-
ज । तस्यां सकलभूपतिशिरश्चूडामणिसमः स्वतेजसा ध्वस्तवैरितमोभरः श्रीमानभिचन्द्रो नरेश्वरो राज्यं करोति । तस्य कमलावती-
नाम्नी पट्टराज्ञी । तयोर्वैपयिकं सुखमनुभवतोर्वसुनामा सुतः समजनि । स महामतिर्बाल्यादपि सत्यव्रतासक्तोऽस्ति । क्रीडन्नपि सत्यं
वदति । स विनयी नयी गुणोदधिः सकलकलाकुशलः । विशेषतोऽपि सत्यं तस्यामीष्टमस्ति । स्वप्नेऽपि तस्यासत्यं न रोचते । तत्र
क्षीरकंदवक उपाध्यायो ब्रह्मविद्यानिपुणः सकलशास्त्रविशारदो निवसति । तस्य पर्वतकाभिधः सुतोऽस्ति । वसुपर्वतको तथाऽन्यो
देशान्तरादायातो नारद एते त्रयोऽपि क्षीरकंदवकोपाध्यायसमीपे शास्त्राण्यहर्निशं पठन्ति । ते त्रयोऽपि गुरुभक्तिं वितन्वन्ति । यतः—

एकाक्षरप्रदातारं यो गुरुं नैव मन्यते । शूनो योनिशतं भुक्त्वा चांडालेज्वपि जायते ॥ १ ॥
एकमप्यक्षरं यस्तु गुरुः शिष्यं निवेदयेत् । पृथिव्यां नास्ति तद्द्रव्यं यद्वत्वा त्वनृणीभवेत् ॥ २ ॥

ते त्रयोऽपि नानाविधानि पांडित्यशास्त्राणि पठन्ति । पुरुषाः शान्नाभ्यासात्सर्वं समीहितं प्राप्नुवन्ति । यतः—
विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनं, विद्या भोगकरी यशःसुखकरी विद्या गुरूणां गुरुः ।

विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परा देवता, विद्या राजसु पूजिता न तु धनं विद्याविहीनः पशुः ॥ १ ॥

उपाध्यायस्तेपामादरेण पाठयति । अन्यदा रजन्यां सौधमूर्ध्नि तेषां पठतां गुरौ जायति सति श्रमवशात् क्षणं निद्रा समागता । तदा गगने यान्तौ चारणश्रमणाबुभौ तादृशम्य परस्परमवोचतां—‘ एतेषां छात्राणां मध्ये एको मोक्षभागभविष्यति, अपरौ नरकं यासतः ’ । क्षीरकदवकोपाध्यायस्तच्चार्थोपीत् । तच्छ्रुत्वा सहसा म्लानमानसः संजातः । उपाध्यायोऽचिन्तयत्—“ इदं वचो दुःश्रवं, धिक्, मयध्यापके शिष्यौ नरकं यासतः । केनापि ज्ञानिनोदितमिदं वचो नालीकं भवति ” । ततो मोक्षं को यासति नरकं को यासत इति ज्ञातुं प्रभाते त्रीनपि शिष्यानाकारयत् । एकैकं पिटकुंकुंटं तेषां समर्प्य क्षीरकदंबक उवाच—‘ यत्र कोऽपि न पश्यति तत्रामी वध्याः ’ । इदं गुरुवचः श्रुत्वा वसुपर्वतकौ कुंकुंटौ गृहीत्वा शून्यदेशे गतौ । तत्र कुंकुंटौ हतौ । नारदस्तु कुंकुंटं गृहीत्वा पुराद्दहिर्नजित्वां निर्व्यजनप्रदेशे गत्वा स्थित्वा च चेतुसीति चिन्तयति—“ गुरुपादैरिदमादिष्टं यत्र न कोऽपि पश्यति तत्रायं वध्य इति । पर पक्षिणः पश्यन्ति, वृक्षाः पश्यन्ति ” । ततः पर्वते गुहायां गतः । तत्र च चिन्तयति—“ अत्र लोकपालाः सिद्धाश्च पश्य-

न्ति, कथं हन्मि ? गुरुणादा दयावन्तः सर्वथा हिंसापराद्भुलाः कथं हिंसां कारयन्ति ? नूनमस्माकं प्रज्ञां परिज्ञातुमेवमादिष्टं ” । इति विमृश्य कुर्कुटं गृहीत्वा पश्चात् समाययौ । कुर्कुटाहननहेतुं गुरोर्व्यजिज्ञापत् । गुरुणा चिन्तितं—‘निश्चितं मोक्षं यास्यत्यसौ’ । इति विचिन्त्य स्नेहात् सायु साधयति भाषितं । ‘ त्वं ममाभीष्टः त्वं सुकृती धन्यः’ इति प्रशस्य गुरुस्तस्यैव गौरवं करोति स्म । वसुपर्वतको पश्चादायातौ एवं शशंसतुः—‘ यत्र कोऽपि न पश्यति तत्रावाभ्यां निहतौ’ । गुरुव ऊचुः—‘ युवामपश्यतं खेचरादयोऽपश्यन् । भोः पापिष्ठौ कथं कुर्कुटौ निहतौ ? युगं धिक्’ । पुनर्गुरुर्विचारयति—“ मुनिभ्यां यदुक्तं तत्सत्यं, एतौ नरकगामिनौ । एतयोः पाठने किं ? अन्वस्थादर्शदर्शनं, बधिराग्रे शंखवादनं, अरण्ये रोदनं, प्रस्तरेऽम्बुजरोपणं, ऊपरक्षेत्रे वर्षणं । किं च—

तच्छ्रुतं यातु पातालं तच्चातुर्यं विलीयताम् । ते विशन्तु गुणा बहौ येषु सत्स्वप्यधो गतिः ॥ १ ॥

तज्जलं यत्नृपां छिन्द्यात्तदन्नं यत्क्षुधापहम् । बन्धुर्यो धारयत्यार्तं स पुत्रो यत्र निर्वृतिः ॥ २ ॥
तदधीतं श्रुतं येन नैवात्मा नरके पतेत् । क्लेशाय सकलं श्रेयं सर्वमेव विडम्बना ॥ ३ ॥

मदीयः पुत्रः पर्वतकः पाठितः, वसुरपि पाठितः । एतौ द्वौ नरकं यास्यतः तदा मम गृहवासेन किं ? ” । इति निवेदादुपाध्याय प्रत्रयामग्रहीत् । तत्पदं च पर्वतक आश्रयत् । व्याख्याक्षणविचक्षणो जातः । नारदो गुरुप्रमादतः सर्वशास्त्रविशारदो भूत्वा शुद्धधीः स्वां भुवं ययौ । अभिचन्द्रो नृपो गुरुर्योगाद्भूतमग्रहीत् । वसुः श्रिया वासुदेवसमो राजाऽभूत् । स वसुः पृथिवीतले सत्यानादीति प्रसिद्धिं प्राप । वसुराजाऽपि सत्यमाचं वदति ।

अथान्येद्युः कोऽपि व्याधः मृगार्थं मृगयां गतो वने बाणांश्चिक्षेप । ते बाणा अन्तराऽस्वलन् । स बाणास्वलनहेतुं ज्ञातुं तत्राययौ । ततः स्फटिकशिलां पाणिना स्पृशन्नज्ञासीत् । म मनसीति दध्यौ—“मृगो मयाऽस्याः परतश्चरन् भूमिच्छायेव दृष्टः । नूनं पाणिस्पर्शनं विना शिलैषा सर्वथा नोपलक्ष्यते । तदियं शिला वसुमतीपतेर्वसुराजस्य योग्या ” । इति विमृश्य रहस्तां शिलां वसुराजाय प्राभृतीकरोति स । राजा हृष्टस्तां शिलां जग्राह । तस्मै पारितोषिकं दानं ददौ । ततो नृपस्तस्याः शिलायाश्छन्नं स्वासनवेदिकां घटयामास । तदनु तं शिल्पिनमघातयत् । नृपाः कदाप्यात्मीया न भवन्ति । तत्र सिंहासनं निवेश्य नृप उपविशति । तदा सर्वेऽप्येवं वदन्ति—“ वसुभूपतिः सत्यप्रभागात्रिराधारसिंहासन उपविशति ’ । अथ मत्यप्रभावादेवाः सान्निध्यं कुर्वन्ति । एवं यशस्विनी प्रसिद्धिदिशो दिशं सर्वत्र व्याप्ता । तया प्रसिद्ध्या राजानो भीताः सर्वेऽपि वश्यमाययुः । तस्य सर्वत्रैव जयोऽभूत् ।

इतश्चैकदा नारदो भ्रमन्निष्टपर्वतकस्य गुरुभ्रातुर्मिलनाय तत्रागात् । तदा तत्र पर्वतको विद्यार्थिनामर्जयष्टव्यमिति वेदपदस्य व्याख्यानं कारयति । अर्जुनैर्यष्टव्यं तन्निश्चयं नारदो बभाषे—“ भ्रातः किं मुधा भ्रान्त्याऽलीकं जल्पसि ? गुरुभिरजैस्त्रिणापिकत्रीहिभिर्यष्टव्यमिति व्याख्यातमस्ति । न जायन्त इत्यजा इति व्याख्याताः । तत् केन हेतुना व्यस्मार्षीः? ” । ततः पर्वतकोऽवादीत्—‘तातेनेदं नोक्तं, किं त्वजा मेपा उक्ताः ’ । पुनर्नरिदोऽपि जगद्—“ शब्दानामर्थकल्पना नैकधाऽस्ति । किं तु गुरुपादा दयावन्तः । तेषामेपा नोक्ताः । मित्र मा पापमर्जय ” । पुनः साक्षेपं पर्वतकोऽजल्पत्—‘ त्वं मुधा जल्पसि ’ । तावेवं वादं कुर्वन्तौ स्वस्वपक्षस्थापने जिह्वाच्छेदपणं चक्रतुः । ताभ्यां प्रतिज्ञा कृता—आवयोः सहाध्यायी वसुनृपः सत्याभापी, स यज्जल्पति तत्सत्यमिति । ततोऽम्बा रहः पर्वतकमूचे—“ वत्स तव पित्राऽजास्त्रिणापिकत्रीहयो व्याख्याताः । त्वया जिह्वाच्छेदपणः कथं कृतः ? वत्स भृशु, अविमृश्य विधा-

स्तारः पुमांस आपदां पदं प्राप्नुवन्ति । आः त्वया मुधा हारितं" । पर्वतकोज्वादीवृ—'मातः अथ किं करोमि ? यद् भवति तद् भवतु, जीवः
 कंटकमारूढः कृत्याकृत्यं नो वेत्ति । सा पर्वतकस्याम्बा दुःखपीडिता रहो वसुराजं मति समागात् । तदा वसुराजोऽप्यभ्युत्थितः ।
 सन्मुखमागत्य पादयोर्निपत्योपाच—' मातः समादिशतु कार्यं । किं करोमि ? किं प्रयच्छामि ? ' साज्वादीत्—'महीपते पुत्रमिक्षा
 दीयतां महां । पुत्रेण विना धनधान्यैः किं प्रयोजनं ? ' । वसुभूपतिराह—' मातर्मम आता पर्वतकस्तव पुत्रोऽस्ति । मम आतरं को
 जिघांसुः ? कः पराभवति ? ' । तदा तया वृत्तान्तः कथितः । जिह्वाच्छेदपणादिकं सर्वमचीकथत् । पुनः साऽवदत्—'त्वं प्रमाणीकृतो-
 ऽमि तस्मात्त्वं भ्रातृ रक्षार्थमजान्मेपातुदीरय । सन्तः प्राणैरुपकुर्वन्ति, किं पुनर्गिरा ? " नृपोऽप्युचे—' मातः सर्वथाहं मिथ्या न व-
 च्मि । सत्यभाषिणः प्राणान्तेऽपि असत्यं न शंसन्ति । अन्यदपि शृणु, गुरुवागन्यथा पापभीरुणा कथं क्रियते ? कूटसाक्षी नरकं
 व्रजति इति स्मृतायुक्तं ' । इति श्रुत्वा तया सरोपया प्रोक्तं—'भूप त्वत्पार्श्वे मया कदापि किञ्चित्तो याचितं । अर्धयाहमागता । देहि
 मद्याचितं ' । तदा पार्थिवोऽमंस्त । धीरकंदकगृहिणी प्रमुदिता गृहं ययौ । ततो नारदपर्वतकौ द्वाप्याजग्मतुः । वसुराजा तयोः
 सन्मानं दत्तं । आसने निविष्टौ । ततो नारदपर्वतकौ निजनिजपदव्याख्यानं कृत्योचतुः—' त्वं सहाध्यायी । सत्यं ब्रूहि । त्वं सत्य-
 वादी । अजाशब्दस्य यद्व्याख्यानं गुरुणा कारितं तद्ब्रू । त्वं साक्षी सत्यव्याख्यानं कुरु । सत्यात्सर्वं समीहितं संजाघटीति । राज्या
 धिष्ठायिका देव्यो लोकपाला दश दिक्पालाः शृण्वन्ति । नरेश्वर सत्यं वद । रविः प्राची त्यक्त्वा पराशुदेति कदाचित्, मेरुरपि
 प्रकंपते, परं सत्यधना नराः कथमप्यसत्यं न भाषन्ते " । इति तयोर्वचः श्रुत्वा स्वसत्यप्रसिद्धिमवगणय्य वसुरवादीत्—' गुरुराजा-
 न्मेपान् व्याख्यत् ' । इति कूटसाक्ष्यं नृपथकार । असत्यवचसा तस्य नृपस्य देवा रुष्टाः । देवैः सिंहासनात् पातितः । सा शुद्धा

स्फटिकशिलाऽपहृता । ततो वसुमतीपतिर्वसुनृपः सद्यः सिंहासनाद्रुधिं वमन् पतितः । 'कूटसाक्ष्यप्रदातुः श्रपचस्येव को मुखं पश्य-
ति ? इति वसुनृपतिं निन्दन् नारदः स्वास्पदं ययौ । वसुनृपः कालधर्मं प्राप्तः । मृत्वा नरकं गतः । तस्यापराधिनः क्रमेणाष्टौ पुत्रा
निपातिताः । इत्यसत्यवचसः फलं ज्ञात्वा स्वप्नेऽप्यसत्यं सुधीर्नो वदति । यथा गलनवस्त्रेण जलं शुद्ध्यति । यथा विवेकेन गुणव्रजः
शुद्ध्यति । यथा दानेन गृही शुद्ध्यति । तथा वचः सत्येन शुद्ध्यति । सत्यानुभावतो देवा अपि प्रसीदन्ति । द्रौपद्याः सत्यपञ्चकेनाग्ने
शीघ्रं फलानि दत्तानि । हेमरत्नाम्बराणि बाह्याडंबरभूषणानि सन्ति । सत्यवचनालंकरणमन्तरंगभूषणमस्ति ।

कूटसाक्षी पराघाती परापवादजल्पकः । मृषावादी फलुवाची (क्यः) सर्वथा नरकं व्रजेत् ॥ १ ॥

परस्यापकारकं वचः तत्सत्यमपि नो सत्यं । यत्परस्योपकारकं वचस्तदसत्यमपि सत्यं । यत् हास्येनापरस्यालीकमुच्यते तदपि
दुःखदायकं । विषं हरेण भक्षितं किं न मारयति ? 'हंसतो हेलया कम्मं रोअंता वि न छुट्टइ' इति सिद्धान्तोक्तं वाक्यं ज्ञात्वा
चतुरो मृषावादपकेन नो लिप्यते । एवं वसुभूषाल्यान् निगम्य विशेषेण विशेषज्ञैरसत्यं वर्जनीयमेवेति ।

॥ इति मृषावाददृष्टान्तः ॥

विज्जाए कासवंसंता आए दगसूअरो सिरिं पत्तो, पडिओ मुसं वयंतो सोनन्नवणाइअ अपच्छा ॥ १ ॥

यथा, सुदर्शनपुरे कोऽपि दिवाकीर्तिनिवसति । तेन सेवां कृत्वा योगिनः सन्निधौ विद्या गृहीता । स च वस्त्राणि प्रक्षाल्य
गगने निराधाराण्युद्गमंयति । एको मस्करी, तं नापितं, याचितवान्—'त्वमिमां सद्विद्यां मयं देहि' । तच्छ्रुत्वा तेन नापितेन

सत्पात्रं विज्ञाय विद्या प्रदत्ता । स सन्न्यासी तां विद्यां गृहीत्वा देशान्तरे वभ्राम । स सर्वत्र स्वकीयधौतकानि प्रक्षाल्योच्चैराकाशे निराधाराण्युद्गमयति । साश्चर्यं जनास्तं पृच्छन्ति—‘स्वामिन्नियं महाविद्या भवद्भिः क्व प्राप्ता ?’ तदा स वदति—“ भो जनाः पश्यत पश्यत । ममायं तपसः प्रभावः । नात्र गुरुप्रभावो नापि कश्चिद्विद्याप्रभावः केवलं तपसः प्रभावः ” । इत्युक्ते धौतकानि अधः पतितानि । मंत्रोऽपि गतः । अतः कारणाद् भो भव्या विलोक्यन्तु मृषावादानुभानात्सद्विद्याप्यविद्या भवति तस्मान्मृषावादो वर्जनीय एव ।

॥ इति मृषावाहृष्टान्तः ॥

अथ तृतीयमणुव्रतमदत्तादानं । तस्यापि पञ्चातिचाराः । यथा—

स्तेनानुज्ञा तदानीतादानं राजविलंघनम् । प्रतिरूपक्रियामानादित्वं चास्तेयसंश्रिताः ॥ १ ॥

पतितं विस्मृतं नष्टं स्थितं स्थापितमाहितम् । अदत्तं नाददीत स्वं परकीयं क्वचित्सुधीः ॥ २ ॥

तमभिलपति सिद्धिस्तं दृणीति समृद्धिस्तमभिसरति कीर्तिमुञ्चते तं भवार्तिः ।

स्पृहयति सुगतिस्तं नेक्षते दुर्गतिस्तं, परिहरति विपत्तं यो न शृङ्खल्यदत्तम् ॥ ३ ॥

चैराग्यशस्त्रहतमोहतमोमलान्तर्दृष्ट्यापविष्टपरदृष्टहिताहितार्थः ।

चौरोऽपि शुद्ध्यति शमेन दृढप्रहारी, वापैति वा दवजवो जलदेन किं न ॥ ४ ॥

परस्य नादत्ते सुधीस्तृणमेकमपि क्वचित् । स्पृष्टोऽङ्गुल्या हि मातंगः किं न मालिन्यकारकः ॥ ५ ॥
 वैरैश्वानरव्याधिवादव्यसनलक्षणाः । महानर्थाय जायन्ते वकाराः पञ्च वर्धिताः ॥ ६ ॥
 तपस्यपि कृते प्रायः पापं चौर्यं कृतं नृणाम् । अभुक्तं क्षीयते नैव दृष्टान्तोऽत्र महाबलः ॥ ७ ॥

। अथ महाबलकथानकम् ।

अत्र भरते श्रीपुराभिधे नगरे मानमर्दनो राजा यथार्थनामाऽस्ति । तत्र नगरे बली महाबलाभिधः कुलपुत्रकोऽस्ति ।
 तस्य पितरौ बाल्ये विपन्नौ । निरंकुशतया सर्वत्र भ्रमन् प्राग्दुःकर्मदोषतो द्यूतव्यसनी जातः । क्रमेण सप्तव्यसनासक्तो जातः । यतः-

द्यूतं च मांसं सुरा च वेद्या पापद्विचौर्ये परदारसेवा ।

एतानि सप्त व्यसनानि लोके घोरातिघोरं नरकं नयन्ति ॥ १ ॥

स महाबलो महान् चौरव्यसनी जातः । क्रमेण स एकदा निशि चौर्यार्थं दत्ताख्यश्रेष्ठिनो गृहे प्रविष्टः । जालान्तरेणासौ गृह-
 मध्यमवलोक्ते, तावद्विशोपकार्थं लेख्यके कलिं कुर्वन् पुत्रेण सार्धं दृष्टः श्रेष्ठी । तदा चौरिोऽचिन्तयत्—“ यः स्तोत्रकव्यतिकरेणास्मि-
 न्निशाभरे निद्राविमुल्लवः पुत्रेण सह कलिं कुल्लते, तस्य प्रभूतं वित्तं चेद्भरिष्ये तदा विशीर्णहृदयः सद्यो विपत्स्यते । तस्मान्निर्गत्या-
 न्यत्र यास्यामि” । इति विचार्य कामसेनायाः पण्यांगनाया भग्ने गतः । तत्रापि स दस्युर्ददृश । निर्जितानंगरूपां कुष्ठिनो नानोपचा-

राहवभावादिकं कुर्वन्तौ दृष्ट्वाऽचिन्तयत्—‘धनाकांक्षया कुण्ठिना साकं विलसति । एतस्या अपि धनं मे न कल्पते’ इति विमृशतस्तस्य
 बुद्धिरुत्पन्ना—‘अन्यैः पामरैर्जनैर्मुपैतः किं ? सकलार्थसाधके राजसौधे यामि’ । इति विचार्यैकमानसः स राजमन्दिरे खात्रं प्रपात्यासौ
 प्रविष्टः । तत्र पल्यंकस्थं राह्या सह सुखनिद्रया सुप्तं राजानं दृष्ट्वाऽत्यन्तं मुदितः सन्निरदं चिन्तयामास—‘अहो मदीयं भाग्यं जागर्ति यश्चि-
 न्तामणिरिव सर्वकामप्रदो भूपतिः करे चटितः’ । तत्र रत्नदीपोद्योतैश्चारुहारवल्याधलंकारान् बहुद्रव्यपेटिका जिष्टशुभ्याविदीक्षते तावत्
 कपाटच्छिद्रे प्रविशन्तं सर्पमेकमैक्षत । अरे अत्र पन्नगः किमयं कर्ता ?’ इति विस्मयाचत्रैकान्ते निलीय स साहसिकाग्रणीस्तस्थौ । सर्पोऽपि
 वासवेश्मनि प्रविश्य शिरःकुल्लगोफणके चटित्वा प्रसुप्ताया राह्याः करं च भालं च दंष्ट्रा व्याघुट्य निर्ययौ । तद् दृष्ट्वा कौतुकाद्विस्म-
 यमनास्तस्फुरो निःशब्दं द्वारमुद्घाट्य सहस्रैव तमन्वगात् । ततः सौधात्समुत्तीर्य स फणी महापटुकायघृपभस्य रूपं विभरांचक्रे । स
 घृपभः प्रतोल्या द्वारपाभिकं दंडमुन्पाट्य घावन्तं निपात्य शृंगाग्रैर्व्यापादयामास । चैरोऽपि तद्व्यतिकरं विलोक्य साहसमवलंब्य तं
 घृपभं निचिडं ढाम्पां पुच्छे गृहीत्वा पृच्छति—‘कस्त्वं भोः ? केन हेतुनैतौ व्यापादितौ ? किमयुना करिष्यसि ?’ सोऽन-
 द्र्यान् मर्त्ययाचाऽवोचत्—“ भो मदुक्तं शृणु । अहं नागकुमारः सुरः । इमौ मम पूर्वभववैरिणौ । तस्मादहं राज्ञीप्राहरिकौ हन्तु-
 मिहागतः ” । चैरोऽप्याह—‘ यद्येवं तर्हि कथयाशु भोः सुन्दर मम कथं कुतो वा मृत्युर्भविष्यति ?’ । सुर ऊचे—‘ भो भद्रेदं
 प्रथात्तापकरं वचो मा प्राधीः’ । पुनर्निर्वन्धेन पृष्टे घृपोऽवोचत्—“ भोः शृणु, अस्मिन्नेव पुरे राजमागं महान् वटवृक्षोऽस्ति,
 तस्य शाखायामुद्बद्धस्य तव मृत्युर्भविष्यति ” । पुनश्चैरोऽवादीत्—‘ सत्यं तवोदितं, तथापि किञ्चित्साभिज्ञानं वद’ । ततो घृपो-
 ऽवदत्—“ अस्तने दिने मध्याह्नसमये राजप्रासादं शृगतः यत्र धारः पतित्वा मृत्युमासादयिष्यति । तत्साभिज्ञानेन त्वमपि वटशाखाया-

मुद्रद्वो मरिष्यमि ” । तन्निशम्यात्यात्यन्भीतेन तेन स्तेनेन दृषो मुक्तः, स तिरोदधे । तथाविधं द्वितीयदिने मध्येऽत्र मूत्रधारस्य मरणं दृष्ट्वा स्वभाविपञ्चतन्भव्याकुलः सन् अत्यन्वभीतः । तस्याहारोऽपि न रोचते । मृत्युभयं जन्तूनां महादुःखकारणमस्ति । यतः—

पंथसमा नत्थि जरा दारिद्रसमो पराभवो नत्थि । मरणसमं नत्थि भयं खुहासमा वेयणा नत्थि ॥१॥
मृत्योर्विभ्यति ते बाला ये स्युः सुकृतवर्जिताः । पुण्यवन्तो नराः सर्वे मृत्युं प्रियतमातिथिम् ॥२॥

तेन भीतेन स्तेनेन चिन्तितं—“मुधा किमत्र स्थीयते ? दूरं यास्यामि, यथा नाहं शाखां पश्यामि । संन्यासं गृहीत्वा तटिनीतीरे सर्वानर्थनिवारणार्थं तीव्रं तपः करोमि ” । इति त्रिमृश्य त-पुरासन्नग्रामे तदासन्नवने तटिनीतीरे तापसान्तिके तापसीं दीक्षां गृहीत्वा तपस्तप्यति । तस्य गुरौ विपन्ने सति तस्मिन्नेव मठे स्थितः तीव्रमज्ञानतपः कुरुते, वहूनि वर्षाणि जातानि ।

इतश्चान्यः कोऽपि चोरो राजभवनान्निशायां राज्ञो रत्नपेटिकां गृहीत्वा प्रणष्टवान् । स चोरो राजपुरुर्यैर्धावमानैः प्रेर्यमाणो भयाकुलो नश्यन् यत्र स चौरतापसोऽस्ति तत्रोपवने प्रविवेश । तस्यासन्नं पेटिकां मुबत्वा चोरो दूरं पलायितः । ततः स तापसः पेटिकां वीक्ष्य मुदिताननो जजल्प—‘अहो रत्नपेटिका तपमः प्रभावान्मम दैवेन प्रदत्ता । नृणां तपःप्रभावात् किं किं न संपद्यते ?’ इति वदन् यावत्करेण तां त्रिपकन्यामिव समस्पृशत्, ताददुर्गै राजपुरुर्यैः स तापसो वेष्टितः । ‘अरे पापिष्ठ दुष्ट तापसवेपेण श्रीपुरं मुपितं । अरे मूर्खदानीं राजनस्तु मुपितं’ । इत्युक्त्वा यष्टिमुष्ट्यादिभिर्बाहं हत्वा ते तं भृशं बद्ध्वा पुरः कृत्वा श्रीपुरं पुरं प्रत्यचलन् । ततश्चौर-तापसो हृदि दधौ—‘सुरेण मम मृत्युः पुरा समादिष्टं तदेतदुपतस्थे’ इति चेतसि विचिन्त्य व्यक्तमेत श्लोकं पपाठ—

“रक्ष्यते नैव भूपालेर्न देवैर्न च दानवैः । नीयते वटशाखायां कर्मणाऽसौ महाबलः ॥ १ ॥”

तच्छ्रुत्वा ते ऋग राजपुराणा ऊचुः—‘गलात्तर्कर इव किं पुनः पुनर्जल्पसि ?’ । इत्युक्तोऽपि स पुनः पुनस्तदेव पापठीति । ततस्तैः स राजे गमर्षितः । पंढिकापि दत्ता । राजा संशयापन्नमानसस्तमभाषत—‘अहो त्वं सौम्यधर्षणः । इदं क्रूरं चौर्यकर्म तवाघटं’ । ततो महाबलोऽवोचत्—“राजन् सर्वमेव हि घटते । परं तु विचित्रस्य देवस्य न किञ्चिदेव दुर्घटं । यतः—

रक्ष्यते तपसा नैव न देवैर्न च मानवैः । नीयते वटशाखायां कर्मणाऽसौ महाबलः ॥ १ ॥”

नृपो जजल्प—‘अहो कोऽसी वटः ? का शाखा ? को महाबलः ?’ इति राज्ञा भूयो भूयो उक्तोऽपि स तदेव पपाठ । साश्चर्यं गगर्भं तद्वचो ज्ञात्वा नरेश्वरस्तं बन्धनादुन्मोच्याभयं दत्त्वा पुनः पुनः पप्रच्छ । ततः स भूपाय यथातथं खात्रपाताहिदंशाद्यं सर्वं वृत्तान्तमारुह्यत् । तत्रौरादिष्टं वृत्तान्तं श्रुत्वा सर्वदृष्टात्मदयितास्मृतिजानरुपाण्डशा नृपोऽनदत्—“अरेरे देव नृशंस अरे चालङ्घीष्टुद्धघातक चारत्रच्छिद्रवीक्षक तदा मम प्राणप्रिया ममाजानतस्त्वयाऽपजहं । अनया शौनवृत्त्या मा गर्वमुद्धह । मयि रक्षके सति एतस्य महाबलस्याधुना ग्रहीष्यमि तदा त्वां वरं सुभटं ज्ञास्ये” । इत्युदित्वा महीपालो गृहग्रासादिभिः सन्मानितं स्वपुत्रमिव तं महाबलं पुष्टं चक्रे । देवं च तर्जयामाम । उवाच च—“भो महाबल यमस्य शिरसि पादं दत्त्वा क्रीडय’ । ततो महाबलस्तत्र स्थितः सुखं भुनक्ति । परं तु तया शालया दृष्टया हृदि शल्लयायामन्यत । अन्यदा राज्ञे स व्यजिज्ञापद्—“नरेन्द्र यदि तुष्टोऽसि तदा मां दूरदेशांतरं प्रेषय । यथाहमिमां दृष्टिविपोरगीं शालां नो पश्यामि” । नृपतिनादिष्टं—“वत्स मा मैषीः । देवकिंकरो मद्भुजाप-

अरस्थस्य तव किं करिष्यति ? अतः कारणाभिर्शकमानसः सन् भोगान् भुंक्ष्व ” । इति श्रुत्वा स राज्ञा निर्जितं विधिं धारयामास । ततः कियानपि कालो गतः ।

सोऽन्यदा कृतशृंगारः कंठे स्वर्णशृंखलादिहारैर्युतोऽश्चारूढो राज्ञा समं राजपाटिकया व्रजन् भार्यया किञ्चित्कार्यमुद्दिश्य व्याघ्रुटय गृहमाकारितः । स गृहे क्षणं स्थित्वा पुनर्जवाद्राजानमनुचचाल । तस्य वटस्याधो गतः । तत्र हयं मृत्युशंकया कशया निर्दयं ताडयामास । सहसाश्चे समुच्छलिते महाबलगलस्थितं सुवर्णशृंखलकं पश्चाद्भागे समुच्छल्य तस्यैव वटस्य शाखायास्तीक्ष्णभागे विलग्न्य स्थितं । अधस्तादधो वेगादग्रतो गतस्तदा महाबलो गतबल आदिमं श्लोकं स्मृत्वा यावत्पठति तावता कंठग्रहादितः सन्मृतः । तदा लोकैरधस्तादवतारितः । तस्य प्रतीकारः कृतः, परंतु वृथा जज्ञे । तत्तादृशं कर्णशूलकृद्बचो निशम्य नृपो भृशं विललाप—
“ हा वत्स किमिदं तव जातं ? किं मया वटो मूलान्नैवोन्मूलितः ? मया पापिनां शाखापि नोच्छेदिता । मयाऽन्यपुरे त्वं न स्थापितः । सर्वथा दैवेन मम मतिभ्रंशः कृतः । मयि सबलवाहने नाथे रक्षके सति अनाथस्वेव तव कीदृशी दुर्दशा समजनि ? किमिदं मम नाथत्वं ? का वा मया रक्षा भवेत् ? केयं मया मिथ्याभिमानीता कृता ? केनापि जरा नो जर्जरीकृता । मृत्युरपि केनापि न जितः । अतः कारणाद्रे जीव गर्वं कुर्वन्न लज्जसे ? अहं कर्ता, अहं हर्ता, अहं धनी, अहं गुणी, सर्वं वृथैव । केवलं कलत्रं न हृतं, पुत्रोऽप्ययं त्वया हृतः । मम मानमेव त्वयाऽपहृतं । अथवा को विधिः ? किं दैवं ? कः कृतान्तः ? जीवेन निजं कर्म शुभमशुभं वा भुज्यते । तस्मादरे जीव शुभं कर्म समाचर ” । इत्थं संबोधाभिमुखं नृपं ज्ञात्वा मंत्रिणः श्रीखंडाधैर्महाबलस्य संस्कारप्रकारयन् । तद्दिनाच्च नृपश्चिन्तयार्दितो जातः व्रीडितः मुक्तक्रीडः स्वसौधान्तस्तस्थौ ।

अन्यदा नन्दनोद्यानवने चारणश्रमणसुनीश्वरयुग्मं समागतं । मंत्रीशास्त्रदागमनं ज्ञात्वा तदन्तिके नृपं निन्दुः । सुनीन्द्रोऽपि महीपतेर्भावं विज्ञाप्योवाच—“ संसारे जीवः कर्मणा समं मिलितः सुखं दुखं च मुनक्ति । अतः सौख्यार्थिना शुभकर्मणः संचयः कार्यः । स चात्मा चेतनरूपः सुज्ञानेन योज्यः । अज्ञानाद्रक्षणीयः । बुद्धिगुणविधाभिः श्रीवलैः पराक्रमैर्भक्त्या युक्त्या च प्रयुक्तो रक्षितुं जनेनो शक्यते । उक्तं च—

मृत्युः शरीरगोप्तारं वसुरक्षं वसुन्धरा । दुश्चारिणीव हसति स्वपतिं पुत्रवत्सलम् ॥ १ ॥

अघटितघटितानि घटयति सुघटितघटितानि जर्जरीकुरुते ।

त्रिधिरेव तानि घटयति यानि पुमान्नेव चिन्तयति ॥ २ ॥

स न प्रकारः कोऽप्यस्ति येन सा भवितव्यता । छायेव निजदेहस्य लंघ्यते हन्त जन्तुभिः ॥ ३ ॥

अग्रणोऽयं जीवः । जीवानां पुनर्जन्म पुनर्मृत्युः केनपि नो निवार्यते । प्राणाः पञ्चदिनमाघूर्णका इति विज्ञाय को रामः को द्वेषः को निजः कः परः ? देवोपालभैरवण्यरुदितत्रायैरभोध्वगगाहनसंनिभैर्विकल्पकल्पनैः किं ? आत्मपरात्मस्वरूपं निरीक्षणाय ” । इति गुल्या संवोधितो राजा वैराग्येण व्रतं गृहीत्वा पदमव्ययं प्राप्तः । अतः कारणान् परद्रव्यपरिहारपरायणैर्नैरेस्तु-
तीयं व्रतं पालनीयं ।

। इति चौर्यव्रते महाबलसंचन्धः ।

अथ तुर्यकेषुव्रतं ब्रह्मव्रतं पालनीयं । तस्यापि पञ्चातिचाराः । तद्यथा—

इत्तरात्तागमोऽनात्तागतिरन्यविवाहनम् । मदनान्ताग्रहोऽनंगक्रीडा च ब्रह्मणि स्मृताः ॥ १ ॥
व्याघ्रव्यालजलानिलादिविपदस्तेषां व्रजन्ति क्षयं, कल्याणानि समुच्छसन्ति विबुधाः सांनिध्यमध्यासते ।
कीर्तिः स्फूर्तिर्मियति यात्युपचयं धर्मः प्रणश्यत्यधं, स्वर्निर्वाणसुखानि संनिदधते य शीलमाविभ्रते ॥ २ ॥

हरति कुलकलंकं लुपते पापपंकं, सुकृतमुपचिनोति श्लाघ्यतामातनोति ।

नमयति सुरवर्गं हन्ति दुर्गोपसर्गं, रचयति शुचि शीलं स्वर्गमोक्षौ सलीलम् ॥ ३ ॥

किञ्च—

ब्रह्मव्रतरता ये च विरताश्चान्ययोषितः । महातेजस्विनस्ते स्युर्वन्ध्या दिविषदामपि ॥ ४ ॥
परित्यक्तान्यकान्तानां नराणामपि (मिव) योषिताम् । विधिरप्यनुकूलाय दृष्टान्तोऽत्र निशम्यताम् ॥ ५ ॥

अंगदेशे सर्वत्र प्रसिद्धं धारापुरनगरमस्ति । तत्र प्रकृतिसुन्दरः सुन्दरनामा नृपो राज्यं करोति । तस्य भाग्यसौभाग्यनिकेतनं सतीजनशिरोत्तनं मदनवह्नुभा नाम नृपस्यात्यन्तवह्नुभैकैव दयिताऽस्ति । तयोः कीर्तिपालमहिपालाभिधौ सुताबुभौ स्तः । तस्य नृपस्य न्यायधर्मैकनिष्ठस्य हृदि विशेषतः पानारीषु सहोदरस्वरूपदृढव्रतमस्ति । एतद्व्रतपालनात्तस्यसत्त्वैकनिधे राज्ञः सर्वत्र कीर्तिर्विस्तृता ।

बहुकालो गतः । अन्येद्युर्मध्यनिशायां तं नृपं प्रति विपणवदना कुलदेवता समेत्यैवं जगद—“ अहो राजंस्तत्रावस्थाऽऽशक्यप्रतीकाराऽऽगन्तुकामिनी वर्तते । अधुना तव नवं वयोऽस्ति । अग्रे वृद्धं वयो भविष्यति । त्वदीयवचनादहं स्वप्रभावेण कालविलंबं कुर्वे । यदि कथयसि तदा नवे वयसि तथावस्था प्रादुर्भवति । यदि च कथयसि तदा वृद्धवयसि तथावस्था प्ररूढीभवति । मया कालविलंबो विधीयते, पर मूलत उच्छेदं न शक्यते ” इति निशम्य राजा हृदि भृशं व्याकुलितस्तां नत्वा धैर्यमवलंब्येदं वचनमब्रवीत्—
 “ मातर्जीविन यन्तुमाशुभं कर्माजितं तदेव भोक्तव्यं । उक्तं च—

यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् । तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनुगच्छति ॥ १ ॥

कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशतैरपि । अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥ २ ॥

अतः कारणाद्यद्भवति तद्भवतु । किं च हे देवि वृद्धभावे दुर्देशावस्थामहं भोक्तुं न क्षमः । अतोऽधुनैवास्तु ” । ततः सा कुलदेवता निज स्थानमुन्मना गता । नृपेण धैर्यमनन्वयोरीकृतावस्था । यतः—

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा सदसि वाक्पटुता शुधि विक्रमः ।

यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥ १ ॥

नृपेण चिन्तितं—“ सुभटैरापन्निमृत्युशङ्कां समुल्लमेव गन्तव्यं । अतः कारणाद्भार्या प्रेमवती सती सुग्धमुखौ वाली सुतौ चैतदेव मम कुटुंबं । अनेन कुटुंबेन समं राज्यं त्यक्त्वाऽन्यतो यामि ” । इति निश्चित्यामात्याय निशान्तर्वृत्तं वृत्तान्तमचीकथत् । “ इदं

राज्यं यथाविधि पालनीयं, ममानिर्वृतिर्न कार्या, यतो देशान्तरं यास्ये' इत्युक्त्वा नृपतिर्भाव्यवस्थोचितं वेपं कृत्वा तृणवद्राज्यादिकं सर्वं विहाय कुंडुवेन सहैकचित्त एकदिशं विनिर्ययी । शंवलार्थमेकामंगुलीयकं सार्धं नीतं तदपि पथि चौरैण हृतं । स गच्छन् मार्गोऽवलां राज्ञीं प्रतिपालयन् क्षुधातृषाश्रमह्वान्तौ पदे पदे रुदन्तौ पुत्रौ वारयन् भक्तनीरवनफलादिढौकनात् प्रतिपालयन् गुर्वीशुर्वीशुच्छेद्य क्रमात् कतिपयदिनैः पृथ्वीपुराभिधं पुरं प्राप । तत्र वमवहिर्भोगे श्रीसारश्रेष्ठिपाटके श्रेष्ठिना कृपया दत्तगृहे भूपोऽवसत् । स स्वयं श्रेष्ठिनो गृहकार्यं कर्तुमशक्तः । सुतौ तु लघुकौ । राज्ञी तु स्त्रीस्वभावेन गृहकर्मणि कुशलं प्रातिवेशिमकगेहेषु गोमयोत्सारणादिकं कर्म निर्माय सर्वेषां भोजनं निर्वाहयति । तयोः सुशीलत्वेन सुसाधुत्वेन सुवचनेन च स्वल्पेऽपि कार्ये विहिते जनाः सुबहु मन्यन्ते । यतः—

स्थानभ्रंशान्निचिसंगात् खंडनाद् घर्षणादपि । अपरित्यक्तसौरभ्यं वन्द्यते चन्दनं जनैः ॥ १ ॥

तयोर्जीर्णमुचीर्णचीवरं शीतलं भोजनं च जनादाप्तं प्रीतये बभूव । एवं तयोः कियानपि कालो गतः ।

अन्येद्युः कोऽपि सार्थवाहो बहुसार्थसंयुक्तो दूरदेशान्तराद्वाणिज्यार्थं समागत्य श्रीसारश्रेष्ठिपाटकासन्नवने समुत्तरितः । तस्मिन् हृष्टे धान्यघृतलवणादिकं गृह्यता सार्थवाहेन पृष्टं—अत्र कापि कर्मकर्यस्ति ? । तदा श्रेष्ठिना राज्ञी प्रेरिता । सा सार्थवाहस्य गृहकर्मणि करोति । तस्या रूपेण लवणधेनात्यन्तं सार्थशो मोहितः विकारं प्राप्तः । ततस्तेन सार्थेशेन निजमानुषैः कथापितं ' त्वं मम गृहस्वामिनी भव ' इति श्रुत्वा सा भृशं कुपिता । सा राज्ञी सरागे गतरागाऽभूत् । अथ सार्थनायकस्तस्याः स्वभावं तं विज्ञायान्तर्दुष्टोऽपि बहिर्वृत्त्या क्षमयामास । सार्थेशकथनाद्राज्ञी विश्वसिता । ततो राज्ञी तस्य कार्यं कर्तुं सदापि तत्र याति । अन्येद्युः

प्रयाणद्विक्से विदोपस्वार्थमुद्दिश्य सुगधत्वेन निप्रतार्य सा स्थापिता । शेषदिनमतिक्रम्य सार्थशः स्वपुरं प्रति प्रस्थितः । सा राज्ञी सार्थे
 भृता । मार्गे गच्छता निविधोपायैः मा क्षोभ्यमाणापि न क्षुब्धा । स्वपतिं ध्यायन्ती मौनमेव समाश्रयत् । स पापस्तस्याः शीलभंगं कर्तुं
 न शक्नुत । तस्या अपि महादुःरेण वासरा यान्ति ।

इतस्तस्या भर्तुर्महीपतेर्गृहिणीं विनाऽत्यन्तं दुःखं समजनि । पुटपाकसमं दुःखमनुभवंश्चित्तञ्चिन्तयत्—“ अहं कठोरहृदयो-
 ऽस्मि । मद्वियोगार्ता सा किं करिष्यति ? । एतदप्यस्तु । रे दैव ते मनोरथाः पूर्यन्तां ” । इति विचिन्तयन् किंकर्तव्यतामूढो याव-
 त्स्थितोऽस्ति तावच्च श्रीसारश्रेष्ठी समागतः । स्वपाकमनुष्याणां सारां कुर्वन्स्त्वैक्षत । स ऊचे—‘ भो भद्र त्वं कथं सचिन्त इव
 दृश्यसे ? ’ । स लज्जशोकभराकान्तो यावन्नोत्तरं ददौ तावद् पार्श्वजनैः श्रेष्ठिनः पुरः सर्वं यथाजातमाख्यायि । ततः श्रेष्ठ्युवाच—

“ महामाग किं निधीयते । कर्मणां गतिर्विषमाऽस्ति । यतः—

नीचैर्गोत्रावतारश्चरमजिनपतेर्महिनाथेऽवलाल्वं

दृग्नाशो ब्रह्मदत्ते भरतनृपजयः सर्वनाशश्च कृष्णे ।

निर्वाणं नारदेऽपि प्रशमपरिणतिः सा चिलातीसुतेऽपि

इत्थं कर्मात्मवीर्ये स्फुटमिह जयतां स्पर्धया तुल्यरूपे ॥ १ ॥

अतः कारणान्भवताऽऽवृत्तिर्न कार्या । अतः परं तव भोजनाच्छादनादिक सर्वमहं करिष्ये । पुनरपि शृणु—मयाऽत्र कारिते चैत्ये त्वं त्रिकालं देवानर्चय । तव पुत्रौ च कुसुमान्यानयतां ” । नृपः ससुतस्तत्प्रतिपद्य तथा कर्तुमारमे । दैवं यादृशं पटहं वादयेत्ता दृश्यं कृती नृत्येत् । नृपः श्रेष्ठिनो मानसं वाढं रञ्जयामास । एवं कियानपि कालो गतः । अपरेद्युः श्रेष्ठी वाटिकां निरीक्षितुं गतः । तावदुभावपि कुमारौ पक्षिषु बद्धलक्ष्यौ धनुष्कशरव्यग्रकरवाखेटकचापलं कुर्वन्तौ सहसाऽद्राक्षीत् । तदा श्रेष्ठी तत्पापकर्मक्षणाज्जा- तकोपाटोपारुणेक्षणस्तौ ताडयामास । धनुः शरांश्च बभञ्ज । तौ वाटिकाया बहिराकृष्य तत्पितुः पुरो गत्वा बभाषे—‘ भोः शृणु तव सुतौ पापौ, त्वया क्षणमप्यत्र न स्थेयं ’ इति साक्षेपमुक्त्वा निजयाम गतः । तदा नृपेण सुतौ साश्रुमुखावागच्छन्तौ निरीक्ष्य न्य- वारयत्—“ बत्सौ मा रुदतां । किं करोम्यहं ? । नान्यस्य कस्यापि दोषः । स्वकर्मैवापराध्यति । कस्याग्रे कथ्यते ? श्रेष्ठयपि तादृश इत्थमे कापराधेन मे पुत्रौ निरवामयत् । प्रतिकूले विधौ किं न स्यात् ? । यतः—

प्रतिकूले विधौ किं वा सुधापि हि विषायते । रञ्जुः सर्पिभवेदाशु विलं पातालतां भजेत् ॥ १ ॥

तमायते प्रकाशोऽपि गोष्पदं सागरायते । संत्यं कूटायते मित्रं शत्रुत्वेन प्रवर्तते ॥ २ ॥

ततो नृपो ‘ यद्भावि तद्भवत्येव ’ इति विचिन्त्य सुतौ पुरस्कृत्य शून्यमुखोऽन्यनगरं प्रत्यचलत् । कुत्रापि कन्दफलाहारैः क्वापि भिक्षाभोजनैः कुत्रापि भिक्षामलभमानः क्वापि जनैर्निन्धमानः गुर्धीषुर्वीषुच्छून्यैकां महामयंकराटवीं प्राप । तामतिक्रम्य यावदग्रे

शीत्य मदनानुरा जाता । अगतीजनयोग्यानि वचांमि बहुधा व्यधात् । तन्निशम्य नृपथकितश्चित्ते चिन्तयति—“ अरे दैव त्वदा-
यन राज्यविचादिकं यातु, परं शीलं मदायत्तं, तन्मा यातु । अत्रावस्थानं नूनं शीलभंगाय मम भवति । अतोऽहमन्यत्र यामि ।
निरुद्धा भूः परित्याज्या ” । इति विचिन्त्य तस्या महाग्रहं ज्ञात्वा यत् किञ्चिदुत्तरं दत्त्वा तद्गृहान्निर्ययौ । देशान्तरे भ्रमन् श्रीआ-
दिदेवप्रामादं ददर्श । तत्र श्रीऋषभदेवं स्तुत्वा गवाक्षे समुपविष्टोऽस्ति । इत्थ काचिद्यक्षिणी सुरी त गात् । जिनेश्वरं प्रणम्य
पश्चाद्बलमानया तया स नृपो दृष्टः । तमनंगसरूपं दृष्ट्वा मोहं प्राप्ता सा मदनानुरा तं नृपं कथयति—“ भोः सुन्दरपुरुष मया सह
त्वं पञ्चत्रियानि विषयसुखानि भुङ्क्ष्व । तव मनोवाञ्छितं ददामि । मदीयविमाने त्वरितमागच्छ । नो चेत्तव विप्रियं करिष्ये । तव
मृत्युर्भविष्यति । अतः कारणान्मया सह भोगान् भुङ्क्ष्व ” । नृपस्तच्छ्रुत्वाऽचिन्तयत्—‘ यतोऽहं नष्टस्तदग्रेतनं संजातं ’ इति विचि-
न्त्योराच—“ अहो देवि मम परनारीनियमोऽस्ति । अन्यचाब्रह्मफलं शृणु—

पंडत्वमिन्द्रियच्छेदं वीक्ष्याब्रह्मफलं सुधीः । भवेत्स्वदारसंतुष्टोऽन्यदारान् वा विवर्जयेत् ॥ १ ॥

अतः कारणान्मम नियमोऽस्ति । त्वयाऽसमञ्जसं न वक्तव्यं । यूयं देवाः । अहं मानवः । संयोगोऽयं न संजाघटीति ” ।
ततो देवी तस्य निश्चयं ज्ञात्वा कुपितोऽगीरूपेण नृपमदशत् । तदनन्तरं ममुद्रान्तरालद्वीपे कूपमध्ये मुक्तः । देवी तिरोदधे । स
शीलप्रभानात्प्रतिकूपे पपात । कूपमताच्छीलालानुभावाच्च निर्जियो - चभूत् । क्षणेन सावधानीभूत आत्मानं कूपान्तराले पश्यति । स
चेतमि चिन्तयति—“ चेन्मम शीलमखंडितमस्ति तदा मे किमपि नो गतं । सर्वोऽयं मम पूर्वकृतकर्मप्रभाव एव ” । तत्र कूपमध्ये

द्वारं चैकं दृष्टं । तद्द्वारात् मत्प्ये प्रविष्टः । अग्रे महानारासो दृष्टः । तन्मध्ये नाटकं दृष्टं । तत्र सिंहासने चलत्कुंडलाभरणः सुरो दृष्टः ।
 नम्य पादयो राजा पतितः । सुरेण शृष्टं—'कथमगगतः ?' । तेन स्वपृत्तान्तो निवेदितः । तच्छ्रुत्वा सुरस्तुष्टोऽपक्—'धन्यस्त्वं
 पद्मेष्टो नियमोऽस्ति । संकृष्टेऽपि यस्यैयं प्रतिज्ञा । तत्र मत्प्येन तुष्टः । वत्स वरं वृणीष्य" । नृपेणोक्तं—'सामिन् मम भार्या सुतो
 वा क्व मन्नि ?' । सुरेणोक्तं—'तत्र कुटुंबं मिलिष्यति । तव शीलप्रभानाद्राज्यमपि भविष्यति । चिन्तामणिरत्नं गृहाण । मनस
 ईप्सितं भविष्यति" । इति चिन्तामणिरत्नं दत्त्वा सुरेण तस्मिन्नेवादिदेवचैत्ये मुक्तः स नृपो मुदित इतस्ततो भ्रमन् श्रीपुरनगरा-
 मन्मोषानं आगतरोरथो निश्राम । तस्यास्य फलैः धुनिशृतिं करोति । स श्रमायातया निद्रया सुष्याप ।

इत्य तदा तत्र पुरे पुत्रसन्ति राशि विपन्ने हस्त्यश्चामरच्छत्रकुंभारूपं दिव्यपञ्चकं राजलोकेन पुरस्कृतं पञ्चशब्दनिनादेना-
 रिरामिनं यत्राग्ररोरथो नृपः सुप्तोऽस्ति तत्र भ्रमघयो । तत्र हयेन हेपितं । हस्तिना दृष्टितं । शिरसि कुंभांशु पतितं । उपरिष्टा-
 न्त्रं मिनं । चामद्वयं चलितं । अथ स करीन्द्रमाल्या दिव्यवेपथो महोत्सवैः पुरं प्रविष्टः । मंत्र्यादिभिर्नतः । भाग्यप्रभायाच्चत्र
 गन्तं दृष्टं । नृपप्रभारत्नम्य मर्गेऽपि मामन्ता अनन्ना अपि नम्रतां ययुः । एरुदा प्रधानैस्तस्य पादयोर्निपत्य बहु भणितो-
 न्त्वा नन्दः स्वप्रियमायि योगदुःखाहारमग्रहं न मेने ।

अन्त्यदा भवितव्यतावशात्स सोम-
 किञ्चिदुपायनं गृहीत्वा नृपसन्निधौ
 ममाद्रिष्टः । नलारक्षसोऽपि तावुभौ कुमारी तत्र रक्षितुं प्रीति । तयोस्तत्राव-

स्थितयो रात्रौ मिथः संलापं कुर्वतोर्विनोदाय कनीयसा भ्रात्रा ज्येष्ठः पृष्टः—‘आवयोः पिता क्व गतो भविष्यति ? माता च क्व गता भविष्यति ?’ । ज्येष्ठवन्द्युस्वक्—‘न ज्ञायते जननीजनकयोः संयोगः कदा भविष्यति’ । इत्यन्योऽन्यं स्वराज्यादिदृष्टान्तं तावाल्क्यतुः । तदा तत्र कर्मकरी मध्यस्थिता सार्थवाहेन सहागता राक्षी मदनवल्लभा प्रायेण दुःखाज्ञाश्रुती समूलपर्यन्तं दृष्टान्तं श्रुत्या स्नेहशोकाम्यां विह्वलीभूतमानसा तत्रागत्य तयोः कंठे विलग्य वाढं रोदिति । ‘मम मन्दभाग्याया हा वत्सो युवां चिरान्मिलितौ’ । सार्थपतिस्तत् ज्ञात्वा कुपितो हठेन तां दूरमुत्सार्य तौ धृत्वा भूपतेः प्रातरार्ययत् । सोपालंभं चावादीत्—‘स्वामिन्नारक्षरेण गुन्द्ररावस्मन्मनुष्यधृतत्वकारिणौ यामिकौ प्रेषितौ’ । राज्ञोक्तं तलारक्षकस्य—‘काविमौ ?’ सोऽप्यचीकथत्—‘स्वामिन्नोपलक्षयामि । क्रियान् कालो जातः । मद्गृहस्थौ सेवां कुरुतः’ । नृपस्तौ सम्यगुपलक्ष्य रोमाञ्चकञ्चुकं दधौ । तथापि गुरुगंभीर्यादाका-
रगोपनं विधाय तयोः साक्षेपमवोचत्—‘रे युवाभ्यां किं कृतं ?’ । इत्युक्त्वा तौ समालिंगितौ । तावपि नृपचरणे पेततुः । तयोर्मध्ये ज्येष्ठोऽज्वदत्—‘देव रात्रौ अद्य सोदरस्य पुरः स्वचस्त्रिमहं कथयामास । तदा कापि स्त्री सार्थमध्याद् द्रुतमागत्यास्मत्सन्निधावेवमुक्त-
यती ‘मम युवां पुत्रौ’ इत्युक्त्वा साऽस्मत्कंठे विलग्य वाढं रोदिति स्म । नाधिकमतः परं जानामि’ । तदा नृपः सार्थेशमुवाच—‘सार्थेश-
वद मत्स्यं, का सा स्त्री ?’ । तदा सार्थेशोऽज्वदत्—‘मया पृथ्वीपुरादानीता मद्गृहकार्याणि करोति । परं तु सा सती । सती-
त्वेन तस्या विमलं कुलमनुमीयते’ । ततो नृपः प्रधानं प्रैषीत्—‘चलात्कारो न कार्यः, संबोध्य सा आनीयतां’ इत्युक्त्वा भूपति-
स्मात्स्यं प्रैषीत् । सोऽपि गत्वा तामाकारयति । सा सन्मुखमपि नाचलोकयति । प्रधानः पश्चादागत्य नृपस्य शशंस—‘मा नैति न च-
न्ने’ । अयं गद्यो राजा राजपाटीमिषात् स्वयं चहिर्गत्वा व्याघ्रद्वयं सार्थमज्ये सार्थेशावासे नमागतः । तत्र भद्राग्नोपविष्टस्य नृपस्य

गा गङ्गा स्वोत्तमागगा । गा रीटङ्गी ? एतद्देश्या मलिना दीनास्तीवर्बुला मलिना बराडसंस्कृतदेहा तरिने तु विशेषतः पुत्रवि-
 योगार्था । भूरन्तामेरंरिषां मदनरञ्जमां निरीक्ष्य लज्जयाथोमुखीमित्युवाच—‘भो मद्दने देवि किं तं मां नोपलक्षयसि ?’ । तदा
 गा कन्युः पादाभिधेना मह्यमानगा नम्यो । ततः गार्धेशो भीतस्तस्याः पादयोर्निपत्य क्षमयामास । ततः सा राज्ञी राज्ञः कुपिताद-
 भयं दारयामास । अथ नृपन्तां चारुनेष्वभ्यभूयितां कृत्वा तूर्यनियोपपूरं करिस्क्रन्धाधिरूढां राजचिह्नाश्रितां कृत्वा पुरस्त्रीभिः
 रीक्ष्यमाणो नख्यपरिर्णितरत् स्यमन्दिरमगलत् । कीर्तिपालमहीपालाभिधा युतो राजा राज्ञी चैवंविधं स्वकुटुंबं मिलितं । तेषां
 मिलितानामान्नीयागमीपयूगान्तप्रश्राग्यानरिषायिनामनुभूतमहादुःखात् यत्सुखं जातं तत्सर्वशो वेत्ति । शीलसत्त्वप्रभावेण राज्यं प्राप्तं ।
 हृदुषं गमप्रं मिलितं । अन्यदंङ्गीया नृपा अपि शीलप्रभावेण वक्ष्या जाताः ।

इत्यथ धागपुरं मंत्री स्वामिपादुकं सिंहासने न्यस्य तर्धर राज्यं निरवाहयत् । ततः स्वस्वामिपृच्छान्तं ज्ञात्वा श्रीपुराभिधे पुरे-
 ज्ज्वाल्यो विद्यामिपत्रिस्तो लिखित्वा निजं जनं प्राहिणोत् । तत्रागौ निर्विलंबं गन्वा द्वारपालेन निवेदितो नृपमानम्य पादयोः पुरो
 विद्यामिस्रं मुमोच । नृपादंज्ञादमाल्यम्नां विद्यामिस्रामुदेष्य वाचयामास । तद्यथा—“स्वस्ति श्रीश्रीपुराभिधे पुरे प्रतापाक्रान्तविक्रा-
 न्तनयथिपृथ्वीभुजो महाराजाधिराजस्य श्रीगुन्दरमहाप्रभोरुहाणां धारापुरपुरादादेशकारकः सुबुद्धिः सोत्कंठं नत्वा विज्ञ-
 पयति—स्वामिपादद्वयरेणुरूपानुभागतोऽत्र सातं वरीयति । अपरं च स्वामिन् सकलोऽपि देशजनः स्वामिपादानां दर्शनमभिकांक्षति,
 नमस्कारमादं कृत्यात् ग्रीमं पादा अर्चयन्तां । नात्र विलंबः ” । इत्याकर्ण्य जनस्य रतिं मंत्रिणश्च भक्तिं विज्ञाय स्वकीयं
 प्राग्भुक्तं राज्यं मृन्वा प्रीतोऽनदत्—“ अहो ये उत्तमास्ते स्वकीयां प्रकृतिं न त्यजन्ति । यतः—

तसं तसं पुनरपि पुनः काञ्चनं कान्तवर्णं, घृष्टं घृष्टं पुनरपि पुनश्चन्दनं चारुगन्धम् ।
छिन्नशिखरः पुनरपि पुनः स्वादवानिशुदंडः, प्राणान्तेऽपि प्रकृतिविकृतिर्जायते नोत्तमानाम् ॥ १ ॥

अथ ज्येष्ठयुतं तत्र निजवदे स्थापयित्वा समस्तराजवर्गं समादिश्य पौरानापृच्छ्य लघुसुतकलत्रयुक्तो भूरिपरिवारसमन्वितो
धागापुगुरं प्रति नृपोऽविच्छिन्नप्रयाणो ययौ । तत्र मंत्रिमामन्तप्रभृतयो नागराः प्रवेशानुत्सवं चक्रिरे । तत्र रा राज्यं चकार । सर्वेऽपि
मुदिनामन्तं नृपं मिषिरे ।

एरुदा बहिरुद्याने ज्ञानिनं मुनिनागतं श्रुत्वा मुनिं नत्वा धर्मदेशनां श्रुत्वा प्राच्यकर्म पृष्टवान् । मुनिर्ज्ञानाद्विदित्वो-
यान्—“राजस्त्वं ग्राभने नृपायां शंखनामा व्यवहार्यभूत् । श्रीमती तव प्रियाऽभूत् । सद्गुरुयोगात्तारुण्ये चैत्येषु जिनार्चनं दीनादिपु-
दानादिकं पुण्यमगण्यं करोति । ततो वृद्धभावे सर्वमपि पुण्यकार्यं मुक्तं । तयोर्जीवौ विपद्य युवां क्रमाज्जातौ । तेनादौ राज्यश्रीः
प्राप्ता । पथाद्दुःखिनां जातो । निजलुब्ध्या यच्छीलं पालितं तत्प्रभावादिद्वैह्य जन्मनि राज्यसौख्यं भूयोऽप्यासादितं ” । ततो नृपः
संवेगरेण तरंगितमना धर्मकृत्यं श्रुत्वाऽणुव्रतानि गृहीत्वा सर्वज्ञभवनानि कारयित्वा जिनेश्वरानां प्रतिमाः स्थापयित्वा विधिनाऽर्च-
यामास । स नृपो दयाद्रन्तित्तः सत्यामक्तः परद्रव्यपराद्मुखः सशीलः सुसंतोषः परोपकृतिकर्मठ एवंप्रियो राज्ञ्या समं गृह्णित्तमखंडितं
पालयित्वाऽगमाने शुभध्यानं कृत्वा दिवं ययौ । अतः कारणाद्भ्रव्यव्रतमंत्रं पालनीयं ।

। उति ब्रह्मघषते सुन्दरच्युपकथनकं ।

अथ पञ्चममण्डलं परिग्रहपरिमाणं श्रेयं । तस्यापि पञ्चातिनारा हेयाः । तद्यथा—

धनधान्यस्य कुप्यस्य गवादेः क्षेत्रवास्तुनः । हिरण्यहेम्नश्च संख्यातिक्रमोऽत्र परिग्रहे ॥ १ ॥

परिग्रहप्रमाणनियमः कार्यः । लोभस्त्याज्यः । यतः—

धनहीनः शतमेकं सहस्रं शतवानपि । सहस्राधिपतिर्लक्षं कोटिं लक्षेश्वरोऽपि च ॥ १ ॥

कोटीश्वरो नरेन्द्रत्वं नरेन्द्रश्चक्रवर्तिताम् । चक्रवर्ती च देवत्वं देवोऽपीन्द्रत्वमिच्छति ॥ २ ॥

आः काष्णालोभो निवारणीय एव । लोभिपुण्याः कथमपि सुखं सन्तोषं च न प्राप्नुवन्ति । यतः—

वह्निस्तृप्यति नेन्धनैरिह यथा नांभोभिरंभोनिधिस्तद्वल्लोभघनो धनैरतिघनैर्जन्तुर्न संतुज्यति ।

न त्वेवं मनुते विमुच्य विभवं निःशेषमन्यं भवं यात्यात्मा तदहं सुधैव विदधाम्येनांसि भूयांसि किम् ॥ १ ॥

कालुष्यं जनयन् जडस्य रचयन् धर्मद्रुमोन्मूलनम् क्लिश्यन्नीतिकृपाक्षमाकमलिनीं लोभांबुधिं वर्धयन् ।

मर्यादातटमुद्रयन् शुभमनोहंसप्रवासं दिशन् किं न क्लेशकरः परिग्रहनदीपूरः प्रवृद्धिं गतः ॥ २ ॥

। अत्र व्रते धनसारदृष्टान्तः ।

अत्रैव भरताभिधे क्षेत्रे विथविल्याग मथुरा नाम महामनोहरा पुरी वर्तते । तत्र धनमारनामा व्यवहारी वसति । तस्य पद-

पट्टिद्रव्यकोटयः मन्ति । निखाते व्यवहारे देशान्तरव्यापारे च प्रत्येकं प्रत्येकं द्वाविंशतिकोटिघनाधिपत्यं प्रतिपालयन् व्यापारं करोति । तथाप्यतृप्तः क्वापि न रतिं प्राप । कस्यापि न विश्वासं करोति । वित्तलेशोऽपि न युज्यते । कथमपि दीनादौ वित्तं न ददाति । क्षारांयुधेर्विन्दुरिव तस्य वित्तमभोग्यमासीत् । याचके गृहे समागते तस्य शिरोऽर्तिर्जायते । याचमाने च तस्य हृदयदाहो जायते । गृहमानुषं भिक्षुकादेर्भिक्षां ददत्तं वीक्ष्य मूर्च्छति निवारयति च । गरसमन्नं घृतादिकं च न भुंक्ते । दानस्य वार्ता दूरादेव पलायते । स प्रातिवेशिकादिकं दानं ददत्तं न वीक्षते । देवादिधर्मकार्येषु केनापि भणितो दन्तशकटं बध्वा निश्चेष्टीभूय तिष्ठति । किं बहुना ? गृहमनुष्या अपि तस्मिन् बहिर्गते एव भुञ्जते । यतः—

दानशब्दादुदारेण गृहीते प्रथमाक्षरे । कृपणैः स्पर्धयेवास्य न इत्येवाक्षरः कृतः ॥ १ ॥

कृपणत्वेन तस्य महाकृपण इत्याख्या जनैर्निर्ममे । कदाचिच्चपलातैलुवरिकवल्लैर्मोजनं करोति । कदाचिच्छीतं कदाचिदुष्णं कदाचित्कुत्सितान्नं च भुंक्ते । एवं तस्य कियानपि कालो गतः । एकास्मिन् दिने भुवं खनित्वा रहः स्थित्वा यावन्निधिं संभालयति तावत्तत्राङ्गारानपश्यत् । ततः स शंकितोऽपरानपि सर्वान्निधीनवलोकयति । तत्रापि मत्कोटकाहिष्टुश्रिकादीनि वीक्ष्य हृदयं ताडयित्वा पतितः । नित्यं स दुःखितो बाहं विलपति । तावदन्यदाऽम्बुधौ यानभंगादिकं केनापि कथितं । तस्य धनं जलस्थलगतं सर्वमपि विनष्टं । वणिक्पुत्रंश्च भक्षितं । मुहुर्मुहुर्धनं स्मृत्वा सर्वत्र शून्यो भ्रमति । यतः—

दानं भोगो नाशस्तिस्त्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य । यो न ददाति न भुंक्ते तस्य तृतीया गतिर्भवति ॥ १ ॥

तथा च—

कीटिकासंचितं धान्यं मक्षिकासंचितं मधु । कृपणैः संचिता लक्ष्मीरन्यैरोपभुज्यते ॥ २ ॥

तेनेदं चिन्तितं—“ अथाहं किं करोमि ? मया महाकृपण इत्याख्या पुरे प्राप्ता । अधुना निर्धनत्वेन पुरे हास्यास्पदं प्राप्स्यामि । ततोऽद्यापि जलधिभागैण चेद्यामि तदा मम लाभः सुन्दरो भावी ” । ततो मेयपरिच्छेद्यगणधार्यक्रयाणकं दशलक्षणां संगृह्य पोतमारुह्य कणकाज्यभोज्यनीरेन्धनैर्युक्तः सांयात्रिकलोकैः सहाम्बुधिमध्ये प्रतस्थे । तत्राप्यभाग्यवशादकस्मात् कियद् दूरं गते धनेन नभोरुहे । उदंडो महावातः प्रकटीवभूव । विद्युदंडोऽप्युल्बणः समजनि । तदांभोधिस्तं पोतमुदलालयत् । निर्यामकैर्धैर्यं मुक्तं । शरण्यरहितो लोकः किं कर्तव्यतामृदो जातः । कोऽपि जले झंपामदात् । कोऽपि देवतां सस्मार । कोऽपि गृहमानुषान् सस्मार । कोऽपि अधोनिपत्य स्थितः । कोऽपि मां रक्ष रक्षेत्यवक् । कोऽपि सुखं व्यादांय तस्थिवात् । ततः सहसा पोतः शतखंडो जातः । तस्मिन् पोते भग्ने धनसारस्तु लब्धफलको वार्धिवीचिभिर्बहिः क्षिप्तः । ततोऽटव्यां भ्रमन् दीन इति व्यचिन्तयत्—“ अहो मम कं तद्धनं ? क तद्धनं ? क परिच्छदः ? पवनेनार्कतूलवत् विधिना काहमानीतः ? धिग्मां, येन मया प्रभूतं धनं संचितं, न भुक्तं, न धर्मे व्ययितं, न परस्योपहृतं ” इत्यादि भावयन् इतस्ततो भ्रमन् तत्कालोत्पन्नकेवलज्ञानभासुरं मुनीश्वरमेकं ददर्श । तन्महिम्नागतैर्देवैः स्वर्णपंकजे निर्मिते समासीनं तं मुदा नत्वा धनसारस्तत्रोपविष्टः । तदुक्तं धर्मं श्रुत्वा लब्धावसरस्तं केवलिनं पमच्छ—“ हे भगवन्नहं कथं कृपणः कथं च नष्टधिभवः संजातः ? । केवली प्राह—“ भो भव्य शृणु । घातकीखंडभारते धनाढ्येभ्यगृहे द्वौ श्रातरावभूतां । पितरि मृते ज्येष्ठो गृहनेताऽभवत् । स च गंभीरः सरलः सदाशयो दाता सद्भावुकः । कनिष्ठः कृपणो लोभवान् । ज्येष्ठो यदा दीनादिभ्यो दानं

प्रयच्छति तदा लघुज्येष्ठोपरि प्रद्वेषं वहति । दानाद् मृशं वारयति । ज्येष्ठस्तु न विरमति तदा कनिष्ठो विभिन्नो जातः । ज्येष्ठभ्रातुः श्रियं ददतः पुण्यसेवनाल्लक्ष्मीर्वृद्धिं प्राप्ता । लघुस्तु दानमददत् जातो दरिद्री । यत उक्तं—

दीयमानं हि नापैति भूय एवाभिवर्धते । कूपारामगादीनां ददतामेव संपदः ॥ १ ॥

सुस्थानन्यासकृष्टेव दातारं श्रीः पुनः श्रयेत् । निर्गता गुप्तिर्भितेव कृपणं नैति सा पुनः ॥ २ ॥

लघुर्मत्सरेण नृपतेः पुरो ज्येष्ठवान्धवस्थालीकं किञ्चित् प्रकाश्य सर्वस्वं ग्राहयामास । ज्येष्ठबन्धुस्तेन वैराग्येण सुसाधुचरणा-
न्तिके परिव्रज्यां गृहीत्वा चिरं चारित्रं प्रतिपाल्य सौधमे प्रवरः सुरो जातः । लघुभ्राताऽपि लोकेन निन्द्यमानो बालतपः कृत्वा
काले मृत्वाऽसुरेऽपूदपद्यत । असुरयोनिभ्य उद्बृहत्य त्वं जातः । ज्येष्ठस्तु सौधर्माञ्च्युत्वा ताम्रलिप्त्यां महेभ्यस्य सुतः समजनि । स
काले प्रतिपन्नयतिव्रतः समुत्पन्नकेवलज्ञानो विहरति । सोऽहमेव । यद्दानप्रद्वेषतोऽन्तरायः कृतस्तत्कर्मविपाकेन तव कृपणत्वमभवत् ।
ज्येष्ठबन्धोर्ऋद्धिः पैशुन्यात्त्वया ग्राहिता तद्विपाकादिदानीं तव धनं नष्ट । तद्दुष्कृतं गर्हित्याऽद्यापि यथार्जितं धनं मूर्च्छां विमुच्य पात्रे
नियोज्यं । उक्तं च—

यद्ददाति यद्भ्राति तदेव धनिनो धनम् । शेषं को वेत्ति कुत्रापि कस्याप्युपकरिष्यति ॥ १ ॥

मृत्युः शरीरगोसारं धरा च धनरक्षकम् । दुश्चारिणीव हसति स्वपतिं पुत्रवत्सलं ॥ २ ॥

इह लोको भवेद्भुक्ते दत्ते परभवः शुभः । अमुक्तदत्ते वित्ते तु वद कोऽत्र गुणो नृणाम् ॥ ३ ॥

अनित्यास्विरासारा लक्ष्मीर्यदीयते श्रुज्यते च तदेव वरं । यतः चपला नारीव कस्यापि वेद्मनि लक्ष्मीः स्थितिं न कुरुते ।
तदानं पत्रमियं । यतः—

अभयं सुपत्तदाणं अणुकंपा उचिय किञ्चिदाणं च । दोह्व वि मुक्खो भणिओ त्तिन्नि वि भोगाइया दिति ॥ १ ॥
लक्ष्मीः कामयते मतिर्भृगयते कीर्तिस्तमालोक्ते प्रीतिश्चुस्वयति सेवते सुभगता नीरोगतालिंगति ।
श्रेयःसंहतिरभ्युपेति दृणुते स्वर्गोपभोगस्थितिर्मुक्तिर्वाञ्छति यः प्रयच्छति जनः पुण्यार्थमर्थं निजम् ॥ २ ॥
यत्र तत्रापि देयं चेत्पान्ने च दीयते तदा । शालिभद्रवदानोति मनोऽभिलषितं सदां ॥ ३ ॥

यात्राभावेऽपि यत्र तत्र ददतः कुवेरवद्गतलक्ष्मीरपि पश्चादायाति ” । तच्छ्रुत्वा धनसारेण घृष्टं—‘ कः कुवेरः ? तेन कथं
लक्ष्मीः प्राप्ता ? ’ । इति घृष्टे घृनिः प्राह—“ धृतताम् । श्रीविशाले विशालपुरे नगरे गुणाढ्यो भूपती राज्यं करोति । तत्र कुवेर
इव पनाधिपः इरेराल्यो व्यवहारी यसति । ऋद्धिपूर्णः स स्रश्चन्दनविताविलासगीतगानादिवस्त्राभरणादिसुखं भुनक्ति । अन्यदा
श्रीदेवता दिव्यरूपा वरवेद्यभूषिता च तस्यौकसि समागत्य तं निशि सुप्तमापत—‘अहो जागर्षि निद्रालुर्वा ? इति श्रुत्वोत्थाय
संग्रमात्म जगाद—‘ मातर्जागर्षि । त्वं कासि ? । इत्युक्ते साऽवदत्—“ अहं लक्ष्मीरस्मि । भाग्यादेव ममावस्थानं भवति ।
अधुना तत्र भाग्यं धयं गतं । अतः कारणात्त गृहाधामि ” । ततः सहस्रोत्तन्नबुद्धिः स वक्ति स्म—‘एवं चेत्तर्हि दिनसप्तकं तिष्ठ’ ।
ततः आमिति प्रतिपद्य सा तिरोदधे । तदनन्तरं प्रत्युपे स कुवेरो निखातगतं सर्वं धनं प्रकटीकृत्य गृहमानुपाणामखिलान्याभरणा-

दीनि कांस्यदूष्यादीनि चाकृष्य महोत्करानचीकरत् । पश्चात् पुरमध्ये उद्द्योपणामकारयत्—' अनाथा दुःस्थिता दुःखिताः स्वजनाश्च सर्वे समागच्छन्तु । तेषामिच्छितदानं ददामीति । तथा च सर्वज्ञभवनदौ पूजास्नानमहोत्सवादिकं साधुषु वस्त्रान्नदानं ज्ञानोपकरणादिकं कृत्वा साधर्म्यवात्सल्यादिकैर्धर्मकृत्यैः समभिर्दिनैर्द्रव्यं व्ययितं । भक्तशेषोऽभवद् । सप्तमदिनरात्रौ जीर्णमञ्चके निशि निश्चिन्तः सुप्तः । तावच्छ्रीदवी तत्रागत्य विलक्षा तमभाषत्—' अहो कुवेर जागर्षिं न वा' । श्रेष्ठिना न जल्पितं । तदा श्रियोक्तं—' ममोत्तरं न दत्तं' । तावत् हस्तसंज्ञोपलब्धः स संभ्रान्त इवोत्थितः—' मातर्मया न ज्ञातासि । क्षम्यतां । धनाभावात्निश्चिन्तत्वेन सुखनिद्राऽद्य ममाभवत्' । ततः श्रीरुचे—' अहं गंतुं न शक्नोमि । त्वयाहं बाढं संप्रति दानपाशेन बद्धा' । कुवेरोऽप्यत्रवीत्—' कः कस्य बन्धनं करोति ? यथेप्सितं स्थानं ब्रज' । देवता प्राट्—' भो भद्र स्वेच्छया कुतो गमनं भवति ? यतः—

भो लोका मम दूषणं कथमिदं सञ्चारितं भूतले ।

सोत्सेका क्षणिका च निघृणतरा लक्ष्मीरिति स्वैरिणी ।

नैवाहं चपला न चापि कुलटा नो वा गुणद्वैयिणी ।

पुण्यैर्नैव भवाम्यहं स्थिरतरा युक्तं च तस्यार्जनम् ॥ १ ॥

अतोऽहं पुण्यवशा । त्वया तु पुण्यकृत्यानि कृतानि । तेनाहं स्थिता ” । स हृष्टोऽब्रवीत्—' मातः कथमेव्यसि' । श्रीरुवोचत्—' भो भद्र निश्चम्यतां । नगराद् बहिः पूर्वप्रतोल्यां सरस्तटे श्रीदेव्या भवनेऽवधूतवेपेण यो भवेत् तं निमंज्य भोजयित्वा मध्यापवर्के

लङ्घने ताडनीयः । स च स्वर्णपुरुषो भविष्यति ” । ततः प्रभाते देव्यादेशेन तथैव विधिना कृते सुवर्णपुरुषो जातः । खंडितोऽपि मोऽक्षय एव । पुण्यप्रभावात्तत्रैव सुखी जातः । प्रातिवेशिमकेन नापितेन स व्यतिकरो ज्ञातः । तेन चिन्तितं—‘अरे अमीषां व्यवहारिणां गृहे लक्ष्मीरिति प्रजायते । अहमपि करिष्ये ’ । इति विचार्य सोऽन्यदा तादृशं नरं वीक्ष्य देवकुलस्थितं निमंत्र्य भोजयित्वा लङ्घनेन शिरसि जघान । स तेन प्रहारेणोचैराक्रन्दत् तदा तलारक्षः सायुध आक्रन्दं श्रुत्वा समाजगाम । तद् दृष्ट्वा नापितो बद्ध्वा राज्ञोऽग्रे निवेदितः । राज्ञा वृत्तान्तः पृष्टः—‘ भोः सत्यं वद ’ । स सर्वं वृत्तान्तं समाख्यातवात्—“ स्वामिन् कुर्वेऽव्यवहाराणि गृहे-यथा स्वर्णपुरुषोऽजनि तादृशं मयापि चक्रे । परं तु फलं तादृशं नाभूत् ” । भूपेन कौतुकात्तमाकार्यं पृष्टं । कुर्वेरोऽपि सर्वं मूलादारम्य वृत्तान्तमाचक्षे । ततो राजा तुष्टोऽवदत्—‘ धन्योऽहं, यस्य मे पुरे ईदृशा दातारः पुण्याढ्याः सत्यभाषिणः सन्ति ’ । इत्युक्त्वा राज्ञा सत्कृतः कुर्वेः स्वगृहे गतः । नापितोऽपि मुक्तः । स्वगृहे गतः । तदनन्तरं कुर्वेरोऽपि विशेषतः सद्धर्मकृत्यपरोऽभवत् । पुण्याद-यमाने स्वर्गं गतः ।

इति केमल्लिखचः श्रुत्वा धनमारः संविग्नः प्राह—“ प्रभो यद्येवं तत् परिग्रहनिर्ग्रहणं ममास्तु । अथाहं यदर्जयिष्ये तदर्धं धर्म-कर्मणि प्रदास्ये । अद्यप्रभृति मया कस्यापि दोषो न शब्दः ” । ततो धनसारेणान्योऽपि जिनोदितगृहिधर्मः प्रतिपन्नः । जन्मान्तरा-पराधितः केवली भृशं क्षामितः । ततः केवली भव्यान् प्रतिबोधयन्नत्र व्यहारीत् । सोऽपि श्रेष्ठी परिभ्रमन् ताम्रलिप्यां पुण्यां गतः । तत्र व्यन्तरप्रागादे प्रतिमया तस्थिवान् । व्यन्तरः कुपितस्तस्यातिभीषणैरुपसंगैरुपसर्गं व्यधात् । ह्ययोदयेलां यावत्तस्योपसर्गं चकार । सोऽपि मेरुवद्दीरो निष्प्रकंपो मनागपि न चलितः । तं तथाविधं दृष्ट्वा हृष्टः सुरोऽवदत्—“ धन्योऽसि महाभाग । तव पितरौ धन्यौ ।

यस्य गृहिणोऽपि तथेदृशी मतिः । तव माहसेन तुष्टोऽस्मि । किञ्चिद्याचस्य ” । इति श्रुत्वा स ध्यानस्थो यावन्नोत्तरं ददौ तावत्
द्रुतं सुरोऽपि जर्गा—“ भो भद्र यद्यपि त्वं निरीहोऽसि तथापि त्वं मम वचसा मथुरायां तत्र वासगृहे गच्छ । प्राग्वच्यं महद्भिक्षो
भामी ” । इत्युक्त्वा तं धमयित्वा सुरोऽदृष्टो जातः । ततः श्रेष्ठी कायोत्सर्गं पारयित्वा मनसि चिन्तितवान्—‘मम धनेन किं ? परं तु
पुरातनं स्वस्य कर्षण्यमलं धालयामि ’ । इति विचिन्त्य मथुरायां स्वकीये गृहे गतः । एकदा निखातद्रव्यस्थानानि विलोकयति
तामत्र निधानेषु तत्पर्यं द्रव्यमीक्षितं । देगान्तरगतमपि द्रव्यं दिने दिने आयाति यत्तु भक्षितं जनैस्तदप्यासादितं । एवं च
तस्य पुनरपि पद्मगण्डकोटयो मिलिताः । सद्यः शुभभावकृतानि पुण्यानि फलन्ति । तत्र श्रेष्ठिना धनसारेणोचुंगशिखरो जिनप्रा-
मादः कारितः । तत्र कलशपताका विभ्राजन्ते । तथा जीर्णोद्गराः समुद्भूताः । साधर्मिकवात्सल्यानि कृतानि । स्वजनाः सन्मा-
निताः । गार्हूनां वस्त्राद्भद्रानानि दत्तानि । सप्तश्रेणु निजं द्रव्यं व्ययितम् । इति विचिन्त्यैव सप्तपार्ज्व्यं पर्यन्तेऽनगनं
व्यधात् । आयुःधये विपद्य माधर्म्यरूपप्रभे विमाने चतुःपल्योपमायुक्तः सुरो बभूव । अतः कारणादतिलौल्यताध्यानाञ्जन्तुर्दुःखमन-
शं परंपरां चामोति । मनमि संकल्पोऽपि न चिन्तनीयः । यथा—कोऽपि कार्पटिकः भिक्षया प्राप्तं सक्तुभृतं घटं निजपादान्ते विमुच्य
शून्यदेवकुलेऽस्मरपीत् । तत्र निशायां जाग्रदिदं दधौ—“ इमान् सक्तुकान् विक्रीय तन्मूलेनाजां गृहीष्ये । तथा सापत्यया धेनुं ।
तथा मापत्यया महिषीं । महिष्या सापत्यया वखाजिनीं । तस्याः किशोरकैर्दिव्यैर्बहुद्रव्यं भविष्यति । तेन द्रव्येणोचं सुन्दरं मनो-
हरं गवाधजालिकायुक्तं माधं कारयिष्यामि । तत्रावासे चातं विधास्ये । तत्रोपस्करं मेलयित्वा परिवारं स्वजनं निमंशोचमविप्रस्य सुतां
परिणेष्यामि । तस्याः मर्कलक्षणसंपूर्णः सुतो भविता । तस्य बालस्य बहुद्रव्यव्ययैर्बर्धापनोत्सवे कृते मम मनोरथशतैः सार्धं वृद्धिं

यास्यति । अन्यदाऽहं बहिरायातो गृहांगणे सुतं रुदन्तं दृष्ट्वा कुपितः सन् भार्यां चरणेनाहं हनिष्ये” । इति विचिन्त्य पादप्रहारो मुक्तः । तेन घटो भग्नः । मक्तयो गताः । कार्पटिकः शुशोच । इति ज्ञात्वा विवेकिभिः संकल्पयिकल्पपावपि न चिन्तनीयावेवेति ।

एवमुक्तानि पञ्चाणुव्रतानि । स्थूलत्वेन पालितैरेभिर्गृही शनैः शिवं याति । एतानि व्रतानि सूक्ष्मविभेदेन पालितानि पञ्च महाव्रतानि भवन्ति । अमीभिर्महाव्रतैः शीघ्रमासन्नमार्गतुल्यैः साधुः स्वर्गापवर्गं प्राप्नोति । अतो बुधैर्यथाशक्ति यतितव्यं ” । इत्येवं मुनेर्नां च बहवो जना नियमाभिग्रहं देशविरतिं च प्रपेदिरे । राजा किरणवेगस्तु क्रोधलोभमोहमदरहितः संवेगं प्राप्तो गुरुं प्रणम्यैवमुवाच— ‘ भगवन्बहं संसारभयोद्धिनः मत्रज्यां गृहीष्ये । तस्मादत्र मासकल्पो विधेयः ’ । इत्युक्त्वा स गृहं गत्वा मंत्रिणमाख्याय नन्दनस्य राज्यभारं समारोप्य महत्सवाहिन्यां शिविकायामुपविश्य स्वयं सुगुरोः पार्श्वे परिव्रज्यामुपादे । कर्मशल्यं समुद्धतुं मुचिरं चारित्रं पालयामास । ज्ञानेन विदितोत्सर्गापवादविधिः श्रुतस्कन्धाधिरूढः क्रमाद् गीतार्थो जज्ञे । गुरोरनुज्ञया एकाकी विहारं प्रतिपद्याऋशगमेनान्यदा पुश्करद्वीपे समागमत् । तत्र शाश्वतार्हतो नत्वा हेमाद्रिसन्निधौ तीव्रं तपस्तपन् परीपहान् सहमानस्तत्र कालमगमयत् । सोऽपि कुर्कुटोऽहिजीवो नरकादुद्भूत्य हेमाद्रिगह्वरे कालदारुणः सर्पो जातः । स बहून् जन्तून् कवलयन् आहारार्थमहनिशं चत्राम । एकदा स पर्यटन् नागो ध्यानिकाग्रमानसं तं किरणवेगं ऋषिं ददर्श । स सद्यः प्राग्जन्मवैरेण संजातकोपारुणेक्षणस्तं मुनिमवेषयत् । विपभीष्माभिर्दंष्ट्राभिर्मुनिं ददंश । ततः स्वस्थानमगमत् । तदा स मुनिर्दध्यौ—‘अयं ममोपकारी कर्मक्षयाय’ इति चिन्तयन् बाढं विपव्याप्तदेहालोचनां कृत्वाऽखिलान् जन्तून् धामयित्वाऽसावनशनं विधाय नमस्कारं ध्यायन् विपद्य द्वादशे कल्पे जंघुद्गुमावर्ते विमाने द्वाविंशत्यर्णवस्थित्या प्रवरः सुरः समुत्पेदे । तत्र दिव्यसुखं भुञ्जन् कालमत्यवाहयत् । यतः—

देवाण देवलोपे जं सुखं तं नरो सि भणिओ वि । न भणइ वाससएण वि जस्स वि जीहासयं हुज्जा ॥

अथ गोज्ही रोद्रप्यानाइ यहून् जीमान् भक्षयन् हेमाद्रिर्यते दववह्निना दग्धस्तमःप्रभायां पष्ठ्यां नरकपृथिव्यां द्वाविंश-
न्यर्णवम्भित्या नारकः समुत्पन्नः । तत्र ग नारको मुग्धैः खंडयते, यन्नमुद्गैः कुड्यते, कुंडकुंभीषु पच्यते, निशितासिभिश्छि-
ष्टां, कर्पत्रैर्निर्दाप्यते, कोलकुंभैर्भक्ष्यते, महायंत्रेषु पीड्यते, गलितं त्रयुः पाय्यते, अयोरथेषु योज्यते, शिलातले आस्फाल्यते,
महिंद्रंशु क्षिप्यते, तप्तश्लिषु स्थाप्यते । तथा क्षेत्रस्वभावजं दुःखमन्योन्याभ्यां कृतं च महादुःखमनुभवंस्तस्थौ । क्षणमपि
तस्य सुखं नाभूत् ।

आनंदवीरो भवतापहारी श्रीसंघवीरः सुरराजपूज्यः ।

कल्याणकारी कृतसंघर्षः श्रीपार्श्वनाथः कुरुताच्छिवं वः ॥ १ ॥

इति श्रीगणगच्छे श्रीजगन्मूर्धरिपद्वारंपरालंकारश्रीपूज्यश्रीहेमविमलश्रिसंतानीयश्रीहेमगोम-
धरिचिजयराज्ये पंडितश्रीसंघवीरगणिशिष्यपंडितश्रीउदयवीरगणिविर-

चिते श्रीपार्श्वनाथगद्यबन्धलयुचस्त्रिे चतुर्थपत्रमम-
वर्णनो नाम द्वितीयसर्गः ॥

अथ तृतीयः सर्गः ।

प्रणम्य पार्श्वीधिपतिं जिनेन्द्रं दशावतारं भुवनैकभानुम् ।

कथाप्रबन्धैः सुरसैर्मुदाऽहं वदामि सर्गं सकलं तृतीयम् ॥ १ ॥

इतथास्मिन् जंबूद्वीपे प्रत्यग्विदेहविभूषणे सुगन्धिविजये शुभंकतानग्नी पुरी कल्पद्रुमसमैर्दातुनैर्युक्ताऽप्सरस्तुल्यनारीभिर्मनोरमा देवमन्दिरैः शोभिता स्वर्गपुरीव राजते । तत्राद्भुतभाग्यभूः सकलगुणसागरो वज्रवीर्यनामा नृपोऽभवत् । यः स्रक्कीर्त्या विश्वं धवलयन् जनान् रञ्जयामास । यं सर्वेऽपि राजानो नमस्तुर्वन्ति । येन सर्वेऽप्यरयो वशीकृताः । यस्मै प्रजा सकलापि सेवते । यस्मात् कल्याणपरंपरा वृद्धिं प्राप्नोति । यस्य गुणा देशे देशे जनैर्गीयन्ते । यस्मिन् राज्यं शासति ईतयो न पराभवन्ति । स वज्रवीर्यो नृपतिरेकच्छत्रं प्राज्यं साम्राज्यं पालयामास । तस्यापरा लक्ष्मीरिध लक्ष्मीवतीनाम्नी पट्टराज्ञी लज्जाविनयसाधुत्यशीलप्रमुखैर्विधिर्गुणैः सदा शुशुभे ।

इतः किरणवेगस्य जीवो देवभवाच्छ्रुत्वा तस्या लक्ष्मीवतीदेव्याः कुक्षिमरस्तीरे मरालवदवातरत् । सा चोत्तमस्वप्नक्षचितं गुगमये धरणीभूषणं विश्वजननयनानन्ददायकं सुतमद्यत । पित्रा महोत्सवः कृतः । ततो वर्धापनमहोत्सवे कृते स्वजनान् भोजयित्वा स्रजनसमर्थं वज्रनाभ इति स्पष्टं नाम निर्ममे । पित्रोरानन्देन समं पुण्यपुद्गुर्लर्वर्धिष्णुः स वज्रनाभः कौमार्ये सकलाः कला ग्राहितः ।

न शशीन कलारुलासंपन्नः कुलये हर्षं व्यधात् । क्रमात्स वज्रनाभ उज्ज्वलं यौवनं प्राप । तस्य महद्भुजावलं प्रससार । स संगी-
तश्रावणान्निनेदेन काव्यरूधास्वजनगोष्ठीरसेन च क्रीडन् कालं निनाय । अन्यदा वंगदेशपतिश्चन्द्रकान्तो निजांगजां वज्रनाभाय
प्रदातुं गन्धुरमर्बकपत् । कुमारोऽपि तां विजयाभिधां कन्यामुदुवाह । स तया सह पञ्चविधविषयसुखानि ब्रुमुजे ।

अन्यदा कुमारस्य मातुलनन्दनः कुत्रेराख्यः स्वपितृभ्यां रुष्टो वज्रनाभस्यान्तिके आगत्य स्थितः । स च नास्तिकवादी
कुमारं धर्मे सादरं वीक्ष्यामादीत्—“ अहो मुग्ध किमेया कष्टकल्पना ? केन त्वं विप्रतारितोऽसि, यद्धर्मात्सद्गतिर्भवेत् । अतः कार-
णान्मनोरथः कायानामीप्सितं पूर्य ” । राजकुमारस्तदुक्तं निशम्य तूष्णीं दध्यौ—“ कुग्रहग्रथिलैः सह संवादो मतिभ्रंशाय भवति ।
अत एनं कुतोऽपि ज्ञानितो बोधयिष्यामि ” । इति विचिन्त्य स्थितः । एकदा लोकचन्द्रब्रह्मिर्भूरिमुनिपरिवारपरिवृतो बहिरशोक-
वने ममासृतः । तस्यागमनं श्रुत्या बहवः पौरा अभिवन्दितुं जग्मुः । कुमारोऽपि कुत्रेसहितो मुनीश्वरं ब्रुवितुं वन्दितुमगच्छत् ।
कुमारो निधिना शुद्धसाधेन मुनीश्वरं ववन्दे । कुमारस्योपरोधेन कुत्रेरोऽपि तं ननाम । तत्र कुमारप्रमुखेषु जनेषु यथास्थानमुपविष्टेषु
धर्माधानसुशेषमां धर्मदेशनां प्रारंभे । तथाहि—

इह प्रकृत्या स्वच्छोऽपि जीवः कर्ममलावृतः । लभते विविधं दुःखं भ्राम्यन् गतिचतुष्टये ॥ १ ॥

अस्य व्याख्या—स्वच्छोऽपि जीवः कर्ममलावृतो गतिचतुष्टये भ्राम्यन् विविधानि दुःखानि लभते । तत्र कर्माप्था—ज्ञाना-
वर्णीयं दर्शनान्तरणीयं वेदनीयं मोहनीयं नामकर्म गोत्रकर्म आयुःकर्म अन्तरायकर्म चेति । तत्र ज्ञानं पञ्चधा—मतिज्ञानं श्रुतज्ञानं
अवधिज्ञानं मनःपर्यवज्ञानं केवलज्ञानं चेति । तेषां ज्ञानानामावरणं विधीयते येन तज्ज्ञानावरणं कर्म । दर्शनावरणं कर्म नवथा—

चक्षुर्दर्शनावरणं अचक्षुर्दर्शनावरणं केवलदर्शनावरणं निद्रा निद्रानिद्रा प्रचला प्रचलाप्रचला स्यानद्धिः एवं नवधा दर्शनावरणीयं कर्म । वेदनीयकर्म द्विधा—सुखवेदनीयं दुःखवेदनीयं च । मोहनीयकर्मष्टाविंशतिभेदं । तद्यथा—पोडश कषायाः क्रोधमानमायालोभाख्याः । संजलनक्रोधः प्रत्याख्यानक्रोधः अप्रत्याख्यानक्रोधः अनन्ताचुबन्धी क्रोधश्च । एवं मानस्य मायायां लोभस्य च चत्वारश्चत्वारो भेदा भवन्ति । उक्तं च—

पक्षं संजलनः प्रत्याख्यानो मासचतुष्टयम् । अप्रत्याख्यानको वर्षं जन्मानन्तानुबन्धकः ॥ १ ॥

एवं सर्वेऽपि मिलिताः पोडश कषायाः । हास्यादिपदकं—हास्यमोहनीयं रतिमोहनीयं अरतिमोहनीयं शोकमोहनीयं भयमोहनीयं जुगुप्सामोहनीयं च । पुरुषवेदः स्त्रीवेदः नपुंसकवेदश्चेति वेदत्रिकं । सम्यक्त्वमोहनीयं मिश्रमोहनीयं मिथ्यात्वमोहनीयं चेति मोहनीयत्रयं । एवं मोहनीयकर्मणोऽष्टाविंशतिभेदाः । नामकर्म द्विविधं—शुभमशुभं चेति । गोत्रकर्म द्विविधं—उच्चैर्गोत्रं नीचैर्गोत्रं च । आयुःकर्म चतुर्विधं—देवायुर्मनुष्यायुस्तिर्यागायुर्नरकायुश्चेति । अन्तरायकर्म पञ्चविधं—दानान्तरायं लाभान्तरायं वीर्यान्तरायं भोगान्तरायं उपभोगान्तरायं च । ज्ञानस्थान्तरायज्ज्ञानावरणीयं कर्म वध्नाति । धर्मान्तरायकरणादर्शनावरणीयं कर्म वध्नाति । यदुक्तं—

सर्वज्ञगुरुसंघादौ प्रत्यनीकतया भृशम् । दर्शनावरणीयं स्यादनन्तभवकारकम् ॥ १ ॥

अबुर्गुणभक्तिभिरभिः सुखवेदनीयं कर्म वध्नाति । तद्विपरीतकरणाद् दुःखवेदनीयं कर्म वध्नाति यतः—

जया मोहोदयो तिव्वो अन्नाणं खुमहब्भयं । केवलं वेयणीयं तु तथा एगिंदियत्तणं ॥ १ ॥

रागद्वेषमहामोहदुतस्तीव्रकषायवान् देशविरतिसर्वविरतिप्रतिबन्धकं मोहनीयं कर्म बध्नाति । मनोवचनक्रायेषु वक्रोऽभिमानवान् अशुभनामकर्म बध्नाति । तद्विपरीतो गुणवान् शुभनामकर्म बध्नाति । गुणवान् परगुणग्राही मदाष्टकरहित आगमश्रुतिप्रियो जिन-भक्तिपरायण उच्चैर्गोत्रं कर्म बध्नाति । तद्विपरीतो नीचैर्गोत्रं कथयति । अथायुःकर्मबन्धं कथयति—अज्ञानतपसाऽज्ञानकटेनाणुव्रतसु-
(महा)व्रतैर्देवायुर्बध्नाति । उक्तं च—

अकामनिर्जराबालतपोऽणुव्रतसुव्रतैः । जीवो बध्नाति देवायुः सम्यग्दृष्टिश्च यो भवेत् ॥ १ ॥

यो दानशीलोऽल्पकषायी ऋजुप्रकृतिकः स मनुष्यायुर्बध्नाति । यतः—

प्रकृत्याऽल्पकषायः स्याच्छीलसंयमवर्जितः । दानशीलो मनुष्यायुर्गुणैर्वध्नाति मध्यमैः ॥ २ ॥

बहुमायी शठवृत्तिमार्गगुह्योन्मार्गप्रवर्तकः सशल्यो बहिर्वृत्त्या क्षामयति स तिर्यगायुर्बध्नाति । यतः—

उन्मार्गदेशको मार्गनाशको बहुमायिकः शठवृत्तिः सशल्यश्च तिर्यगायुर्निबन्धकः ॥ ३ ॥

महारभवान् बहुपयिग्रहकारी कुणिमाहारी पञ्चेन्द्रियवधकारी आर्तैर्द्राध्यानध्यायी जीवो नरकायुर्बध्नाति । उक्तं च—

सिध्यादृष्टिः कुशीलश्च महारंभपरिग्रहः । पापः क्रूरपरिणामो नरकायुर्निबन्धकः ॥ ४ ॥

यः सामायिकपौषधप्रतिक्रमणव्याख्यानजिनपूजादिविन्नकर्ता सोऽन्तरायकर्म बध्नाति । यतः—

हिंसादिषु रतो दानजिनपूजादिविघ्नकृत् । अर्जयत्यन्तरायाख्यं कर्माभीष्टार्थवाधकम् ॥ १ ॥

ज्ञानारणीयकर्म दर्शनाचरणीयकर्म वेदनीयकर्म अन्तरायकर्म एतेषां चतुर्णां कर्मणां त्रिशत् त्रिशत् कोटीकोटयः सागरोपमाणा-
सुत्कृष्टा स्थितिः । मोहनीयरुर्मणः सप्ततिः कोटीकोटयः सागराणामुत्कृष्टा स्थितिः । नामकर्मगोत्रकर्मणोः प्रत्येकं विंशतिः कोटीकोट्य
उत्कृष्टा स्थितिः । आयुःकर्मणः त्रयस्त्रिंशत्सागराणां स्थितिः । वेदनीयस्य कर्मणो जघन्या स्थितिर्द्वादशमुहूर्ता । नामकर्मगोत्रकर्मणो-
जघन्या स्थितिरष्टान्तमुहूर्ता । त्रेपकर्मणां स्थितिर्जघन्यैकांतमुहूर्ता । तेषां कर्मणां ग्रन्थि यदा भिनत्ति तदा जीवः सम्यक्त्वं लभते ।
सम्यक्त्वप्राप्त्या जिनधर्मे लब्धास्वादो मनः शनैः शनैः कुरुते । तदा गृहस्थधर्मं यतिधर्मं च कुर्वन् धौतकर्ममलो भवेत् । ततः परमं पदं
लभते । अतः कारणाद् भविकैः धर्मे मतिः कार्या ।

इनेस्लद्गुरुचः श्रुत्या दर्पात्स्फुरदोष्ठण्डो जगौ,—“ आचार्य इयतीं वेलं कंठशोषः कृतः स वृथैव । सर्वमेतदसंबद्धं तवो-
दितं । यद्धर्मकर्मादिगुणाघाः स्थाप्यन्ते, तन्मिथ्या स्वकुसुमवत् । स एवात्मा नास्ति । निराधारा गुणा हताः । यद्यत्प्रत्यक्षं दृश्यते
घटपटत्र, तदेव सत्यं । जीवस्त्विन्द्रियग्राहो नैव, तस्मान्नास्ति जीवः । जीवाभावे धर्मोऽपि नास्ति । यथा मृत्पिण्डेन घटः संजाय-
तीति तथा पृथिव्यसेजोगाग्नाः प्राणश्चभूतपदार्थैर्देहपिण्डो जातः । क्रियत्यपि गते काले त एव पञ्चभूतपदार्थाः स्वल्पदार्थेष्वन्तर्मे-
यन्ति । तस्मान्नास्त्येव जीवः । किं च कष्टरूपात्तपसः सुखं कथं भवेत् ? । कष्टेन हि कष्टफलमेव स्यात् । तथा च जीवाभावे धर्म-
स्थाप्यभाजः । निमित्ताभावे नैमित्तिकस्थाप्यभाजः” । ततो मुनिः शान्तात्मा जगाद्—“देवानां प्रिय शृणु, युक्तिवचनविरुद्धं मा वद ।
मम माता वक्ष्या तद्दत्तयोज्यते जीवभाजः तत्सर्वमघटं । ज्ञानं प्रमाणं, न चेन्द्रियगोचरः । चर्मवक्षुपामात्मा नेन्द्रियगोचरः । पर-
मज्ञानचक्षुषां ज्ञानगोचरः । पृथिव्यादिपञ्चपदार्था अचेतनरूपाः । चेतनालक्षणी जीवः । यतः—

एगविहदुविहतिविहा चउविहा पंचछव्विहा जीवा । चेयणतसइयेरेहिं धेयगईकरणकाएहिं ॥ १ ॥

बालवयसि यत्कृतं भुक्तं च तद्ब्रह्मवयसि जीयाभावे कथं स्मर्यते जीवस्यैव स्मर्यते, न त्वचेतनानां पृथिव्यादिपदार्थानां किञ्चित् स्मर्यते । यत्र जीवस्तत्र धर्माधर्मौ । यथोक्तधर्माधर्मयोर्भोक्ता जीवश्चेतन्यलक्षणोऽऽवमन्तव्यः । यथा भूमिगतं बीजमंकुरादनुमीयते तथा पूर्वभन्नुभाशुभं सुखदुःखादनुमीयते । तथाहि—एके विचित्रमणिकुट्टिमतले सचित्रशालिकारम्ये सद्गन्धवासिते दिव्योच्छोचयुक्ते सौधे सुखिनो वसन्ति । एके पुनर्मूपकसर्पनकुलधूलिनिकरसमाकीर्णे दुःस्थिता गृहक्लेशयुक्ता दृश्यन्ते । एके मिष्टान्नपक्वान्नाद्राक्षायानादिभोजनाः कर्पूरमिश्रतांबूलमुख्याः सुखं भुञ्जन्ति । अन्ये परमुखं वीक्षमाणाः परसेवां कुर्वन्तो बुभुक्षामक्षयः कदन्नमपि क्वापि भुञ्जते । एकेऽप्युदारभृंगाराः सारमाल्यविलेपना दिव्ययानपरिवारा गायनकृतगीतगानाः स्मरमूर्तयः क्रीडन्ति । अन्ये तु दीनवदना धनखजनवर्जिता दुर्दशा दुर्गन्धवदनदेहा नारका इव दुःखिनो दृश्यन्ते । एके तु तूलिकासु सुगीतैः वीणानादमनोहरैर्लब्धनिद्रासुखाः प्रातर्भट्टजयजयारवैर्जाग्रति । अन्ये तु जंबूकोलूकरुवरध्वनिं शृण्वन्त ऊपरावनौ स्वपित्वा मत्कुणचञ्चुटैर्भक्ष्यमाणा गतनिद्राः स्युः । एतन्नत्यक्षं धर्माधर्मफलं वीक्ष्यानन्तशर्मकृते कष्टसाध्योऽपि धर्मः कार्यः । यच्च त्वया कथितं कष्टकरणान्न सौख्यं तदपि मृषा, कटुकौषधयोगात् किमारोग्यं न जायते ? धर्मोद्यतस्य जीवस्य स्वगादप्यधिकं सुखं भवेत् । तथा च येन धर्मेण चारुकुलरूपवलज्ञानधनयशांसि प्राप्यन्ते । अन्यच्च—

सूर्याचन्दमसावेतौ विश्वोपकृतिहेतवे । उदयेते जगत्यस्मिन्नूनं धर्मस्य शासनात् ॥ ३ ॥

अवन्धूनामसौ बन्धुरसखीनामसौ सखा । अनाथानामसौ नाथो धर्मो विश्वैकवत्सलः ॥ २ ॥

अतो हेतोर्धर्मकुटुंबस्य सेवा विधेया । यतः—

धर्मस्य दया जननी जनकः किल कुशलकर्मविनियोगः । श्रद्धा च बह्मभेयं सुखानि निखिलान्यपत्यानि ॥३॥
संघश्चतुर्विधो विवं सुचैत्यं चागमोऽर्हताम् । सप्ताप्येतानि धर्मस्य क्षेत्रकाणि विदुर्बुधाः ॥ ४ ॥
गुरूणां विनीतिर्भाव्यं कर्तव्या साधुसंगतिः । विवेके तु मनो धार्यं न त्याज्यं सत्त्वमुत्तमम् ॥ ५ ॥
विनयश्च विवेकश्च सुसंगश्च सुसत्त्वता । लौकिका अप्यमी श्लाघ्या गुणा लोकोत्तराः स्फुटम् ॥ ६ ॥

अहो कुवेर त्वं नृपत्रोऽध्यारोहणं कुरुषे । सेवकास्तव सेवां कुर्वन्ति । तत्र को हेतुः ? धर्म एव हेतुः । अतः कारणाङ्गी-
वादयः पदार्थाः सन्ति” । तदा तद्गुरुव्याक्यश्रवणात् स कुवेरः संबुद्धः समुत्थाय ऋतोत्तरासंगः प्रदक्षिणात्रयं दत्त्वा गुरुचरणायुजं नम-
स्कृत्य प्राञ्जलिरिदमुवाच—‘ भगवन् भवद्भिर्यत् कथितं तत्प्रमाणं । अथ धर्मतत्त्वं मम कथयन्तु ’ । ततो गुरव ऊचुः—“कुवेर त्वं
घन्यः । धर्मतत्त्वं शृणु । उक्तं च—

यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते निर्घर्षणच्छेदनतापताडनैः ।

तथैव धर्मो विदुषा परीक्ष्यते श्रुतेन शीलिन तपोदयागुणैः ॥ १ ॥

चत्वारः पदार्था धर्मार्थक्रामोक्षाख्याः सन्ति । तेषु मुख्यः पदार्थो धर्म एव । धर्मे सायत्ते त्रयोऽप्यन्ये पदार्थाः स्नायत्ता भवन्ति यतः—

मानुष्यकं जन्म भवेऽत्र सारस्तत्र त्रिवर्गः खलु तत्र धर्मः ।

तत्रापि दानं पुनरत्र विद्यादानं निदानं परमार्थसिद्ध्यै ॥ १ ॥

तत्र मानुष्यकं मनं दुष्प्रापं प्राप्य धर्मे यतितव्यं । मुधा न हारयितव्यो मनुष्यभवः । यतः—

जहा य तिन्नि वणिया मूलं धिन्तूण निग्गया । एगत्थ लहए लाहो एगो मूलेण आगउ ॥ १ ॥

एगो मूलं पि हारित्ता आगउ तत्थ वाणिउ । ववहारे उवमा एसा एवं धम्मे वियाणहा ॥ २ ॥

तथाहि—जंघ्नीपाभिधे द्वीपे ऐखतधेऽयोध्यायां नगर्यां धन्यो नाम व्यवहारी वसति । तस्य धनपतीनाम्नी गुणवती स्नेहयती त्रियाऽस्ति । तयोर्धनदंयधनमित्रधनपालनामानस्त्रयः पुत्राः सन्ति । ते तु यौवनं प्राप्ता चद्रुद्विभांडागाराः सन्ति । अन्येषुः श्रेष्ठिना निष्टुष्टं—‘मम त्रयः पुत्राः सन्ति, कस्य गृहभारं ददामि ?’ इति विपृश्य त्रयाणां पुत्राणामेवमुक्तं—“ भोः पुत्राः श्रूयतां । यूयं प्रत्येकं रत्नत्रयं गृहीत्वा देशान्तरे यात । स्वन्वदुध्या व्यापारं कुरुत ” । तदा तैरामिति प्रोक्तं । ततः श्रेष्ठिना तेषां पुत्राणां प्रत्येकं गपादकोटिमूल्यानि त्रीणि त्रीणि रत्नानि दत्तानि । तैः गृहीतानि गोपितानि च । श्रेष्ठिना पुनरप्युक्तं—‘ यदाहमाकारयामि तदा भद्रमितिगन्तव्यमिति ’ । ततस्तेषां त्रयाणां मध्ये ज्येष्ठो घनदंवोऽग्रमादी तत्कालं प्रमाणमिति कथयित्वा विजयसुहृते निर्गतः ।

कथितं च तेन ज्येष्ठेन—‘अहं पुराद्बहिः पथि स्थितोऽस्मि । युवाभ्यां तत्रागन्तव्यं’ । इति कथयन् पितुः पादौ प्रणम्य पुराद्बहिर्गत्वा स्थितः । द्वितीयो धनमित्रो चन्दुः क्षणमेकं प्रतीक्ष्य शीघ्रं चलितः, पथि धनदेवस्य च मिलितः । तृतीयस्तु भोजनं कृत्वा क्षणमेकं निमृश्य गृहाचलितः । मार्गे त्रयोऽपि मिलिताः । देशान्तरमार्गसंमुखं चलिताः । ते त्रयोऽपि क्षेमेण सिंहलद्वीपाभिधे द्वीपे कुसुमपुर-परिगरत्ने ग्राप्ताः । तस्मिष्टं—“ अत्रैव नगरे व्यापारः विधीयते । अग्रे गमनेन किं ? यतः—

प्राप्तव्यमर्थं लभते मनुज्यो देवोऽपि तं लंघयितु न शक्तः ।

तस्मान्न शोको न च विस्मयो मे यदस्मदीयं न हि तत्परेषाम् ॥ १ ॥

अतः कारणदत्रैव नगरे व्यवहरियते । प्रथममत्र वने भुज्यते ” । इति निश्चित्य ते तत्र भोजनं चक्रुः । ततो धनदेवो भोजनं कृत्वा शीघ्रमेव पुरमध्ये प्रविष्टः । तत्र चतुष्पथे बहवो व्यवहारिणः किञ्चित्कालप्रवहणगतं वस्तु गृह्णन्ति स्म । तदा तत्र धनदेवः समेतः । सर्वजनान् शीघ्रं ननाम । यथोचितं विनयं चकार । तं तथाविधं सल्लस्युक्तं दृष्ट्वा इभ्या मुदिताश्चिन्तयन्ति—‘कोऽप्यनपूर्वो देशान्तराप्यापारी सभाग्यः सज्जनो दृश्यते’ । इति विमृश्यतैः प्रोक्तं—‘अस्माभिरिदं वस्तु गृह्यते । पंक्त्यागतं यूयमपि गृहीतव’ । तदा धनदेवोऽप्युवाच—‘यादृशो विभागः श्रीमतां तादृशो ममापि विभागः’ । ततः कस्यापि हृष्टं भाटकेन गृहीत्वा तत् क्रयणकं गृहीत्वा तत्र स्थापितं । स्तौकैरेव चासंस्तद्वस्तुक्रयणकं महार्घ्यं जातं । देशान्तरागतव्यापारिणां क्रयणकं दत्त्वा क्रयणकं निर्भीतं । तत्र बहुक्रयणकस्य लाभो जातः । तेन लाभद्रव्येणान्यान्यपि वस्तूनि व्यवहरति । स्वरत्नानि त्रिकालं

पूजयति । अन्यान्यपि क्रयाणकवस्तूनि गृह्णाति विक्रीणाति च । ततो महाधनवान् व्यवहारी जातः । तस्य सर्वत्र राजद्वारे जनेषु च प्रमिद्धिर्जाता । कीर्तिर्विस्तृता ।

अथ धनमित्रो द्वितीयो वान्धवो भोजनानन्तरं मुहूर्तान्तरेण तत्र पुरमध्ये प्रविष्टः । क्रमेण पुरे व्रजन् रत्नपरीक्षकापणे गतः । तत्र तेन रत्नपरीक्षकेण नरेण तमदृष्टपूर्वसद्भागवन्तमागच्छन्तं वीक्ष्याभ्युत्थानपूर्वकं मानं दत्त्वा पृष्टं—‘सज्जनशेखरोत्तंसनर ! कुतः समागतः ? क्व निवामः ? किमर्थमत्रागमनं ?’ तेनोक्तं—‘अहं व्यापारी देशान्तरादागतः’ । ततो रत्नपरीक्षकोऽब्रवीत्—‘अद्य मम मन्दिरे समागच्छ’ इत्युक्त्वा बहुमानं दत्त्वा निजगृहे नीतः । स्नानमज्जनभोजनभक्त्यादिकं कृत्वा विलेपनतिलकतांबूलादिकं दत्त्वा पृष्टं—‘भोः मत्पुत्र्य कं व्यापारं करोषि ?’ । ततो धनमित्रेणोक्तं—‘येन लाभो भविष्यति तं व्यापारं करिष्ये’ । पुनः परीक्षकेणोक्तं—‘त्वत्पार्श्वे कियत्प्रमाणं द्रव्यमस्ति ?’ तेनोक्तं—‘मत्पार्श्वे सपादकोटिमूल्यानि त्रीणि रत्नानि सन्ति, देशेनाश्रयतः कोटयः सन्ति । तेन द्रव्येण व्यापारं करिष्ये’ । पुनरपि रत्नपरीक्षकेणोक्तं—‘वरं, परं मदीयां बुद्धिं कुरु’ । धनमित्रेणोदितं—‘कथ्यतां’ । सोऽब्रूत्—‘त्वं त्वदीयानि रत्नानि मम कीचकं देहि । तव कीचकं यथोक्तं दास्यामि । तव लाभो भविष्यति । यदा तव कार्यं भावि तदा तान्येव रत्नानि ग्राह्याणि’ । तेन आमिति कथयित्वा त्रीण्यपि रत्नानि तस्य दत्तानि । प्रतिदिनं तस्य यथोक्तं कीचकं ददाति । स तु प्रतिदिनं गृह्णन् सुखी जातः । स्वेच्छया पुरमध्ये याति क्रीडति भुंक्ते च । यतः—

भस्माशस्य करंडपीडिततनोग्लानेन्द्रियस्य क्षुधा

कृत्वास्तुर्विवरं स्वयं निपतितो नक्तं सुखे भोगिनः ।

तृप्तस्तत्पिशितेन सत्वरमसौ तेनैव यातः पथा
 स्वस्थस्तिष्ठतु देवमेव शरणं वृद्धो क्षये कारणम् ॥ १ ॥
 यद्वात्रा निजभालपट्टलिखितं स्तोकं महद्वा धनं
 तत्प्राप्नोति मरुस्थलेऽपि नितरां मेरौ च नातोऽधिकं ।
 तद्धीरो भव चित्तवृत्तिकृपणां वृत्तिं वृथा मा कृथाः
 कूपे पश्य पयोनिधावपि घटो गृह्णाति तुल्यं जलम् ॥ २ ॥

म धनमित्रस्तत्र गुणेन स्थितो यथेच्छं सुखं भुनक्ति ।

अथ धनपालस्वृत्तीयो वन्धुभोजनानन्तरं प्रमादात्प्रसुप्तः । निद्रां कृत्वा संध्यासमये पुरमध्ये प्रविष्टः । तत्र पुरप्रतोल्यां पण्यांगना
 पश्यते दृष्टाः । तत्रैका पण्यांगना प्रचुरनटविट्पुल्यमहिता दृष्टा । एरुन्तु तस्याः करं गृह्णाति एकस्तां तांचूलवीटकं दधाति । एकस्तु
 द्वाभ्यां हरोति कारयति च । तदंशेन पिट्टनरेणोक्तं—‘भो वंदंशिरु पुरुष किं विलोकयसि ? इदमेव मनुष्यभवफलं गृहाण’ । सोऽपि
 धनपालस्य गृहे गतः । तत्र विविधं नाट्यं पश्यति । गीतगानं शृणोति । धनपालो रजन्यां तत्रैव स्थितः । तथा हास्यभावादिकैराव-
 न्तिगानया गत भोगान् भुनक्ति । सा स्नेहवचसा तं पृच्छति—‘स्वामिन् केन कार्येणात्र यूयं समागताः ?’ स विस्मितो वदति—
 ‘स्वारागर्थं’ । पुनस्तयोक्तं—‘स्वामिन् तत्प्राग्ं द्रव्यं कियत्प्रमाणमस्ति ?’ । तेनोक्तं—प्रत्येकं सपादकोटिमूल्यानि त्रीणि रत्ना-

नि गन्ति । तयोक्तं—‘मम दर्शयतु ’ । तेन दर्शितानि । सा सहर्षा जाता । सा तानि रत्नानि गृहीत्वा मुखं चुंबति हृदये समा-
 लिगति । ततः साऽनृह—“ स्वामिन् मद्गृहे स्थापयामि । कार्ये उत्पन्ने गृहीतव्यानि । स्वामिन्निदं गृहं तवैव । अहमपि त्वदीया ।
 इदं परिरुतदिकं सर्वं त्वदायत्तं । अत्रैव तिष्ठतु । नवं वयः सफलं करोतु । नाटकं विलोकयतु । गीतगानादिकं शृणोतु । कामभो-
 गान् भुनक्तु । पुनरपीदं मनुष्यजन्म क्व ? । इदमेव मनुष्यजन्मफ ” । इति तस्या वचनैः स मोहं प्राप्तस्तत्रैव स्थितस्तथा सह पञ्च-
 विधान् वैषयिकरामभोगान् नित्यमेव भुनक्ति । आभरणानि वस्त्रादीनि च तस्याः पूर्यति । अल्पेनापि कालेन सर्वमपि रत्नद्रव्यं
 तेन व्ययितं । ततः स तथा गृहान्निष्कासितः । पुरमध्ये चलितः । विट्पुरुषः संमुखो मिलितः । तस्याग्रे कथितं—‘मुपितोऽहं वे-
 श्याया ’ । विटनरेणोक्तं—‘ त्वदीयं कार्यं करोमि चेद्दस्त्राणि त्वदीयानि मम ददासि ’ । तेन तत्सर्वं प्रतिपन्नं । पुनर्विटेनोक्तं—‘पूर्वं
 वस्त्राणि देहि’ । तेनाभ्यराणि दधानि । विटनरेण समं पुनस्तस्याः पणांगनाया गृहे जगाम । विटेन तस्या उक्तं—‘त्वया कथमयं
 मिप्रतारितः ? किं गृहीतं ? ’ । तयोक्तं—‘लेखकं विलोकयतु एतदत्तं एतच्च विलसितं एकोऽपि द्रम्मको न वर्धितः ’ इत्युक्त्वा पुन-
 रपि गृहाच्चिर्नासितः । नगरमध्ये व्यग्रचितः शून्यो वस्त्ररहितो दक्षिणरूप एकाकी निराशो जातः सर्वत्र भ्रमति । भोजनसमयो जातः
 परं किं भक्ष्यतं । यतः—

अन्नं नास्त्युदकं नास्ति नास्ति मुद्गगुग्धरी । शाकं न लवणं नापि तन्नास्ति यच्च भुज्यते ॥१॥

किमपि भक्ष्यं नास्ति । इतस्ततो भ्रमति तदा कुत्रापि भारवाहका शुञ्चन्ति । तैस्तथाविधो दृष्टः । पृष्टं च—‘त्वं कुत्रत्यः ?
 उतः म्यानात्ममागतः ? ’ । धनपालेनोक्तं—‘ मया प्रमादवशाद्रत्नानि निर्गमितानि’ इत्युक्त्वा यथास्थितं सर्वमचीकथत् । तैरुक्तं—

‘अपि किञ्चिद् भुस्तं न वा ?’ तेनोक्तं—‘कुतः किं भक्षयामि ?’ । तदा तैरुक्तं पया भोजितः । द्रमकचत् सोऽपि भारवाहकैः सह अम-
नि । गोऽपि धनपालो आरगाहको जातः दुःखेनोदरपूरणं करोति । यतः—

मानं मुञ्चति सेवतेऽन्त्यजजनं दीनं वचो भापते कृत्याकृत्यविवेकमाश्रयति नो नोऽपेक्षते सत्कृतिम् ।
भंडत्वं विदधाति नर्तनकलाभ्यासः समभ्यस्यते दुष्पूरोदरपूरणव्यतिकरे किं किं न कुर्याज्जनः ॥ १ ॥
खल्लाटो दिवसेश्वरस्य किरणैः संतापितो मस्तके वाञ्छन् देशमनात्पं विधिवंशाद्विल्वस्य मूलं गतः ।
तत्राप्यस्य महाफलेन पतता भग्नं सशब्दं शिरः प्रायो गच्छति यत्र भाग्यरहितस्तत्रैव यान्त्यापदः ॥ २ ॥

ग नीरस्थाने तटाकं रूपां च धुंक्ते । आपणे स्वपिति । इत्थं स महादुःखी जातः । स मनसि चिन्तयति—“ एतत्प्रमादफलं ।
ममा ज्येष्ठवन्धुर्धनं देवः क्रयाणकशकटानि भृतानि वहूनि प्रेषयति । धनदेवस्य कीर्तिः सर्वत्र प्रसृता” । एवं तेषां त्रयाणां बन्धूनां तत्र
द्रादण्यं यथा गताः ।

इत्थं पित्रा तेषां त्रयाणामाकारणार्थं लेखः प्रेषितः । स लेखो ज्येष्ठवन्धोः करे प्राप्तः । लेखो वाञ्छितः । प्रमोदो जातः । तेन
धनं देवेन चिन्तितं—‘ अथ तत्र गमनं क्रियते । पितृपादा बन्धन्ते । पशुभयोर्भ्रात्रोः शुद्धिः कथं ज्ञास्यते ? ’ इति विचिन्त्य पुरमध्ये
गमत्र पिलोरुत्तम्, परं तयोः शुद्धिर्न जाता । तदा तेन चिन्तितं—‘सर्वेषां महाजनानां भोजनं कारयामि, तदा तयोः शुद्धिर्जास्यते’ ।
इति रिश्टय नानाविधपफान्नादिगर्वमामग्री कारिता । ततः प्रथमदिवसे नृपं मकरांजलीकमहितं निमंत्र्य तान् भक्षितपूर्वकं भोज-

यित्वा वस्त्राभरणादिकं दत्त्वा स्वालये विसर्जयामास । तेषां मध्ये बान्धवौ न दृष्टौ । द्वितीयदिने इभ्यान् सकलान्निमंत्र्य भोजयित्वा विसर्जयति । तेषां मध्येऽपि स्वकीयौ बान्धवौ न दृष्टौ । तृतीयदिने सर्वान् वस्त्रग्रहान् निमंत्र्य भोजयति । तेषां मध्येऽपि सहोदरौ न पश्यति । चतुर्थदिने रत्नपरीक्षकान्निमंत्र्य भोजयति । तेषां मध्ये धनमित्रसहोदरोऽग्रेसरः सालंकारः प्राप्तः । तस्य स्नेहपूर्वकं सोत्कं ठमालिगनपूर्वकं मिलितः । तमाकार्यं लेखः प्रदत्तः । तं लेखं वाचयित्वा स संतुष्टः कथयति—‘पितुलखः प्रमाणं । तत्र गम्यते । पितृपादा नमस्क्रियन्ते’ । ततः सर्वान् भक्तिपूर्वं भोजयित्वा विसर्जयति । एकान्ते मिलितौ तौ भ्रातरावन्योऽन्यं कुशलोदन्तं पृच्छतः । स्नेहालापं कुरुतः । अन्योऽन्यं धनपालस्योदन्तं पृच्छतः । कोऽपि धनपालस्य शुद्धिं नो वेत्ति । इति वार्ता कृत्वा स्वकीयकार्यपरायणौ संजातौ । पञ्चमे दिने भारवाहकाः सर्वेऽप्यामंत्रिता भोजिताश्च । तेषां मध्ये दुःखितो दरिद्ररूपो धनपालबान्धवः कृशशरीरो दृष्टः । स समालिगनपूर्वकं पृष्टः—‘त्वं कथमीदृशो दृश्यसे ? तव लक्ष्मीः क्व गता ?’ । ततस्तेनोक्तं—‘मया प्रमादवशाद्देश्यालये लक्ष्मीर्भुक्ता । मदीयानि रत्नानि वेदयया गृहीतानि । तेनैव कारणेनाहं दुःखी जातः’ । तदा ज्येष्ठबन्धुना धनदेवेनोक्तं—‘बान्धव नृणु । शास्त्रेऽपि प्रमादो निवारितोऽस्ति । यतः—

प्रमादः परमद्वेषी प्रमादः परमो रियुः । प्रमादो मुक्तिपूर्दस्युः प्रमादो नरकायनम् ॥ १ ॥

ततस्तस्यापि पितृग्रहितलेखं समर्पयति । स लेखं वाचयित्वा निःश्वासं मुक्त्वा वदति स्म—‘अहमशंबलः कथमागां ?’ । तदा धनदेवेने प्रोक्तं—‘त्वस्तिमागच्छ । शंभलमहं दास्ये’ । इत्युक्त्वा स्वकार्ये लग्नः । ततो धनमित्रः परीक्षकगृहे गतः । तत्र स्वप्रयाणवार्ता कथयित्वा रत्नानि त्रीण्यपि मार्गयति । ततस्तेन परीक्षकेण लेखकं कृत्वा कथितं ‘एतद् भुक्तं । एतद् गृहीतं । एतद्दत्तं ।

एतद्वर्धितं । तद् गृह्णातु । एतानि युष्मद्रत्नान्येव ' । तत्सर्वं समर्प्य न लेयं न देयं करोति । तत्सर्वं गृहीत्वा निविडग्रन्थि बद्ध्वा ज्येष्ठन्युपाश्वे समेतः । तृतीयोऽपि समागतः । त्रयोऽप्युत्सुकाः सामग्री कारयित्वा सञ्जा बभूवुः । शकटानि क्रयाणकैर्गणिमधरिमादिभिर्वस्तुभिर्भांडैश्च भृतानि । त्रिनयपरो धनदेवः सर्वेषामिभ्याना जनाना च शिक्षां मार्गयित्वा भृत्यपरिजनशकटादिभिः परिवृतश्च लितः । अविच्छिन्नप्रयाणीः कुशलैः स्वगृहे चन्द्रसहितः समेतः । त्रयोऽप्यंगजाः पितृपादे भक्त्या पेतुः । भोजनान्तरमेरुन्ते तान् जनरुः पृच्छति --- 'किं कृतं ? किं प्राप्तं ? किं समुपाजितं ? तत्कथयन्तु' । ततो वृद्धेन धनदेवेनोक्तं--- 'तात तानि त्रीण्यपि रत्नानि गृह्णातु । एतं लाभं गृह्णातु । एष व्यापारो मया कृतः ' । इत्युक्त्वा पितुस्तानि रत्नानि समर्पितानि, लाभोऽप्यर्पितः । ततो द्वितीयोऽग्ररु--- 'तात तान्येतानि रत्नानि गृह्णातु । व्यजेन द्रव्यं समागतं तन्मया शुक्तं, एतत्परिमाणं च वर्धितं ' । इत्युदित्वा पितु रत्नान्यपि समर्प्योक्तं--- ' पुनरपि व्यापारोऽत्रैव कार्यः ' । ततस्तृतीयेनोक्तं--- 'तात तान्येव रत्नानि तत्रैव प्रमादवशाद् शुक्तानि, तस्मान्निर्धनो जातः । भारवाहककृत्यं मया कृतं । ममापराधः क्षम्यता ' । ततः कित्रा तानि सुतवाक्यानि श्रुत्वा मनसि निचार्य ज्येष्ठस्य स्वजनसमक्षं भाडागारं सर्वमपि समर्प्य गृहाधीशं कृत्वा मर्षेणा कथितं--- ' एतस्याज्ञा केनापि नोल्बधनीया ' । द्वितीयपुत्रस्य यस्तुव्यापारक्रयाणरूनि समर्प्योक्तं--- ' त्वया व्यापारः कार्यः । वृद्धाज्ञया कार्याणि कार्याणि ' । ततस्तृतीयस्य स्वडनं पेषणं रन्धनं परिवेषणं च ममर्पितं । स प्रमादात् पूर्वकर्मवशाच्च दुःखी जातः ।

अत्र जिनयरूपनयो दर्शितः । सिद्धान्तेऽप्युक्तं---

उत्तणओ णायवो सिद्धांते जिणवरेहिं जो भणिओ । तं निसुणह भो भव्वा एगगमणाय पच्चक्खं ॥१॥

जो सिद्धी सो य गुरू पुत्ता तिन्नि वि कमेण नायव्वा । सब्वविरइदेसविरइअविरओ तईओ नेओ ॥ २ ॥
 दंसणनाणचरितं तिन्नि वि रयणाइ मूलनीवी य । वावारत्थे चालिया पत्ता नयरम्मि मणुअभवे ॥ ३ ॥
 जो न कुणेइ पमायं बुद्धेइ नाणदंसणचरितं । सब्वविरई य जीवो लाहो देवगईभवे ॥ ४ ॥
 वीओ अ अप्पमाओ किच्चा वावाररखिओ नीवी । सो पावइ मणुअभवं भोगं भुंजेइ जह इत्थं ॥ ५ ॥
 तइओ बहुप्पमाओ निद्दविकहाइएण संकलिओ । हारेअ मूलनीवीं पावेइ रोखं नरयं ॥ ६ ॥
 मज्जविसयकसायानिद्दविकहाइ पंचहा भणिआ । एए पंच प्पमाया जीवं पाडंति संसारे ॥ ७ ॥

तस्मान्मनुष्यभवं प्राप्य धर्मे प्रमादस्त्याज्यः । पुनरपि श्रूयताम्—“ महारंभियाए महापरिगहाए कुणिमाहारेण पंचिदियव-
 हेणं जीमा नरयं गच्छन्ति । जे लोए निस्तीला निव्वया निग्गुणा निमेरा निप्पच्चक्खाणपोसहोववासा ते कालमासे कालं किच्चा
 अहे मत्तमाए पुढवीए अपइट्ठाणे णेरइयावासे णेरइयत्ताए उववज्जति ” । व्याख्या—महारंभाए इत्यादि । महारभाः पञ्चदश-
 कर्मादानरूपास्त्याज्याः । तथाहि—

अंगारवनशकटभाटकस्फोटजीविका । दन्तलाक्षारसकेशविपवाणिज्यकानि च ॥ १ ॥
 यंत्रपीडानिलांछनमसतीपोषणं तथा । दधदानं सरःशोष इति पञ्चदश त्यजेत् ॥ २ ॥

नत्र प्रथममंगारकर्म यथा—

अंगारआप्द्रकरणं कुंभायःस्वर्णकारिता । ठठारश्चेष्टिकापाकावृत्तिह्यंगारजीविका ॥ १ ॥

अंगारकर्म नमंगारकरणं आप्द्रकरणं इष्टिकापाकादिपाकः कुंभकारायस्कारस्वर्णकाराः चूर्णकारा इष्टिकापाचकास्तेषां वृत्तिरंगारजीविका तत्कर्म अंगारकर्मैति १ ।

छिन्नाच्छिन्नवनपत्रप्रसूनफलविक्रयः । कणानां दलनं चैषा वृत्तिश्च वनजीविका ॥ २ ॥

छिन्नाच्छिन्नवनपत्रपुष्परुन्दमूलफलवृणकाष्ठकंचांशद्विंशत्यो वनकच्छादिकरणं कणानां दलनं चैभिः कर्मभिर्यदाजीविका क्रियते तदनरमं २ ।

शकटानां तदंगानां घटनं खेटनं तथा । विक्रयश्चेति शकटाजीविका परिकीर्तिता ॥ ३ ॥

शकटानां शकटांगानां च घटनखेटनविक्रयास्तैर्यजीवनं तच्छकटकर्म ३ ।

शकटोक्षुल्लालायोप्द्रखराश्वतरवाजिनाम् । भास्य वाहनाद् वृत्तेर्भवेद्भ्राटकजीविका ॥ ४ ॥

शकटपुष्पभक्तमहिषखरवेमराश्वार्धेर्भाटकग्रहणेन भासाहनं तद्भ्राटककर्म ४ ।

सरःकृपादिखननं शिलाकुट्टनकर्मभिः । पृथिव्यारंभसंभूतैर्जीवनं स्फोटजीविका ॥ ५ ॥

कर्म ५ । एतानि पञ्च कर्माणि त्याज्यानि ।

अथ पञ्च वाणिज्यकर्माण्याह—

दन्तकेशनखास्थित्वकूरोमग्रहणमाकरे । त्रसांगस्य वाणिज्यार्थं दन्तवाणिज्यमुच्यते ॥ ६ ॥

तत्राकरे दन्तदन्तघूकव्याघ्रादिनखहंसादिरोममृगादिचर्मचामरशंखशृंगशुक्तिकर्पटकस्तूरीहिंसकादित्रसांगग्रहणं दन्तवाणिज्यं । एमिर्व्यापारैर्यजीवनं तदन्तवाणिज्यमुच्यते ६ ।

लाक्षामनःशीलनीलीधातकीटकणादिनः । विक्रयः पापसदनं लाक्षावाणिज्यमुच्यते ॥ ७ ॥

लाक्षाधातकीनीलीमनःशीलहरितालवज्रलेपतुवरिकापटवासटकणसायुकक्षारादिविक्रयो लाक्षावाणिज्यमुच्यते ७ ।

नवनीतवसाक्षौद्रमद्यप्रभृतिविक्रयः । द्विपाच्चतुष्पाद्विक्रयो वाणिज्यं रसकेशयोः ॥ ८ ॥

मधुमधमांसप्रक्षणवसातैलदधिदुग्धघृतादिविक्रयो रसवाणिज्यमुच्यते ८ । तथा दासादिनृणां अश्वगोतिरथां च विक्रयः केश-वाणिज्यमुच्यते ९ ।

विपाख्रहलयंत्रायोहरितालादिवस्तुनः । विक्रयो जीवितघ्नस्य विपवाणिज्यमुच्यते ॥ ९ ॥

विपनागफीणवत्सनागसोमलशस्त्रकुशीकुदालादिलोहहलादिविक्रयो विपवाणिज्यमुच्यते १० । एतानि पञ्च वाणिज्यकर्माणि मुश्रावसो वंजयेत् इति ।

तिलेद्युसर्पपिंडफल्यंत्रादिपीडनम् । दलतैलस्य विकृतिर्यंत्रपीडा प्रकीर्तिता ॥ १० ॥

तिलेद्युसर्पपिंडफलानि तेषां पीलनं दलतैलविधानं जलयंत्रवाहनादिकं यंत्रपीडनकर्म घट्टादिकर्माणि ११ ।

नासावेधोऽङ्गनमुष्कच्छेदनं पृष्ठिगालनम् । गोकर्णकंबलच्छेदो निर्लाङ्घनमुदीरितम् ॥ ११ ॥

गमादिपशूनां कर्णकंबलमृगपुच्छच्छेदनासावेधाङ्गनकर्णस्फोटनयंत्रवाहादिकं उपपृष्ठिगालनादिकं निर्लाङ्घनं कर्म नरक-
दुःखदायकं वर्जनीयमेवेति ॥ १२ ॥

शारिकाशुकमार्जारश्चकुर्कुटकलापिनाम् । पोपं दासस्य त्रितार्थमसतीपोषणं विदुः ॥ १२ ॥

शारिकशुकमार्जारकुर्कुटकुर्कुटमर्कटमयूरकुरंगशूकरादेः पोपोऽमतीपोषः । केचन हि दासीपोषणं कुर्वन्ति । तत्संबन्धि
माटकं गृहन्ति गोष्ठदेशे १३ ।

व्यसनात् पुण्यबुद्ध्या वा दवदानं भवेद् द्विधा । सरःशोषः सरस्यंबुहदादेरंबुसंप्लवः ॥ १३ ॥

गहनदाहे सति निह्लादयः सुखेन चरन्ति । जीर्णवृणदाहे वा नववृणांकुरोद्भेदाद् गवादयश्चरन्ति । यद्वा दग्धे क्षेत्रे सस्य-
बन्धुः स्यात् इत्यादिपुण्यबुद्ध्या कैतुकेनारण्येऽग्निप्रज्वालनं दवदानं । श्रूयते हि मरणकाले भिष्टादयो भणन्ति यथे-
त्येवमर्थं धर्माथं कापीया इति १४ । तथा मरोरद्रहतडागादिशोषः सारणीकर्पणेन धान्यादिवपनार्थं क्रियते म सरःशोषः ।
तत्रागादि इत्यनयोर्भेदः १५ । एतेषां पञ्चदशकूर्मादानानामाचरणेन बहुदोषापत्तिः ।

तत्रांगारकर्मण्यग्रेः सर्वतोमुखशस्त्रत्वात् पण्णां जीवनिकायानां विराधना स्यात् १ । वनकर्मणि वनस्पतेरतदाश्रितव्रसादेश्च विराधना २ । शरुभटककर्मणोर्भिराहकवृषभादेश्चैर्मर्गस्थपङ्कजीवानां च विराधना इति ३-४ । स्फोटककर्मणि कणदलनादौ वनस्पतेर्भूमिलननादौ पृथिव्या उभयत्र तद्गतव्रसादेश्च महाविराधना प्रवर्तते ५ । आकरे दन्तचामरकेशजित्रसाङ्गवाणिज्ये ग्राहकान् दृष्ट्वा लोभात् पुलिन्दादयस्तत्कालमेव हस्तिचमर्यादिवदेऽपि प्रवर्तन्ते ६ । लाक्षावाणिज्ये लाक्षाया बहुत्रमाकुलत्वात्प्रसस्य च रुधिरभ्रमकारित्वात् घानकीत्यक्पुष्पयोर्मद्याङ्गत्वात्कालस्य क्रुमिहेतुत्वात् गुलिकाया अनेकजन्तुपातघातादिना नाशयत्वान्मनःशीलहरितालत्रञ्जलेपानां च संपातिमवाहजन्तुघातकञ्चात् तुंचरिकायाः पृथ्वीत्वादिना पडवासस्य त्रसाकुलत्वात् टंकणक्षारसावृक्षारादेर्वाह्यजीवविनाशकत्वाच्च महानेत्र दोषः । लाक्षादेश्चदुष्टत्वं मनुस्मृतावप्युक्तं—

सद्यः पतति मांसेन लाक्षया लवणेन च । त्र्यहेण शुद्धी भवति ब्राह्मणः क्षीरविक्रयात् ॥ १ ॥

७ । रसवाणिज्ये मध्वादा जन्तुघातोद्भवत्वाद्देकजन्तुसंमूर्छनादिदोषः । दुग्धादौ संपातिमजन्तुविराधना । दिनद्वयातीते दधि जन्तुसंमूर्छनापि प्रागुक्तयुक्त्या ८ । केशवाणिज्ये द्विपदचतुष्पदानां नित्यं पारवश्यं वधवन्धश्रुत्पिपासादिपीडादोषः ९ । विपवाणिज्ये शृंगिरावत्पनागादेश्चैरितालमोलक्षारादेश्च विषशस्त्रादीनां च जीवितघ्नत्वं प्रतीतमेव । दृश्यन्ते हि जलार्द्रहरितालेन सहैव विपद्यमाना मक्षिकादयः । सोमलक्षारादिना भक्षितेन बालादयोऽपि म्रियन्ते । विषादिवाणिज्यं शास्त्रेऽपि निषिद्धमस्ति । यतः—

कन्याविक्रयिणश्चैव रसविक्रयिणस्तथा । विषविक्रयिणश्चैव नरा नरकगामिनः ॥ १ ॥

१० । यंपर्याडारुर्मणामेका संबंधः स्यात् । यतः—

खंडनी पेपणी तुल्ली जलकुंभः प्रमार्जनी । पञ्च सूना गृहस्थस्य बध्यन्ते जंतवो हि यत् ॥ १ ॥

तिलगंगादेग मद्रापातफेहुलं लोकिता अपि पर्णयन्ति । तथा—

दशसूनासमशैकी दशचक्रिसमो धर्जः । दशध्वजसमा वेद्या दशवेद्यासमो नृपः ॥ १ ॥

११ । तिलोत्तनकर्याणि गणाधोद्ग्राक्षिपक्षेत्रियकवर्धनादोपः १२ । दयदानेऽनेकविधजीवकोटिवधदोषः १३ । सरोवरादिशोपे शतरूप तथा तद्गतानौ मर्यादीनौ शतश्लाघितानौ च पण्णो जीयनिकायानो विनाशः स्यात् १४ । असतीपोपे दास्यादिक्रियमा-
पापहृतेः पापगुरिः स्यात् १५ । ततधैयंप्रकारणन्यान्यपि खररुर्माणि निखिंशजनोचितानि कोट्टपालनगुप्तिपालनसीमपालनादीनि
रुर्माणि पापहो पर्वयेत् । तथा—

पुपमान् दमग क्षेत्रं कुर पढ्य वाजिनम् । दाक्षिण्याविषये पापोपदेशोऽयं न कल्प्यते ॥ १ ॥

गंगलांगलशराभिमुशलोदूखलादिकम् । दाक्षिण्याविषये हिंस्रं नार्पयेत् करुणापरः ॥ २ ॥

क्राणालापीतनृत्यनाटकादिनिरीक्षणम् । कामशास्त्रोपसक्तस्य द्यूतमद्यादिसेवनम् ॥ ३ ॥

गजक्रीडादोलनादिविनोदो जन्तुयोधनम् । रिपोः सुतादिना वैरं भक्तस्त्रीदेशरादृक्था ॥ ४ ॥

१ यथा विष्णुसंहिता । २ ध्याज कालराज ।

रोगमार्गश्रमौ मुक्त्वा स्वापश्च सकलां निशाम् । एवमादि परिहरेत् प्रमादाचरणं सुधीः ॥ ५ ॥

एते योगशास्त्रोक्ताः श्लोकाः सुगमाः स्वयमेवाभ्यूह्याः । विवेकिना श्रावकेण जिनवचनानि विज्ञायैकाग्रमनसा परिपालनीयानि ।
'महापरिगहाए'चि महापरिग्रहो लोभमूलः । स लोभो नरकदुःखदायकः । लोभी कथमपि न सन्तोषमेति—

तृप्तो न पुत्रैः सगरः कुचिकर्णो न गोधनैः । न धान्यैस्तिलकश्रेष्ठी न नन्दः कनकोत्करैः ॥ १ ॥
लोभी तृप्यति नो धनैरपि धनैरिच्छन्नवं स्वं नवं, दर्पाद्यः पितृकल्पितानुजपदं किं वार्षभिर्नाच्छिदत् ।
अश्रान्तं सरितां शतैरपि भृतः किं वाऽम्बुधिः पूर्यते, किं वा शाम्यति काष्ठकोटिभिरपि ज्वालाकरालोऽनलः

महापरिग्रहे रतः सुभूमश्चक्रवर्ती पदखंडाधिपतिः राज्यं करोति । तेनान्यदा चिन्तितं—“ अन्ये चक्रवर्तिनः पदखंडाधिपत-
यः संजाताः । अहं तु द्वादशखंडाधिपो भवेयं ” । इति चिन्तयित्वा सबलवाहनधर्मरत्नयोगाच्छवणसमुद्रं त्रीतुं प्रविष्टः । तदा
तच्चर्मरत्नाधिष्ठातारः सहस्रदेवाः सन्ति, तैश्चिन्तितं—‘ इदं चर्मरत्नं जले तरति तदस्मत्प्रभावः ? किं वा चक्राधीशप्रभावः ? ’ इत्थं
संचिन्त्य सुराः सर्वेपि चर्मरत्नं संत्यज्य पृथक् स्थिताः । तदा लोभानुभावाच्चक्रवर्तिचर्मरत्नं ब्रुडितं । गजाश्वयोधादयः सर्वेपि
विपन्नाः । लोभाभिभूतश्चक्रवर्ती मृत्वा सप्तमनरेके नारकीभूत् । तत्सर्वं महारंभमहापरिग्रहफलं ज्ञात्वा विवेकिभिर्महारंभा महापरि-
ग्रहास्त्याज्याः । ‘ कुणिमाहारेणं ति ’ मांसादिभक्षणे नरकपातः । आदिशब्ददादमक्षयद्रव्याणामन्तकायिकानां च भक्षणं त्याज्यं ।
तत्रामक्षयद्रव्याणि द्वाविद्यतिः । तथा चाहुः—

पंचुवरि ५ चउ विगई ९ हिम १० विस ११ करगे अ १२ सव्वमही अ १३ ।
 रयणभोअणं चिय १४ बहुवीअ १५ अणंत १६ संधाणं १७ ॥ १ ॥
 घोलवडा १८ वायंगण १९ अमुणियनामाणि फुह्छफल्याणि २० ।
 तुच्छफलं २१ चलिअरसं २२ वज्जह दव्वाणि वावीसं ॥ २ ॥

व्याख्या—पञ्चोद्वरी ऽट्टिप्पलोदुंवरल्लथकाकोदुग्घरफलरूपा । सा मशकाकारस्रक्ष्मद्यहुजीवनिचित्त्याद्बर्जनीया । लौकिका
 अपि पेट्टः—एतानि न मक्ष्यन्त इति ५ । तथा चतस्रो निरुतयोऽभक्ष्याः मद्यमांसमधुनवनीतरूपाः, तद्वर्णनिकजीरसंमूर्च्छनात् ।
 तथा चाट्टः—

मज्जे महुंसि मंसंमि नवणीअस्मि चउत्थए । उप्पजंति चयंति य तव्वणो जंतु तत्थगा ॥ १ ॥
 परेऽपि—

मथे मांसे मधुनि च नवनीते तक्रतो वहिः । उत्पयन्ते विलीयन्ते सुसूक्ष्मा जन्तुराशयः ॥ १ ॥
 ससत्रामे च यत्पापमग्निना भस्मसात्कृते । तदेतज्जायते पापं मधुचिन्दुप्रभक्षणात् ॥ २ ॥

१ तद्व्यपणा तद्य जंतुणो इति या पाठः ।

मयं द्विधा काष्ठापिष्टभेदात् । मामं त्रिधा जलचरस्थलचरखचरभेदात् । मधु त्रिधा माक्षिकं कौत्रिकं आम्रं चेति । नवनीतं तुर्था गोमहिष्यजडकामंभवं एवं सर्वमीलने नव ९ । हिमं शुद्धासंख्येयाष्कायरूपत्वात् १० । विपं मंत्रोपहतवीर्यमप्युदरान्तर्वर्ति-
गंडोलकादिजीरघातहंतुत्वान्मरणममये महामोहोत्पादकत्वाच्च ११ । करका असंख्येयाष्कायरूपत्वात् । नन्वेवं जलमप्यसंख्येयजीव-
मयं तस्मात् पानीयमप्यभक्ष्यं । सत्यं, पानीयेन विना न निर्वाहः स्यात् । करकादीन् विना तु न कश्चिदनिर्वाहः, तंतस्त एव नि-
न्द्याः, न पुनः पानीयं । तदपि जलं श्रावकस्य प्रासुकमेवोचितं १२ । सर्वाऽपि मृत्तिका खटिकादिका त्याज्या, न च भक्षणीया ।
ते हि मृत्तिकादिभक्षणव्यमनवतीनामथलानां पांडुरोगदेहदौर्बल्याजीर्णश्वासक्षयरोगादयो महानर्था मरणान्ताः । सच्चित्तमृत्ति-
शरणे चामग्न्येयपृथिवीकायविराधना भवति । यतः—

अहामलकपमाणे पुढवीकाए हवंति जे जीवा । ते पारेवयभित्ता जंबुद्वीवे न मार्यंति ॥ १ ॥

एवं चेत्तर्हि लवणमप्यमंख्येयपृथिवीकायात्मकत्वात्प्राज्यं । सत्यं, किं तु सर्वथा तस्यागे गृहस्थस्य न निर्वाहः । सच्चितं तद्भो-
जने पुनस्त्यजन्ति । विवेकिनो हि भुञ्जाना लवणं चेद् गृह्णन्ति तदा प्रासुकमेव, न त्यजन्ति । प्रासुकत्वं च तस्याग्न्यादिद्रव्यलक्षण-
योगेन न भवति, न तन्न्यथा । पृथ्वीकायजीवानामंख्येयत्वेनात्यन्तदुर्लभत्वात् । तथा च श्रीपञ्चमाङ्गे एकोनविंशतितमे शतके वृत्ती-
योद्देशके निर्दिशेज्यमर्थः—“ वज्रमग्न्यां शिलायां स्वल्पपृथ्वीकायस्य यच्चलोष्टकैकविंशतिवारान् पेपणे सति केचन जीनाः सृष्टाः
केचन नेति ” । १३ । एतनीभोजनं यद्दृविष्यजीवमंपातंगममेवैहिकपारलौकिकानेकदोषदुष्टत्वात् । यदभिहितं—

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

मेहं पिपीलिआओ कुणांति वमणं च मच्छिआ कुणइ । जूआ जलोदरं जाउ (तू)कोलिओ कोढरोगं च ॥१॥
गालो सरस्स भंग कंटो लगइ गलस्मि दारुं च । तालुस्मि विंधइ अली वजणमज्झंमि भुंजंतो ॥ २ ॥

निशीघ्रचूर्णात्रपि—“ गिहकोकिलस्स अवयवसमिस्सेण सुनेण पोइ किल गिहकोईला समुच्छति ” । एवमन्नादेविपमिथसर्पा-

दिलालामलमृत्तरीर्यपातादिना मृत्याद्यपि । तथा—

मालिचिमहिअलंजामिणीसु रयणीपरासमंतेणं । तेवि लु(छ)लंति हु फुल्लं रयणीए भुजमाणं तु ॥ १ ॥
जीत्राणं कुंथुमाईण घायणंताण धोवणाईसु । एमाइ रयणीभोयणदोसे को साहिओ तरइ ॥ २ ॥
उल्लूककाकमार्जारैरुध्रसंवरशूकराः । अहिवृश्चिकगोधाश्च जायन्ते रात्रिभोजनात् ॥ ३ ॥

इत्यादि । परेऽपि पठन्ति—

मृते स्वजनमात्रेऽपि सूतकं जायते किल । अस्तं गते दिवानाथे भोजनं क्रियते कथं ॥ १ ॥
रक्तीभयन्ति तोयानि अन्नानि पिशितानि च । रात्रौ भोजनसक्तस्य यासे तन्मांसभक्षणम् ॥ २ ॥
अस्तं गते दिवानाथे आपो रुधिरमुच्यते । अन्नं मांससमं प्रोक्तं मार्कण्डेयमहर्षिणा ॥ ३ ॥

१ मालिच मर्दिभलजाभिणीसु इति पाठान्तरम् ।

नोदकमपि पातव्यं रात्रावत्र युधिष्ठिर । तपस्विना विशेषेण ग्रहिणा च विवेकिना ॥ ४ ॥

तथा च—

त्रयीतेजोमयो भानुरिति वेदाविदो विदुः । तत्करैः पूतमखिलं शुभं कर्म समाचरेत् ॥ १ ॥

नैवाहुतिर्न च स्नानं न श्राद्धं देवतार्चनम् । दानं वा विहितं रात्रौ भोजनं तु विशेषतः ॥ २ ॥

तस्माद्विवेकिना रात्रौ चतुर्विधोऽध्याहारः परिहार्यः । तदशक्तौ चाशनं स्वादिमं सर्वथा त्याज्यमेव । स्वादिमं पूगीफलाद्यपि दिवा सम्यक्शोधनादियतनैव ग्राह्यं । अन्यथा त्रसहसादयोऽपि दोषाः स्युः । मुख्यवृत्त्या च प्रातः सायं च रात्रिप्रत्यासन्नत्वादाद्ये द्वे घटिके भोजने त्यजेत् । यतः—

अहो मुखेऽवसाने च यो द्वे द्वे घटिके त्यजेत् । निशाभोजनदोषज्ञोऽश्नात्यसौ पुण्यभाजनम् ॥ १ ॥

अत्र एवागमे सर्वजघन्यं मत्याख्यानं मुहूर्तप्रमाणं नमस्कारसहितमुच्यते । कदाचित् तत्कार्यव्यग्रत्वादिना तथा न शक्नोति तदापि सूर्योदयास्तनिर्णयमपेक्षते एवातपदर्शनादिना । अन्यथा रात्रिभोजनदोषः । अन्धकारमग्नेऽपि व्रीडया प्रदीपाकरणादिना त्रसादिहिसानियमभंगमायामृषावादादयोऽधिकदोषा अपि स्युः । यतः—

न करोमि ति भणेतता तं चेव नित्सेवए पुणो पावं । पञ्चक्खमुसावाई माया नियडीपसंगो य ॥ १ ॥

पावं काऊण सयं अप्पाणं सुद्धमेव वाहरइ । दुगुणं करेइ पावं वीअं बालस्स मंदत्तं ॥ २ ॥

रात्रिभोजननियमाराधनविराधनयोर्मित्रत्रयदृष्टान्तः तद्यथा—देवपल्लीग्रासे श्रावकभद्रकमिथ्यादृष्टयत्नपः सुहृदो घणिलोऽभूवन् । ते चान्यदा जैनचार्यान्तिके जग्मुः । आचार्या अपि रात्रिभोजननियमदेशनां पारोभिरे । तच्छ्रुत्वा तै रात्रिभोजनवर्जनादिनियमथक्के । तत्र श्राद्धेन रात्रिभोजनकन्दमूलाद्यभक्ष्यनियमः श्राद्धकुलोद्भवतया सोत्साहतैव जगृहे । भद्रकेण बहु विमृश्य रात्रिभोजन एव नियमो गृहीतः । मिथ्यादृष्टिस्तु न प्रतियुद्धः, कदाग्रहग्रस्तत्वात् । यतः—

आग्रही वत निनीपति युक्तिं तत्र यत्र मतिरस्य निविष्टा ।

पक्षपातरहितस्य तु युक्तिर्यत्र तत्र मतिरेति निवेशम् ॥ १ ॥

तदनु श्रावकभद्रकयोः कुडुंबे अपि रात्रिभोजनादिनियमपरे अभूतां । गृहेशानुसारिणी हि गृहव्यवस्था । श्रावकश्च क्रमात्प्रमाद-
बहुलतया स्वनियमे शिथिलमतिर्जातः । स्वकार्यव्याकुलतया प्रातः सायं च त्याज्यषटीद्वयमध्येऽपि भुंक्ते, क्रमात् दूर्येऽस्तंगतेऽपि स-
म्यग्नियमाराधकभद्रकादिभिर्नोदितस्तु 'संप्रति दिवस एवास्ति, क्व रात्रिः ?' इत्यादि प्रत्याह । तदनुसारेण सकलं तत्कुडुंबमपि त-
थैव जातं । अहह गृहस्वामिनः प्रमादबहुलतायाः पापसंगष्टुद्धिः । अन्यदा भद्रकः किञ्चिन्तृपादिष्टकार्यव्यग्रतया प्राप्तर्मध्याह्ने-
प्यभुक्तः क्षयास्तमनवेलायां कथमपि भोक्तुं गृहमागतः । तावदुत्सरोभूत् । ततः सुहृदादिभिः भृशमभ्यार्थितोऽपि भद्रको
नाभुंक्त । यतः—

अप्पहियं कायव्वं जई सक्का परहिअं पि कायव्वं । अप्पहियपरहियाणं अप्पहिअं चव कायव्वं ॥ १ ॥

श्रावस्तु निःश्रुतया किञ्चिदन्धकारप्रसरेऽपि यथेच्छया बुभुजे । तदा च तन्मूर्ध्नि पतिता यूका तेनाहारान्तराहारिता । ततो-
 ज्मा जलोदरमहाव्याधिनाऽत्यन्तं वाधितो मृत्वा निग्राभोजननियमभंगत् क्रूरो मार्जारोऽजनि । ततश्च दुष्टेन शुना कदर्यमानो वि-
 पद्य नरकं नारक उदपद्यत । रजनीभोजनप्रगक्तो मिथ्यादृष्टिरपि कदाचित् किञ्चिद्विपमिश्राहारभुक्त्या शाटंशाटं शुटदंत्रनिविडपीडया
 मृत्वा मित्रनर्तव्यं मार्जारो नारकभाभूत् । भद्रकस्तु सम्यग्नियमाराधनाद् सौधर्मे महद्दिसुरोऽभूत् । श्राद्धजीवस्तु नरकादुद्भृत्य निःस्व-
 द्विजस्य तनुजोऽजनि श्रीपुञ्जनामा । मिथ्यात्विजीवश्च तल्लघुभ्राता श्रीधराभिधः ।

इतथोपयुक्तेन भद्रकदेवेन रहसि स्वस्वरूपज्ञानप्राग्भवकथनपूर्वं प्रतिबोध्य रात्रिभोजनाद्यभक्ष्यनियमं ग्राहितौ तौ तत्र
 निपालने दृढीकृतां च । यतः—

पापाद्विवारयति योजयते हिताय गुह्यं च गूहति गुणान् प्रकटीकरोति ।

आपहतं च न जहाति ददाति काले सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः ॥ १ ॥

पित्राद्यस्तु कदाग्रहनिग्रहाय सर्वथा भोजनं निषिद्धं । तयोर्लघनत्रयं जातं । तृतीयरात्राववहितभद्रकसुरेण तन्नियममहिम
 पृष्ट्वा तत्र धात्रीपतेरात्यन्तिकी जठरव्यथा त्रिक्रे । यथा यथा भिषग्ज्योतिषिकमात्रिकादयः किञ्चिदुपचेरुस्तथा तथा सा घृत-
 भिक्ता ज्वालयावर्धततमां । ततो मंत्र्यादिषु किंकृत्यमूढेषु हाहारवपरेषु पौरेषु सत्सु च दिवि दिव्या वागभूत्—“ भो भो यामि-
 नीभोजनविषवर्जनादिदृग्दधर्मपुञ्जश्रुहस्तस्पर्शनेनवास्य राक्षः पाटवं नान्यथा कथमपीति ” । ततः ‘ कोऽत्र पुरे श्रीपुञ्जः ? ’ इति

विमर्शपरेषु सचिवादिषु केनाप्युक्तं—“ निःस्वविप्रपुत्रः स्वनियमदाढ्याल्लिङ्घनत्रयेऽप्यधुभितः श्रीपुञ्जः शिशुरेकोऽस्ति । स एवायं संभवतीति ” । ततः संभावनामाश्लेषणाप्यत्र बहुमानेनाहृतः सचिवाद्यैः स श्रीपुञ्जः सपद्यागतः । आगत्य श्रीपुञ्जः सोत्साहमुच्चै-
 राह—“ यदि ममारोध्यमानयामिनीभोजनादिनियममाहात्म्यमस्ति तदानीमिदानीमेवास्य राज्ञः सर्वांगव्यथा सर्वथाऽप्युपशास्यतु” ।
 इत्युक्तिपूर्वमुर्वीशं स्वहस्तस्पर्शनेनैव झटिति षट्चक्रे । ततस्तुष्टेन राज्ञा श्रीपुञ्जाय पञ्चग्रामाधिपत्यं प्रादायि । तद्विनाच नृपाद्यस्त
 रिपत्राद्यैरन्यैरपि विभारोभोजनान्यपि त्यक्तानि । एवं जिनधर्म प्रभावयन् युक्तपञ्चग्रामसाम्राज्यः श्रीपुञ्जः श्रीधरेण सार्धं सौधमं
 प्राप्तः । त्रयोऽपि क्रमात्सिद्धाः । ॥ इति रात्रिभोजने भिन्नत्रयसंयन्धः ॥

बहुवीजं पंपोटकादिकं अभ्यन्तरपटादिरहितं केवलं बीजमयं । तच्च प्रतिबीजं जीवोपमर्दसंभवाद्बर्जनीयं । यच्चभ्यन्तरप-
 टादिसहितं बीजमयं दाडिमटिंडूरकादि तन्नाभक्ष्यतया व्यवहरन्ति १५ । अनन्तकायिकान्यनन्तजन्तुजातघातपातकहेतु-
 वात् । यतः—

नृभ्यो नैरयिकाः सुरास्तु निखिलाः पञ्चाक्षतिर्यगणो
 द्व्यक्षाद्या ज्वलनो यथोत्तरममी संख्यातिगा भांपिताः ।
 तेभ्यो भूजलवायवः समधिकाः प्रोक्ता यथानुक्रमं
 सर्वेभ्यः शिवगा अनन्तशुणितास्तेभ्योऽप्यनन्तांशगाः ॥ १ ॥

तानि च व्यव्यास्रे दर्शयिष्यन्ते १६ । संधानं निबुक्खिल्वकादीनामनेकजीवसंसक्तिनिमित्तत्वात् संधानस्य व्यवहारवृत्त्या दिनत्रयात् पत्तोऽभक्ष्यत्वमाचक्षते १७ । घोलवटकान्यामघोलमिश्रवटकानि । उपलक्षणत्वादागोरससंपृक्तद्विदलानि च । केवलिगम्यस्रस्रमजीवसंक्तिसंभवात् । द्विदललक्षणं लिख्यते—

जंमि उ पीलिज्जंते नेहो न हु होइ विंति तं विदलं । विदले वि हु उप्पन्ने नेहजुअं होइ नो विदलं ॥१॥

इति १८ । वृन्ताकानि निद्राबाहुल्यमदनोद्दीपनादिदोषोपपत्तत्वात् । उक्तं च—

यस्तु वृन्ताककालिगमूलकानां च भक्षकः । अन्तकाले स मूढात्मा न स्मरिष्यति मां प्रिये ॥ १ ॥

इति १९ । अज्ञातनामानि पुष्पाणि फलानि च । अज्ञानतो निषिद्धपुष्पफलेषु प्रवृत्तौ व्रतभंगसंभवाद्दिपपुष्पफलेषु तु प्रवृत्तौ जीवितस्यापि नाशना कचूलपल्लीपतिसार्थिकवत् २० । तुच्छफलं मधुकजंबूकफलादेः । उपलक्षणत्वाच्च तुच्छपुष्पं करीराणिशिशुमधुकादि । तुच्छपत्रं माद्यपि तंदुलीयकादेश्च, बहुजीवसंमिश्रत्वात् । यद्वा तुच्छफलमर्थनिष्पन्नं कोमलं च बलकमुद्गसिंगादिकं । तद्भक्षणे हि न तथाविधा तृप्तिः, विराधना च भूयसी स्यात् २१ । चलितरसं कुथितान्नं पशुपितद्विदलाभ्रपृषिकाद्यनेकजन्तुसंस्तकगम्यत्वात् परिहार्यत्वमस्तु । दिनद्रयातीते दधिनि जीवसंसक्तिः कथमवगम्यते ? तदुच्यते—शास्त्रमभाणात् । तथा चोक्तम्—

१ आण्डिद्युः मीमोद्गतशिशुजानिः

जइ सुग्गमासुमाई विदलं कच्चम्मि गोरस पडइ । ता तसजीवउप्पत्तिं भणंति दहिए विहु दिक्खवरि ॥१॥
 श्रूयते च धनपालपंडितप्रतिबोधनार्थं समागतेन तद्धन्युशोभनमुनिना दिनद्रयावीते दधिनि अलक्तकपुंमेन जीवदर्शने (कृतं)
 ततस्तत्रप्रतिबोधभवनं च २२ । इति द्वाविंशत्यभक्ष्याणि धर्जनीयानि ।

अथानन्तराधिकानि द्वाविंशन्मिमतानि तान्यपि त्याज्यानि । तेषां स्वरूपं चाहुः--

सव्वायकंदजाइ सूरणकदो अ १ वज्जकंदो अ २

अल्लहलिद्दा य ३ तथा अल्लं तह ४ अल्लकच्चूरो ५ ॥ १ ॥

सितावरी ६ विराली ७ कुंअरि ८ तह थोहरी ९ गलोईअ १० ।

लसण ११ वंसकरिद्धा १२ गज्जर १३ लूणोअ १४ तह लोढा १५ ॥ २ ॥

गिरिकणिण १६ किसलपत्ता १७ खरिंसूआ १८ थेग १९ अल्लमुत्थाय २० ।

तह लोणरुक्खछल्ली २१ खिल्लूहडो २२ अमयवल्ली य २३ ॥ ३ ॥

मूला २४ तह भूमिरुहा २५ तह विरुहा २६ ढक्खत्थुलो पढमो २७ ।

सूअरवल्लो अ २८ तथा पल्लंको २९ कोमलंबिलिया ३० ॥ ४ ॥

आलू ३१ तह पिंडालू ३२ हवंति एए अणंतनामेण ।
अन्नमणंतं नेयं लम्बवणजुत्तीइ समयओ ॥ ५ ॥

व्याख्या—सर्वे च कन्दजातिरनन्तकायिका । तत्र कांश्चित् कन्दान् व्याप्रियमाणत्वान्नामतो दर्शयति—सूरणकन्दोऽशौघ्नकन्द-
विशेषः १ । वन्नकन्दः २ । आर्द्रहस्त्रि ३ । आर्द्रकं शृंगवेरं ४ । आर्द्रकचूकः ५ । शतावरी ६ । विरालिके वल्लीभेदौ ७ । कुमारी
मांगलप्रणालाकारपत्रं ८ । थोहरी स्नुहीतरुः ९ । गहूची वल्लीविशेषः १० । लशुनं कन्दविशेषः ११ । वंशकरेलानि १२ । ग-
र्जरकानि १३ । लवणिका वनस्पतिविशेषः, येन दग्धेन सज्जिका नि पद्यते १४ । लोढकः पत्रिनीकन्दः १५ । गिरिकर्णिका
वल्लीविशेषः १६ । किसलयरूपाणि श्रौढपत्रादवर्गं वीजस्योच्छृणावस्थालक्षणानि सर्वाण्यपि १७ । खरिशुका १८ । श्रेगश्च
कन्दभेदः १९ । आर्द्रमुस्ता २० । लवणापरपर्यायस्य आमरनाम्नो वृक्षस्य च्छविः सुगु, न त्वन्येऽवयवाः २१ । खिल्लोहडो लोक-
प्रसिद्धः कन्दः २२ । अमृतवल्ली वल्लीविशेषः २६ । मूलकः प्रसिद्धः कन्दः, स त्याज्यः । यदुक्तम्—

लशुनं गृज्जनं चैव पलांडुः पिंडमूलकम् । मत्स्यं मांसं सुरा चैव मूलकस्तु ततोऽधिकः ॥ १ ॥
पुत्रमांसं वरं भुक्तं न तु मूलकभक्षणम् । भक्षणान्नरकं गच्छेद्भर्जनात् स्वर्गमाप्नुयात् ॥ २ ॥
मूलकेन समं चान्नं यस्तु भुंक्ते नराधमः । न विद्यते तस्य शुद्धिश्चान्द्रायणशतैरपि ॥ ३ ॥

इति २४ । भूमिरुहाणि च्छत्राकाराणि वर्षाकालभावीनि भूमिस्फोटकानीति प्रसिद्धानि २५ । विरुढान्यं कुरितानि द्विद-

लघान्यानि २६ । ढंकरास्तुलः शाकविशेषः । स च प्रथमोद्गत एवानन्तकायिकी न तु च्छिन्नप्ररूढः २७ । द्यकरवहः स एवानन्त-
 कायिकी न तु धान्यबहः २८ । पल्यकः शाकभेदः २९ । कोमलाम्लिका अवस्थाकिका चिचिणिका ३० । आलूकः ३१ । पिंडा-
 लुकौ ३२ कन्दभेदौ । न चैत एवानन्तकायाः, चतुर्दशलक्षा अनन्तकायिकाः । तेषां लक्षणान्युच्यन्ते—
 गूढसिरसंधिपव्वं समभंगमहीरुगं च छिन्नरुहं । साहारणं सरिरं तद्विवरीयं च पत्तेअं ॥ १ ॥

इत्यादिसिद्धान्तोक्तलक्षणयुक्ता अन्येपि ज्ञेया हेयाश्च ।

चतस्रो नरकद्वारः प्रथमं रात्रिभोजनम् । परस्त्रीगमनं चैव संधानानन्तकायिकाः ॥ १ ॥

अनन्तकायाद्यभक्ष्यं चाचितभूतमपि परिहार्यं । अथार्द्रकादेः स्वयं परेणाचितीकृतस्य ग्रहणे को दोषः ? उच्यते—निःशू-
 कतो लौल्यदृद्धयादिपरंपरया सचिततद्ग्रहणप्रसंगदृद्धयादिश्च (दोषः) । यथोक्तम्—

इक्ष्णेण कयमकजं करेइ तप्पच्चया पुणो अन्नो । सायावहुलपरंपर बुच्छेओ संजमतवाणं ॥ १ ॥

इति द्वात्रिंशदनन्तकायस्वरूपं ज्ञात्वा त्याज्यं । तथा आलस्यादिना घृततैलभाजनानामस्थगनं, मार्गे सति हरितकायाद्युपरि
 अशोधिताधनि वा गमनं, अनालोकितस्थाने हस्तक्षेपादि, सत्यपि स्थाने सचितोपरि स्थित्यादि वस्त्रादेर्वा मोचनं, पनककुंठ्या-
 धाक्रान्तभुव्यवस्त्रावणादिस्त्यजनं, अयतनया कपाटांगलादानादि, वृथा पत्रपुष्पादित्रोटनं, मृत्बटिकावर्णिकादिमर्दनं, बह्वशुद्धीपनं,
 गवादिघातदीनां शस्त्रव्यापारणं, निष्ठुरमर्मभाषणहास्यनिन्दाकरणादि । रात्रौ दिवाऽप्ययतनया वा स्नानकेशप्रथनखंडनरन्धनभूखनन-

मृदादिमर्दनलिपनवस्रधावनजलगलनादि च प्रमादाचरणं, श्लेष्मादीनां व्युत्सर्गं स्थगनाद्ययतनयाऽपि प्रमादाचरितं, मुहूर्तानन्तरं तत्र संमूर्च्छिमनुष्यासंमूर्च्छनतद्विराधनाया महान् दोषसंभवः । आह च श्रीपद्मवणाउपांगे—“कहण्णं भंते समुच्छिममणुस्सा उप्पज्जंति ? गोयमा अतो मणुस्मखित्ते पणयालीसाइजोअणसयसहस्सेसु अड्डाइजेसु पन्नरसकम्मभूमीसु छप्पन्नाइं अंतरदीवेसु गब्भ-
वकंतिअणुस्माणं चेव उचारसु वा पासवणेसु वा खेलेसु वा सिघाणेसु वा वंतेसु वा पित्तेसु वा सुक्केसु वा सोणिएसु वा सुकपु-
गलपरिमाडेसु वा गयजीवकलेवरेसु वा धीपुरिससंजोएसु वा नगरनिद्रमणेसु वा सब्वेसु चेव असुईठाणेसु समुच्छिममणुस्सा समु-
प्पज्जंति अंगुलअसंखिज्जभागमिच्चाए ओगाहणाए असन्नी मिच्छदिट्ठी अन्नाणी सब्वाहिं पज्जत्तीहिं अपज्जत्तगा अंतमुहुत्ता-
उआ चेव कालं पकरंति” । एवं संसारान्तभ्रमद्भिर्जीविवधाद्यनर्थः स्यात् तान्यप्यधिकरणानि वर्जनीयानि । यतः—

“न ग्राह्याणि न देयानि पञ्चद्रव्याणि पंडितैः । अग्निर्विषं च शस्त्रं च मद्यं मांसं च पञ्चमम् ॥१॥”

कथितं चान्यशास्त्रेषु—

“क्षेत्रं यत्रं प्रवहणवधूलागलं गोलुरंगं धेनुर्गत्रीद्रविणकरिणौ हर्म्यमन्यच्च चित्रम् ।

यत्सारंभं जनयति मनः कर्मवन्धश्च यस्मात् तादृग्दानं सुगतिमतिभिर्नैव देयं न लेयम् ॥१॥”

येन कृत्वाऽनर्थदंडः स्यात्तदपि वर्जनीयं । दुष्टजीवा जागरिताः ते चारंभं कुर्वन्ति । तथा च पानीयाहारिकाकण-
दलनकारिकास्त्रीकालककपुकाराथट्टिकचान्त्रिकरजकलोहकारमात्सिकशौनिकवागुरिकघातकचौरपारदारिकावस्कन्दकदायकादीनामपि परं-

परया कुव्यापाप्रवृत्तिरिति महाननर्थदंडः । अत एवोक्तं श्रीभगवत्यगे कौशांब्यां शतानीकस्य राज्ञो भगिन्या मृगावती-
 ननान्दुजयन्त्याः श्रीवीरपाश्वे प्रश्रसंवन्धे—“सुत्तं भंते ? साहू जागरियत्तं भंते ? अत्थेगइयाणं सुत्तं साहू अत्थेगइयाणं जाग-
 रियत्तं साहू । से केणट्टेणं भंते एवं बुच्चई ? जयंती ! जे इमे जीवा अहम्मिया अहम्मिडा अहम्माक्खाई अहम्मपलोई अहम्मपलज्जणा
 अहम्मसीलसमुदायारा अहम्मणेण चैव वित्ति कप्पेमाणा विहरंति एएसिणं जीवाणं सुत्तं साहू । एणं जीवा सुत्ता समाणा नो
 बहणं जीवाणं पाणाणं भूआणं सत्ताणं दुक्खणयाए जाव परिआवणाए वड्ढंति । एणं जीवा सुत्ता समाणा अप्पाणं
 वा परं वा तदुमयं वा नो बहूहिं अहम्मियाहिं संजोअंति । एएसिं जीवाणं सुत्तं साहू । जयंती ! जे इमे जीवा धम्मिआ
 धम्मणेण चैव वित्ति कप्पेमाणा विहरंति एएसिणं जीवाणं जागरियत्तं साहू । एणं जीवा जागरिआ समाणा पुव्वरत्तावरत्तकाल-
 समयंसि धम्मजागरिअं जागरइत्तारो भवंति । एएसिं जागरियत्तं साहू । एवं वलियत्तं दुब्बलियत्तं आलसियत्तं नेयव्वं” । इत्थं
 ज्ञात्वा प्रमादाचरणं त्याज्यं । येन कृतेन आरंभो वर्धते तदपि त्याज्यं । यथोदुखलेन मुशलं, हलेन फालः, धनुया शरः, शकटेन युगं
 नीत्तया लोष्टकः, कुठारेण दंडः, घरट्टिकायां पुटं द्वितीयपुटेनेत्यादि । इत्यादिपापोकरणानि परिहर्तव्यानि दुर्गतिदायकानि
 ज्ञातव्यानि । “पंचिदियवहेणं ति” एकेन्द्रियद्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियवधेन जीवा नरकं गच्छन्ति यथा कालसौकरिकः
 पञ्चशतवन्नुधातकारकः नरकं गतः । तथा च—

नास्त्यहिंसासमो धर्मो न संतोषसमं व्रतम् । न सत्यसदृशं शौचं शीलतुल्यं न मंडनम् ॥ १ ॥
 सत्यं शौचं तपः शौचं शौचमिन्द्रियनिग्रहः । सर्वभूतदया शौचं जलशौचं तु पञ्चमम् ॥ २ ॥

स्नानं मनोमलत्यागो दानं चाभयदक्षिणा । ज्ञानं तत्त्वार्थसंवाधो ध्यानं निर्विषयं मनः ॥ ३ ॥

गृहंऽपि यमतां नित्यमस्नानानां नृणां तपसा विनापि केवलं मनःशुद्ध्या शुद्धिर्भवति । उक्तं च—

मन एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः । यथैवालिंग्यते कान्ता तथैवालिंग्यते सुता ॥ १ ॥

प्रणिहन्ति क्षणार्धेन साम्यमालंब्य कर्म तत् । यन्न हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः ॥ २ ॥

धर्मस्य मूलं विनयविवेकौ । तौ विना न श्लाघा । शास्त्रेऽप्युक्तं—

विणओ सासणमूलं विणयाओ संजमे तवे । विणयाओ विप्पमुक्कस्य कओ धम्मो कओ तवो ॥ १ ॥

विणीओ आवहए सिरिं लहए विणीओ जसं च कित्तिं च । न कयाइं दुव्विणीओ सकज्जसिद्धिं समाणेइ ॥ २ ॥
यथाद्रिपु गुरुर्मरुग्रहेषु दिवसाधिपः । चिन्तामणिश्च रत्नेषु विवेकोऽपि गुणेष्विति ॥ ३ ॥

विवेकोऽपि गुणश्रेष्ठः । विवेकेन विना गुणा अपि निर्गुणा भवन्ति । यतः—

यं विना शोभते न श्री रूपं चक्षुर्विना यथा । विवेकदीपकालोकसप्रकाशीकृतेऽध्वनि ॥ १ ॥

चरन्तो न स्वलन्त्येव कलिच्यान्तेऽपि कोविदाः । विवेको गुरुत्वसर्वकृत्याकृत्यं प्रकाशयेत् ॥ २ ॥
सन्मित्रवदकृत्याच्च वारयेत् सुमतिं यथा ।

। अथ सुमतिदृष्टान्तः ।

श्रीपुरपुरे श्रीसेननृपो राज्य करोति । तस्य श्रीसखी भार्यास्ति । तस्य नृपस्य सोमाल्पः कुलक्रमायातोऽमात्योऽस्ति । तस्य सुतो नास्ति । पुत्राभावादत्यन्तदुःखी फापि रतिं न लेभे । अन्पदा तममात्यं प्रति नृपः प्रोवाच—“तवेयमनपत्यता मा बाढं बाधते । इयत्कालमावयोः सवन्धः क्रमागतोऽभूत् । अत एव मत्पुत्रस्यामात्यः को भविष्यति ? अन्यस्मिन्नमात्ये कीदृशो विश्वासो भवेत् । त्वं तु निश्चिन्त इव दृश्यसे ” । सोमः प्राह—“ स्वामिन् किं विधीयते ? यतः—

जीत्रितं सन्ततिर्द्रव्यं देवायत्तमिदं त्रयम् । अनया चिन्तया किं स्यात् किं परायत्तवस्तुनि ॥१॥

नृपो जजल्प-उपायो विधीयता । साहसं कृत्वा धैर्यमवलंब्य निजा कुलदेवतामाराधय ” । इति राज्ञापिति सदुपाये सोऽमात्यो देव्या भवनं गतः । शुचिर्भूत्वा तस्याः पुरो दर्भसस्तारके स्थित्वा इत्यवक्—“ हे मातः यदा मे पुत्रस्य प्रसादं करिष्यसि तदाऽहं भोजन करिष्यामि ” इत्यभिग्रहमग्रहीत् । तृतीयदिवसे सा देवी प्रत्यक्षं जाता इत्युवाच—“भद्र किं कष्टं करोपि ? तव पुत्रः सल्लक्षणधरो नास्ति । अधुना परदाररत्तश्रीरो द्यूतकारो भविष्यति । तस्मात् कियत्कालं प्रतीक्षस्व । त्वोत्तमं सुतं दास्ये” । तदा तेनोक्तं—“अहं राज्ञः पृच्छामि” इत्युक्त्वा स राज्ञे प्रष्टुं गतः । राज्ञो देव्याः कथितं श्रुत्वा—“देवी कथय, तादृशोऽप्यस्तु, परतु पुत्रमध्ये विनयविवेकौ भवेता ” । इति निशम्य देवीपाश्वे समागतः—“ भगवति तादृशोऽपि अवगुणी पुत्रोऽस्तु, त्वं देहि, परंतु पुत्रे विनयविवेकरुणौ देहि” । देव्या प्रोक्त—“एवमस्तु, तव पुत्रः परदाररत्तश्रीरो द्यूतकारश्च भविष्यति । पर विनयविवेकान् भविष्यति” ।

सोऽप्यमात्यो देवीं नमस्कृत्य स्वगृहं गन्तुमुद्यतः । अथ तस्य द्वितीया स्त्री पण्यनारी परिग्रहेऽस्ति । सापि देवीभवनगतममात्यं ज्ञात्वा तावद्दिनानि भूस्वापा मुक्तभोजना चाभूत् । तदेवीतोपस्वरूपं ज्ञात्वा चेटया बलादपि स्वगृहं समानीतः । सोऽप्यमात्यः तद्गृहे तत्रैव स्नातभुक्तो रात्राववात्सीत् । प्रभाते स्वगृहं गच्छन् विपणधीः समादधौ—“धिङ् मां, सुकुलजायामुपेक्ष्यात्रैव स्थितः । देव्याः प्रमादमासाद्य यदत्रैवावसम् । ततो मे कुक्षेत्रजपुत्रो भावी । परं भाव्यन्यथा न भवति । मम जातपुत्रस्य धिरू, पुत्रजन्मन्यपि स्पष्ट-मुत्सवो नो भावी । अथ किं करोमि ? भूयस्य यथातथा कथयामि ” । इति विमृश्य राजसौधमागच्छन् (राज्ञा) तादृशो वीक्ष्य प्रजल्पितः—“भो मंत्रिन् हर्षस्थाने कथं विपण इव दृश्यसे ? किं देव्या विप्रतारितोऽसि ? किं वा व्यलीकं संजातं ? ” । तदाऽमात्यो देव्यादेशं स्वदोषं च स्वं निन्दन् सर्वमारुढ्यातवान् । तदा नृप ऊचे—“खेदं मा कुरु, ईदृशे एव कुले तादृशा देवतादिष्टा अन्याय-कारिणो भवन्ति । तव या क्षतिः ? परं त्वं जायां स्वभवनभूमिगृहे सुगुप्तां स्थापय । पुत्रजन्मानन्तरं तां गुहान्निष्कासयेः ” । तेनापि तथैव कृतं । पूर्णसमये पुत्रोऽजनि । आशु नृपस्य निवेदितः । प्रच्छन्नक्रुतसंस्कारः (पुत्रः) क्रमेण व्यवर्धिष्ट । तमध्यापनयोग्यं ज्ञात्वा शास्त्रविचक्षणः पिता सुतमध्यापयितुमारभे । तस्य भूमीगृहस्थस्योपरितनफलकासनस्थः छात्राणां पुरो बाह्वे नीतिशास्त्रमध्यापयति । नृपात्रया निजांगुष्ठे दवरकं चद्दधा स्नानेऽर्पयति । “संदेहे सति दवरकोऽयं चालनीयः” इति संकेतपूर्वकं स्वसुतमध्यापयति । क्रमेण पुत्रः प्राज्ञो जातः । अन्यदा नीतिशास्त्रे श्लोक एकः समायातः । तथाहि—

दानं भोगो नाशस्तिस्त्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य । यो न ददाति न भुंक्ते तस्य तृतीया गतिर्भवति ॥१॥

तस्य व्याख्यानं निशम्य (पुत्रः) दवरकं चालयति । पुनस्तस्य पिता पूर्ववत् व्याख्यानयति । भूयोऽपि दवरके चालिते

रोपितोऽन्यान् छात्रान् विदुज्य युत्रं बहिः समाकृष्योक्तवान्—“समुद्रसमं शास्त्रं तरित्वा गोण्डोपमे श्लोकैऽस्मिन् सुगमार्थे किं भवान्भूदो जातः ?” । ततः सुतोऽप्याह—“आम तात्त भवद्भिर्विचस्य गतित्रयं वर्णितं, तपु मम न पूर्यते । विचस्य गतिद्वयी चास्ति, एका दानं द्वितीया नाश एव । यपु शुज्यते स एव नाशः । यत आह—

आयासशतलब्धस्य प्राणेभ्योऽपि गरीयसः । गतिरैकैव विचस्य दानमन्या विपत्तयः ॥ १ ॥

तच्च सर्वोत्तमं पात्रे देयं धर्माय दुःखिते । याचके कीर्तिधोषाय स्नेहपोषाय चन्द्रुषु ॥ २ ॥

भूतादौ विघ्ननाशाय वैरघाताय वैरिषु । औचित्येन नृणां दत्तं न दानं क्वापि निष्फलम् ॥ ३ ॥

भोगेन केवलं सौख्यमैहिकं कार्त्स्निकं भवेत् । लोकद्वयविनाशाय तस्य नाशस्तु निश्चितम् ॥ ४ ॥

तन्निशम्य विचारचतुरोऽमात्यो हृदि प्रमोदं वहन् महीभुजे तत्सर्वमाख्यातवान् । नृपोऽप्याह—“भो भद्र एतस्य हृदि विवेकरविरुद्धतः । अस्मौ तव मम च मनोरथं पूरयिष्यति । अहो एतस्य विचारागांभीर्यं, अहो चतुर्यं, अहो अद्भुता मतिः, उपाध्यायं शास्त्रं चातिक्रम्य यः प्रवर्तते । एतस्य ज्ञानं समुन्मीलितं । अथ तं छात्रं गजेन्द्रे समारोप्येहानय” । इत्यादिश्य नृपः स्वहस्तिनं परिचारं च प्रैषीत् । सोमोऽपि स्वगृहे गत्वा निजस्वजनानमेलयत् । अथ कारितंशृंगारं कृतकौतुकमंगलं हस्त्यारूढं महधर्ष्या नृपौकसि सुतं निन्ये । नृपोऽपि स्वस्योत्संगे निवेश्य तस्य सत्कारमकरोत् । तस्य सुमतिरित्यभिधानं कृतं । “अहो तव सर्वत्रैव गतिः । अहो त्वया भांडागारेऽन्तःपुरेऽपि सर्वत्रैव राज्यमध्येऽपि क्रीडायै गन्तव्यं” इति संमान्य विसर्जितवान् । राज्ञा सर्वत्रास्व-

लितगतिः स सर्वत्र क्रीडां कर्तुं श्रमति । मोऽन्यदा भांडागारे प्रविष्टः । तत्र नृपस्य मुक्ताफलहारं दृष्ट्वा देवतादिष्टदोषवशाच्चलचित्तः सन् तमप्रहीत् । तं संगोप्य मशंक्रमनास्तरेलेक्षणः प्रयातुमुद्यतः तावद्विवेकेन क्षणादाश्रितोऽचिन्तयत्—“धिह मां किमिदं विश्व-निन्दितं कर्म निर्ममे ? अहो चौर्यसमं पापं पृथिव्यामन्यन्नास्ति ” इति विचिन्त्य हारं स्थानके तत्रैव मुक्त्वा गृहमागतः । अथाप्यन्यदा राजमध्येऽस्वलितगत्या क्रीडया भ्रमन् राजपत्न्या कामरागेण सुरतेच्छयाऽऽभाषितः—“भोः सुमते समागच्छ, निर्व्यजनं स्थानमस्ति, मया सह विलासं कुरु ” । तच्छ्रुत्वा सुमतिः कुमतीभूय तत्र गन्तुं प्रवृत्तवान् । तावता विवेकेन बन्धुनेव वारितः—“अहो धिह मां, यतो राजप्रेयस्यां मातृकल्पायां यन्मे मनः सविकारं समजनि । परस्त्रीसंगिन इह भवे शिरश्छेदादिकं परभवे च नारकत्वं प्राप्नुवन्ति । स महान् स एव पंडितः, य आभ्यः कुटिलांगीभ्यो भ्रुजंगीसदृशीभ्यो दूरं व्रजति । मयाऽतः परं परनारीमहोदरं महाव्रतं पालनीयं ” । इति विचिन्त्य तस्याः पादयोर्नित्य स्वगृहेऽगमत् । एकदा कौतुकी द्यूतकाराणां समीपे कौतुकार्थं क्रीडार्थं च ममागतः । तेषां व्यसनं विलोकितं । तेषां स्वरूपमपि दृष्टं । एके परस्परं विवदन्ति, एके तु कलहायन्ते, एके तु द्रव्यं हासयन्ति, एके तु हसन्ति, एके तु चोरयन्ति । तादृशं तद् दृष्ट्वा चिन्तयति—“द्यूतव्यसनं धिगस्तु । यतः—

द्यूतं न किं त्यजत किं दहत स्वदेहं छागं च मूत्रयत किं वदने स्वकीये ।

तत्तादृशप्रियतमासहितो नलोऽपि जानीत रोर इव राज्यसुखान्निरस्तः ॥ १ ॥

इदं द्यूतव्यसनं मम नो मंजाघटीति” । इति विचिन्त्य स्वगृहे गतः । एकदा क्रीडां कुर्वन् राजसदसि गतः । नृपं नमोऽकरोत् । राज्ञोऽभिप्रेतं कृत्वा चुम्बितः । तदा तेन सुमतिनोक्तं—“स्वामिन् नीतिशास्त्रे उक्तमस्ति—कस्यापि विश्वाम्मो नो विधीयते, अहं अस्व-

लितगतिः कथं कृतोऽस्मि ? मयीदृशो विश्वासो नोचितः । नृपः प्रोवाच—“ वत्स त्वं देवतादत्तवरलब्धोऽस्मद्दशपुरोधः, त्वयि विश्वासः रुधं नो भवेत् ? त्वयि विषये देवतया विनयविवेकगुणौ मुक्तौ तौ तव साहाय्यकारिणौ । ” तदा तेन राज्ञोरे सर्वमपि स्वकीयं गुप्तं स्वरूपं प्रोक्तं । राजा प्रोवाच—“ वत्स त्वं सदोपोऽपि निर्दोष एवासि, विनयविवेकसहायात् । उक्तं च—

यस्य तस्य प्रसूतोऽत्र गुणवान् पूज्यते नरः । सुवंशोऽपि धनुर्दंडो निर्गुणः किं करिष्यति ॥ १ ॥

स नृपोक्तं निशम्य लज्जयाधोमुखः तस्थौ । तदा तस्य नृपेण राजकार्यप्राधान्यं दत्तं । स राजकार्यं कृत्वा क्रमात् सद्धर्ममासाद्य सुमतिः सुगतिं ययौ ॥

॥ इति सुमतिहृष्टांतः ॥

तत्माद्धर्मस्य मूलभूतौ विनयविवेकौ तावेव ग्राह्यौ । तावेव गुणौ सत्संगत्या भवतः । सत्संगतेः शास्त्रोक्तं फलं शृणु । सज्जनाः कीदृशाः ? यतः—

न द्रुते परद्रूपणं परगुणं वक्त्यल्पमप्यन्वहं संतोषं बहते परर्द्धिषु परावाधासु धत्ते शुचम् ।

स्वश्रद्धाधां न करोति नोज्झति नयं नौचित्यमुल्लंघयत्युक्तोऽप्यप्रियमक्षमां न रचयत्येतच्चरित्रं सताम् ॥ १ ॥

सज्जनसंगत्याः किं फलम् ?

हरति कुगतिं भिन्ते मोहं करोति विवेकितां वितरति रतिं सूते नीतिं तनोति विनीतताम् ।

प्रथयति यशो धत्ते धर्मं व्यपोहति दुर्मतिं जनयति नृणां किं नाभीष्टं गुणोत्तमसंगमः ॥ २ ॥

लब्धुं बुद्धिकलापमापदमपाकर्तुं विहर्तुं पथि प्राप्तुं कीर्तिमसाधुतां विधुवितुं धर्मं समासेवितुम् ।
रोधुं पापविपाकमाकलयितुं स्वर्गापवर्गाश्रियं चेत्त्वं चित्त समीहसे गुणवतां संगं तदंगीकुरु ॥३॥

सुमंगस्य माहात्म्याज्जीवः सौख्यमामोति । यतः

पश्य सत्संगमाहात्म्यं स्पर्शपापाणयोगतः । लोहं स्वर्णं भवेत्स्वर्णयोगात्काचो मणीयते ॥ १ ॥
विवेकाय भवत्येवाकुलजोऽपि सुसंगतः । कुलजातोऽपि दाहाय शंखो वह्निनिषेवणात् ॥ २ ॥
आस्तां सचेतसां संगत् सदसत् स्यात्तरोरपि । अशोकः शोकनाशाय कलये तु कलिद्रुमः ॥ ३ ॥

धर्मोऽपि जीवेन सत्संगत्या प्राप्यते । अत्र प्रभाकरनिदर्शनमुच्यते । तथाहि—

॥ अथ प्रभाकरदृष्टांतः ॥

अस्यैव भरतक्षेत्रे वीरपुरनगरे यजनयाजनाध्ययनाध्यापनदानप्रतिग्रहरूपद्वकर्मकर्मठो दिवाकरनामा विप्रो वसति । तस्यांगजः
प्रभाकरोऽस्ति । स निरंकुश इव सर्वत्र भ्रमति । स्वेच्छया रमते, घातुं धमति, घृतं कुरुते, स्वैरं यत्र तत्र क्रीडां कुरुते । पिता तं शिक्षयते
“ यत्न किं कुरुषे ? आत्मापि नात्मीयः ततः कोऽन्यो भविष्यति ? किं कुव्यसनानि सेवसे ? शास्त्राणि अवगाहस्व । काव्यरसामृतं
पिन । गुरुलाः शिक्षस्व । धर्मं कुरु । निजकुलं समुद्धर । यतः—

पकेनापि सुपुत्रेण विद्यायुक्तेन साधुना । कुलं पुरुपासिहेन चन्द्रेण गगनं यथा ॥ १ ॥

किं जातैर्वहुभिः पुत्रैः शोकसंतापकारकैः । वरसेकः कुलालंबी यत्र विश्रम्यते कुलम् ॥ २ ॥
एकेनापि सुदृक्षेण पुष्पितेन सुगन्धिना । आमोदितं वनं सर्वं सुपुत्रेण कुलं तथा ॥ ३ ॥
एकेन शुष्कदृक्षेण दह्यमानेन वह्निना । दह्यते तद्वनं सर्वं कुपुत्रेण कुलं तथा ॥ ४ ॥

किं च—

धनाशा धातुवादेन जीविताशा रसायनैः । गृहाशा पण्यनारीभिर्मतिभ्रंशास्त्रयो नृणाम् ॥ ५ ॥

इत्यादिशिक्षया शिक्षितोऽपि हसित्वा सुतस्तातमाह—“ आम तात पठितेन किं ? पठित्वा को दिवं गतः ? यतः—

बुभुक्षितैर्व्याकरणं न भुज्यते, पिपासितैः काव्यरसो न पीयते ।

न च्छन्दसा केनचिदुद्धृतं कुलं, हिरण्यमेवार्जय निष्फलाः कलाः ॥ १ ॥

किं च—

त्रिगुणमपि गुणद्वं रूचहीणं वि रम्मं, जडमपि मद्ममंतं मंदसत्तं पि सूरं ।

अकृलमपि कृलीनं तं पर्यंपति लोआ, नवकमलदलच्छी जं पलोए पलच्छी ॥ २ ॥

पिता मिलश्चेत्तस्य चिन्तयत्—“ अयं च मत्पुत्रो भूत्वा निर्गुणः कुलकलंरूपः कुशीकः । किं करोमि ?

क्य गच्छामि ? इत्युदासीनपुत्र्या जन्म निर्वाह्य पर्यन्ते पुत्रमाकार्येदमभाषत—“ वत्स यद्यपि तव मद्भाक्त्वेऽनास्था, तथाप्येकमसुं श्लोकं त्वं गृहाण । एतन्मे कथनं कुरु ” । तेनोक्तं—“ करिष्याम्यहमेवेति ” । पित्रा श्लोकः कथितः । तथाहि—

कृतज्ञस्वामिसंसर्गमुत्तमस्त्रीपरिग्रहम् । कुर्वन्मित्रमलोभं च नरो नैवावसीदति ॥ १ ॥

व्याख्या—यः प्रभुः कृतमुपकार जानाति, तस्य प्रभोः सेवा कार्या । कुलजा स्त्री भार्या कार्या । निर्लोभं मित्रं कार्यं । एभिस्त्रिभिः प्रकारैरनरो नावसीदति । इति ॥ १ ॥

एतच्छ्लोकं गृहीत्वा घृतस्थाने जगाम । तावन्मित्रेणागत्योक्तं—“ भोः प्रभाकर तव पिता विपन्नः । अथ मया किं कर्तव्यं ? ” इति श्रुत्वा प्रभाकरो मित्रमूचियान्—“ नाहं जाने किञ्चित्, यत्कृत्यं भवति तत्रयैव कार्यं ” । तत्तथा कृते श्लोके निवृत्ते पित्रादिष्टं श्लोकं निभाषयन् “ पित्रा यदादिष्टं तद्विपरीते किं स्यात् ? विलोकयामि ” इति संचिन्त्य परदेशं प्रतस्थिवान् । मार्गे व्रजन् सिंहाभियानं ग्रामपतिं श्रुत्वा कृतज्ञं तुच्छप्रकृतिं स्तब्धं तमाश्रयत् । तस्य सेवां चक्रे । तेन तस्यैका दासिका सदाधर्मा नीचा रूक्षाऽज्ञाना गृहे गृहिणी कृता । तथा तत्रैव वास्तव्यो निर्दक्षिणोऽर्थकलुब्धो लोभनन्दिनामा वणिक् मित्रं कृतः । तत्रैव स स्थितो राजसेवां चरत् । तेन स्वपराक्रमेण स्वनुद्ध्या च नृपस्य भांडागारो वर्द्धितः । तेन दास्या बहूनि वस्त्राणि आभरणानि च कारितानि । सा च बहु बहु संतोषिता । लोभनन्दी निःस्वोऽपि महर्द्धिः कृतः । अथ तस्य सिंहनृपस्य पुत्रादप्यधिको मयूरकोऽस्ति । स स्वकीयोत्संगे लालितः पालितः पोषितो भूपितृव्य । एकदा प्रभाकरस्य दास्या भार्याया गर्भानुभाषतो मयूराम्बिस्य दोहदो जज्ञे । तदा तेन

प्रभाकरेण ठक्कुरस्य मयूरकं यत्नात् संगोप्यान्यस्य मयूरस्यामिपेण दोहदः पूरितः । अथ भोजनवेलायां ठक्कुरस्तं मयूरमदृष्ट्वा मनुष्यान् प्रेष्य सर्वतो वीक्षयामास । मयूरः कुत्रापि न लब्धः । रात्रौ कथितं । तावता ठक्कुरो मृशमाकुलव्याकुलो जातः । स उच्चैः पटहोद्घोषाणां कारयामास—“ सिंहनृपस्य मयूरशुद्धि यः कोऽपि कथयति तस्मै दीनारशतं समर्पयामि ” । तच्छ्रुत्वा दास्या चिन्तित—“ अनेन वैदेशिकेन किं ? द्रव्यं गृह्णामि । ममान्यो भर्ता भविष्यति ” । इति विचिन्त्य सा पटहं स्पृष्ट्वा सिंहनृपान्तिकं गत्वाऽऽदत्—“ स्वामिन् यथातथं शृणु । यतः—

सत्यं मित्रैः प्रियं स्त्रीभिरलीकमधुरं द्विषा । अनुकूलं च सत्यं च वक्तव्यं स्वामिना सह ॥ १ ॥

स्वामिन् निशि मे मयूरामिपभक्षणे दोहदो जातः । प्रभाकरेण तं मयूर समानीय मयि वारयन्त्यामपि स व्यापादितः । तस्यामिपेण मम दोहदः पूरितः ” । तच्छ्रुत्वा सिंहो रुष्टः—“ किं महतां संगोद्विनष्टो जातोऽयं वा स्वभावात् ” । ततो राजा प्रभाकर निगृहीतुं स्वभटान् प्रैषीत् । सोऽपि मित्रपरीक्षार्थं लोभनन्दिमिश्रगृहेऽगमत् । कंभमानांग उवाच—“ भो मित्र मां रक्ष रक्ष ” । तदा लोभनन्दी तमप्राधीत्—“ भोः किं त्वया विनाशित ? ” स उवाच—“ कलत्रार्थे मया स्वामिबही विनाशितः ” । तच्छ्रुत्वा मित्राधमः प्राह—“ स्वामिद्रोहविधायिनः कः स्थानं ददाति ? प्रज्वलन्तं पूलकं स्वगृहे को निक्षिपेत् ? ” एवं वदतो लोभनन्दिनो गृहे यावत्प्रभाकरः प्रविवेश तावलोभनन्दिना पूषक्रे । तावता नृपभटा आगताः । तैः स बध्ना बहिर्नीतः । तस्य निग्रहाय ते उद्यताः । तावत्स दैन्यमभाषत्—“ मया भवतामुपकारः कृतः, मां रक्षत । किं च मां प्रभोस्रे नयत ” । इत्युक्ते तैस्तत्र नीतः सकरुणं जगौ—“ देव

त्वं मे पिता स्वामी, त्वमेव शरणं, एकं मदीयं व्यलीकं क्षमस्व” । तच्छ्रुत्वा भृकुटीभंगभीषणः सिंह उक्तवान्—‘ रे रे दुष्ट मदीयं मयूरमर्षय स्मर याऽभीष्टदेवता’ तदा मित्रकलत्राभ्यां विनाऽखिलो लोको व्याकुलो जातः । ततः स ऊचे—‘ मम पितुर्वचनस्यातिक्रमणेनेदं फलमभूत् ’ । पितुस्तं वचः पुनः पुनः स्मृत्वा यथास्थितं तं मयूरं ममर्ष्य सिंहनृपं पत्नीपतिमापृच्छ च प्रसन्नास्यस्ततोऽचलत् । न भिन्नेन बोधितोऽपि नास्थाद् । तेनोक्तं—‘प्रत्यक्षदृष्टदोषेषु कोऽवस्थितिं करोति ? । स ततो गच्छंश्चिन्तयामास—“ धिगमीपां दुष्ट-चेष्टितं । खलसंगतिः क्रिपाकष्टदृष्ट्यायेव दुःखदायिनी । एतेषां यन्मयोपकृतं तदग्निसात्कृतं । नृणां मृत्युरपि श्रेयान्, परं मूर्खदुष्टसंगतिर्न वरा । यतः—

पंडितोऽपि वरं शत्रुर्न मूर्खो हितकारकः । वानरेण हतो राजा विप्रचौरेण रक्षितः ॥ १ ॥

क्रि च—

शिरसा सुमनःसंगाद्धार्यन्ते तन्त्वोऽपि हि । तेऽपि पादेन मृद्यन्ते पटेऽपि मलसंगताः ॥ २ ॥

मयाऽधमानां स्वामिमित्रकलत्राणां परीक्षणं कृतं । इदानीं पितुर्वचः करिष्यामि ” । इति विचिन्त्य स क्रमेण गच्छन् सुन्दरपुरं नगरं प्रापत् । तत्र हेमरथो राजा राज्यं करोति । तस्य पुत्रो गुणसुन्दरः कुमारः । स पुरबाहे वाह्यालीं कृत्वा श्रान्तस्तरुच्छायायां भृत्यैः परिदुतः स्थितोऽस्ति । तदा स प्रभाकरः महमा तत्रैवागतः । प्रणामः कृतः । राजपुत्रेण तस्य सत्कारसन्मानादिकं दत्तं । स तत्रोपनिष्टः । गार्गगोष्ठी कृता । राजपुत्रस्तत्र भोजनं कृतवान् । प्रमाकरोऽपि भोजितः । परस्परंगलापमभ्युरालापः कृतः । यतः—

प्रसन्ना दृग् मनः शुद्ध लालता वाग् नत । शरः । सहस्रा॥यात्रय पूजा॥

कुमारस्तं प्रभाकरं पप्रच्छ-‘कुतः समागतः ? क्व यास्यसि ? क्व कार्यं ?’ प्रभाकरेणोक्तं-‘देशान्तरादागतः पृथिव्यां कौतुक-
विलोकनार्थं निर्गतोऽस्मि’ । ततो राजपुत्रेणोक्तं-‘महाभाग किं भ्रमसि ? मदन्तिके स्वस्थमनास्तिष्ठ’ । नृपसूनुनेत्युक्ते प्रभाकरस्तत्र
तस्या । पुरमध्ये तेन सार्धं स गतः परस्परं मित्रत्वं जातं । प्रभाकरश्चिन्तयति-“अस्याहो चाहुयं, अस्याहो मधुरं वचः, अस्याहो
नवयस्यौचित्यं, अस्याहो स्वच्छं ज्ञानं । यतः-

वाल्येऽपि मधुराः केपि द्राक्षावत् केऽपि चूतवत् । विपाके न कदापीन्द्रवारुणी फलवत्यहो ॥ १ ॥

आकृतौ हि गुणा नूनं सत्यीभूतमिदं वचः । यस्यैव दर्शनेनापि नेत्रं च सफलीभवेत् ॥ २ ॥

तदस्य सेवयाऽधुना प्राक् कुस्वाभिसंग्रजं दीपमलं क्षालयामि” । इति निश्चित्य तस्य सेवां करोति कुमारार्पितनासवेश्मनि
निगमति गुप्तेन । उत्तमप्रकृतिस्थैर्यगाभीर्यविनयान्विता सुप्रभानान्मी गेहिनी कृता । तत्र महेश्वरः परोपकारतत्परः सर्वजीवदयापरो
वगन्ताख्यो मित्रं कृतः । गुप्तेन कालं निनाय ।

इतश्च राज्ञि विपन्ने गुणसुन्दरो राजाऽभूत् । प्रभाकरो मंत्री जातः सर्वकार्यकर्ता । तस्य नृपस्य प्रजां पालयत एकदा जात्यतु-
रंगमौ दारुणीये कृतौ । तौ सल्लक्षणधरौ, परंतु विपरीतशिक्षितौ । तयोस्तत्स्वरूपमजानन्तुप एकस्मिन् हृये स्वयमारूढः द्वितीयेऽमात्य-
मादिशत् । तौ नृपगात्स्यौ सपरिचारौ पुराद्बहिर्गता । क्षणं बाह्यचित्ता तयोरश्वयोर्वेगं ज्ञातुं नृपामात्स्यौ कर्कशं प्रहारं चक्रतुः । ततः सह-

सोत्सृत्य वेगतो गन्तुं प्रवृत्तौ । तावता नृपेणोक्तं—‘भो भृत्याः शीघ्रं धावत’ । एवं जल्पतस्तस्य तौ ह्यौ शीघ्रगत्या चलितौ । तौ नृपमात्यौ क्षणाद्दृष्टौ जातौ । यथा यथा नृपमात्यौ वल्गामाकर्षयतः तथा तथा तौ तुरंगमौ शीघ्रगत्या गच्छतः । तस्मिन् प्रस्तावे महादृष्यामामलकीतरोरधो गच्छताऽस्मात्पेनामलकत्रयमात्तं । तदनन्तरं तौ दूरं गतौ विलक्षीभूतौ वल्गां मुमुचतुः । तावदश्वौ तत्रैव संस्थितौ । नृपमात्यावुत्तीर्णौ । बाजिनौ प्राणशुक्तौ जातौ । क्षणमेकं तयोः खेदं धृत्वा तरुच्छायायां स्थितौ नृपस्तृपया पीडितो मनस्येवमचिन्तयन्—

“ पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमन्नं सुभाषितम् । मूढः पाषाणखंडेषु रत्नसंज्ञाऽभिधीयते ॥ १ ॥

भ्रुवं सत्यमिदं वाक्यं यत्पर्याणे तनौ च मे । सत्स्वाप्येतेषु रत्नेषु तृष्णा शाम्यति नाधुना ॥ २ ॥ ”

नृपोऽस्मात्प्रवृत्तौ—‘तृपया ममासवो यान्ति’ । तदा व्याकुलो मंत्र्यावाच—‘भ्यामिन् तव तृपां वारयामि’ इत्युक्त्वैकमामलकं ददौ । नृपस्तद्दक्षणेन क्षणं स्वस्थो जातः । मुहूर्तानन्तरं भूयस्तापादितः प्राह—‘ भो मंत्रिन् पुनस्तथैव संग्रति मां तृष्णा बाधते, यथा नूनं न जीव्यते ’ । इति वदन् मूर्छां गतोऽपतत् । मंत्रिणाऽऽशु द्वितीयामलकं दत्त्वा पुनर्नृपः सज्जीकृतः । एवं तृतीयवेलायामप्यामलकमर्षितं ।

इतश्च पृष्ठे पदानुलग्नं सैन्यमागतं । अग्रेमराश्वारैस्तौ दृष्ट्वा जयध्वनिश्चक्रे । तदा मंत्रिणोचे—‘ भो भटास्तावन्नीरमानीयतां ’ । ततस्तैर्व्यघ्रिष्टय तदानीतं । जलाहारसंतुष्टो महीपतिः सज्जीचक्रे । राजाऽथ सपरिवारो निजं नगरं जगाम । सामन्तनागराः पुनराज्ञो जन्मोत्सवं चक्रुः ।

अथ राज्ञः सुतः मालंकारः पञ्चमर्षीषो नृपमन्दिरात् क्रीडार्थं नित्यं प्रधानगृहे समायाति । अथैकदा स्वस्वामिपरीक्षार्थं तं
 इमारं मात्नपत्नं सयामिरुमेरान्ते गोपयामास । तथा नृपस्य भोजनवेला जाता । कुमारो नेश्यते । सर्वत्र विलोकयामास । याव-
 तत्रापि न लब्धस्तावत् शोकव्याकुलो राजाऽधोगुस्वीभूय तस्थिवान् । मनसि दध्यौ—‘ कुमारो मन्त्रिमन्दिर गतः, ततः पथान्न दृष्टः ।
 इदमसंभाव्यं किं संभाव्यते ? ’ । राजलोकः समग्रोऽपि शोकाकुलो जातः । प्रभाकरो मंत्री विपणवदनः स्वगृहेऽस्थात्, राजसभायां न
 गतः । तदा मंत्रिपत्नी पतिं पप्रच्छ—‘ भो अद्य राजकुले कथं न गतः ? ’ । ततोऽमात्यः सदुःखमिवाब्रवीत्—“ प्रिये भूपनेरात्ममुखं
 दर्शयितुं न शक्नोमि, येन मया पापयुद्धिना तादृशो नृपुत्रो जमे ” । ततः सा संभ्रान्ता जगौ—‘ स्वामिन् किमिदं जल्पसि ? ’ । पुन-
 स्तेनोक्तं—‘ एतन्मया कृतं ’ । तेनेत्युक्ते सा पुनरवोचत्—‘ इदं कथकार ? ’ । सोऽवोचत्—“ त्वया गर्भानुभावेन गतदिने पलं प्रार्थितं ।
 मयाऽन्यत्र पलं न प्राप्तं । तस्मादेव नृपांगजो व्यापादितः । तन्मांसं तवार्पितं । त्वया च भक्षितं । त्वन्मोहान्मयेदृशं कर्म कृतं ” ।
 तच्छ्रुत्वा माऽनदत्—“ स्वामिन् धैर्यं कुरु । अहं नृपस्य प्रत्युत्तर दास्ये । यूर्यं गृहमध्ये एरुन्ते तिष्ठत ” । अत्रान्तरे भर्तृमित्रस्य वस-
 न्तस्य गृहे गत्वा तत्सर्वमाख्यातं । सोऽपि विमृश्य धैर्यं कृत्वाऽब्रवीत्—“ अयि सुन्दरि मा भैषीः । अहं स्वजीवितेन धनेन च
 निजमित्रस्य रिषदं स्थाभ्येव । यतः—

क्षीरेणात्मगतोदकाय सकला दत्ता निजा ये गुणाः क्षीरे तापमवेक्ष्य तेन पथसा ह्यात्मा कृशानौ हुतः ।
 गन्तुं पात्रकमुन्मनास्तदभवत् दृष्ट्वा तु मित्रापदं युक्तं तेन जलेन शाम्यति सतां मैत्री पुनस्स्तीदृशी ॥ १ ॥
 इति निधि योत्थाप राजकुले गत्वा नरेश्वर नत्वा वसन्ताख्यः कृताञ्जलिः सायष्टंभं व्यजिज्ञप्त्—“ नरेन्द्र विरूपं मा

कार्पीः, त्वत्पुत्रो मया व्यापादितः, अतो हेतोर्मम वित्तं जीवितं च गृहाण ” । नृपतिरिदं निशम्य हृदि संशयितः । तावन्मंत्रिपत्नी समागत्यैवं व्यञ्जयत्—‘स्वामिन् मया मदोहदस्यार्थे त्वत्पुत्रस्य वधः कृतः’ । तदा नृपः किंकर्तव्यतामूढः शून्य इवाभवत् । ततो मंत्री समागत्य कंपमानांग इवावदत्—“देव पत्नीमित्रयोर्नापराधः । मदीयपीडया स्वमपराधं कथयतः । इदं दुष्कर्म मया समाचरितं । मया दुर्मतिना कुमारो निहतः । मम योग्यं दंडं कुरुष्व” । तदा नृपतिना विमृश्योक्तं—“मित्र तदा विपदि धात्रीफलानि नार्पयिष्यस्तर्हि क्याहं ? क्व राज्यं ? क्व सुतः ? क्व परिच्छदः ? तव को दंडः ?” । मंत्र्याह—‘प्रभो पुत्रहनने मदंडो युक्त एव’ । नृपेणोक्तं—‘एव चेत्तर्हि त्रयामलकमध्यादेकामलकं वलितं’ । अमात्येन नृपस्य निश्चय ज्ञात्वा निजाभ्रान् प्रेष्य नृपांगजमानाययत् । प्रधानेनोक्तं—“हे स्वामिन् कुमारेण सह त्वं चिरकालं राज्यं कुरु । राजसुखं भुंक्ष्व” । तदनन्तरं नृपो भूपितांगं स्मितमुखं ललमानं तं सुतं दृष्ट्वा सविस्मयो हर्षं प्राप । राज्ञोक्तं - ‘किमेतत् ? । मंत्री लोकसमक्षं पितुरादेशदारभ्याखिलवृत्तान्तमाख्यातवान् । राजा तन्निशम्य भृशं सत्स्वभावतो लज्जितः । मंत्रिणं करे कृत्वा सस्नेहमवधीत्—“त्वं मम बन्धुः, तवोपकारं कथमपि नो विस्मरेयं, त्वं निश्चितमनाः सुखेन तिष्ठ, सौख्यं भुंक्ष्व” । ततोऽसौ सुस्वामिसुकलत्रसुमित्रजं सुखं लब्ध्वा सुखमन्वभूत् । ततो भूपसचिवौ सत्संगतत्परो राज्यं शुक्त्वा सद्गुरोधर्ममासाद्य पर्यन्तेऽनशनं प्राप्य दिवं गतौ ॥

॥ इति प्रभाकरदृष्टांतः ॥

इत्थं तदुपदेशं निशम्य कुबेरः प्रतियुद्धो गुरुमुवाच—“हेभगवन् स्तोकाक्षरैः पुनरपि घनं धर्मस्वरूपं समीहितं समादिशतु’ । गुरवोऽप्युचुः—‘महाभाग तत्त्वं त्वं शृणु । तथाहि—

विनयः सुव्रताचारो गुरौ धर्मोपदेशके । शुश्रूषा प्रणतिश्चाज्ञामाननं मृदुभाषणम् ॥ १ ॥
विवेको जिनपूजादौ मनोवाङ्मायशोधनम् । सुसंगस्त्वेष यो धर्ममित्रेण सह संगमः ॥ २ ॥
सुतरस्रं च जिनाख्यातं तत्त्वश्रद्धाननिश्चयम् । लोकोत्तरगुणैरेवं भवेल्लोकोत्तरं सुखम् ॥ ३ ॥

तथा चाह—

अत्याहारस्तथायासः प्रजल्पोऽनियमग्रहः । लोकसंगश्च दैन्यं च पङ्क्तिभयोंगी विवर्जितः ॥ ४ ॥
क्रियायां भवेयोगी वागुच्चारणमात्रतः । कुतः कस्याह्वयेनैव चारित्रं न हि सीदति ॥ ५ ॥
भूषितोऽपि चरेद्धर्मं यत्र तत्राश्रमे रतः । समः सर्वेषु भूतेषु न लिंगं तत्र कारणम् ॥ ६ ॥

पुनरपि कुवरोऽवदत्—‘ भगवन् को देवः ? को गुरुः ? को धर्मः ? ’ गुरुरेवं प्राह—“महानुभाग त्वं शृणु—

वीतरागो जिनो देवो रागद्वेषविवर्जितः । हतमोहमहामल्लः केवलज्ञानदर्शनः ॥ १ ॥
सुरासुरेन्द्रसंपूज्यः सन्भूतार्थप्रदेशकः । कृत्स्नकर्मक्षयं कृत्वा संप्राप्तः परमं पदम् ॥ २ ॥
द्रव्यपूजा जिनेन्द्रस्य गन्धपुष्पाक्षतादिभिः । तथा तद्विचपूजादौ कर्तव्यं द्रव्ययोजनम् ॥ ३ ॥

भावपूजा तु सर्वज्ञे व्रतरूपा प्रकीर्तिता । देशसर्वविरत्या या भेदतस्तत्पुनर्द्विधा ॥ ४ ॥
 तत्र देशव्रतं जीवहिंसादीनां प्रदेशतः । निषेधेन सर्वथा तु स्यात्सर्वविरतिव्रतम् ॥ ५ ॥
 जीवाजीवौ तथा पुण्यं पापमाश्रवसंवरौ । बन्धश्च निर्जरा मोक्षो नव तत्त्वानि तन्मते ॥ ६ ॥
 तत्र जीवः कर्मकर्ता भोक्ता कर्मफलस्य च । चैतन्यलक्षणस्तस्मादजीवो वैपरीत्यभाक् ॥ ७ ॥
 सत्कर्मपुद्गलाः पुण्यं पापं त्वेतद्विपर्ययः । आश्रवश्चित्तवाक्कायव्यापारा बन्धहेतवः ॥ ८ ॥
 संवरस्तन्निरोधेन तथा जीवस्य कर्मणा । यः संबन्धस्तयोरैक्यं स बन्धस्तत्प्रकीर्तितः ॥ ९ ॥
 बद्धस्य कर्मणः सादो यतस्तु निर्जरा मता । आत्यन्तिको वियोगश्च देहादेर्मोक्ष उच्यते ॥ १० ॥
 एतानि नव तत्त्वानि यः श्रद्धते स्थिराशयः । सम्यक्त्वज्ञानयोगेन तस्य चारित्र्ययोग्यता ॥ ११ ॥

इति सिद्धान्तेऽप्युक्तम्—

नाणं पयासयं सोहओ तवसंजमो अ गुत्तिकरो । तिन्नं पि समाओगे मुख्वो जिणसासणे भणिओ ॥

गतपंकं यथा तुवं जले यालुपरि स्वयम् । क्षीणकर्ममलो जीवस्तथा याति शिवाल्यम् ॥ १३ ॥
इत्याराध्यो वीतरागो गुरुस्तत्त्वोपदेशकः । दयामूलस्तु धर्मो यस्तत्फलं त्वपुनर्भवः ॥ १४ ॥ ”

इत्थं तत्त्वोपदेशं निशम्य कुबेरः प्रतिबोधं प्राप्तः । नृपोऽपि प्रतियुद्धः । मुनिं नत्वा स्वगृहं ययौ । ब्रह्मवीर्यनृपः स्वांगजाय बज्र-
नाभकुमाराय योग्यं ज्ञात्वा राज्यं दत्त्वा पत्न्या सह कुबेरेण च सह व्रतमुपाददे । वज्रनाभो नृपो न्यायेन महीमपालयत् । तस्य
रिजयादृक्षिममुद्भवधक्राशुधाभिधः सुतः समजनि । मोऽपि क्रमेण यौवनं प्राप्तः । युवराजपदवीं प्राप्तवान् । अन्यदा नृपो वातायन-
स्थितः शुभध्यानं ध्यायन् जातिस्मरणं प्राप्तवान् । पूर्वभग्नपालितं चारित्रं सस्मार । तदा स स्वधिया दध्यौ—“अहो भवसमुद्रस्य
वीचिभिः को न भ्राम्यति । एकं उत्पद्यन्ते, एकं विलीयन्ते, एकं गायन्ति, एकं रुदन्ति, एकं हसन्ति, एकं विलपन्ति । ज्वलति ज्वलने कृती
अल्पभारं बहुमूल्यं च यत्कर्षति तद्भ्रूयं । अत एव समुद्रावगाहने चारित्रयानाधारं विना भवजलधिः कथं तरीतुं शक्यते ” । इति
धरायसरंगरिगौ नृपतिव्रतं जित्शुभः पुत्रं मित्रमित्राकार्यं स्वाभिप्रायमचिकथत । तदा चक्रायुधोऽब्रवीत्—“ताताहं त्वत्पादसेवाग्रणी-
रस्मि । अपुना कः प्रस्तारः । व्रतं पथिमे वयमि युक्तं । इदानीं लोकस्य लालनं मम च पालनं युज्यते” । ततो नृपः प्राह—“व-
त्स को वेंति पथिमं प्रथमं वा वयः ? मा त्वं ममान्तरायकृद्भव । चर्विचर्वणैः किं ? त्वं पूर्वक्रमागतं राज्यभारं निधेहि । यथाऽहं तव
माहात्प्राप्तं स्वार्थमापन्नो भवेयं ” । इत्युक्त्वा तं सुतं मौनपरं राज्ये निवेश्य क्षेमंकरजिनान्तिके परित्रज्यामुपाददे । स मुनिवीर्यं राज्यं
परित्यज्यान्तरंगराज्यं धर्ममाददे । यस्य विरतिभार्या, संवेगोऽङ्गजः, विवेकोऽमाल्यः, विनयस्तुरंगमः, आर्जवं पट्टहस्ती, शीलांगनामा स्यः,
श्रमदमादयो श्रुत्याः, मम्यस्त्वं मीधः, मन्तोपः सिंहासनं, युशच्छत्रं तु विस्तृतं, धर्मध्यानशुक्लध्याने सुचामरे उभे । एवंविधमन्तरंगरा

ज्यं पालयन् गुर्गुल्लयैकाकिविहारप्रतिमां दधौ । स दुस्तपस्तपस्तपति । तपसोऽनुभावाद्द्वयोमगमनलब्धिर्जाता । अन्येद्युर्विहारं कुर्वन् आकाशगत्या सुकच्छविजयं ययौ ।

अथ सोऽप्यहिजीवो नरकादुद्दृष्ट्य भवं भ्रमन् ज्वलनाद्रौ सुकच्छविजये कुरंगकनामा भिहोऽभूत् । प्रत्यक्षपापपिंडरूपः करा-
लाक्षो मपीनिभो बद्धुन् जीवान् हिंसन् संहरन् प्राणवृत्तिं करोति । तदा श्रीवज्रनाभमुनीन्द्र एकदा कर्मवशाद्भ्रवितव्यतावशाद्वा तत्रैव
ज्वलनाद्रौ रात्रौ कायोत्सर्गेण तस्थिवान् । तत्र ध्यान्ते सर्वत्र व्याप्तेऽतिभीषणैर्धूम्रकारधूत्कारैः द्वीपिनां फू(बू)त्कारैः शिवारवैः
कुरवैः भूतव्यन्तरकृताद्गृहासैरविभ्यत् सुतरां हृदि दीप्यमानध्यानमदीपकः स मुनिधर्मजागरणेन तस्थौ । इतः प्रातः कुरंगकपुलिदेन
पापद्धिव्यग्रेण स मुनिर्ददृशे । तदा स पापरूपः पापिष्ठः प्राच्येद्वेपवशात्स्फूर्जेत्कोपः ' प्रातरयमनिष्टः ' इति ध्यात्वा शरेण हत्वा भि-
हस्तं मुनीश्वरं भुवि न्यपातयत् । गाढप्रहारेणातोऽपि आर्तध्यानरौद्रध्यानपरो मनागपि नाभूत् । मनसि च दध्वौ—'सहस्र रे जीव
तवैवेदं पुराकृतं कर्म । यतः—

उपेक्ष्य लोष्ठक्षेत्तारं लोष्ठं दृष्ट्वात्ति मंडलः । सिंहस्तु शरमप्रेक्ष्य शरक्षेत्तारमीक्षते ॥ १ ॥

उपदेशमालायाम्—

पत्थरेणाहओ कीवो पत्थरं डक्कुमिच्छइ । मिगारि उ सरं पप्प सरुप्पत्तिं विमग्गइ ॥ २ ॥

१ मण्डलः श्या.

पञ्चनमस्कारं स्मृत्वा सम्पगालोचनां कृत्वाऽनशनं चकार । तद्यथा—“ चत्वारि सरणं पञ्जामि, अरिहंता सरणं, सिद्धा सर-
णं, माह सरणं, कैवलिभासिअधम्मं सरणं पवञ्जामि । तहा पचक्खामि हं अट्टारसपावठाणाणं । तं जहा—

पाणाइवाय १ मलियं २ चोरिक्कं ३ मेहुणं ४ दविणसुच्छं ५ ।
कोहं ६ माणं ७ मायं ८ लोहं ९ पिज्जं १० तहा दोसं ११ ॥ १ ॥
कलहं १२ अभक्खवाणं १३ पेसुन्नं १४ अरइइसमाउत्तं १५ ।
परपरिवायं १६ मायामोसं १७ मिच्छत्तसहं १८ च ॥ २ ॥

इमाइं अट्टारसपावठाणाइं वोसिरामि चि ” । तथा “ नमोत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं इच्चाइ नमोत्थुणं मम धम्मायरियस्स
धम्मोवदेसमस्सावि ” इत्यादि ध्यायन् ध्यायन् एकाग्रमनाः शुभं ध्यानं ध्यायन् समाधिमृत्युना मृत्वा मध्यत्रैवेयके आनन्दसागरनाम्नि विमाने
ललितांगाभिधः सुरो निर्मलानन्दमग्नमानसः संजातः । तत्र सप्तविंशतिसागराण्यायुर्भुक्तवान् । स पुलिन्दः स्वं धनुर्धरोत्तमं मन्यमानः
क्रियता कालेन विपद्य सप्तमावनौ तमःतमःप्रभायां शुधिव्यां नारकः समजनि ॥ इति ॥

गुरुश्रीहेमविमलतनुद्युतिविधायकः । पार्श्वनाथो जिनो वः स्तान्मनोवाञ्छितसिद्धये ॥ १ ॥

इति श्रीतपागच्छनायकश्रीपूज्यश्रीजगच्चन्द्रश्रिपटुपरंपरालंकारश्रीपूज्यश्रीहेमविमलश्रिसंतानीयश्रीहेमसोम-

श्रिरिविजयराज्ये पंडितश्रीसंप्रदीपगणेशिष्यपंडितश्रीउदयवीरगणिविरचिते श्रीपार्श्वनाथ-

गद्यबन्धलघुचरित्रे पट्टसप्तमभवर्णनो नाम तृतीयसर्गः ॥

पार्श्वनाथचरित्रस्य सर्गस्तृतीय एव च । पंडितोदयवीरेण गद्यबन्धेन निर्मितः ॥ १ ॥

अथ चतुर्थः सर्गः ।

वाग्वाटिन्यै नमः ॥

श्रीपार्श्वनाथं प्रणिपत्य देवं श्रीसंघवीरं कृतसंघहर्षम् ।

पार्श्वचरित्रस्य सुबोधनार्थं सर्गं तुरीयं सुगमं विधास्ये ॥ १ ॥

अथास्मिन् जंजूरीये पूर्वमहानिदेहे क्षेत्रे देवपुरसमं सुपुरं नाम नगरमस्ति । द्वादशयोजनायामं नवयोजनविस्तृतं । तत्र लोकाः मज्जना निवसन्ति । यतः—

निर्दयाः पापसंहारे निर्दाक्षिण्याः स्वजीविते । लुब्धा यशसि दोषेभ्यो भीरवो यत्र पूरुषाः ॥ १ ॥

तत्रोज्ज्वलयग्रामा पूर्णचन्द्रगन्धिमलीकृतदिङ्मुखः श्रीपद्मनाहुमहीपतिः राज्यं करोति । स कीदृशः ?—

अकलंको दृढः शुद्धः परिवारगुणान्वितः । यः सर्वनृपतिमौल्यमंडनो भुवनत्रये ॥ १ ॥

चातुर्योदार्यगांभीर्यस्थैर्यप्रमुखका गुणाः । यस्याश्रिताः शुभाः सर्वे पवनस्यैव पादपाः ॥ २ ॥

तस्य नृपते रूपलक्षणपर्यन्तारुचातुर्यलज्जापिनयादिगुणशालिनी सुदर्शना नामतो रूपतोऽपि परनी पट्टराज्ञी समस्ति । तौ

दंपती अन्योऽन्येप्रेमसेन संपृक्तौ वैपयिकं पञ्चेन्द्रियसुखं भुङ्क्तः । अथ मध्यग्रैवेयकात् काले वज्रनाभजीवोऽमरश्च्युतः सुदर्शनाकुक्षि-
 शुक्तौ युक्ताफलवदवतीर्णवान् । ततो राज्ञी निशीथे शयनस्थिता चक्रवर्तिजन्मसूत्रकान् चतुर्दश महास्यमान् दर्दश । ततः प्रभाते स्वप्न-
 पाठकैः स्वप्नविचारैः स्वप्नविचारं कृत्योक्तं—‘नरेन्द्र तव पुत्रः पदखंडाधिपश्चक्रवर्ती भविष्यति’ । तच्छ्रुत्वा हर्षिता दिनान्यत्यवाहयत् ।
 सा समये प्राची दिवाकरमिव सुतमसूत । महीयसा महामहोत्सवेन जन्मोत्सवं कृत्वा सुवर्णबाहुरित्यभिधानं तस्य निर्ममे । अंकादं-
 कममारोपात् सर्वे राजानो चालधारका बभूवुः । स सर्वसलक्षणः सर्वगुणधरो द्वितीयाचन्द्रवद्बुद्धिं प्राप्तः । समुद्रसदृशे तस्मिन् कला
 नद्य इनाचिशन् । स बाल्यमुल्लंघ्य प्रौचैर्यौवनं युवतिजनमनोनिविडप्रेमवनं प्राप । भानुवत्सर्वदोषोत्तवान समजनि । तदा भवोद्विप्रः
 स वचनाभिमहीयतिस्तं सुतं राज्यभारक्षमं ज्ञात्वा सुतस्य राज्यभारमारोप्य स्वयं प्रव्रज्यां जगृहे । स निरतिचारं चारु चरित्रं प्रतिपाल्य
 पञ्चमज्ञानं प्राप्य पञ्चमीं गतिं प्राप ।

सुवर्णबाहुः क्षमाधीशः स्वराज्यं पालयामास । स कीदृशः ?

व्यूढोरस्को वृषस्कन्धः शालप्रांशुर्महाभुजः । आत्मकर्मक्षमं देहं क्षात्रो धर्म इवाश्रितः ॥१॥
 भीमकान्तैर्नृपगुणैः स बभूवोपजीविनाम् । अधृष्यश्चाभिगम्यश्च यादोरत्नैरिवार्णव ॥२॥

तस्य राज्यमनुपालयतः ससेतयो न कदाचिदपि प्रादुर्बभूवुः । ता यथा—

अतिवृष्टिरनावृष्टिर्मुपकाः शलभाः शुकाः । स्वचक्रं परचक्रं च ससेता ईतयः स्मृताः ॥१॥

लोकाः सर्वेऽपि मुदिता अभूवन् । अथान्यदा वसन्त ऋतुराद् समागतः । अनेके पादपाः पल्लविताः पुष्पिताश्च । यतः—
रेजे वसन्तसमयो यत्र पल्लविता घनाः । एलालवंगकर्पूरपूगाद्या विलसन्त्यगाः ॥ १ ॥

कदलीलवलीद्राक्षानागवल्लीप्रियंगवः । वासन्त्याद्या लताः कंप्रैर्नृत्यन्तीवाग्रपल्लवैः ॥ २ ॥

मालती यूथिका मल्ली केतकी माधवी लता । चंपकाद्या हसन्तीव विकाशिकुसुमच्छलात् ॥ ३ ॥

तस्मिन् समये वनपालक आरामिकस्तस्य नृपस्य सदसि समागत्य प्रोक्तवान्—‘ प्रभो वने वसन्तर्तुः क्रीडति ’ । तन्निशम्य नृपस्तस्य पारितोषिकं दत्त्वा वने वसन्तक्रीडायै ययौ । तत्र कदलीगृहे माधवीमंडपेषु क्रीडां करोति । कदाप्यश्वक्रीडारतः, कदापि करिक्रीडारतः, कदापि जलक्रीडारतः, कदापि मल्लक्रीडारतः, कदापि हास्यक्रीडारतः कदापि नाट्यक्रीडारतः, कदापि गीतश्रवणादिक्रीडारतः, कदापि चतुरशीतिकासनैः सुरतक्रीडारतः, इत्यादिविचित्रप्रकारैर्वसन्तक्रीडां चकार ॥

एकदा वनेऽश्वक्रीडां कुर्वन्नस्ति । तदैकः करी चतुर्दशनो जंगमरजतगिरिव रजताभो गर्जरवं कुर्वन् दृष्टः । नृपस्तत्संमुखं प्रधावितः । यथा यथा करी याति तथा तथा नृपोऽपि तत्पृष्ठी (ष्टे) याति । यदा नृप उत्प्लुत्य हस्तिनमारुरोह स करी तदा नृपं गृहीत्वा नभसि समुत्पपात । वैताढ्याद्रौ गत्वा नगरसन्नवने नृपं मुक्त्वा नगरे गतः । तत्र मणिचूडनृपस्योत्तरश्रेणीश्वरस्य वर्धापनिका दत्त्वा—‘ स्वामिन् सुवर्णबाहुनृपतिव्रानीतः वने मुक्तः । अथाहं न जाने ’ । नृपस्तस्य पारितोषिकं दत्त्वा विमानमारुह्य तत्रागतः । नमस्कृत्योक्तं—‘ प्रभो पुरे पादावधार्येतां ’ । सुवर्णबाहुनरेश्वरो बहुमानेन नगरमध्ये गतः । तत्र तेन विद्याधरपतिनोक्तं—‘ मम पद्मावती नामांगजास्ति । तस्याः सहस्रमिताः सख्यः सन्ति । ताभिर्विमृश्य परस्परमुक्तं—आत्मनो वियोगो मा भूदत एव सर्वाभिरैक एव

पतिर्वर्णीयः सर्वासामेक एव पतिर्भवतु इति । तज्ज्ञात्वा मया नैमित्तिकः पृष्टः—एतासां कः पतिर्भावीति । ततो ज्ञानवाग्भिमिति-
कोऽप्याह—राजन् सुरपुरे नगरे सुवर्णवाहुश्चक्री पद्बुंढाधिपतिः पतिर्भावीति निशम्य गया गजरूपेणापहृत्यात्रानीतः ” । तदा सुव-
र्णवाहुभूपतिस्तासां प्राणिग्रहणं करोति । तत्रान्यैरपि खेचरैः स्वकीयांगजानां पाणिग्रहणं कारितं । दक्षिणश्रेणीपतिना रत्नचूड-
विद्याधरेधरेणापि स्वकीयांगजा दत्ता । तत्रस्थैरन्यैरपि खेचरैः बहुयः कन्या दत्ताः । तत्र पञ्चसहस्रमिताः कन्याः परिणीताः । यतः—
‘ गुणैः स्थानच्युतस्यापि जायते महिमा महान् । अपि भ्रष्टं तरोः पुष्पं जनैः शिरसि धार्यते ॥ १ ॥

अथ सौभाग्यभाग्यभोगभूः सुवर्णवाहुनृपतिः पद्मावत्यादिपत्नीभिः समस्ताभिः समन्वितो बहुविधाधरपरिवारपरिष्ठितो
निजपुरं प्राप । तस्य महीशक्त्य विधिना महीं शासतश्चतुर्दश महारत्नानि क्रमशोऽभूवन् । तद्यथा—

चक्रचर्मच्छत्रदंढाः कृपाणिः काकिणि (णी) र्मणिः । गजाश्चट्टहसेनानीपुरोधःस्थपतिस्त्रियः ॥ १ ॥

तदा महामहोत्साहेन राज्ञाऽष्टाहिकामहोत्सवः कृतः । तदा स नृपश्चक्रवर्ती जातः । अथान्यदाशुघशालातश्चक्रत्नं पूर्वस्यां
दिशि प्रस्थितं । चक्रवर्ती ससैन्यो दिग्विजयार्थं निर्गतः । क्रमेण ब्रजबन्धौ मागधतीर्थमासाद्य कृताष्टमतया मागधतीर्थेश्वरं प्रति बाण-
मक्षिपत् । मागधेशः समासीनस्तं बाणं पुरः पतितं दृष्ट्वा ‘ अरे कस्य वराकस्य यमः क्रुद्धः ? ’ इति श्रुवन् रुषा तं बाणमग्रहीत् । तत्र
चक्रिनाम वीक्ष्य शान्तकोपो जातः । तत्रोपदापाणिरेत्यानमत । आह च— ‘ ते भृत्योऽस्म्यहं ’ । चक्री सत्कारपूर्वकं तं विसृज्य
कृतपाणोऽष्टाहिकोत्सवं चक्रे । एष चक्रत्रिविधियेव । एवं सर्वत्राप्यधिदेवानष्टमतपसा बाणभोचनेन वशीकुर्वन् दक्षिणस्यां दिशि
वरदामप्रभाससुरं तथैव तशीचक्रे । तथा गिन्धुसुरमपि नृपः क्रमादृशीचक्रे । तथा वैताढ्यगिरिमेत्य सैन्यं स्थापयामास । सेनान्यं प्रेष्य

गिन्योः परखंडमगाथयत् । वृताढ्यासनं कृतमालं यक्षं तमिस्रागुहाधिपं जित्वा सेनान्या दंडरत्नेन द्वारमुदघाटयत् । ततश्चक्री कुम्भ्या-
 रूढ उभयतो भित्त्यां काकिण्या मंडलावलीं लिखन् गुहायां विवेश । तदुद्योतमनु सैन्यमपि चचाल । निम्नगोत्रिम्भगे नद्यौ सुखे-
 नोदतरत् । पञ्चाद्ययोजनां तां गुहामुल्लंघ्य स्वयमुदघटितदिव्यद्वारेण चक्री वहिर्निरगात् । तत्रापाताह्वयजातिम्लेच्छभूपान्निर्जित्य
 लीलया त्रीणि खंडानि साधयामास । क्षुद्रहिमन्तकुमारं जित्वा ऋषभकूटे काकिण्या निजाभिधां लिखित्वा खंडप्रपातां गुहां
 प्रविश्य पुनर्वंताढ्यमगमत् । तत्र दक्षिणोत्तरश्रेणीद्वयविधाधरान् जित्वा गंगाया उत्तरखंड सेनान्या साधयामास । गंगादेवीं च वशी-
 चक्रे । नर निधानानि प्रादुर्भूतुः । एवं स्पर्णबाहुचक्रवर्ती पदखंडक्षोणीमंडलं स्वायत्तं कृत्वा व्यावृत्य निजं पुरमगात् । त मुदितै-
 र्भूपगुरर्महामहोत्सवेन निर्भरं तीर्थीभोभिरभिषेकरूपं द्वादशाब्दिको महाराज्याभिषेकशक्रे । द्वात्रिंशत्सहस्राणि राजानस्तस्य सेवका
 यभूतुः । चतुःषष्टिसहस्राणि राश्योऽभूवन् । चतुरशीतिलक्षा हस्तिनो वाजिनो बभूवुः । पण्यवतिकोटयो ग्रामाः, एवमादिसमग्राभिश्च-
 क्रवर्तिविभूतिभिः न विजयी विजयावनिं चिरं पालयामास । बहूनि पूर्वलक्षाणि संजातानि (व्यतीतानि) ॥

अन्येष्टुर्निजमाग्यमियोचुंगे प्रासादे सस्थितोऽम्बरे देवानपश्यत् । तन्मुखाज्जगन्नाथं तीर्थकरमुपागतमश्रौषीत् । तदा नरपतिः
 श्वेतपक्षागमेऽम्भोधिरिवोच्छ्रांसं भृशं दधौ । “ स देशो धन्यः, तत्पुरं धन्य, यत्र तीर्थंरुगमः । स वासरः सल्लक्षणधरो धन्यः, यत्र
 प्रभुर्वन्द्यते ” इति ध्यायन् घराधीशो जिनेन्द्रं वन्दितुं ययौ । उपानतत्वङ्गमुदच्छत्रचामरलक्षणं राजचिह्नपञ्चकं दूरे मुक्त्वा तं जिने
 श्वरं ननाम । यथास्थानं निपद्य जिनवदनमचनयनोद्भूतदेशनाजलं पयो । तथाहि—

सम्मत्तं ? सामाइअं २ संतोसो ३ संजमो ४ अ सज्झायं ५ ।

पंच सया राजस्स न पयारो तस्स संसारो ॥ १ ॥

तत्र प्रथमं निरतिचारं सम्यक्त्वं पालनीयं । सर्वप्रकारेण मिथ्यात्वं त्याज्यं । तन्मिथ्यात्वं द्विविधं लौकिकं लोकोत्तरं च । उभयमपि द्विविधं देवविषयं गुरुविषयं चेति । तद्यथा-हरिहरव्रतादिभवेणु गमनं प्रणामपूजादिकं च १ । कार्यरिभे हृष्टोपवेशनादौ लाभार्थं विनायकादीनां नामग्रहणं २ । चन्द्रोहिष्योर्गीतगानादि ३ । विनाहे विनायकस्थापना ४ । पुत्रजन्मादौ षष्ठीदिने षष्ठीदेवतापूजादि ५ । विनाहे मातृणां स्थापनं ६ । चंडिकादीनामुपयाचितकरणं ७ । तुलादिराशिग्रहाणां पूजनं ८ । चन्द्रद्वयग्रहणे ष्यतीपातादिके च विशेषतः स्नानदानपूजादि ९ । पितृणां पिंडप्रदानं १० । सेन्तपथदेवयोः पूजनं ११ । क्षेत्रे सीतायाः हलदेवतायाः कृपिसमा-
 र्भेऽन्नं १२ । पुत्रादिजन्मनि मातृणां शरावाणां वृहानामकानां भरणं (पूजनं) १३ । स्वर्णरूप्यरंगि (जि) तवद्वपरिधानदिने सोनि-
 णिरूपिणिरंगिनिदेवताविशेषानाश्रित्य विशेषपूजा लाहणकादीनां दानं च १४ । मृतकार्थं जलाञ्जलितिलदर्भजलघटदानादि १५ ।
 नदीतीर्यादौ मृतकदाहः १६ । मृतकार्थं शंडविवाहः १७ । धर्माथं सपत्नीपूर्वजपितृणां प्रतिमाकरणं १८ । भूतानां शरावदानं
 १९ । श्राद्धबादश्राहिकमाशिकगणमाशिकमांस्तसरिककरणं २० । प्रवादानं २१ । कुमारिकाभोजनग्रहदानं २२ । धर्माथं
 परकीयरूप्यायाः पाणिग्रहणकरणं २३ । नानायज्ञविधापनं २४ । लौकिकतीर्थे यात्रोपयाचितुंडमुंडनंकदापनादि २५ । तदा-
 ग्रानिमित्तभोजनादि २६ । धर्माथं कृपादिकलननं २७ । क्षेत्रादौ गोचदानं २८ । पितृणां निमित्तं हंतकारदानं २९ । काकमार्जा-
 रादीनां पिंडिकदानं ३० । पिथलनिचयटाग्रादिदृष्टारोपणसेचनादि ३१ । शंडांकनपूजनादि ३२ । गोपुच्छपूजादि ३३ । शीत-

काले धर्मार्थमग्निप्रज्वालनं ३४ । उम्बराभिलिनीबृह्णादिपूजनं ३५ । राधाकृष्णादिरूपकारिणटप्रेक्षणधवलोकनं ३६ । सूर्यसंक्रान्तिदिने विशेषपूजास्नानदानादि ३७ । आदित्यसोमवारादिष्वेकभक्तादि ३८ । उत्तरायणदिने विशेषेण स्नानादि ३९ । शनिवारे पूजार्थं विशेषतस्तिलप्रदानस्नपनादि ४० । कार्तिके स्नानं ४१ । माघे स्नानं घृतकंचलदानादि ४२ । धर्मार्थं चैत्रे सांवत्सरिकदानं नवरात्रकरणं च ४३ । आज्ञाप्रतिपदिने गोहिंसादि च ४४ । भ्रातृद्वितीयाकरणं ४५ । शुक्लद्वितीयायां चन्द्रं प्रति दशिकादानं ४६ । माघशुक्लतृतीयायां गौरीभक्तं ४७ । अक्षयतृतीयादिनेऽकर्तनं लाहनकादिदानं ४८ । भाद्रपदे कृष्णा कज्जलतृतीया शुक्ला तु हरितालिका, तयोः कज्जलीदेवतापूजादि ४९ । आश्विनशुक्लगोमयतृतीया ५० । मार्गशीर्षमाघकृष्णपक्षयोर्गणेशचतुर्थ्यामिन्दूदयेऽदनादि ५१ । श्रावणशुक्लनागपञ्चम्यां नागपूजनादि ५२ । पञ्चम्यादितिथिषु दध्यवलोडनादि कर्तनादि च ५३ । माघशुक्लपष्ठ्यां सूर्यरथयात्रा ५४ । श्रावणे शुक्ला चन्दनपष्टी ५५ । भाद्रपदशुक्ले सूर्यपष्टी ५६ । श्रावणशुक्लसप्तम्यां शीतलायां शीतलभोजनादि ५७ । बुधाष्टम्यां केवलगोभूमानभोजनादि ५८ । श्रावणकृष्णगोकुलाष्टम्यां उत्सवादि ५९ । दुर्वाष्टम्यां के विरूढौदनादि ६० । आश्विनचत्रशुक्लपक्षयोः नवरात्रयोर्नगपूजोपवासादि ६१ । चैत्राश्विनशुक्लाष्टम्यां महानवम्यां गोत्रदेवताविशेषपूजादि ६२ । नकुलनवमीकरणं ६३ । भाद्रपदशुक्लाविधवदशम्यां जागरणादि ६४ । विजयादशम्यां शमीप्रदक्षिणादि ६५ । विष्णोः स्वापे उत्थाने तथा फाल्गुनशुक्लामलक्यां ज्येष्ठशुक्लपांडवानां चक्रादश्यां सर्वमासेषु वा तासूपवासादि ६६ । संतानादिनिमित्तं भाद्रपदकृष्णवत्सद्वादशी शुक्ला त्वौद्ववढादशी ६७ । ज्येष्ठत्रयोदश्यां ज्येष्ठिन्यामत्कुलकदानादि ६८ । धनत्रयोदश्यां धनस्नपनादि ६९ । शिवरात्राबुधवाम-

ज्ञागर्णादि ७० । नगरत्रिपात्रादि ७१ । अनन्तचतुर्दश्यामनन्तद्वरकवन्धनादि ७२ । अमवास्यायां जामातृभागिनेयभोजनादि
 ७३ । मोमचारपुतामात्रास्यायां नवोदकामात्रास्यायां च नदीतडागादौ विशेषखानादि ७४ । दीपोत्सवामास्यायां पितृनिमित्तं प्रदीपप्र-
 दानं ७५ । कार्तिकीर्ष्याखीर्ष्यामयोः स्नानादि ७६ । होलिकाप्रदक्षिणादि होलिकानमस्याभोजनादि ७७ । श्रावण्यां तु
 बलिपर्व ७८ । दीवासादिकरणं ७९ । उचरायणकल्पनं ८० । एवं देशप्रसिद्धमनेकविधं लौकिकदेवगतं मिथ्यात्वं । लौकिकगुरूणां
 ब्राह्मणतापसयोगिकादीनां नमस्कारकरणं । तापसाग्रे औं नमः शिवायेति भणनं । मूलाश्लेषादिजाते बाले विप्रोक्तक्रियाकरणं ।
 विप्रादीनां कथाश्रवणं । तेभ्यो गोतिलतैलादिभोजनादिदानं । तेषां गृहे बहुमानार्थं गमनादि च । लोकोत्तरदेवगतं तु परती-
 धिकसंगृहीतजिनविचार्यनादि । समत्यथश्रीशान्तिनाथपार्श्वनाथादिप्रतिमानामिहलोकार्थं यात्रोपयाचितमाननादि च लोकोत्तरगुरु
 गतं च लोकोत्तरलिंगिणु पार्श्वस्थादिषु गुरुत्वबुद्ध्या वन्दनादि । गुरुस्थानादौ ऐहिकफलार्थं यात्रोपयाचितादि च ।

या देवे देवताबुद्धिर्गुरौ च गुरुतामतिः । धर्मे च धर्मधीः शुद्धा सम्यक्त्वमुपलभ्यते ॥ १ ॥

अदेवे देवताबुद्धिर्गुरुधीरगुरौ च या । अधर्मे धर्मबुद्धिश्च मिथ्यात्वमेतदेव हि ॥ २ ॥

तस्मान्मिथ्यात्वं त्याज्यं । मिथ्यात्वादनन्तकालं संसारे जीमः परिश्रमति । केवलं सम्यक्त्वमेवांगीक्रियतां । यतः—

अंतोमुहुत्तमित्तं पि फासिञ्चं जेहिं हुज्ज सम्मत्तं । तेसिं अवहुपुगलपरियद्धो चैव संसारो ॥ १ ॥

भवकोटीदुःप्रापामवाप्य नृभवादिसकलसामग्रीम् । भवजलधियानपात्रे धर्मे यत्नः सदा कार्यः ॥ २ ॥

तथा च—

अवाप्य धर्मावसरं विवेकी कुर्याद्विलंबो न हि विस्तराय ।

यतो जिनस्तक्षशिलाधिपेन रात्रिं व्यतिक्रम्य पुनर्न लेभे ॥ ३ ॥

अहो महानुभावा अमारं संसारे धर्म एव सारः । तस्माद्धर्म एव कार्यः । इत्थं चैकमनसा जिनेश्वरस्य वचनामृतं शृण्वतश्च क्रतुनिः शुभाध्यवसायादीहापोहं कुर्वतो जातिस्मरणं समुत्पन्नं । पूर्वभवाचरितं चारित्रं स्मृतं । वैराग्यं समुत्पन्नं । 'अथालं राज्येन मोक्षाय यत्तिये' (इति निश्चित्य) पञ्चमुष्टिकलौचः कृतः । जगन्नाथसमीपे स्वर्णवाहुश्चक्रवर्ती दीक्षां जगृहे । निरतीचारं पञ्चाचारं चारित्रं प्रतिपालयति । तपस्तप्यमान एकादशांगीं पठमानः स क्रमाद्रीतार्थोऽभूत् । द्वाविंशतिपरीपहान् सेहे । श्रीजिनमापृच्छ्य क्रमेणैकाकी विहारं चक्रे । धर्मध्यानेषु लीनांगः कर्मणां ध्यं करोति । कियद्भिर्दिनेर्विंशतिस्थानानि चाकरोत् । तथाहि—
अरिहंतं सिद्धं पवयणं गुरुं थेरं बहुस्तुए तवस्सीसु । वच्छह्यया एएसिं अभिक्खर्णाणेवओगे अ ॥ १ ॥
दंसणं विणंए आवस्सिए य सीलंब्वए किरइय्याणं । खणलंब्वतव च्चियाए वेयावंच्चे समाहीए ॥ २ ॥

अपुव्वर्णाणगहणे सुत्तेभत्ती पवयणे पंभावणया । एएहिं ठाणेहिं तित्थयरत्तं लहइ जीवो ॥ ३ ॥

इमानि विंशतिस्थानानि कृतवान् । एकदा स वज्रवाहुमुनीश्वरो विहारं कुर्वन् क्षीरगिरिमन्दिनो महाटव्यां प्रतिमया तस्थौ । इत्थं कमठजीवः इरंगको भिक्षो नरमादृष्टुत्य तस्मिन्नेव परंते गिहो बभूव । स गिहस्तत्राटव्यां भ्रमन् गमाययो । न यमवद्भी-

पणः मिहस्तं महर्षिं दूरादद्राक्षीत् । प्राच्यवैरान्मह्यः पुच्छमाच्छोटयन् हरिरास्यं प्रमार्याभ्यथावत् । तदा तत्कृतञ्चत्कारप्रतिशब्दमिपाद् गि-
रिर्गजितः । रौद्रध्यानो मृगेन्द्रस्तं शुक्लध्यानस्थितं महामुनीश्वर चपेटयाहन् । तदा स मुनिविशेषतः शुक्लध्यानमापूरयन् चतुःशरण-
पूर्वं तमप्रतिमातिथिं गणयन् रागेद्वेषरहितः सम्यगालोचनां कृत्वाऽखिलांगिणु क्षामणां चेतुरस्रवद्भर्मससारमादाय कूर्चकवद्देहं त्यजति ।
स मुनिर्हरिणा निर्दाणः सन् मृत्वा दशमे प्राणते देवलोके महाप्रभविमाने विशतिसागरोपमस्थित्या सर्वोत्तमसुरोऽभवत् । तत्राधिकाधिकं
सुरं धुनक्ति । सिंहोऽपि पापिष्ठः पापात्मा मृत्वा चतुर्थ्यां पंकप्रभायां नलकृथिव्यां नारको जातः । तत्र तीव्रवेदनां सहतेस्म—
दसत्रिहवेयण नरए सीओसिण खुप्पिर्वास कडुअ । भय सोग पारर्वस्त जेरो अ वाही य दससो अ ॥१॥

तस्माद्बुद्ध्य विविधतिर्यग्योनिषु भ्रमन् सर्वत्र बहुदुःखमासदत् ।

सौभाग्यहर्षसूरीशः सर्वसंपद्विधायकः । पार्श्वनाथो जिनो जीयान्भव्यानां भवतारकः ॥ १ ॥

इति श्रीतपागच्छे श्रीजगच्चन्द्रखरिपट्टपरंपरालंकारश्रीहेमविलखरिसंतानीयगच्छाधिराजश्रीपूज्यश्रीहेम-
सोमखरिविजयराज्ये पूज्याराधयंपं० श्रीसंघवीरगणिशिष्यपं० उदयवीरगणिविरचिते श्री-
पार्श्वनाथगद्यबन्धे लघुचरित्रेऽष्टमनमभभवर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः ।

पार्श्वनाथचरित्रस्य सर्गस्तुरीय एव च । पंडितोदयवीरेण गद्यबन्धेन निर्मितः ॥ १ ॥

१ धर्मध्यानमिति पाठान्तर

अथ पञ्चमः सर्गः ।

चरित्र

चिदानन्दरूपं जिनं पार्श्वनाथं सदा सोददं देवदेवं विनम्य ।

सतां संमतः पञ्चमः सर्ग एव मया रच्यते गद्यवन्धेन सद्यः ॥ १ ॥

अथ सिंहजीयं चिविधानि नरकतिर्यग्योनिभवानि दुःखानि सहमानः क्वापि सन्निवेशे रोरविप्रसुतोऽभवत् । तस्य सुतस्य कर्मशशाढाल्ये जनरुजननीवान्धया विपन्नाः । ततो लोकैर्जीवितो रंको जातः । कमठ इति नाम्ना क्रमेण यौवनं प्राप्तः । मन्दिरं मन्दिरं प्रति अमन् मिथया भोजनं दुःखेन प्राप्नोति । एवं सोऽतिदुःखी जातः । परकीयां समृद्धिं दृष्ट्वा खिद्यति । मम कर्मणा दुःखीकृतोऽहं । यतः—

ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्मांडभांडोदरे विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षितः सदा संकटे ।

रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥१॥

मौज्येगुरीभगान् एनस्वर्णालंकारभूषितान् दृष्ट्वा मघः ममृत्पद्मैवराग्यादित्यचिन्तयत्—“ अमी पुण्यवन्तः सहस्राणांशुदरंभ-
रणां देवसरिल्यागधराः, अहं स्वोदरभरणेऽप्यधमः ।

॥ ८९ ॥

केऽपि सहस्रंभरयो लक्षंभरयश्च केऽपि नराः । नात्मंभरयन्त्यन्ये फलमेतत्सुकृतदुष्कृतयोः ॥ १ ॥
तस्मात्तपस्यामि” । इति विगृह्य खेदात् कमठः तापसव्रतं जग्राह । तपस्तेपे । कंदफलादयः पञ्चाग्न्यादिक साधयति ॥
इतथास्मिन् जम्बूद्वीपाभिधे द्वीपे भरताभिधेऽस्मिन् क्षेत्रे गंगोपकंठे वाराणसीनाम्ना पुरी प्रत्यक्षा साक्षात् स्वर्गपुरीव राजते । नगरवर्णनमित्थं—

यत्र स्फटिकहर्म्याणि प्रस्तृतागरुभूम्यया । कैलाशा इव राजन्ते तटसंचारिवारिदाः ॥ १ ॥

यत्रैवानेकप्रासादोतुंगशिखरगा ध्वजाः । आह्वयन्ते जनान्नित्यं तत्पुरं शोभतेतराम् ॥ २ ॥

ईश्वरा धनदाश्चैव तंविपादागताः किमु । राजन्ते यत्पुरं नित्यं तत्पुरे शोभतेतराम् ॥ ३ ॥

तस्यां नगर्यामिदं गकुबंधोद्भवो भुवनत्रयविश्रुतोऽध्वसेननरेश्वरो राज्यं करोति । तस्य त्यागशौर्यगुणोद्भूता कीर्तिर्दिशसु दिक्षु
विसृता । यतः—

गृहे श्रीभारती वक्त्रे भूर्भुजे हृदि धर्मधीः । स्थितेतीव रुपा तस्य कीर्तिर्दूरतरं गता ॥ १ ॥
म राजा कीदृशः ?—

शूरो युद्धे नते सोमो दुष्टे वक्रो बुधः श्रुते । गुरुर्वाचि कविर्नीतौ मन्दे मन्दस्त्वसौ नृपः ॥ १ ॥
नम्य गजो यामाजनशिरोमणिः पवित्राचारा मदाकारा शीलालंकृतिगात्रा पवित्रगुण्यपात्रं चामादेव्यभिधाना पट्टराज्ञी सम-

जनि । तयोर्दृश्योः पञ्चेन्द्रियैरपयिकं सुखं भुजंतोर्देवलीलावद्राजलीलया कालो याति । इतश्च प्राणते कल्पे उत्तमां देवर्द्धिं भुक्त्वा गुरुरर्षाद्गुनीरर्धकृष्णचतुर्व्यां सविद्यालायां देवलोकच्छ्रुत्वा निशीथसमये श्रीमद्दामाकुक्षौ समवातरत् । तदा तया वामादेव्या तीर्थहृत्तन्मयनसथतुर्दंश महास्रमा दृष्टाः । तद्यथा—

गजेन्द्रो वृषभः सिंहो लक्ष्मीर्माल्यं शशी रविः । ध्वजः कुंभः सरो वाद्धिर्विमानं वसवोऽनलः ॥ १ ॥

एतस्मिन् दृष्ट्वा मा राज्ञी जजागार । एतत्स्वप्नदर्शनं राजानं कथयामास । राजापि मुदितः । प्रभाते स्वप्नपाठकानां ह्य स्वप्नदर्शनं प्रोचते । तदा तस्मिन्मृशयोक्तं—“राजेन्द्र अस्मच्छास्त्रे द्वाप्ततिः स्वप्नाः सन्ति । तत्र त्रिशन्महास्वप्नाः । तत्र त्रिशन्महास्वप्नमस्ये इमे चतुर्दंश महास्वप्नास्तीर्थरुमातरथकवर्तिमातरो वा तीर्थकरे चकवर्तिनि वा गर्भेऽवतरति सति पश्यन्ति । तस्माद्दामादेव्या गहया चतुर्दंश महास्वप्ना दृष्टान्तेषामनुभावात्सुतो भविष्यति । म च तीर्थकरश्चकवर्ती वा भविष्यति ।” तच्छ्रुत्वा नृपतिर्मुमुदे । तेषां ममान्य चतुरं द्रव्यसम्पादिकं दत्त्वा विमंजयति स्म । राज्ञी हृष्टा गर्भं दधौ । प्रवर्धमानगर्भानुभावात्तस्य राज्यश्रीर्धनदादिष्टमूर्तिः परिर्षिता । व्ययतोऽपि न क्षीयते । वामादेव्याः समीहितं मयं किंकर्य इव देवताः पूरयन्ति स्म । इत्थं वामाराज्ञी सुखेन गर्भं बहन्ती प्रमात्र् पौषकृष्णदशम्यां मरिगात्वार्यां विश्वययोद्योतकरं मत्सर्पलाञ्छनमिन्द्रनीलरत्नवन्नीलामं पुत्ररत्नं सुपुत्रे । तदा दिवि दृग्नुभिननाद । दिशः नगत्रास्या अभवन् । नारःसामपि मुहूर्तमेकं सुखमभूत् । तदा वायवोऽपि सुखस्पर्शा मन्दं मन्दं चतुः । इमाषा षंष्टिन्द्रियादयः मर्त्येऽपि मुदिताः । त्रिभुवने उद्योतोऽभूत् । तदा महता दिक्कृमारीणामागनानि चलितानि । अवधिना त्रिनजन्ममये ज्ञाना नष्टुः । प्रमेय गाः यन्निष्पानादाजन्मुः । तथाहि—

भागकरा भागवता सुभागा भागमालना । सुवत्सा वत्सामत्रा च पुष्पमाला त्वानोन्दता ॥ १ ॥

एता मेरुलकधोलोकस्था दिक्कुमार्यस्तत्रागत्य जिनं जिनांवां च नत्वा एवमूचिरे—“हे जगन्मातर्जगदीपप्रदायिके तुभ्यं नमः । चयमथोलोख्यामिन्यो दिक्कुमार्यो जिनजन्मोत्सवं कर्तुमागताः स्मः । त्वं मा भूषीः ” । इत्युक्त्वा संवर्तकमारुतं विकुर्व्य योजनमितां भूमिमयोधयन् । वातेन भूमिशुद्धिमकुर्वन् । ततो जिनासन्ननिष्णा गायन्ति । तथा—

मेघंकरा मेघवती सुमेयां मेघमालिनी । तोयधारा विचित्रा च वारिषेणा बलाहका ॥ २ ॥

इत्यूर्ध्वलोकवासिन्योऽथा दिक्कुमार्यो मेघं विकुर्व्य पृथ्वीं सिक्त्वा पुष्पवृष्टिं वितेनिरे । जिनं जिनांवां च नत्वा नानाविधानि धरणीतानि गायन्ति ।

अथ नन्दोत्तरा नन्दा सुनन्दा नन्दिवर्धिनी । विजया वैजयन्ती च जयंती चापराजिता ॥ ३ ॥

एताः पूर्वरुचकात्त्रैत्य जिनं जिनांवां च नत्वा दर्पणकरास्तस्युः ।

समाहारा सुप्रदत्ता सुप्रबुद्धा यशोधरा । लक्ष्मीवती शेषवती चित्रगुप्ता वसुन्धरा ॥ ४ ॥

एता दक्षिणरुचकस्थास्तत्रैत्य जिनं जिनांवां च नत्वा भृंगारपाणयस्तस्युः ।

इलादेवी सुरादेवी पृथिवी पद्मावत्यपि । एकनासा नवमिका भद्रा शीतेति नामतः ॥ ५ ॥

एताः पश्चिमरुचकस्था जिनं जिनांवां च नत्वा व्यजनपाणयस्तस्युः ।

अलंबुसाऽमितकेशी पुंडरीका च वारुणी । हासा सर्वप्रभा श्रीह्रीरष्टौ दिशुचकाद्रितः ॥ ६ ॥

एताधामरपाणयस्तस्युः ।

विचित्रा चित्रकनका तारा सौदामिनी तथा । दीपहस्ता विदिक्ष्वेत्य सर्वा दिशुचकाद्रितः ॥ ७ ॥

एता दीपहस्ताः ।

रूपा रूपसिका चापि सुरूपा रूपकावती । रुचकद्वीपतोऽभ्येयुश्चतस्रो दिक्कुमारिकाः ॥ ८ ॥

एता त्रिनेशितुर्नाभिनालं चतुरंगुलवर्जं छिन्ना विवरं यातयित्वा तत्र निचिक्षिपुः । रत्नमाणिक्यमौक्तिकैविवरं पूरयित्वा तदुपरि पिठिकाग्रं चक्रिरे । अथ दक्षिणोत्तरदिक्षु पूर्वदक्षिणोत्तरदिक्षु कदलीगृहाणि विचक्रुः । अथ तत्र जिनं जिनांवां च नीत्वा दक्षिणैकमि रत्नमयं मिहासनं व्यधुः । तत्र तयोस्तैरभ्यर्च्योद्धतं कुर्वन्ति । ततः पूर्वचतुःशाले कदलीगृहे मणिपीठे न्यवेशयन् । मुगन्धिजलः स्नपयित्वा दिव्यनेपथ्यमंडनैः शृंगारयित्वात्तरचतुःशाले रत्नासने न्यधुः । तत्रारणिकाण्डेभ्योऽग्निमुत्पाद्य गोशीर्षचन्दनं दग्ध्या रक्षापोट्टलिकाद्वयं कृत्वा तयोः करे बन्धुः । तत्र जिनस्य गीतगानं कृत्वा पर्वतायुर्भवेत्युक्त्वा पापाणगोलकौ मिथ आस्फालयामासुः । भूयो वामादेवीं विभुं च शय्यागतौ विधायास्युः । तत्र गीतगानं कृत्वा जिनं नत्वा स्वस्वस्थाने जग्मुः ।

ततः स्वर्गे गुरेन्द्राणामागतानि चक्रंपिरे । तदा शक्रोऽवधिना जिनजन्मसमयं ज्ञात्वा स्वयं तत्रस्थो जिनसंमुखं सप्ताष्टपदानि गमन्त्येव प्रणम्य विधिना शक्रस्तवेनास्तवीत् । ततः शक्रो हरिर्निगमेपिणमादिश्य मुषोपाघंटया तीर्थकृतो जन्मकृत्यं नाकिनां

समेतः । तत्र विमानं संक्षिप्य जिनजन्मगृहे समागत । जिनेन्द्रं जिनां च नतैवमस्तवीत्—“ भो रत्नधारिणि शुभलक्षणे जगन्मातस्तुभ्यं नमोऽस्तु । यया त्वया त्रिभुवनस्य धर्ममार्गप्रकाशकोऽयं दिव्यरत्नप्रदीपो भगवान् जिनः सुषुवे । अतः कारणात्तुभ्यं नमोऽस्तु । अहं शक्रोऽस्मि । जिनजन्मोत्सवं कर्तुमागाम् । तन्नो भीतिः कार्या ” । इत्युक्त्वाऽवस्थापिनीं निद्रां दत्वा जिनस्य प्रतीचयं तत्र मुक्त्वा पञ्चरूपं धृत्वा एकेन रूपेणाञ्जलौ जिनमाददे, उभाभ्यां रूपाभ्यां चामरद्वयमवीजयत्, एकेन रूपेण प्रभोरुपरि च्छत्रं चित्रदेकेन रूपेण च वज्रमुल्लालयन् देवैः परिक्षृतः समुत्पत्य मेरुमहागिरौ समागात् । तत्र पांडुकवने पांडुकं वलायां शिलायां जिन-स्नात्रयोग्यदिव्यरत्नमिहासने प्रभुमंके कृत्वा वासवो हर्षनिर्भरः पूर्वाभिमुखो न्यपीदत् । अन्येऽपि प्रयुक्तावधयस्त्रिपष्टिर्वासवा महवृष्ट्या तत्राजगमुः ।

दश वैमानिका इन्द्रा विशतिर्भुवनाधिपाः । ज्योतिष्कौ द्वौ च चन्द्रार्कौ द्वात्रिंशद्व्यन्तरेश्वराः ॥ १ ॥

तत्र कलशा विकुर्विताः

सौवर्णा राजता राल्नाः स्वर्णरूप्यमया अपि । स्वर्णरत्नमयाश्चापि रूप्यरत्नमया अपि ॥ १ ॥

स्वर्णरूप्यरत्नमया अप्यन्ये मृन्मयास्तथा । अष्टाधिकानि प्रत्येकं शतानि दशसंख्यया ॥ २ ॥

पणव्रीहजोयणतुंगा चारस जोयणाइ वित्थारा । जोयणमेगं नालो इगकोडिसट्टिलभ्खाइ ॥ ३ ॥

एते कलशाः धीरोदधुदकैर्भृताः । अच्युतादिसुराधीया विधिना जिनमस्नपयन् । पारिजातकण्ठुपादिभिर्जिनमानचुः । तदा च ते देवास्तुष्टुः । केऽपि सुरा हृषा ननृतुः । केऽपि सुरा गान्धास्वागालकौशिकहिडोलदीपकमधुमादंशचारुधोरणसोहागाधरासभाणवल्लीडुकुभा इत्यादिदिव्यदेवगैर्गीतगानानि कुर्वन्ति । केऽपि सुराः पदपञ्चाशत्कोटितालभेदैर्दिव्यनाटकं कुर्वन्ति । केऽपि ततेन निततेन घनेन सुपिरेण चतुर्विधेन घाधेन कौतुक पूरयन्ति । केऽपि कौतुकाद्वयलुः । केऽपि मधुरस्वरैर्भविनां भावयन्ति । ते कलशास्तैर्मान्भृताः । अथ प्रभुमीशानेन्द्राके न्यस्य सौधमेन्द्रधतुर्वृषभरूपाणि विकुर्व्य विपाणोर्ध्वारिभिः स्नपयामास । विभोरण दिव्यरत्नेषु नृज्य दिव्यैश्चन्दनविलिप्य पुष्पाधैरपूजयत् । शक्रः स्वामिपुरो रजततंडुलस्यौ मंगलानि चाढौ कयत् । तथा—

दर्पणो वर्धमानश्च कलशो मीनयोर्युगम् । श्रीवत्सः स्वस्तिको नन्दावर्तभद्रासने इति ॥ १ ॥

ततः शक्रः एव स्तोतुं पचक्रमे—

सुय श्रियो निधे स्वामिन्नश्वसेननृपांगज । नम्रामरशिरोभृंगसंगचंगपदांबुजम् ॥ १ ॥

अथ मे सफलं गोत्रं नेत्रे च विमलीकृते । स्नातोऽहं धर्मकृत्येषु जिनेन्द्र तव दर्शनात् ॥ २ ॥

अथ मे सफलं जन्म प्रशस्तं सर्वमंगलम् । भगार्णवं च तीर्णोऽहं जिनेन्द्र तव दर्शनात् ॥ ३ ॥

अथाहं सुकृतीभूतो निधृताशेषकिल्बिप । सुवनत्रयपूज्योऽहं जिनेन्द्र तव दर्शनात् ॥ ४ ॥

अथ मे कर्मणां जालं विधूतं सकपायकम् । दुर्गत्या विनिवृत्तोऽहं जिनेन्द्रे तव दर्शनात् ॥ ५ ॥
 अथ मे सफलं देहं अथ मे सफलं बलम् । नष्टानि विघ्नजालानि जिनेन्द्र तव दर्शनात् ॥ ६ ॥
 अथ नष्टो महाबन्धः कर्मणां दुःखदायकः । सुखसंगः समुत्पन्नो जिनेन्द्र तव दर्शनात् ॥ ७ ॥
 अथ मिथ्यान्धकारस्य हन्ता ज्ञानदिवाकरः । उदितो मञ्छरीरस्य जिनेन्द्र तव दर्शनात् ॥ ८ ॥
 तत्र स्तवननिध्यानध्यानैरजनि निर्मलम् । वक्षश्धुर्मनो मेऽद्य वीतराग नमोस्तु ते ॥ ९ ॥

इत्थं जगन्नाथं स्तुत्या ततो नीत्वा यामान्तिकेऽमुचत् । अवस्वापिनीमर्हत्प्रतिरूपकं च जहे । प्रभोर्दृष्टिनिनोदायोपरि श्रीदा-
 मगंडरुगमुचत् । तथा चोच्छीर्षिके दिव्ये कुंडलपुगे अमुचत् । शक्रादेशाद्बनदः सोधे द्रव्यरत्नवृष्टीश्राकरोत् । प्रभोरंगुष्टेऽमृतं
 संक्रम्य मधुं प्रणम्य नन्दीश्वरे ते सर्वेऽपि सुरेन्द्राः सुरासुराश्च शश्वताहृतौ नत्वाऽष्टाहिरां कृत्वा हृष्टाश्च स्वास्वास्पदं ययुः ।

ततो यामा स्वामिमाता प्रसुद्धा प्रकाशशदनांबुजं दिव्यांगारागनेपथ्यधर पुत्रं वीक्ष्यामोदत । देव्याः परिच्छदः पुत्रजन्मोदन्तं
 नृपं पित्रपयामास, दिक्कुमार्यांगमाधं सर्वमाख्यत् । ततः श्रीअश्वसेननृपस्तस्मै पारितोषिकं दत्त्वा पुत्रजन्मोत्सवं करोति । पथमं कारागा-
 गच्छन्दिनमोक्षमकरोत् । नृत्यदिव्यांगनागीतैस्त्वूर्यनर्द्वैजंपारवैर्नाटिकैः शंखध्वनिभिस्तन्नगर शब्दाद्वैतं तदाऽभवत् । दानंसन्मानव-
 गांर्यनः श्रिया चायान्त्या तद्राज्यं व्यूढमपि संकीर्णं तदाऽभवत् । कुलाचारकृते सूतके निधृते स्वजनानामंग्य भोजनवस्त्राभरणादि-

मत्कारपर्यं कथयति—“ भोः स्रजनाः श्रूयतां, एतस्मिन् बालके गर्भस्थिते मात्रा निशि ध्यान्तेपि पार्श्वतः सर्पन्तं सर्पमद्राक्षीत् तद्भ-
र्भानुभावात् एवैतस्य बालकस्य पार्श्व इत्यभिधा भवतु ” । तदा स्वजनसमक्षं अश्वसेननृपो बालकस्य पार्श्वार्थाभिधामकरोत् । स चालो
धात्रीभिलांल्यमान आदराद् द्वितीयानन्द्रवत् क्रमेण वृद्धिं प्राप । क्षुधोदये शक्राहितं निजांगुष्ठदमृतं पपी । देवांगनाः स्वामिनं
प्रीत्या समयामासुः । स श्रीपार्श्वो वज्रर्भनाराचसंहननः समचतुरस्रसंस्थानो विद्योष्टोऽसितशरीरो नीलकान्तिः सुनयनः पद्मनिःश्रामो
द्रात्रिगच्छणधरो बाल्यमृष्टंघयति ।

गंभीर उन्नतः सूक्ष्मः सरलः पृथुलोऽसितः । अदीर्घब्रिषु त्रिज्वेवं द्विशुभ्रो नवपाटलः ॥ १ ॥

नाभौ सत्त्वे स्वरेऽगाधस्तुंगोऽसपदमूर्धसु । सूक्ष्मः केशे नखे दन्ते सरलोऽहौ भुजेंऽगुलौ ॥ २ ॥

पृथुलो भ्रूसुखोरस्तु तारादृत(पांग)कचे शितिः । कटौ पृष्ठे च पुंश्चिह्ने तुच्छः शुभ्रो रदाक्षिषु ॥ ३ ॥

पाणिपादे गुदेः तालुजिह्वयोरथ चौष्ठयोः । नखदन्तेषु मांसे च ताम्रो नवसु शस्यते ॥ ४ ॥

एभिर्द्वात्रिगच्छणैः संयुक्तः, अष्टाग्रसहस्रैर्लक्षणैर्गुक्तः, नवकरतनुमानः, अद्भुतदेहरूपगन्धः अदृश्यहारीनीहारः, निरामयः,
मलस्वेदोज्जितः, एतन्विधो भगवान् विशेषतो रजे । क्रमेण युवतिजनाहादकरं नययीवनं प्राप ।

एकदा नृपमायानस्थितं कश्चिन्नर एतैवं व्यजिज्ञप्तु—“स्वामिन् इतः पथिमदिग्भागे कुशस्थलं पुरमस्ति । तत्र
नरमार्ग्यो नृपतिरासीत् । ग सुकृती सत्यवादी धर्मप्रवर्तको जिनधर्मैः ततः गाभृश्रुश्रुयापरो नीत्या राज्यं प्रतिपालय

राज्यश्रियं त्यक्त्वा व्रतमुपादत्त । इत्यर्धकथितेऽश्वसेननृपः शिरो पुन्यन्नेवमुवाच—“अहो महानुभावः सत्त्वाधिको यः स्वीकृत
 राज्यं तत्याज” । मांऽपि भूयः पुमान्ने—“नवमर्षणः स्रुः प्रसेनजिन्नामार्थिना कल्पवृक्षोपमस्तत्र राज्यं करोति । तस्य प्रभावती
 नाम्ना कन्यास्ति । मा संप्रति नवयौगना प्रत्यक्षं सुरकन्यावद्राज । तादृशीं तां समुद्भूतनवयौवनां वीक्ष्य पिता चिन्तातुरो-
 ऽनुरूपवरं मयंत्रान्नेपयामास । किं तु तादृक् कोऽपि वरो न प्राप्तः । अथान्यदा सा सखीभिः परिवृता वने क्रीडार्थं ययौ ।
 तत्र किन्नरीभिर्गीयमानं पार्थरूपमृणोत् । तस्य गुणोत्कीर्तनं मृण्वन्ती सा पार्थकुमारे सानुरागा जाता । अन्यक्रीडां व्रीडां
 च त्यक्त्वा हरिणीवत्तद्रीतं मृण्वन्ती शून्यीभूतमनसा लीनाऽभूत् । स्मरवाणैस्ताडिता निश्चेष्टाऽभवत् । तदा सखीजनस्तां पार्श्वनाथं
 ध्यायन्तीं मवीक्ष्य स्ववेशमनि निन्दे । सख्यस्तत्स्वरूपं पित्रोर्व्यजिज्ञपन् । पित्रोः प्रमोदो जातः—“एतच्छुभं चिन्तितं, युक्तोऽयं संयोगः,
 श्रीमत्पार्थकुमारो जगत्त्रयशिरोमणिर्वरः सुन्दरः प्रचुरायुः पुन्या चिन्तितः, मया ध्रुवं पार्थकुमारेण सहोद्वाहः कार्यः, उत्तमनरैर्विद्या
 कन्या च सत्पात्रे विनियोज्या, समुद्भूते चेमां कन्यामधिपार्थ स्वयंरां प्रेषयिष्यामि” । इत्थं पितृवचः श्रुत्वा सा कन्या समुदेतरां । तच्च
 व्यतिकरं कलिगंदशपतिर्यवनाभिध उद्धृतो मृकुटीमीपणः कथमपि ज्ञात्वाऽवादीत्—“मयि सति कः पार्थः प्रभावतीमुद्देवा ? कोऽयं
 प्रसेनजित् ? यो मां मुक्त्वा तां तस्य प्रदास्यति” । इत्युक्त्वा भूरिसैन्यैः परिवृतः कुशस्थलपुरं वेगादागात् । तेन पुररोधः कृतः । पुरं
 निकृष्यागमननिर्गमं जातं । ततः प्रसेनजिद् भूपथिन्तातुरो जातः । मंत्रिभिर्विचार्य समर्थमश्वसेननृपं ज्ञात्वाऽहं मंत्रिसागरदत्तसुतः पुरुषो-
 चमो नाम प्रेषितः । निशीथे पुरान्निर्गतां । मयाऽयं वृत्तान्तो भवतः कथितः । अथ यद्युक्तं कृत्यं तत्करोतु” । इत्युक्त्वा भूमिसेननृपो
 श्लाघ्यवीत्—“कोऽयं वराको यवनः ? मयि सत्यपि का भीतिः ? एषोऽहं सज्जसैन्यः कुशस्थलं व्रातुमागतः” । इत्युक्त्वा भंभामवा-

दयन् । अखिलं मैन्यं मिलितं । तज्ज्ञात्वा श्रीपाश्वो नृपान्तिके क्रीडागृहात् समागात् । पितर जगौ—“एष संरमः कस्योपरि ? ” ।
 ततोऽधसेननृपोऽगुल्या तं नर दर्शयन् सर्वं कथयामास । तदा पुनः पार्श्वकुमार इदमभ्यधात्—“वंराको यवनः, तस्योपरि कीदृशो-
 ऽप्यमुषमः ? पूजयास्तिष्ठन्तु । अहं तस्य शिक्षां करिष्ये ” । नृपस्तद्भक्तिशिक्षमं वाक्यं श्रुत्वा हृष्टः श्रीपाश्वं ससैन्यं
 प्रीणीत् । श्रीपाश्वो गजारूढः पुरपोत्तमयुतोऽनेकभूपालसंयुतश्चाल । स्वामिनः पुरतश्चलन्नगा इव गजाश्वेभुः, नदीरया इव
 हयान्श्वेभुः, रथाः क्रीडागृहा इव चेलुः, पत्तयः कपिनद्भ्रगन्ति स्म । एतद्विधया क्रीडया प्रभुः यवनखेलनार्थं चचाल ।
 तदा नन्दिदोषैः शंखादिशब्दैर्निम्नानिस्वनैरुत्सर्पद्भिः शब्दायमानमंवर जातं । प्रथमे प्रणायके मातलिसारथिः सरथ उपेत्य प्रभुं
 नर्त्यं प्रोवाच—‘ नायाहं शक्रमारथिः, त्वामतुलबलं शक्रो जानाति, तथापि तेन भक्त्याऽहं सरथः प्रेषितः । प्रभुस्तद्रथमारूरोह ।
 कियद्भ्रिदिनैः प्रभुः कुशस्थलपुरासन्नोधाने सुरकृते सप्तभूमिके आवासेऽनसत् । ततो महादधं दूतं सुशिक्ष्य यवनान्तिके प्रैषीत् । स
 गत्वा यवनं स्माह—“श्रीपाश्वदुमारस्त्वां मन्सुखेनैवमादिशति, भो यवन त्वं बलं मा कृथाः, निजस्थानं याहि । अहं पार्श्वः समा-
 गतोऽस्मि ” । तदा यवनो ललाटमत्युच्चं कृत्वाऽनदत्—“ अरे दूत मां किं त्वं नो वेत्सि ? कोऽश्वसेनः ? कः पार्श्वः ? यो मां समभि-
 पेणयति । निन्दुर भाषमाणमपि त्वां दृत्वात्र हन्मि । स्वस्वामिने मदुक्तं निवेदय ” । पुनरपि दूतोऽप्याह—“मूढ किं मुधा गर्वं वहसि ?
 किं जगतां पति नो जानामि ? ननु मधुस्त्वा समरे बोधयिष्यति ” इति दुवन्तं दूतं यवनस्य भटाः मदायुधा हन्तुमुद्यताः । तदा
 दृढामात्यन्तान् भटान् सांशेषमिदमृचिपान्—“ भो जडा भवतामार्कस्मिकः क्षुयोऽयं । यस्य मदेवा इन्द्राः सेवां कुर्वन्ति तस्य श्रीपा-
 श्वदुमारस्य दूराम्य हर्नने गृष्पाकं न गतिः ? ” । इति श्रुत्वा मयभ्रान्ता भटाः सर्वेपि शान्तिं ययुः । मन्त्री दूत वरे कृत्वा इत्ययो-

“यस्य त्वं प्राता तस्य सर्वत्र सौख्यं भवति । अन्यत्र मम पुत्री प्रभावती भृशं पार्श्वकुमारेऽनुरागिणी वर्तते । प्रसद्य तस्याः प्राणिग्रहणं कारयतु” । अधसेनोऽवदत्—“भद्र साधुने । अस्माकं मनोरथोऽस्ति । परं पार्श्वः संसाराद्विरक्तोऽस्ति । न जाने किं करिष्यति । परं त्वदुपरोधादधुना पार्श्वं बलादपि पाणिग्रहणं कारयिष्यामि । तन्मा कृथास्त्वमधृतिः” । इत्युक्त्वा तेनैव सह पार्श्वान्तिकं ययौ । पार्श्वं प्रति जर्गा—‘वत्स त्वं प्रसेनजित्पुत्रीमुद्ग्रह’ । श्रीपार्श्वोऽवदत्—“नैव परिणेष्यामि । कुतः ? अयं भवान्धिर्दुस्तरः । संसारे बहूनि पाणिग्रहणानि कृतानि सन्ति । अहं संसारमुन्मूलयितुमिच्छामि । स्त्री भवदृक्षस्य मूलं । मम संसारास्थित्या कार्यं नास्ति ” । अधसेननृपोऽप्यूचे—“वत्सेदृशेन मनसापि त्वमस्मन्मनोरथं पूरय । प्राक्तनजिनाः कलत्रिणो भूत्वा पश्चात्पसा सिद्धाः । त्वमपि पाणिग्रहणं कृत्वा संसारसौख्यानि भुक्त्वा पश्चात्स्वार्थं साधय, । प्रभुस्तावचनमुद्ग्रह्यं ज्ञात्वा तद्वचनं मेने । तदिनाद्विवाहोत्सवः प्रारब्धः । स्थाने स्थाने गीतगानानि, स्थाने स्थाने नाटकानि, स्थाने स्थाने बाद्यानि, स्थाने स्थाने मांगल्यानि, स्थाने स्थाने दानानि, स्थाने स्थाने भोजनानि, एवं विधोत्सवैर्दिनानि अतिवाहन्ते । विवाहदिवसे प्राप्ते सुमुहूर्ते प्रभावतीं स्वर्णकुंभैः स्नपयित्वा गुरुदत्ताक्षतान् मूर्ध्नि निवेशय चन्दनाक्षतदुर्वादिहस्ताः कुलस्त्रियो दिव्यवासोभिर्विधिभरणैश्चालंकृतां चक्रुः । इत्थं श्रीपार्श्वकुमारोऽपि सुमुहूर्ते सुलग्ने परिवारपरिश्रुतो धवलद्विरदारूढः कृतमंगलः सच्छत्रधामस्वीजितोज्जेकपाथिवैर्वेषितस्त्वयनदैर्गर्जितः पुरस्त्रीभिर्वाक्ष्यमाणो लीलया गच्छन् विवाहमंडपं प्राप । तत्र सुशीलेन द्विजपुंगवेन क्रमेण कुलाचारः कृतः । मंगलाचारपूर्वकमुभयोर्वकन्ययोः करमेलको जातः । पार्श्वान्तलो चत्वरिकान्तरे गतौ । तत्र स्वजनाः श्रीखंडुप्पुप्तांशूलेनपथ्याश्वजादिभिश्च सन्तोषिताः । याचकानां दानादि दत्तं । आज्यलाजापिप्रिण हवनपूर्वकं विधिना भ्रमपितुभारभे । तत्र प्रथमे मंगले राज्ञा श्वशुरेण स्वर्णभाराः सहस्रशः प्रदत्ताः । द्वितीये

मंगले कुडलहाराधाभरणानि प्रदत्तानि । तृतीये स्थालादीनि भाजनानि गजाश्वाश्च । चतुर्थे मंगले दिव्यचीवरानि प्रदत्तानि । अन्यान्यखिलान्यपि कृत्यानि कृतानि । एवं विवाहोत्सवं कृत्वा प्रीणितशेषविष्टपः कुमारः श्रीपार्श्वः स्वगृहभाजगाम । सर्वेषां संतोषः संजातः । अथसेननृपेण बहु सत्कृता जनाः स्वगृहभाजगमुः । प्रभुः प्रभावत्या सह सुत्वानि भुनक्ति । यतः—

करकिसलयमूलं धुन्वतीनां स धन्यः श्रवणपथमनल्पा यस्य पुंसः प्रविष्टाः ।

नवरत्तपरिरंभे वालसीमन्तिनीनामहह न न न मा मा मुञ्च मुञ्चेति वाचः ॥१॥

कुंकुमपंककलंकितदेहा पीनपयोधरकंपितहारा । नूपुरनादरणत्पदपद्मा कं न वशंकुरुते भुवि रामा ॥२॥

प्रभुः श्रीपार्श्वस्तया सह क्रीडन् जनानां प्रीतिं जनयन् वासरानत्यवाहयत् ॥

सोमविमलसूरीशः सर्वज्ञः सर्वसौख्यदः । पार्श्वनाथो जिनो जीयाद्विमवा(त्रा)तहरः परः ॥३॥

इति श्रीतपागच्छे श्रीजगच्चन्द्रसूरिपट्टपरंपरालंकारश्रीपूज्यश्रीहेमविमलसिंतानीयगच्छाधिराज श्रीपूज्य श्रीहेमसोमसू-
रिविजयराज्ये पूज्यश्रीपं०संधवीरगणेशिष्यपं०उदयवीरगणिविरचिते श्रीपार्श्वनाथगद्यबन्धलघुचरित्रे

भगवच्चयवनजन्माभिषेकविवाहोत्सववर्णनो नाम पञ्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

पार्श्वनाथचरित्रस्य पञ्चमः सर्ग एव च । पंडितोदयवीरेण गद्यबन्धेन निर्मितः ॥ १ ॥

अथ षष्ठः सर्गः ।

नत्वा श्रीगुरुपादपद्ममनिशं जाड्यप्रतापापहं श्रीसारस्वतमंत्रमेवमखिलं धृत्वा च वक्षःस्थितम् ।
षष्ठं सर्गमथ क्रमागतमहं श्रीपार्श्वदेवप्रभोः संवन्धेन युतं वदामि विमलं सद्बन्धवन्धेन हि ॥१॥

अथान्यदा श्रीपार्श्वप्रभुः स्वारासे गमाधस्थः काशीपुरीं विलोकयन् सपूजोपस्करान् पौरान् बहिर्गच्छतोऽपश्यत् । तद् दृष्ट्वा जनान्
जगाद्—“स्मिन्महाहो दधिदुग्धप्रपुष्पफलाष्टुपस्करासंपुक्तो जनः मह्यं पुरीतो बहिर्याति, तत् किनिदान उत्तमयोऽस्ति ? देवयात्रा
याऽस्मि ?” । तदा कोऽप्यने—“स्वामिन् कृपानिधे श्रूयतां, एकः कमठाक्षयस्तपस्वीवने ममेतोऽस्ति । स तपः कुर्वन् पञ्चाग्निं साधयति ।
तमर्गितुं त्रनो याति ” । मथुरपि ममृत्योऽश्वाढः कौतुकाचं द्रष्टुं ममागात् । तदा तीत्रपञ्चाग्निपःस्थितं धूम्रं पिवन्तमज्ञानकष्टं
दृग्न् देहं दमन्तं क्रमठमपश्यत् । ज्ञानत्रयधरः मथुपार्श्वो बह्निङ्खान्तःक्षिप्तं दृश्यमानं महोरगं चापश्यत् । कृपावान्
श्रीपार्श्वस्तं पद्मगं जलन्तं दृष्ट्वाज्योचत्—“अज्ञानमज्ञानं” यत्तपस्यपि नो दया । सर्वेऽपि जानन्ति यद्दयाहीनो धर्मो न मुक्तये
स्यात् । यतः—

स कमलवनमग्नेर्धासरं भास्यदस्तादमृतमुरगवक्त्रात्साधुवादं विवादात् ।
रुगपगममजीर्णाज्जीवितं कालकृदादभिलपति वधाद्यः प्राणिनां धर्ममिच्छेत् ॥१॥

अतः कारणाद्वैव प्रथना । यथा नाथं विना सैन्यं नो राजते, यथा जीवं विना वपुर्नो भ्रजते, यथा निशापतिं विना निशा न शोभते, यथा नदी हंसमिथुनैर्विना न विभासते, तथा दयां विना धर्मोऽपि न चकासते । अतः कारणाद्भोस्तपस्विन् दयां विना किं भुया क्लेशकारकं कष्टं करोषि ? जीवघातात् कथं पुण्यं भवति ?" इति श्रुत्वा कमठः प्रोचे—“भोः क्षत्रियराजकुमार राजपुत्रा हस्त्यश्वक्रीडामिव विजानन्ति, धर्मं तु मुनिपुंगवां एव विदन्ति” । ततो जगतां पतिः पार्श्वनाथस्तत्प्रत्ययार्थं स्वर्नरैर्वह्निकुंडात्काष्ठमाकर्ष्य यत्नेन स्फोटयामास । तस्मात्काष्ठादाकुलोऽहिः सहसा निरगात् । प्रभुस्तस्य पन्नगस्य नमस्कारमदात् । विभोर्वाक्यपीयूषैर्नमस्कारामृतं पीत्वा सोऽहिः समाधिना मृत्वा नागाधिपो धरणेन्द्रोऽभूत् । सं धरणेन्द्रो नागसुरेषु महर्द्धी रेजे । अहोऽज्ञानं कमठ रेऽज्ञानं जर्नरेषु स्तूपमानो विशुः स्वभवनं ययौ । कमठस्तापसो लघुतां प्राप्तो जनैर्हीलितो गर्हितो भगवत उपरि द्वेषं वहन्नन्यत्र गतः । ततः कमठस्थापसो हठात्कष्टतरं चालतपस्तेपे । अज्ञानकष्टं कृत्वा पार्श्वप्रभोरुपरि द्वेषं वहन् मृत्वा भवनवासिषु मेघकुमारेषु मेघमालीति नामतोऽसुरः समजायत । यतः—

चालतवे पडिवद्धा उक्कडरोसा तवेण गारविआ । वेरेण य पडिवद्धा मरिउं असुरेसु जायंते ॥१॥

मेघमाल्यसुराधमो दक्षिणश्रेण्यां सार्धपत्योपमायुक्केण देवसुखं बहुतरं भुनक्ति । श्रीपाधौ भोगसौख्यानि भुञ्जन् दिनान्यत्यवाहयत् । अन्यदा मधौ श्रीपार्श्वप्रभुर्जनोपरोधेनोधानं वीक्षितुं ययौ । तत्रोघाने लताद्रुमपुष्पावचयं कौतुकादिकं विलोकयन् विशुरेकमुत्तुंगतोरणं महान्तं प्रामादं ददर्श । प्रभुस्तस्मिन् प्रामादे प्राविशत् । तत्रासादभिचावद्भुतराज्यराजीमतीत्यागं विधायाश्रितसंपमं श्रीनेमिचरितचित्रं दृष्ट्वाऽचिन्तयत्—“अहो श्रीनेमैरापरंगोऽनुपमो यो नवे वयसि राज्यं राजीमतीं च विहाय निःसंगः सन्

व्रतमग्रहीत् । मयाऽप्ययमसारः संसारस्याज्य एव ” । तदा भगवान् वैराग्यरंगरंगितः श्रीपार्थो युक्तभोगकर्मा व्रतोन्मुखो बभूव । ततोऽनन्तरं नवविधा लोकान्तिकाः सारस्वतादयः सुराः पञ्चमब्रह्मदेवलोकादागत्य प्रभुं नत्वा व्यजिज्ञपन्—“ जय स्वामिन् त्रैलोक्यनायक संसारतारक सकलकर्मनिवारक प्रभो त्रैलोक्योपकारकं तीर्थं प्रवर्तय । त्वमेव ज्ञानवान् संवेगवानसि । स्वयमेव सर्वं जानासि । अधिकारत्वाद्द्वयमिदं ब्रूमः ” । इत्युक्त्वा जिनं नत्वा ते देवाः स्वदिवं ययुः । ततस्तत्प्रासादात् स्वामी स्वसौधं जगाम । प्रभुः सुहृदो विसृज्य पत्यंकस्थः शुभभावनां भावयन्निशां निन्ये । तथाहि—

संपदो जलतरंगविलोला यौवनं त्रिचतुराणि दिनानि ।

शारदाभ्रमिव चञ्चलमायुः किं धनैः परहितं न कुरुध्वम् ॥ १ ॥

यत्र जातास्तत्र रता ये पीतास्ते च मर्दिताः ।

अहो लोकस्य मूर्खत्वं वैराग्यं किं न जायते ॥ २ ॥

नमस्कारं हारं दधत हृदये कर्णयुगले श्रुतं ताडकाभं करकमलयोर्दानवलये ।

गुरोराज्ञां शीर्षे सुकुटमतुलं येन भविका यथा भव्यां कंठे क्षिपति वरमालां शिववधूः ॥ ३ ॥

१ भव्यां वरमालामित्यर्थः ।

दिवसनिसाघडिमालं आडं सलीलं जीआण धित्तूणं । चंदाइच्च वइल्ला कालरहहं भमाडंति ॥४॥

न सा जाई न सा जोणी न तं ठाणं न तं कुलं । न जाया न मुआ जत्थ सव्वे जीवा अणंतसो ॥५॥

इत्यादिशुभभावनां भावयतो भगवतो निशा पर्यगलत् । विश्वोद्योतार्थमादित्य उद्गतः । तदा भगवान् श्रीपार्श्वः प्रभातकृत्यानि कृत्वा पित्रोः सन्निधौ गत्वा विनयेन नत्वा पित्रोस्त्रे स्थित्वा स्वदीक्षार्थं स्वदीक्षार्थं दानमारभत । श्रीपार्श्वस्तदा सर्वत्र पटहोद्घोषणामकारपत्—‘ भो लोका यथेच्छं दीपमानं दानं गृह्यतां ’ । तदा शक्रादिष्टः श्रीदो द्रव्यं जलदचद्दपति । प्रत्यहं प्रभुरेका कोटी लक्षणयष्टौ हिरण्यं ददौ । जगतोऽखिलो दारिद्र्यमयदावाग्निः शशाम । भ्रुवि परमानन्दकन्दाः कन्दलिताः । त्रीणि कोटिशतानि अष्टाशीतिकोटयः अशीतिलक्षणि प्रभुवार्षिकं दानं ददौ । अथ ज्ञातदीक्षाक्षणाश्वतुःषष्टिवासवास्तत्राम्भेयुः । चारित्रोत्सवं चक्रुः । तत्र प्रथमं भगवतस्तीर्थार्थः संभृतैः कुंभैः स्वर्णरूप्यस्नानमयैः स्नानमकारयन् । पथात् हरिचन्दनकर्पूरगदिसुरभिद्रव्यैर्लिप्तांगो दिव्यांबरमृत्यु पारिजातादिपुष्पौघस्फारथम्मिच्छन्न्युरः शुशुभेतरां । तदनु उदारस्फारहारकुंडलकोटीरंकरांगादादिभूषणैर्भक्त्या भूषितः । तदा विभुः कल्पद्रुमवद्राज । ततः श्रीपार्श्वप्रभुः शक्रवृत्रितां विशालां शिविकां समारोहत् । तत्र सिंहासनमलंचक्रे । ततो भगवत उपरि सुवृत्तमुज्ज्वलगुह्यसच्छत्रं रेजे । उभयोः पार्श्वयोश्च चासरे रेजाते । बहुषु वाद्येषु वाद्यमानेषु, विविधगीतेषु गीयमानेषु, पटुबन्दिषु जयजयारावं वदत्सु, शिविकां सुरासुरनेषु बहमानेषु, सोत्कंठं पुरीजनैर्वाक्ष्यमाणः शिरसा नम्यमानः, अञ्जलिना प्रह्वं स्तूयमानः संयमश्रियमुद्घोढुं मुदा चनेऽगत् । तत्राशोकनरोस्तले शिविकातः समुत्तीर्य श्रीपार्श्वजिनपतिः स्वर्णरत्ना-

भरणान्यमुञ्चत् । ज्ञानदर्शनचारित्ररूपत्नान्यग्रहीत् । तदा शक्रः पार्श्वप्रभोरसे देवदूष्यममुचत् । भगवान् श्रीपार्श्वः पौपस्य कृष्णै-
 कादस्यां विशाखानक्षत्रे कृताष्टमतपाः पञ्चमुष्टिभिः केशमुन्मूल्य ' नमो सिद्धाणं ' इति पदं स्मरन् चारित्रमग्रहीत् । तदा भगवतो
 द्राग् मनःपर्यवज्ञानं समुत्पन्नं । विभोः पञ्चमुष्ट्युधृतान् केशान् शक्रः स्ववाससा गृहीत्वा क्षीरसागरे चिक्षेप । तदा च त्रिशतरा-
 जपुत्रैः संवेगाच्चारित्रमंगीकृतं । अथ सुरसुरनरेश्वराः श्रीपार्श्वं जिनेन्द्रं प्रणम्य स्वस्थानं जग्मुः । तदा तत्रैव भगवान् लंबमानभुज-
 द्वयः कायोत्सर्गेण स्थितवान् । प्रभाते विहारं चकार । अष्टमस्य पारणके कोपकटाक्षसन्निवेशे धन्यस्य गृहिणो गृहे प्राविशत् ।
 तदा धन्यः स्वं धन्यं मन्यमानः कल्पद्रुममिव तं जिनं वीक्ष्य सहसोऽपन्नविवेकत्वात्तं नत्वा शुद्धधीः परमानेन नाथस्य पारणकं
 कारयामास । ' अहो दानमहो दानं ' इत्युद्धोषणापूर्वकं दिवि देवैर्देवदुन्दुभिस्ताडितः । गन्धांबुष्टिभिः भूः सिक्ता । स्वर्ण-
 दृष्टिः कृता । नानाप्रकारपञ्चवर्णकुसुमैर्भूः प्रकीर्णा । दिव्यं नाटकं जातं । नाथस्य पारणके धन्यः पुण्येन पूर्णः संजातः । गृहं धनेन
 पूर्णं जातं । जनो मुदा पूर्णो जातः । गगनं देवदुन्दुभिनादेः पूरितं । तदा धन्यो राज्ञा लोकैश्च संमानितः । तत्र प्रभोः पारण-
 कस्थाने मुदा पादपीठं व्यधात् । स्वामी ततो ग्रामाकपुरादिषु विचचार । स्वामी धरित्रीव सर्वसहः शारदाभ्रमिवामल आकाशव-
 त्त्रिरालंबो वायुवदप्रतिबद्धो बह्विवचेजसा दीपः कांस्यपात्रवन्मुक्ततोयः समुद्रवद्गंगीरो मेरुरिवाप्रकंपो भारंडवदप्रमादः पद्मपत्रव-
 त्त्रिलोपः पञ्चसमितिभिः समितस्त्रिभिर्गुप्तिभिर्गुप्तो द्वाविंशतिपरीपहान् जयन् चरणन्यासेन महीं पावयन पञ्चाचारं प्रतिपालयन्
 अटव्यां कलिगिरेरथः कुंडाल्यसरस्तीरे विभुः प्रतिमया स्थितः । एकोनविंशतिदोपरहितं कायोत्सर्गं व्यधात् । तथाहि-

घोडगलय खंभाई, मालुद्धि नियल सवरि खलिण बहू । लंबुत्तर थण संजई, भमुहंगुलि वायस कविट्टे ॥

सिरकंप मूअ वारुणि, पेहत्ति चइज्ज दोस उस्सगे । एगूणवीसं दोसा, टालयियव्वा पयत्तेण ॥ २ ॥

तथा च-

नासाग्रन्यस्तद्वन्द्वो दन्तैर्दन्तानसंस्पृशन् । प्रसन्नवदनः पूर्वाभिमुखो वाप्युदङ्मुखः ॥

अप्रमत्तः सुसंस्थानो ध्याता ध्यानोद्यतो भवेत् ॥ १ ॥

कायोत्सर्गे भगवान् शुक्लध्यानं ध्यायति । तत्र महीधरो नामा करी जलपानार्थमागतः । स प्रभुं दृष्ट्वा चेहापोहसंपन्नो जा-
तिस्मरणमाससाद । तदा स दधौ यथा—“प्राच्यभवेऽहं हेमाभिधः कुलपुत्रको वामनांगो जने हास्यास्पदमभूवम् । अन्येद्युः पितुः
पराभवाग्निर्गतेतस्ततो भ्रमन् वने गुरमो दृष्टाः । मया च वन्दिताः । गुरुणाऽहं यतित्वस्यायोग्यत्वान्महोपकाराय श्रावकत्वं ग्राहितः ।
श्रावकोऽहं जातः । पर जनैर्हस्यमानोऽतिखिन्नः । तल्लघुं स्मृतनुं चाभिनिन्दन् महातनुमभिलपन् अतिध्यानेन मृत्ना शैलोपमः करी
अभूवं । तदिदानीमहं पशुर्जातः । किं कुरे ? किमाराधयामि ? अथवा किञ्चित्करेणामुमेव प्रभुमर्चये ” । इति ध्यात्वा सरोऽम्मः
प्रविश्य स्नात्वा दन्तिराद् पद्मान्यादाय पार्श्वप्रभोः पार्श्वे ययौ । स करी त्रिः प्रदक्षिणां कृत्वा प्रभोः पदद्वयं पद्मैः पूजयित्वा मनसा
स्तुत्वा शिरसा नत्वा स्व धन्यं मन्यमानो यथास्थानं गतः । अथासन्ना देवाः प्रभुं सद्गन्धमस्तुभिः पूजयित्वा प्रभोस्ये नाटयविधिं
श्रुत्वा निदधिरे । केनापि गत्वाऽऽसन्नचंपाया रुक्मकुन्दनरेन्द्रस्य तत्सर्वं स्वरूपं निवेदितं । स नरेन्द्रो विस्मितः सन् सवलवाहनः प्रभुं
वन्दितुमभ्यागतः । प्रभुस्त्वन्यत्र विहार कृतवान् । नरेन्द्रेण तत्र श्रीपार्श्वप्रभुप्रतिमा नवहस्तप्रमाणा निर्निर्मिता, तत्रोरुचैत्यं कार-
यित्वा समहोत्सवं सा प्रतिमा तत्र निवेशिता । देवैस्तत्र नाटकं कृतं । साधिष्ठायकभावेन सा प्रतिमा सप्रभावा जाता । सापि

मनोऽभीष्टं फलं जनानां दत्ते । तत्र कलिनाम्ना पर्वतः कुंडनाम्ना सरः तदासन्नं कलिकुंड इति ख्यातं तीर्थं विश्वपावनं संजातं । सोऽपि करी मृत्वा तत्रैकभक्तिमान् महर्द्धिर्व्यन्तरो जातः । तीर्थसेवको जातः

प्रभुः पार्श्वजिनेन्द्रो विहारं कुर्वन् क्रमेण शिवपुर्यां ययौ । तत्र कौशंब्याख्ये वने कायोत्सर्गेण तस्थिवान् । तदा धरणेन्द्रः पूर्व-भवोपकारं स्मृत्वा तत्र महर्द्धर्या समागत्य स्वामिनं नत्वा भक्त्या स्तुत्वा स्वामिनः पुरो नाटयविधिं व्यधात् । धरणेन्द्रेण मनसा चिन्तितं—‘मयि सेवके सत्यपि प्रभोरर्कोकिरणस्पर्शो माभूत्’ इति ध्यात्वा प्रभोः शिरसि सहस्रफणरूपं छत्रं ददौ । ततोऽन्यत्र गने नाथे धरणेन्द्रोऽपि स्वस्थानमगात् । तदारम्य जनैरहिच्छेत्रेतिविल्यता पुरी वासिता । अहिच्छत्रं तीर्थं प्रसिद्धं जातं । अथ स्वामी राजपुरनगरसमीपे वने गत्वा प्रतिमया स्थितः । तत्रेश्वराख्यो नृपतिरस्ति । स नृपस्तदा राजपाट्यां विनिर्ययौ । तदा सेवकैरुक्तं—‘स्वामिन्नेनं व्रतस्थं स्वामिनमश्वसेननृपांगजं पश्य’ । इत्युक्ते नृपो हृष्टः पार्श्वजिनान्तिकं ययौ । नृपः प्रभुं दृष्ट्वेत्यचिन्तयत्—‘मयाऽयं वेपो दृष्टोऽस्ति’ इति चिन्तयन्मूर्च्छितः । लब्धसंज्ञश्च जातजातिस्मृतिर्जगौ—‘अहो महच्चित्रं मम निजप्राच्यभवो-ऽस्मारि’ । मन्त्र्यूचे—‘स कीदृक् ? उपदिश्यतां’ । नृपः स्माह—‘भो निशम्यताम् । वसन्तपुरनगरे दत्तनामा द्विजः पुरासीत् । स हि लग्ननिमित्तज्ञानकथनाज्जने प्रसिद्धो जातः । अथ कर्मवशात्तस्य द्विजस्य कुष्ठरोगः समुत्पन्नः औपधशतैरपि न शान्तः । कुटुंबेनापि कर्मवशान्त्यक्तः दुःखी जातः । गंगायामेत्य वेगतस्तत्र तज्जले निपतन् केनापि विद्याधरार्पिणाकाशगामिना दृष्ट उदितश्च—‘महाभाग कथं जले झम्पां ददासि ?’ । सोऽवक्—‘भोः साधो रोगवशोत्पन्नदुःखान्नित्रये’ । मुनिरुवाच—‘भो महानुभाव महा-रसायनं त्विनधर्मं सर्वरोगहरं त्वं कुरु । शुश्रूष्यसेवनेन विपतरोः कर्ममूलं छिन्धि’ । तेनोक्तं—‘किं तद्रसायनं ?’ तेनेति पृष्टो मुनि-

राख्यत्—‘अयं कर्मरोगः । तन्निवारणार्थं धर्मोपधं कुरु’ । ततोऽसौ शुद्धभावेन ससम्यक्त्वं पञ्चाणुग्रतरूपं गृह्णिष्ये प्रपन्नवान् । तद-
 नन्तरमचिन्ताहारप्रासुकजलपानपञ्चपरमेष्ठिनमस्कारगणनपरोऽभवत् । शुभभावना भावयति । अन्येद्युः स चैतयं गत्वा जिनं नत्वा
 मुनिं वन्दित्वा समुपविष्टः । तदाऽन्यः पुष्कलिश्राद्धो मुनिसमीपे पूर्वं समुपविष्टोऽस्ति । तेन स मुनिः पृष्टः—‘भगवान् एवं-
 विधिविधिव्याधिविशीर्णदिहस्य नरस्य जिनौकसि समागत्य जिनवन्दनं युक्तं ? किमु न वा ?’ । मुनिरूचे—‘भो महाभागाव-
 ग्रहाशातनोज्झनादेव देववन्दने को दोषः ? । साधवोऽपि मलक्लिन्नकलेवरा भवन्ति । त एव तादृशपाश्र्वत्ये देववन्दनं कुर्वन्तः
 सन्ति’ । पुनरपि पुष्कलिश्राद्धः प्रोचे—‘एष क्व गतौ गन्ता ?’ । मुनिर्ज्ञानानुभावादूचे—‘एष पूर्ववध्यायुः राजपुरे तिर्यग्गतौ
 कुकुटो भावी’ । तदा स कुष्ठी स्वस्य भाविदुःखं श्रुत्वाऽरोदीत्तरां । ततः स मुनिना संवोधितः—‘हे कोविद मा खिद्यस्व ।
 यथाऽम्बुधेः प्रचंडपवनोऽधूततरंगस्य प्रसरः केनापि रोधुं न शक्यते, तथा प्राक्कृतकर्मविययाकप्रसरः केनापि रोधुं न शक्यते । तथा
 चाहुः पंडिताः—

सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता परो ददातीह कुबुद्धिरेषा ।

पुराकृतं कर्म तदेव भुज्यते शरीर हे निष्ठुर यत्त्वया कृतम् ॥ १ ॥

तथा च—

आरोहतु गिरिशिखरं समुद्रमुल्लंघ्य यातु पातालम् । विधिलिखिताक्षरमालं फलति सर्वं न सन्देहः ॥ २

उदयति यदि भानुः पश्चिमायां दिशायां प्रचलति यदि मेरुः शीततां याति वह्निः ।
विकसति यदि पद्मं पर्वताग्रे शिलायां तदपि न चलतीयं भाविनी कर्मरेखा ॥३॥

तस्मात्कर्मणां गतिर्विषमाऽस्ति । तीर्थकरा अप्यनन्तबलाः । तैरपि कर्मणो गतिर्नोल्लङ्घ्यते । पुराकृतकर्मवशात्तदेव भुज्यते । प्रथमजिनेन्द्रोऽपि वर्षं यात्रदाहारं न लेभे । तस्मात्कर्मगतिनोल्लङ्घ्यते । तथापि शृणु-तस्मिन् राजपुरे कुर्कुटभवे मुनिं दृष्ट्वा संजात-जातिस्मृतिर्बिहितानशनो मृत्वा तत्रैव राजपुरे नृपो भविष्यसि । तत्र राजपाथां गतः श्रीपार्श्वजिनं दृष्ट्वा बोधं लप्स्यसे । इति श्रुत्वा स कुण्डी द्विजो मुदितः । क्रमेण कुर्कुटो भूत्वा, नृपो जातः । म चैपोऽहं । प्रभुं दृष्ट्वाहं जातिस्मृतिं प्राप्तः ” । ततः प्रभुं नत्वा प्रभोः कायोत्सर्गस्थाने चैत्यं विधायोत्सवेन श्रीपार्श्वनाथप्रतिमां स्थापयामास । तस्य चैत्यस्य कुर्कुटेश्वर इत्याख्या विस्तृता । तत्र कुर्कुटेश्वरं नगरमपि निवासितं ।

एकदा नाथो विहरन्नगरसन्वर्तितं तापसाश्रममागात् । तत्रार्हर्षतिरस्तं गतः । तत्रोपकूपे न्यग्रोधमूले प्रभुर्निशि कायेन मनसाऽपि निद्रकंपः प्रतिमया तस्थौ । इतथ मेघमाली सुराधमः प्राग्भ्रमरैरव्यतिकरं निजमवधिना ज्ञात्वा पूर्वैरं स्मृत्वा क्रुधा ज्वलन् श्रीपा-श्वनाथमुपद्रोतुं समागात् । स सुराधमः पापात्मा दुष्टो हृष्टो पुष्टः श्रीपार्श्वनाथप्रभोस्ये प्राप्तः । तेन गर्जन्तो गजा जंगमाः शैला इव विकृताः । तैर्दूरादेत्य मधुः स्रसुन्दया चुक्षुभे । तैर्भोष्मैः प्रभुर्नाक्षोभि । तेऽप्यदृश्यतां प्राप्ता हीणा भीता इवागमन् । पश्चात्प्रभोस्ये दंष्ट्राककचभीषणान् तीक्ष्णनखकुदालान् अग्निप्रदीप्तदृष्टो बहून् व्याघ्रान् स विचक्रे । ततो महीं पुच्छैराच्छोद्य प्रभोस्ये दूरादेत्य

पूरकारशब्दं चक्रुः । तथापि प्रभुमक्षोभ्यं विदित्वा स्फुरध्यानप्रदीपानुभावाद् दूरं ययुः । ततस्तेन चित्रका विपसर्पा वृश्चिकाश्च विहृतात्मना
 विहृताः । तैरपि भगवान् बुभुधे । तिल्लुपमात्रमपि न क्षुब्धः । ततो बह्वीभिर्बाधं वादयन्तीभिर्गानं कुर्वन्तीभिः किन्नरीभिर-
 नेकहावभावकामचैष्टाभिर्भगवान् न चालितः । ततोऽपि प्रभुर्न क्षुब्धः । बह्वीभिर्वात्याभिः कथमपि मन्दरो यथा न चलति तद्वत्प्रभुर्न
 चलितः । ततस्तेन पापात्मना प्रभोः शिरसि महती रजोघृष्टिर्विदधे । तथा रजोघृष्ट्यापि भगवान् मनागपि न चलितः ।
 ततो महतादरेण तेन दुष्टात्मना प्रेता वेताला विकीर्णकेशविकृताकृतिमर्त्यमुंडग्रालंघभृद्विकृताकारा विहृताः । तैरपि भगवान् न
 दुःख्यभवत् । तैरपि न क्षुब्धः प्रभुः । ततो बाढामर्षो जातः । तदनु स पापो भगवन्तं नीरे निमज्जयितुमंवरे धनं विचक्रे । काल-
 जिह्वासदृशी विद्युद्द्युतत् । तजितैर्गजितैः सर्वदिशोऽपूरयत् । जगदिदमाकुलमभूत् । तदा मुशलाकारधाराभिर्धनो वार्षितुं
 प्रवृत्तः । रोदस्येकजला जज्ञे । जन्तवो जलैः प्लाविताः । तद्द च प्रभोजानुिकटीकंठदग्धं नीरमभवत् । क्रमात्नीरं नासाग्रमाययौ ।
 तथापि भगवान्निजध्यानान्नाचलत् । भवांभोधिपतिद्विधाधारस्तंभ इव स्थितः । तदा धरणोरगेन्द्रस्यासनकंपोऽभवत् । ततो मगन्तं
 सोपसर्गं ज्ञात्वा स्वदेवीभिः सहाययौ । तत्र प्रभुं नत्वा प्रभोः पादयोरथोऽभोजं न्यधात् । प्रभोः शिरसि धरणश्छत्रं सप्तभिः
 फणैरूर्ध्वं विचक्रे । तदा च भगवान् ध्यानममाधिसुखलीलात्मांघुजे स्थितो राजहंस इव शुशुभे । विभोरग्रे धरणदेव्यो
 भक्तिनिर्भरा वेषुवीणामृदंगादिबाधपूर्वं संगीतं नाटयं च चक्रुः । धरणस्तु भक्तिमान् कमठश्रोपसर्गकृत्, तयोस्तुल्या मनोघृत्तिः
 प्रभोरभूत् । एवं सत्यप्यमर्षेण वर्षन्तं मेघमालिनं निरीक्ष्य धरणः कोपात्साक्षेपमिदमब्रवीत्—“भो दुर्मते स्वस्थानरथाय किमे-
 तदारैरेभे । अहं भगवतो भृत्यः । अतः परं न सहिष्ये । काष्ठान्तर्दह्यमानोऽहं भगवतः प्रसादादिन्द्रत्वं प्राप्तः । त्वमपि पापान्निपे-

धितः । तत्र कोऽपराधः कृतः ? । नाथे निष्कारणवान्धवेऽस्मिन्निष्कारणारिः कथं भवसि ? । त्रिजगत्तारणक्षमोऽयं भगवान् जलैर्न निमज्यते । नूतनगाथे भवाभोधौ त्वमेव श्रुडिष्यसि ” । इति धरणोरगेन्द्रेण मेघमाली हकितः । तदा मेघमाली भीतस्तं तथा-स्थितं भगवन्तं दृष्ट्वा पार्श्वं नागेन्द्रसेवितं च निरीक्ष्य जलं संहृत्य प्रभोः पादयोः पतितः । योजितकरसंपुटो मेघमाली प्रभुं क्षमयित्वा भक्त्या नत्वा पश्चात्तापपरो निजं स्थानं ययौ । धरणेन्द्रोऽपि भगवन्तं निरुपद्रवं ज्ञात्वा विभुं स्तुत्वा तस्य चरणौ नत्वा स्वकीये भवनेऽगात् ।

अथ प्रभो रात्रिव्यतिक्रमे । तदा भगवतो व्रतवासरात्पश्यशीतिदिनेषु चतुरशीतितमे दिने विशाखास्थे निशाकरे चैत्रकृष्णचतुर्थ्यां धनघातिकर्मचतुष्टये क्षयं गते कृताष्टमतपसः शुक्लध्यानं ध्यायतः श्रीपार्श्वजगत्पतेः पूर्वाङ्घ्रिं केवलज्ञानमुत्पन्नं । तदा लोकमलोकं च त्रिकालविषयं ज्ञानं सर्वं जानाति स्म ददर्श च । ततः सुराणामसुराणां चासनानि चकंपिरे । तदा हृष्टाः सुराः सर्वे स्वसकृत्त्यानि चाक्रिरे ।

तथाहि—वायुकुमाराः क्षामेकयोजनप्रमाणाममार्जयन् । मेघकुमाराः सुगन्धांबुदृष्टिभिः तां क्षामेकयोजनप्रमाणामसिञ्चन् । तदनु व्यन्तराः स्वर्णरत्नैर्भूमिपीठं बध्न्युः । तत्र विचित्रपुष्पाण्यधोवृन्तानि किरन्ति स्म । ततो रत्नमाणिक्यकाञ्चनैस्तोरणानि चतुर्दिशं तद्भूतिशोभायै विचक्रुः । ततो वैमानिका ज्योतिष्का श्रुवनेशाः सुरा मणिरत्नहेमकपिशोपैरुपशोभितान् रत्नरूप्यमयांघ्रीन् वप्रान् व्ययुः । ततो वमचतुर्द्वारे वाप्यः स्वर्णाञ्जैरलंकृता व्यन्तैरैः कृताः । द्वितीयस्य प्राकारस्यान्तरे चेशानकोणे स्वामिविश्रामहेतवे देवच्छन्दं तन्निपा विचक्रुः । व्यन्तैरैस्त्वत्र समवसरणे सप्तविंशतिधन्वोच्चैरशोकतरुनिकुर्वितः । तस्याधो विविधै रत्नैस्ते पीठं

विदधिरे । तस्योपरि मणिमयं प्रतिच्छन्दकं व्यधुः । तन्मध्ये पूर्वादिभाग रत्नमयं सिंहासनं व्यधुः । छत्रत्रयं तत्र दत्त । यक्षाभ्यां च चामरद्वयं विदधे । तत्र द्वारे पुरः स्वर्णबुजस्थितं धर्मचक्रं चक्रुः । तत्रान्यदपि यत्कृत्यं तत्सर्वं व्यन्तरा व्यधुः । तथाहि—

वारसजोयणमुसहे, ओसरणं आसि नेमिजिणं जाव । दो दो गाउ ऊणं, पासे पणवीस चउवीसे ॥१॥

ततस्तु सुरसंचारितस्वर्णपद्मन्यस्तपदः क्रमात्समवसरणं सुकोटिवृतो ययौ । तत्र प्रविश्याशोकतरोः प्रदक्षिणां प्रभुश्चक्रे । तत्र “ नमो तिर्यस्स ” इति पदेन तीर्थं नत्वा प्राङ्मुखः सिंहासनमशिथ्रियत् । तत्र द्राक् प्रभोः प्रतिरूपाणि रूपाणि दिक्ष्वन्यासु तिसृष्वपि तादृशान्यानि व्यन्तराश्चक्रुः । तदा वासवः प्रभोः शरीरस्य महोऽसहं ज्ञात्वाङ्गमध्यात्तेज ईषदीपद् गृहीत्वा भ्रामंडलं चकार । तद्भ्रामंडलं प्रभोः शिरसः पृष्ठे रेजे । प्रभो पुरो रत्नमयो ध्वजो रराज । तदा जलदवद्गंगभीरध्वनिर्दिवि दुन्दुभिर्गजैरिवं करोति । तत्र द्वादश पर्यदो यथास्थानमुपविशन्ति । तथाहि—

साधुवैमानिकीसाध्यः स्युराग्नेय्यां विभोः क्रमात् । नैऋत्यां भवनपतिर्ज्योतिर्व्यन्तरयोषितः ॥ १ ॥

वायव्या दिशि भवनज्योतिर्व्यन्तरनाकिनः । वैमानिकां नरा नार्यः स्युरैशान्यामनुक्रमात् ॥ २ ॥

त्रयोऽपि पर्यदश्चतुष्कद्वारैः प्रविश्य प्राच्यादिषु दिक्षु नतिं कृत्वा यथास्थानमुपविशन्ति । तदादौ साधुसाध्वीनामभावात्तत्र न कोऽप्युपविशति । तिर्यङ्नरामराः कोटिशस्त्र मान्ति स्म । न कस्याप्यावाधा भवेत् । वप्रस्य द्वितीयस्यान्तस्त्यक्तविग्रहास्तिर्य-
श्चस्तिष्ठन्ति । उक्तं च—

सारंगी सिंहशवं स्पृशति सुतधिया केकिकान्ता भुजंगं
मार्जारी हंसवालं प्रणयपरवशान्दिनी व्याघ्रपोतम् ।

वैराण्याजन्मजातान्यपि गलितमुदा जन्तवोऽन्ये त्यजन्ति
श्रित्वा साम्यैकभावं प्रशमितकलुषं योगिनं क्षीणमोहम् ॥ १ ॥

त्रैलोक्यनाथस्य श्रीपार्श्वनाथस्य चेदृश वैभवमुद्धानपालकमुखाच्छ्रुत्वाऽध्वसेननरेश्वरो रोमाञ्चितवपुर्जज्ञे । तस्मै चनपालका-
यागलभ्रान्याभरणानि पारितोषिकं ददौ । ततस्तोषितो चामादेव्यै प्रभावत्यै च तद्वैभवं सर्वं निवेद्य हस्त्यश्वथसंवाहं कारयि-
त्वा भूपतिर्वामादेव्यादिसहितो महर्ध्या श्रीपार्श्वनाथं जिनेन्द्रं प्रभुं वन्दितुं ययौ । नृपतिः पञ्चाभिगमपूर्वकं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य प्रभुं
भक्त्या नत्वा एवमस्तवीत । तद्यथा—

एकः पुरुपसिंहस्त्वं मोहमत्तेभनिग्रहात् । इतीव विदधे नाथ सिंहासनमिदं सुरः ॥ १ ॥

रागद्वैपमहाशत्रुजयोद्भूयशशी इव । रेजाते चामरे चोभे पक्षयोरुभयोस्तव ॥ २ ॥

ज्ञानदर्शनचारित्रराज्यं त्वय्येकतां गतम् । अतस्तेषामिवैषा ते मूर्ध्नि च्छत्रत्रयी स्थिता ॥ ३ ॥
चतुर्धा देशतो धर्मं चतुर्मुखे तव ध्वनिः । दिवश्चतुर्दिशं जातः कषायानिव धर्षितुम् ॥ ४ ॥

मन्दरादीनि पुष्पाणि पञ्चधा देशनाभुवि । किरन्ति तव पञ्चाक्षजयतोपादिवामरैः ॥५॥
शाखाशिखरस्तालपद्दिग्गतैः शंसतीव ते । पण्णां जीवनिकायानां रक्षां ककेल्लिरुल्लसन् ॥६॥
दग्धसप्तभयैधस्त्वात् सप्तार्चिःसममप्यदः । धत्ते भामंडलं नाथ त्वत्संगादिव शैल्यताम् ॥७॥
भूत्वा (स्यां) दुन्दुभिरप्युच्चैर्ध्वनन्नष्टासु दिक्ष्वसौ । अष्टकर्मरिपुव्रातविजयं शंसतीव ते ॥८॥
प्रातिहार्यश्रियं मूर्तामन्तरंगां गुणाश्रियम् । इत्थं दृष्ट्वा मनो नाथ कस्य न स्यात्त्वयि स्थिरम् ॥९॥

इत्थं जगन्नाथं श्रीपार्श्वनाथं स्तुत्या स्तुत्वा श्रीमानधसेनरेश्वर उदारधीः पर्युपासना दुर्वन् सपरिच्छदो यथ.स्थानं निविष्टः । ततः श्रीपार्श्वनाथजिनेन्द्रो योजनगामिन्याःमृतस्राविण्या सर्वजीवानुगया गिरा माधुयदेशना व्यधात् । यतः—

द्राक्षा संकुचिता भीता सिता धत्ते तृणं मुखे । क्षीरं नीरवहं नित्यं श्रीजिनानां गिरः पुरः ॥१॥

अथ भगवतो व्याख्यानस्वरूपं व्याख्यायते । तथाहि—

अहो भव्याः श्रयन्त्वन्तर्मुखीभावं मनोदृशा । निरीक्ष्यासारमुज्झित्वा कुरुध्वं सारसग्रहम् ॥१॥
यतः—

क्रोधत्राडवदुर्दशं मानपर्वतदुर्गमे । मायाप्रपञ्चनक्राढये लोभावर्तभयकरे ॥ २ ॥

जन्ममृत्युजारारोगशोकदुःखजलेर्भूते । इन्द्रियेच्छामहावातोद्धतचिन्तोर्मिसंकुले ॥३॥
 अस्मिन्नपारे संसारे पारावारे शरीरिणाम् । महारत्नमिवानर्घ्यं मानुष्यमतिदुर्लभम् ॥४॥
 जंबूद्वीपो भवेदाद्यो द्वितीयो धातकी स्मृतः । पुष्करवरद्वीपार्थं सार्धं द्वीपद्वयं भवेत् ॥५॥
 महाविदेहान् पञ्चैव पञ्चैव भरतानि च । पञ्चैरावतकानीह एताः स्युः कर्मभूमयः ॥६॥
 तत्रापि विजयानां स्याच्छतं पण्ड्याधिकं तथा । भरतैरावतक्षेत्रदशकं सर्वसंख्यया ॥७॥
 इत्येवं कर्मक्षेत्राणां स्यात्सतत्यधिकं शतम् । प्रतिक्षेत्रं च तत्राप्यनार्याणां खंडपञ्चकम् ॥८॥
 पष्टं खंडं भवत्यार्यं प्रायो म्लेच्छाद्यधिष्ठितम् । तत्राप्यनार्यका देशा धर्मसामग्र्यभावतः ॥९॥
 तत्रापि सुकुलोत्पत्तिर्दीर्घमायुररोगता । धर्मेच्छा सुयुरोर्योगः सामग्री [ग्रयः] पञ्च दुर्लभा ॥१०॥
 प्रमादपञ्चकस्तंभमोहशोकादिकारणैः । लब्ध्वाऽप्यधन्या मानुष्यं न लभन्ते हितं श्रुतम् ॥११॥
 हितं श्रुत्वापि कस्यापि मतिर्धमे प्रजायते । न हि श्रुक्तिपु सर्वासु मेधांभो मौक्तिकं भवेत् ॥१२॥

१ नष्टप्रीणमिति द्वीपं धातुर्दीर्घमपीपकम् । पुष्करवृक्षीपार्थं सार्धं द्वीपद्वयं भवेत् ॥ इति प्रत्यग्नत्पद्याः ।

अतो धर्मः सदा सेव्यो हेतुरूपः फलार्थिभिः । दानशीलतपोभावभेदात्त्रेय चतुर्विधः ॥ १३ ॥

तत्र तावत्त्रिधा तज्ज्ञैर्दानधर्मः प्रकीर्तितः । ज्ञानदानाभयदानधर्मोपष्टंभदानतः ॥ १४ ॥

सम्पद्ज्ञानेन वेदशास्त्रा पुण्यपापे ततस्तयोः । प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च कृत्वा मोक्षे सुखं व्रजेत् ॥ १५ ॥

विनाशः शेषदानानां कुतोऽपि क्वापि दृश्यते । ज्ञानदाने पुनर्वृद्धिः सिद्धिस्तस्य परस्य च ॥ १६ ॥

याति रागगणो ज्ञानादर्कात्तम इव ध्रुवम् । तेनान्यो नोपकारोऽस्ति ज्ञानदानसमो भुवि ॥ १७ ॥

किं चाथ बहुधा ज्ञानदानात्त्रैलोक्यपूजितः । सर्वज्ञो भवतीत्यत्र धनमित्रनिदर्शनम् ॥ १८ ॥

अत्र भगवता त्रिधा दानं प्ररूपितं ज्ञानदानं १ अभयदानं २ धर्मोपष्टंभदानं ३ । तत्र भगवान् ज्ञानदानमाहात्म्योपरि धनमित्रनिदर्शनं प्रकाशयति । तथाहि—

अथ धनमित्रकथा ।

अथ तत्र मगधाभिधे देशे राजपुरं पुरं वर्तते । तत्र जयन्तो नाम पार्थिवो जयति । तस्य राज्ञः कमलावती राज्ञी राजते । तयोश्चन्द्रसेनविजयनामानावसानगुणशालिनौ सुता स्तः । किं तु श्राकर्मदोषेण परस्परकृतामर्षौ तेजसोऽसहिष्णू तौ दिनान्निर्गमयतः ।

१ अतो न क्वापि दृश्यते इति पाठांतरं.

एवं राज्ञो याति । अन्येद्युर्नृपमास्थानस्थितं वेद्री व्यजिज्ञपत्—‘ उभौ नरौ द्वारस्थौ भवदर्शनमभिलषतः ’ । तदा राज्ञोक्तं—
‘ममगच्छतां’ । नृपादेशात्तौ तत्रागतौ । नृपं नत्वा नृपाग्रे लेखं समुचतुः । राजा तं समुद्वेष्ट्य स्वयं वाचयामास—‘ स्वस्ति
श्रीमगंधर्धरं श्रीनिजयन्तं श्रीजयन्तंनामानं सकलमहानृपतिशिरोमणिवरं गंगोपान्तध्रुवः स्वामी कुरुदेवः पञ्चांगं नत्वा विज्ञपयति—
युष्मत्पार्दां दुजद्वन्द्वस्मरणरूणानुभावाच्चः सातमस्ति । किं तु सीमालदेशपतिः सेवालनृपो मदीयदेशे विप्लवं करोति । अतः परं
त्वमेव ग्रहणं प्रमाणं ’ । भूपाल इति वाचयित्वा स्फुरत्कोपारुणेक्षणी भटसामन्तानुवाच—‘ अरे भटाः पश्यत पश्यत । सुप्तस्य
मिहस्य शिरःकंठयनं कर्तुं शशरुः ममुद्यतोऽस्ति । सेवालो मूढः किं कथं कर्तुमुपस्थितोऽस्ति ? । तस्मान्द्रो भटाः शीघ्रं शस्त्रसंनद्धा
भरन्तु ’ । तदा दुमाराभ्यामुभाम्यां नृपो विव्रसतः—‘कस्योपरि समारंभः ? ’ । नृपेणोक्तं—‘सेवालो नृप उपप्लवं करोति, तस्यो-
परि ममारंभः ’ । पुत्राभ्यामुक्तं—‘ आम तात शृगालोपरि सिंहस्य कः पराक्रमः ? । यतः—

यद्यपि रटति सरोपं मृगपतिपुरतोऽपि मत्तगोमायुः । तदपि न कुप्यति सिंहोऽसदृशपुरुषेषु कः कोपः ॥१॥”

नृपेणोक्तं—“ म सेवालः सेवालद्व दुर्जनोऽस्ति दुःसाध्यश्चास्ति । कथं ?

यद्यपि मृगमदचन्दनकुंकुमकर्पूरवेष्टितो लशुनः । तदपि न मुञ्चति गन्धं प्रकृतिगुणा जातिदोषेण ॥१॥”

पुत्राभ्यां विव्रसतं—“ आम तात ममादिश्यतां । तदरिं मदपे वयं हन्मः । सेवके मति प्रभोः कः प्रयासः ” । तन्निग्रह्या-
मात्पेनोक्तं—‘ गजेन्द्र राजपुत्राभ्यां माभूक्तं । एतं जल्पितुं चान्यः को वेत्ति ? ’ । ततो मृदिनेन राज्ञा प्रत्यर्थिनिप्रदेहे ज्येष्ठयुतः

समादिष्टः । तदाऽमर्षादि-प्रसङ्गः । तदा समा स्रक्षाभा सजाता । नृपणोक्तं—“ वत्स भवान् किं कथं कुपितः? ज्येष्ठे सति कनिष्ठस्योत्थापनं नैव युज्यते । उत्तमाः सन्मानमपि नेच्छन्ति । ज्येष्ठसहोदरः पितृतुल्यः । तस्मिन् सति दीयमानं राज्य-मपि (कनिष्ठः) नेच्छति ” । राज्ञेति प्रज्ञापितोऽपि नोपशाम्यति । ततो मंत्रिभिः सामगिरा भणितः—“ भोः चन्द्रसेन त्वं दक्षोऽपि पितुर्वचो न मन्यसे । तव दुर्विनीतत्वं नैव घटते ” । इत्यादिवचनैश्चन्द्रसेनः प्रसन्नो जातः । ज्येष्ठो विजयकुमारः सैन्य-दुर्द्धरः सेवालं जेतुं प्रतस्थे । स्वदेशस्य सीमसन्धिं गत्वा दूतमुखात्सेवालस्येति कथितं—‘ भो याहि निजं स्थानं, अहं समागतोऽस्मि ’ । दूतवचनं श्रुत्वा भृकुटीमीषणः सेवालोऽप्यवदत्—‘ युद्धसज्जो भव, वाचां फलुवल्गितैः किं ? मम भुजवलनिर्णयं पश्य ’ । इत्यमर्षवशात्सैन्यद्वये मिलिते तयोः संग्रामोऽजनि । भवितव्यतावशात्कुमारस्याखिलं सैन्यं भग्नं । पिता जयन्तराजस्रच्छ्रुत्वा स्वयं गन्तुमना जातः । तदा लघुपुत्रचन्द्रसेनेन विज्ञप्तं—‘ तात मामधुना प्रेषय ’ । ततोऽमार्त्यैः कथितं—‘ पुरापि कुमारो हठा-त्प्रतिपिद्धः, सप्रत्यादेशः खलुचितः ’ । नृपेण तत्प्रतिपद्य कुमारः सविशेषबलान्वितः प्रहितः । चन्द्रसेनोऽपि कुमारो नित्य-प्रयाणकैः शत्रुजयाय चलितः । अकस्मात्तत्र गत्वा युद्धं कृत्वा तमग्रहीत् । नृपांगजः सेवालं सप्तांगश्रिया सहादाय स्वनगरं ययौ । राज्ञा महद्दर्यां स प्रवेशितः । तं रिपुं संमान्य नृपः पूर्वस्थितावस्थापयत् । यतः—

“ सन्तो गृहागतं दीनं शत्रुमप्यनुगृह्णते । ”

चन्द्रसेनकुमारं बुद्धिपराक्रमादिगुणैर्ज्येष्ठं मत्वा राजा-प्रमत्तः सन् युवराजपदेऽयोजयत् । विजयोऽत्यन्तपराभवाह्वलितो

निद्रि निर्गन्ध चलिः । देशान्तरं क्रान्त्या बहुमहीं अमन् शून्यमेकं पुरं प्राप्य निशि शून्यात्मा श्रमाञ्जीर्णदेवकुले सुब्बाप । प्रात-
मनः स्थानाणलितः । यतः—

कर्मापत्तं फलं पुंसां बुद्धिः कर्मानुसारिणी । तथापि सुधिया भाव्यं सुविचार्यैव कुर्वता ॥ १ ॥

म एकाकी दुःखी जातः । यदुक्तं—

जिणइ दिनि वित्त न अप्पणे, तिण दिन मित्त न कोय । सूरह कमलइ मित्त पुण, जल विण वयरी सोय ॥ १ ॥

एकाकी तत्रैतस्ततो अमन् उद्दीयाणभुवं प्राप्तः । तत्र कीर्तिधरो मुनिः कायोत्सर्गं स्थितोऽस्ति । तं दृष्ट्वोल्लसितानन्दकन्दः
महगा संजातः । स हृदि दृष्ट्यौ—“ अहो मे भाग्योदयादत्र साधुदर्शनं जातं । यतः—

देवस्य दर्शनानुष्टिराशीर्वादाइ गुरोः पुनः । प्रभोश्च दानसन्मानाद्धर्पः कस्य न जायते ॥ १ ॥

तदेनं प्रणम्यात्मानं निर्मलं करोमि ” । इति शुद्धधिया तं मुनीश्वरं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य वन्दते । मुनिनापि धर्मलाभाधिपं
दत्त्वा मनोपितः । मोऽपि विनयेन योजितकरकमलो भावेन यथास्थानं स्थितः । मुनिनापि धर्मदेशना प्रारब्धा । तथाहि—
आर्यदेशकुलरूपवलायुर्बुद्धिवन्धुरमवाप्य नरत्वम् ।
धर्मकर्म न करोति जडो यः पोतमुज्झति पयोधिगतः सः ॥ १ ॥

धर्मो मोहमहारात्रिव्याकुलानां दिनोदयः । शुष्यतः सौख्यवृक्षस्य धर्म एव घनाघनः ॥ २ ॥
 भव्यैराराधितः सम्यग्दाता यः सुखसंपदाम् । उच्चाटनं च विपदां दुर्गतौ पतदंगिनाम् ॥ ३ ॥
 अवन्धूनामसौ वन्धुरसखीनां पुनः सखा । अनाथानामसौ नाथो धर्मो विश्वैकवत्सलः ॥ ४ ॥
 सम्यग्धर्मस्तु सर्वज्ञादिष्टो जीवदयामयः । गृहस्थयतिभेदेन यथाशक्त्या तमाश्रय ॥ ५ ॥

विजय इत्यादिदेशनामंत्रैर्ध्वस्तमोहमहाविषः सन् सद्धर्मचेतना प्राप्य व्रतमग्रहीत् । मुनीश्वरस्तस्य दीक्षां दत्वा धर्मशिक्षामेवं दत्तवान्—“अहो विजयरार्षे त्वमेकमना हितं शृणु । भो मुने जिनेन रागद्वेषादयो ये शत्रवो हठेन निगृहीतास्तान् ये पुष्पान्ति तेपा जिनः कथं प्रसीदति ? अतः कारणात् एव रागद्वेषादयः शत्रवो विजेतव्याः । पुनरपि शृणु शास्त्रोक्तं—

अजीर्णं तपसः क्रोधो ज्ञानाजीर्णमहं कृतिः । परतप्तिः क्रियाजीर्णं जित्वा त्रीन् निर्वृतो भव ॥ १ ॥

तथा च—

क्षान्त्या क्रोधो मृदुत्वेन मानो मायार्जवेन च । लोभश्चानीहया जेया कषाया इति संवरः ॥ २ ॥
 अज्ञानाजायते दुःखं सज्ज्ञानाच्च सुखं पुनः । अभ्यस्यं यत्तदा तेन स्वात्मा ज्ञानमयो भवेत् ॥ ३ ॥
 धीरः सचेतनो मौनी यो मार्गे यात्यसगतः । बलिष्ठैरपि मोहाद्यैः स शिवं यात्यगंजितः ॥ ४ ॥

इति तत्त्वोपदेशाल्यं मयान्नं परिवेषितम् । तव दीक्षामये पात्रे तद्भुक्त्वा त्वं सुखी भव ॥ ५ ॥”

पुनरपि गुरुर्जगौ—“ हे महानुभाव यथा रोहिण्या त्रीहिपञ्चकं प्राप्य बृद्धयानीतं, तदा भवतापि महाव्रतपञ्चकं प्राप्य बृद्धया नेतव्यं ” । अथ तच्चाप्तृतास्वादो विजयो जगौ—‘ प्रभो का रोहिणी ? तया कथं त्रीहिपञ्चकं बृद्धयानीतं ? ’ । गुरुत्वाच्च—
, तत्संबन्धं शृणु । तथाहि—

। अथ रोहिणीकथा ।

हस्तिनागपुरे दत्तः श्रेष्ठी वसति । तस्य श्रीदत्ता भार्या । तयोश्चत्वारः पुत्राः सन्ति गंगदत्तदेवदत्तजिनदत्तवासवदत्ताख्याः । उज्ज्विताभक्षिकारक्षिकारोहिणीनामानथतप्तः स्नुषाः सन्ति । अथान्यदा दत्तश्रेष्ठी स्वगृहकर्मनियोगाय चत्स्रः पुत्रवधूः परीक्षितुं ममारंभे । अथान्यदा स श्रेष्ठी वधूनां पितृवर्गं स्वजनांश्च समील्य भक्त्या भक्तादिसत्कारेण भोजनादिकं दत्त्वा यथौचित्यं न्यवीविशत् । तत्समक्षं ज्येष्ठानुक्रमतो वधूः समाकार्य स त्रीहिपञ्चकं दत्त्वा प्रत्येकमिदमादिशत्—‘ हे वध्वोऽमी पञ्च त्रीहयो धार्याः । यदा मया याच्यन्ते तदा मम देयाः ’ । इत्युक्त्वाऽखिलं जनं विसर्ज्य । तदा ज्येष्ठया चिन्तितं—“ बृद्धो ग्रथिलो यदित्थं द्रव्यव्ययं कृत्वा स्वजनान् भोजयित्वा स्वजनसमक्षं पञ्चामी त्रीहयो दत्ताः । किं तेषां विडम्बना ? ” । इति चिन्तयित्वा त्रीहयो बहिस्त्यक्ताः । द्वितीयया चिन्तितं—‘ किं करोमि ? ’ क्वाहं व्यापयामि ? ’ इति संचिन्त्य भक्षिताः । तृतीयया चिन्तितं—“ यत्तु बृद्धेन पुरुषेणाहं चरार्पूर्वकं स्वजनपमथ त्रीहयोऽमी दत्तास्तत्केनचित् कारणेन भाव्यं ’ । इति विमृश्य शुद्धवस्त्रेण बध्वा पेटिकामध्ये मुक्त्वा

यन्नेन स्थापिताः, मतिदिनं संगलयति । चतुर्थ्यां रोहण्या स्वन्धूना समस्य प्रातरप वापायित्वा दृद्धि नीताः वहयः संजाताः । अथ पञ्चमे रौं चिन्तयति श्रेष्ठी—“ पञ्च वर्षाणि जातानि । मया वधूनां व्रीहयो दत्ताः । विलोकयामि, किं कृतं ? ” इति वि-
 मृश्य स्वजनान् गंभिल्य भवत्या भोजयित्वा सज्जनमश्वं व्रीहयो वधूनां पार्श्वे याचिताः । प्रथममुजितां वधूं प्रोचे—“ वत्से
 तत्र स्मरति ? इतोऽन्तर्नि पञ्चमे वर्षे तत्र मया पञ्च व्रीहयो दत्ता अभूवन् । ” यद्या प्रोक्तं—‘ सत्यं, दत्ता अभूवन् । श्वसुरेणोक्तं—
 ‘ ते मम दोषन्तां । उजिता ततः स्थानाद् गृहमध्ये गत्वाऽन्यान् पञ्च व्रीहीन् समानीय ददौ । तदनु श्वसुरेणोक्ता—‘ वत्से त
 पूर्वमे न सा ? ’ । तथा तुलीनत्वाद्यथास्थितं सत्यमुक्तं—‘ आम तात ते न, अन्ये एते । ’ तत्कथं वत्से ? । ‘ ते तु तदैव मया
 त्यक्ताः, एते अन्ये एव । तदा श्वसुरेण क्रोधयन्नादुक्तं—

“ दानानुसारिणी कीर्तिलक्ष्मीः पुण्यानुसारिणी । प्रज्ञानुसारिणी विद्या बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥ १ ॥

इत्युभया गोजिता सालये भस्मच्छरपुंजादौ नियोजिता । सोजितापि तत्कार्यं कुर्वन्ती दुःखिनी जाता । तदनु द्वितीया
 कथुः श्रेष्ठिना समुद्रापिता—‘ वत्से त्वमपि व्रीहीन् देहि । सापि गृहमध्यादन्यान् शालिकणानानीय ददौ । श्रेष्ठिनोक्तं—“ हे
 पृथ्वि अमी व्रीहयस्ते एवान्ये वा ? सत्यं वद । यतः—

एकत्रासत्यजं पापं पापं निःशेषमन्यतः । द्वयोस्तुलाविधृतयोराद्यमेवातिरिच्यते ॥ १ ॥ ”

ततस्तया गत्यमुक्तं—‘ आम तातान्ये एते व्रीहयः । ’ तत्कथं ? इति पृष्टे साऽब्रवीत्—“ यदा पूज्यैर्मम व्रीहयो दत्तास्तदा

मया चिन्तितं, क्याहं मुञ्चयं ? पतिप्यन्ति अमी कणाः इति विचिन्त्य मया भक्षिताः ” । ततः श्रेष्ठिना विमृश्य स्वजनसमक्षं
स्मरणं त्वन्दं पीपणं रन्धनं परिवेषणादिकं कार्यं ददे । सापि तत्कार्यं कुर्वन्ती क्षणमात्रमपि सुखं न प्राप । तृतीया रक्षिकानाम्नी
बधुः श्रेष्ठिना समुच्छापिता—‘ वत्से शालिक्रणान्मम देहि ’ । ततः सा सहर्षं स्ववेश्मनि समेत्य स्वभूषणपेटिकामध्याच्छालिक्रणाना-
दाय भृशुरस्य प्रदत्तती । श्वशुरोऽवदत्—‘ ते एवान्ये वा ? ’ । तयोक्तं—‘ ते एव, नान्ये, मया स्वाभरणपेटिकायां स्थापिता अभू-
एव ’ । तत्सेन मा द्रव्यस्वामिनी कृता । यत्किञ्चिद् गृहे रत्नस्वर्णादिकं वस्त्वस्ति तत्स्वामिनी जाता सा सुखिनी अभू-
बभूव । जनैः प्रशंसिता । ततस्तुरीया रोहिणी बधुः समालापिता—‘ पुत्रिके मम त्वं पञ्च त्रीहिक्रणान् प्रदेहि ’ । ततस्तया प्रण-
म्योक्तं—‘ आम तात शकटानि दीयतां ’ । श्रेष्ठिनोक्तं—‘ तत्कथं ? ’ तया बध्वोक्तं—‘ आम तात श्रूयतां—यदा मम पञ्च त्री-
हिक्रणाः प्रदत्तास्तदा मया चिन्तितं मम श्वशुरेण बहुजनसमक्षं त्रीहयो दत्तास्तत्केनचित् कारणेन भाव्यं इति विमृश्य मया बन्धोः
करं दत्त्वा प्रोक्तं—अमी कणा वापयितव्या इति । तेनापि कौटुंबिककरे दत्ताः । तेन चोक्ताः । क्रमेण वर्षं वर्षं प्रत्युक्ता बहवो जाताः
कोष्ठागारे धिताः । तस्माच्छकटानि देयानि ” । ततस्तुष्टेन श्रेष्ठिना शकटानि दत्तानि । ते शालयः समानीताः । सर्वैरपि प्रशंसिता
‘ धन्येयं स्तुषा, यस्या ईदृशी शुभा मतिः ’ । ततः श्रेष्ठिना सा गृहस्वामिनी कृता—‘ अस्या आज्ञया सर्वकृत्यानि कर्तव्यानि, इयं
मद्गृहस्वामिनी ” । ततः मा सुखिनी जाता । अयोपनयमाह—यः श्रेष्ठी स सद्गुरुः । ये तु पञ्च त्रीहयस्ते तु पञ्च महाव्रतानि । ये पञ्च
महाव्रतानि गृहीन्वा त्यजन्ति ते उज्ज्वलावद् दृग्ः प्राप्नुवंति, असारं संसारे परिभ्रमणं कुर्वन्ति । ये तु व्रतानि गृहीत्वा विराधयन्ति,
तेऽपि द्वितीयन्मुपावरुष्टं प्राप्नुयन्ति । ये तु गुर्माध्या पञ्च महाव्रतानि गृहीत्वा प्रतिपालयन्ति, महाव्रतेषु निरतिचारापत्नं कुर्वन्ति ते

मत्प्राप्त्यापि तत्रापि परं वृद्धिं प्रापयितव्यं” । विजयोऽपि तथैव प्रतिपद्य श्रुताध्ययनतराः सम्यक् संयमं पालयन् गुरुणा
 साकं विहरति । कालेन तं योग्यं ज्ञात्वा गुरुः स्वपदे स्थापयित्वा संभेतगिरिं समारुह्यानशनं गृहीत्वा मोक्षपदं जगाम ।

अथ त्रिजयशरिराचार्यः स्वशिष्याणां वाचनाध्यापनादिना समुद्युक्तो भुवि विहरन्तुर्चर्महर्तीं प्रतिष्ठां प्राप । एवं बहुकाले गते
 ग्रायश्रमेण विधियोत्तमप्रधानेन भग्नः श्रान्तो मनस्येवं चिन्तयति—“अमी मुनयो धन्याः यस्माज्जडाः सन्ति । ये परमश्रशास्त्रार्थार्ति-
 रहिताः सुरेनापते, अतः कारणान्मूर्खत्वं रुचिरं । यतः—

मूर्खत्वं हि सखे ममापि रुचितं यस्मिन् यदष्टौ गुणा,
 निश्चिन्तो बहुभोजनोऽत्रपमना रात्रौ दिवा शायकः ।
 कार्याकार्यविचारणान्धवधिमो मानापमाने समः ।
 प्रायेणामयवर्जितो दृढवपुर्मूर्खः सुखं जीवति ॥१॥

अहं नेत्यटितोऽस्मि तदाहं शास्त्रार्थोत्तरप्रदानेन दुःखवानस्मि । तदा तेनचौर्येण ज्ञानावरणं कर्म बद्धं । स कालेनाप्रति-
 क्रान्तो मृत्ना साधुर्मे सुरोऽजनि । तत्रायुः प्रातिपाल्य ततश्च्युत्वा पद्मपुरे धनश्रेष्ठिसुतोऽभवत् । जयदेव इत्यभिधानं तस्याभवत् ।
 म कुमारत्वे लेखशालायां पठनाय मुक्तः । पंडितः पाठयति परमधरमात्रमपि किञ्चिन्नायाति । किं करोति ? । जनकः खेदं
 धत्ते चिन्तयति च—

“अजातमृतमूर्खेभ्यो मृताऽजाता वरं सुताः । यतस्ते स्वल्पदुःखाय यावज्जीवं जडो दहेत् ॥१॥”

देवानां पूजादिकमुपयाचते, विविधौषधानि करोति, परंतु किमपि नायाति । यौवनं प्राप्तः । लोका वदन्ति—‘अयं मूर्खः’ । वैराग्यात्स विमलचन्द्राचार्यपाश्वे प्रत्रज्यां जग्राह । स क्रमेण चारित्रं पालयति, योगोद्बहनं करोति तत्रापि किञ्चित्पठनं नायाति । द्वादश वर्षाण्याचात्मलादि तपः करोति, तथापि किञ्चिदक्षरमात्रमपि नायाति । गुरुणा प्रोक्तं—“ भोः साधो तव पूर्वोजितं कर्म प्रकटीभूतं खेदं मा कुरु ‘ रे जीव मा रूप मा तुप ’ एवं पठ ” । तदपि नायाति । ‘ मासतुस मासतुस ’ एवं स पुनः पुनः पठति । लोका वदन्ति—“ अयं मासतुसनामा ऋषिः ’ एवं नाम प्रदत्तं । स मासतुसार्पिरीहापोहं कुर्वन्नाचात्मलानि कुर्वन् शुक्लध्यानं ध्यायन् केवलज्ञानं प्राप्तः । तत्रासन्नसुरैर्दुन्दुभिर्ध्यानपूर्वकं स्वर्णपद्मरचना कृता । तत्रासीनः केवली धर्ममादिशत्— “ भो जना मया पूर्वभवे सच्छास्त्राध्यायनव्याख्यावाचनरधीयानेषु (शिष्येषु) सत्सु भग्नमनसा ज्ञानावर्णीयं कर्म वद्ध । अस्मिन् भवे तत्कर्म पूर्वोजितं ममोदयं प्राप्तं—“ हसंतो हेलया कम्मं रोअंतो नवि छुट्टए ” । एतस्य कर्मणः क्षये केवलज्ञानं समुत्पन्नं ” । इत्थं तस्योपदेशेन भव्यजन्तवः प्रभुद्राः । स केवली पृथिव्यां विहरन् बहून् प्रतिबोधयन् शत्रुञ्जयपर्वते सिद्धः । इत्थं ज्ञात्वा ज्ञानं प्राप्य जलस्यैतलविन्दुवत्सर्वत्र विस्तारणीयं ।

द्वितीयमभयदानं । मार्यमाणो जीवो रक्षयते तदभयदानं । त्रिशुवनैश्वर्यदानादभयदानमतिरिच्यते । भयभीतानां प्राणिनामभयं यत्प्रदीयते तदप्यभयदानं । यतः—

हेमधेनुधरादीनां दातारः सुलभा सुवि । दुर्लभः पुरुषो लोके यः प्राणिष्वभयप्रदः ॥१॥

जीवितव्याभयं प्राप्य दीनदीनोऽपि संमदात् । मन्यते स्वं त्रिलोकीशं दृष्टान्तोऽत्र वसन्तकः ॥२॥

अथ वसन्तककथा ।

श्रीवसन्तपुरे महापलान् तेजस्वी प्रतापी मेघवाहननामा नृपती राज्य करोति । तस्य प्रियकरा पट्टराज्ञी अस्ति । अन्या अपि पञ्चशतमिता राशयः सन्ति । स भूपतिस्ताभी राज्ञीभिः सह वैपयिकं सुखं राज्यसुखं चानुभवन् सुखेन कालं निनाय । लोका अपि मुदिताशयाः गुणेन धसन्ति । दानपुण्यादिकं कुर्वन्ति । एकदा तत्र यामिन्यां कोऽपि चौरः सलोप्त्रकस्तलारक्षकैर्दृष्टः । स तु नैवंद्वः । आस्थानस्थियास्य नृपतेः पुरः समानीतः । नृपस्तं तस्करं निरीक्ष्य प्रसन्नया वाचा शिथिलं बन्धं विधाप्य विस्मितमानसः प्रोत्तये—“ वद रे तत्र को देशः ? एवंविधे नये वयसि किमिदं विरुद्धं कर्मारब्धं ” ? । तच्छ्रुत्वा तस्करः पदे पदे स्वल्पद्रास्य एवं जगाद—“ नाथ रन्ध्यपुरे नगरे वसुद्रचः श्रेष्ठी वसति । तस्याहं वमन्तारुयोऽङ्गजः । पित्रा लालितः पालितः पाटितः परिणयितः । परं दुष्कर्मवशतो द्यूतव्यसनानहं जातः । पितृभिः सज्जनैर्जनैर्निवारितः शिष्यमाणोऽपि द्यूतव्यसनं नाहं मूढो । लोका अपि मां निवारयन्ति—‘ तत्रोत्तमकुलीनस्य द्यूतव्यसनं न युक्तं ’ । लोका ईर्ष्यां कुर्वन्ति । यतः—

यद्यपि न भवति हानिः परकीयां चरति रासभो द्राक्षाम् ।

असमञ्जसे च दृष्ट्वा तथापि खलु खिद्यते चेतः ॥१॥

ततः पित्रा रात्रुत्रे गत्वा कृष्णाधरविधिं कृत्वाऽहं गृहाभिरुत्तमिः । यतः—

द्वेष्योऽपि संमतः श्रेष्ठस्तस्यार्तस्य यथौषधम् । त्याज्यो दुष्टः प्रियोऽप्यासीद्विष्टोऽङ्गुष्ठ इवाहिना ॥ १ ॥

अथाहं निरंकुशतया सर्वत्र भ्रमामि, चौर्यं करोमि, द्यूतं रमे, भिक्षां प्रतिगृहं याचे, शून्ये देवकुले शये, पापकर्मणि कुर्वन्न-
प्रागतः चौर्याघर्षं रात्रामघ प्रवृत्तः तव भृत्यैर्दृष्टः अत्रानीतः इत्थमात्मीयदृत्तान्तो मया कथितः । अथ नाथ यथोचितं कुरु” । तदा
रात्रा चिन्तितं-‘नृपैथीरो न मोक्तव्यः’ इति विमृश्य नृपेण तलारक्षकस्योक्तं-‘एतस्य शूलारोपणं कुरु’ । तावत्तलारक्षकेण स चालितः ।
इत्थं नृपस्य वामपक्षामनासीना त्रियंकरा पट्टराज्ञी तं कांदिशिकं दीनं शरण्यरहितं चौरं वीक्ष्य नृपं विज्ञापयामास-“नाथाद्यायं मम
ममर्ष्यतां यथाऽहमेकदिवसं मनोरथमस्य पूरयामि, आगामिकदिवसे प्रातः तवाग्रे ढोकयामि । ” अनुच्छेद्यवाक्यत्वान्नुपेण राज्ञ्याः
म चौरः समर्पितः । राज्ञ्या वन्यनमुच्छेद्य निजावासमानीतः । परिवारजनाः पट्टराज्ञ्याज्ञया तं शतपाकाद्यैस्तैलैः सादरमभ्यंग्य स्नानपीठे
विन्यस्य सुवर्णरुलशाहितैः पुष्पवासितैः स्वच्छैः सलिलैरुष्णैः स्नपयामासुः । ततः सुकुमालक्ष्मवस्त्रेण लृहितांगं कृत्वा कदलीगर्भसंकाशं
दिच्यनेपथ्यं परिधाप्य कृष्णागरुधूमेन शिरोरुहान् धूपयन्ति । सचन्दनसेनांगं त्रिलिप्य यथास्थानमाभरणानि निवेशयमासुः । बाह्वो-
र्वीरत्वयेऽद्भुतलिपूमिकाः कर्णयोः कुंडले मूर्ध्नि मुकुटं कंठे च हारार्धहारादीन्निवेशयन्ति । ततो विशदासने समुपवेश्य स्वर्णाधारस्थसु-
स्यालकचोलाघममंडयन् । पश्चाद्द्रुवर्णकं पक्वान्नं द्यूतपूरादिकं शालिदालिद्यूतशाकादिकं दध्योदनमखिलं परिवेष्य राज्ञी सगौरवं
स्वयं पार्श्वस्थिता भोजनं तमकारयत् । ततः कर्पूरमिश्रं ताम्बूलभक्षणं कारयति । तदनु पर्यकेऽस्य निषण्णस्य पुरश्चित्रकथाकाव्य-
रत्नविनोदान् देव्यचीकरत् । अथापरारुहमये राज्ञ्यादेशेन किंकर्षितुरंगममारोप्य पट्टस्त्रमयीं वल्गां करपल्लवे दधानः
शिरस्यातपत्रं चित्राणो विश्वग् यत्नात् शतसंख्यामितैर्भटैः परिभृतः पञ्चशब्दवादित्रनिर्घोषपुरःसरं सर्वत्र नगरमध्ये मन्दं मन्दं

मंगल मयः पुरजनेरीष्यमाणः कौतुरानि सर्वत्र विलीक्यन् दिवमालये मन्दिरे समानीतः । पल्यंके तूलिकाशीतरक्षोशीर्षादिक-
 निर्मापितप्रभृतिः श्रुतीं लीलयाऽतिराहयति । प्रातः प्राच्यवेपं कारयित्वा राज्ञः समर्पितः । नृपस्तलारक्षरुस्य तं यथाय यावत्सम-
 पयति, तान् द्वितीयया राहया तथैव यानितस्तथैव मञ्जितस्तथैव भोजितस्तथैव लालितः । क्रमेणान्यामी राज्ञीभिः सापत्यभा-
 यमञ्जितम्पयैरुद्धिरुग्ने क्रमान्नुपं विनश्य यानित्वा भूरितद्रव्यव्ययाधिकाधिकैस्तस्य तस्करस्य विविधोत्सवैर्मनस ईप्सितं पूरितं ।
 श्रय तस्य नृपस्य पञ्चमतीतमा राज्ञी शीलयती नाम कुलनतं पालयन्ती अल्पस्थितिपरिवार स्वस्यैव कर्मणो दोषं मन्यमानाऽस्ति ।
 रिशाहानन्तरं राज्ञा गा दृष्ट्या दृष्टापि नास्ति । सा साहसमरुहंभ्य भूपं व्यजिज्ञपत्—“स्वामिन् प्राणमल्लभ प्राणाधार मया कदापि
 हिनिष्पादितं नास्ति । अद्य रिनिद्रदानयाऽहं याने” । राज्ञा प्रोक्तं—‘याचस्व’ । सोवाच—‘चैरोऽयं मम देयः, कदापि न मारणीयः,
 अमयदानं देयं । नृपस्तदाकल्पं तस्या गुणगौरवं ज्ञात्वा तत्सर्वं मेने । शृणु त्रिये—‘ मयायं मुक्तस्त्वद्वाक्यात् ।’ सापि तं स्वगृहे
 नीत्वा संश्रुतात्मानमोजनं कारयित्वाज्ज्ययथाणि परिधाप्याभयं ददौ । स तु राज्यलाभादधिकं तदा मेने । तस्मिन्नहोरात्रे गते
 श्रीलक्ष्मी नं घर्मनपं छत्वा विगमजं । नोऽपि मिहामनोपनिष्टस्य राज्ञः प्रणामार्थमागतः । मुदितः सन्नृपं प्रणमति । राजापि
 विग्मितमनं पप्रच्छ—“ यद् रे मत्यं, किं कारणं, अद्य किं मुदितः ? एतामद्विवसान् यानद्विषण्णरदनच्छायो मपीलित इवाभयः ।
 अद्य तु मन्वयं नोऽपि मुदितो दृश्यते ।” नोऽप्याह—“ श्रूयतां नाथ तव कर्णप्रविष्टैः शूलारोपाक्षरैः सर्वं शून्यं ममाभवत् । जलं
 रिगमत्रिमं, अत्रमपि रिगमत्रिमं, पल्यंकः शून्यसंक्रान्तः, तुरगो रासभाकारः । गर्वमप्येवमभरत् । मरणशंकर्या दुःखदायकम-
 भूत् । अद्य श्रीश्रीलक्ष्मीप्रार्थनया श्रीमद्राजपादैः गुप्रत्यैर्यदभयदानं दत्तं तत्रभावादहं सर्वं पूर्णं सुखं पश्यामि ।” तदा राहया

नृपस्योक्तं—‘ स्यामिन् श्रीश्रुवेनास्याभयं देयं । ’ राज्ञोक्तं—‘ दत्तमभयं, किमप्यन्यन्निवेदय ’ । साऽवोचत्—‘ त्वत्प्रसादेन सर्वमेवास्ति, किमपि मम न्यूनं न । ’ राज्ञा चिन्तितं—“ अहो चिन्तितं—“ अहो एतस्या गांभीर्यं अहो निर्लोभतागुणः अहो वचनमाधुर्यं नूनमस्याः प्रभावेण मम राज्यं प्रवर्धते । ” इति तोपात्सा पट्टराज्ञीपट्टे स्थापिता । पत्युः प्रसादमवाप्य सद्गुणजलेन कश्मलं क्षालयामास । सा सर्वत्र विख्याता जाता । म वसन्तकोऽपि तत्रैव राजसेनां करोति । सदाचारतो वासरानत्यवाहयत् । सा शीलवती राज्ञी राज्यसुखं भुञ्जाना गृह्णिर्मरता नमस्त्रैवेयकेऽभयदानप्रसादादिवत्तं प्राप्य चैकत्रिंशत्सागरोपमायुर्भुक्त्वा महाविदेहक्षेत्रे सिद्धा । वसन्तकोऽपि गुरुर्योगात्प्रपन्नाणुनतं मम्यक् पालयित्वा दिवं ययौ । इदमभयदानमाहात्म्यं ज्ञात्वाऽभयदानं देयं ।

भगवान् श्रीपार्थनाथो भव्यजीवान् प्रतिबोधयति—भो भविकाः श्रूयतां—साधूनामन्नोपाश्रयभैषज्यवस्त्रपात्रपानीयदानतो भवकोटिमञ्चितं पातकं प्रक्षिप्य चक्रवर्तितीर्थरूपदर्वीं ग्रामोति । तच्च दानं पात्रे दत्तं नृणां बहुफलदायकं भवेत् । उक्तं च—

खलोऽपि गवि दुग्धं स्याद्दुग्धमप्युरगे विपम् । पात्रापात्रविचारेण तत्पात्रे दानमुत्तमम् ॥१॥

पात्रं तु माधन एव । सप्तत्रिंशत्गुणमहिताः पञ्चमहात्रतपालका अष्टप्रवचनमातृणां धारका एव साधवः । यत उक्तं सिद्धान्ते—
उत्तमपत्तं साहू मज्झिमपत्तं च साधया भणिया । अविश्यसम्महिट्टी जहन्नपत्तं सुणेयव्वं ॥१॥

अतः कारणात्साधनः पात्राणि । तेषां दानं देयं । साधर्मिकाणामपि दानं देयं । सिद्धान्तेऽप्युक्तं—“तहारूवं समणं माहूणं फासुं णं एमणिज्जणं असणं पाणं खाइमं साइमं वा पडिलाभेमाणे आउयवजाओ मत्तकम्मपयडीओ निविडंबंधणवद्धाओ सिट्ठिलंबंधणवद्धाओ परुत्तंति जीया अत्थेगइआ जीया तेणेप भवग्गहणेण सिज्झंति सुज्झंति जाव सव्वदुक्खवाणमंतं करेति अत्थेगइया जीया

दोषणं भयग्राह्येणं गिज्जंति जाय मन्वत्पुम्बणमंतं करेति एयं जाय तेरम भवा नाइफ्मंति जहन्नहाउ सहस्सामी” । सुग्धत्वेनापि दानं दत्तं पात्रे मिच्छयं स्यात् । अत्रार्थे निदर्शनं कथ्यते । तथाहि—

महाविदंढ्येयं पुष्कलातीरिजये जयपुरनगरे जयशेखरो नृपती राज्यं करोति । तत्र व्यवहारितनयाश्चत्वारोऽपि मित्रत्वेन मन्ति । प्रायश्चन्द्रः, तथा द्वितीयो भानुः, तृतीयो भीमः, तुर्यः कृष्णः । ते मिथः परस्परमेकीभृताः परममित्ररूपाः परमेष्टा अत्र्योन्यं हगन्ति श्रीञ्चन्ति च । उक्तं च—

क्षीरेणात्मगतोदकाय सकला दत्ता निजा ये गुणाः क्षीरे तापमवेक्ष्य तेन पयसा स्वात्मा कृशानौ हुतः ।
गन्तुं पात्रकमुन्मनस्तदभमद् दृष्ट्वा तु मित्रापदं युक्तं तेन जलेन शाम्यति सतां मैत्री पुनस्त्वीदृशी ॥१॥
ददाति प्रतिगृह्णाति शुद्यमाख्याति वक्ति यः । भुंक्ते भोजयते चैव पद्भिविधं प्रीतिलक्षणम् ॥ २ ॥

पित्रोषाक्षितां लक्ष्मीं ते विलमन्ति । एरुदा चन्द्रोऽचिन्मयत्—“त्वत्तु वयं सद्भाग्याः बाल्यभावे मातुस्तन्यं पितुर्धनं भुज्यते नदरं । यामने तु यः स्वभुजोषाक्षितं चित्तं भुंक्ते ददाति च स उत्तमः, अधमो मूलहरः । तस्माद्भनोपाज्जनीपायः कार्य एव । आपामो व्ययः न क्रियते । उक्तं च—

अनायव्ययकर्ता च अनाथकलहप्रियः । आतुरः सर्वभक्षी च नरः शीघ्रं चिनइयति ॥१॥

इति तिमृस्यान्पां त्रयाणां मित्राणां स्वाभिप्रायं कथयति । तेः सर्वैर्मिष्टं—‘यानपात्रेण जलधिब्यापारः क्रियते’ । इति

विपुत्रय स्वयंपिनुणामुक्तं । तैरुक्तं—‘गृहे धनं प्रचुरमस्ति, यथेच्छं भुञ्जीत’ । पुत्रैरुक्तं—‘निश्चयेन वयं गमिष्यामः आज्ञां ददतु’ । पुनः पितृभिरुक्तं—‘गृयं मुग्धाः जना धूर्ताः, विपमाः परदेशाः, अन्धव्यापारो विशेषदुष्करः’ । इत्यादिभिर्युक्ति-
 मिर्वाहं चारिता अपि ते ममूद्रगमनोलुका वभूयुः । भांडेः प्रवहणं भृत्वाऽपशकुनैर्वारिता अपि चेलुः । दिनत्रयं जलवर्त्मनि गताः ।
 तान्नभक्ति गजितं मिथुइंडो महावतोत्पातथ वभूय । तदा सहसा प्रवहणं भयं । प्रवहणस्था लोका जलधौ दिशो दिशं द्रुडिताः ।
 केऽपि फलकाधारण गताः । चन्द्रस्तु फलकाधारं प्राप्य सप्तमेऽङ्के जलथेस्तटं प्राप । चित्ते चिन्तयामास—‘हा मया सर्वो जनः
 क्लृपे क्षिप्तः । पितृभिः स्वजनलोक्षारितं कार्यं हठात् कृतं यत्तफलं सांप्रतं दृष्टं । अथ मम जीवितेन किं ?’ इति ध्यात्वा वस्त्र-
 पात्रेण तरावात्म्यकण्ठं बध्वा तैरो लंघितः । अध कोऽपि विमः पाशं छुरिकया छित्वाऽव्रवीत्—‘भोः सात्त्विक त्वया आत्मघातपा-
 तकं न कार्यं, शास्त्रे महद् दूषणं कथितं’ इति कथयित्वा गतः । ततोऽन्यत्र पर्वतान्तरे गत्वा तथैव गलपाशः प्रारब्धः । तत्र केनापि
 माधुना कायोत्मर्गस्थितेनोक्तं—‘मा साहसं कुरु’ । ततश्चन्द्रेण विलोकितं । पादपान्तरितो मुनिर्दृष्टः । मुनिं नत्वा प्रोक्तं—
 ‘नाथ मम मन्दभाग्यस्य जीवितेन किं ?’ । साधुव्रवीत्—‘आत्मघातपातकेन जीवा दुर्गतिं यान्ति, नरो जीवन् भद्रं प्राप्नो-
 ति । मदीयोऽत्र दृष्टान्तः तं शृणु—श्रीमंगलपुरे राजा नीतिविचन्द्रसेनाख्यो राज्यं करोति । तस्य भानुमन्त्री प्रधानः । तद्भार्या
 मारस्यती । तयोः परस्मिन्मृतपन्तप्रीतिः । अन्यदा पत्युके मा रुदन्ती भानुमन्त्रिणा दृष्टा । तेन पृष्टं—‘प्रिये किं रोदिषि ?’ । साऽ-
 वदत्—‘नाथ न किञ्चन’ । पुनराग्रहेण पृष्टा माऽवोचत्—‘स्वप्नेऽद्य स्वामित्रन्यस्त्रिया सह विलासं कुर्वस्व्यं दृष्टोऽसि । तेन
 कारणेनाहं रोदनं कुर्वे’ । तच्छ्रुत्वा सन्निधौ दधौ—‘या स्वप्नेऽपि सपत्नी वीक्ष्य दुःखं विभति सा प्रत्यक्षं दृष्ट्वा कीदृग्

भवति ? इति' विप्रशयोक्तं—“प्रिये अस्मिन् भवे त्वमेव भार्या । अथ च त्रयि जीवन्त्यामहं जीवामि, त्वयि च त्रियमा-
 णायां प्राणत्यागं करोम्यहं” । एवं तयोः स्नेह्यकर्पः प्रसिद्धिमगमत् । अन्यदा नृपः प्रधानयुक्तः कटकरात्रया दूर गतः ।
 एतस्मिन् दिने दंपतिविषये स्नेहवर्ताप्रस्तावे भानुमन्त्री स्नेहस्वरूपं राज्ञः पुरोऽशंसत् । अन्यदा नृपेण परीक्षार्थमेकं नर
 जयपुरे प्रैषीत् । तेन तत्र नृपादेशदलीका भानुमन्त्रिणो विपत्तिवार्ता सरस्वत्यग्रे सदुःखं विनिर्मिता । तन्निशम्य सरस्वती
 महता संजातहृदयस्फोटा पश्चत्नं ग्राप्ता । स नरः कटकं गत्वा भूपतेरकथयत् । वज्रघातसमं वाक्यं नृपः श्रुत्वा दध्यौ—“मया
 स्त्रीघातपातकं मुधा कृतं । तथा च सचित्रो यत्नदिमा वार्ता न शृणोति तावत्सचित्रस्य प्राणरक्षोपायं करोमि” इति निश्चित्य सचि-
 योत्तारकं नृपो गतः । अमात्योऽपि सत्रमानुशुभाच्च—‘किमिदं स्वामिन् भृत्यान्ते स्वयमागतः ?’ । नृपोऽवोचत्—‘अहं तत्रान्तिके
 किञ्चिच्चित्तुं समागतोऽस्मि’ । मन्त्री ग्राह—‘त्वामिन् समादिशयता’ । ततो नृपतिर्जगौ—‘मया स्नेहपरीक्षार्थं तव मृतिस्तव भार्यायि
 कथापिता । तेन सा विपन्ना । अथ मदभ्यर्थनया तत्रा गृन्निं कार्या’ । तच्छ्रुत्वा सचित्रस्य मूर्च्छा समागता । नृपेण शीतलोपचारैः
 सजीकृतः । सचित्रेनोक्तं—“स्वामिन् गदीया वाग् याति । यत उक्तं—

अलसायते नि सज्जणेन जे अक्खरा समुल्लविया । ते पत्थरटंकणकिरयव्व नहु अन्नहा हुति ॥ १ ॥

अतः कारणस्य मृतिः कार्या” । राज्ञा ब्रह्मप्रेषण मृत्यो रक्षितः भानुमन्त्रिणा विवाहनियमः कृतः । कियत्कालानन्तर स्नगरे
 स्वं गृहं गत्वा स्वजनैर्गृहीतानि प्रियास्थीनि सदाऽर्चति । तस्या गुणान् स्मार स्मारं प्रलयति । स्वदेहेऽपि माया त्यक्ता । एतदाऽचिन्तयत्—
 ‘गंगाया गत्वा प्रियास्थीनि प्रगहयामि’ इति विप्रशय मन्त्री गंगालटं गतः । तत्र प्रियास्थीनि प्रगहयन् सरस्वत्या नाम गृह्णन् धिलपति

रोदिति । तत्रासन्ना वाराणसीवनृपांगजा सरस्वती तं विलपन्मशृणोत् । तं दृष्ट्वा मूर्च्छिता सा भ्रुवि पतिता । ततः सखीभिर्गत्वा राज्ञोऽग्रे निवेदितं । राजापि तत्रागात् मपरिच्छदः । कन्यापि शीतलयावन्दनैर्लब्धयेतना जाता । कन्यायै पृष्टं—‘तव किं जातं ?’ । तयोक्तं—“ अ.म तातायं मम पूर्वभवभर्ता । अन्ये पुरुषा सर्वेऽपि मे बान्धवाः । अयं मे वरः । एनं वृणोमि । ” ततो राज्ञा कन्या विवाहिता । तया सह मंत्री भोगान् भुनक्ति । एकदा नृपतिस्तस्य राज्यं दत्त्वा प्रवज्यां जगृहे । भानुर्नृपो राज्यं पालयति । अन्यदा तस्या दाहज्वरस्य पीडा जाता । बहुभिरुषार्यैर्न शशाम । सा मृता । भानू राजा तस्या वियोगेन वैराग्येण व्रतं जग्राह । चारित्र्यं पालयति । सोऽहं । अतः कारणाज्जीवन्नरो भद्रशतानि पश्यति । महानुभाव धर्मं कुरु । ” चन्द्रेणोक्तं—‘ भगवन्मम स्तोत्रेण बहुतरं शिक्षय ’ । तदा साधुना पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारः पाठितः । तेन शिक्षितः । साधुनोक्तं—‘ अयं नित्यं स्मरणीयः सम्यक्त्वं पालनीयं ’ । अथ चन्द्रस्तं श्रुतिं नत्वा प्रीतः पुष्पपुरं ययौ । तत्र महाहर्दिको जातः । चन्द्रो, भावेन नित्यं पञ्चपरमेष्ठि-मंत्रं स्मरति । ततो विधियशते त्रयोऽपि सुहृदश्चिरात्तमलिनाः । चन्द्रो भानुर्भीमः कृष्णश्च चत्वारोऽपि निजं निजं वृत्तान्तं कथयन्ति । नमस्कारस्य माहात्म्यं ते त्रयोऽपि श्रुत्वा नमस्कारं शिक्षन्ते स्म । ते सर्वेऽपि व्यापारं कुर्वन्तो महर्धर्मो जाताः । चत्वारोऽपि विमृशन्ति—‘ ऋध्विर्जाता, अतः स्वनगरे यामः , इति निश्चित्य प्रवहणेनोदधिमुच्छेद्य एकत्र सरसि भोजनं कर्तुं स्थिताः । तत्र भोजनं पाचितं तस्मिन्नवसरे पण्मासोपवासी साधुरेको नगरे गोचरीं कर्तुं याति । तदा ते तं साधुमपश्यन् । तैः साधुनिर्मत्रितः— ‘ भगवन् पादावधारयतु ’ । ततश्चन्द्रेण भावपूर्वकं मुनीश्वरः प्रतिलाभितः । अन्यैस्त्रिभिरप्यनुमोदना कृता । तत्र चतुर्भिरपि भोगकर्मफलमर्जितं । ते तु चत्वारोऽपि क्रमेण स्वनगरं जयपुरं क्षेमेण प्राप्ताः । तत्र स्वजनाः सर्वेऽपि भिलिताः । महावर्धापनोत्सवो

जातः । निरमलं श्रद्धिसुखं भुक्त्वा चत्वारोपि द्वादशकल्पे दानप्रभावाद्देवा जाताः । ते चत्वारोऽपि देवजीवा आयुःक्षये च्युत्वा चतुर्षु देशेषु राजानो जाताः । परमाद्विवन्तो षभूयुः । तेषां पूर्वभयस्नेहादन्योऽन्यं परमप्रीतिर्जाता । ते चत्वारोऽपि एकस्मिन् देशे एकत्र तिष्ठन्ति । राज्यसुखं भुक्त्वा पर्यन्ते व्रतं प्रतिपालय सिद्धाः ॥

अहो भव्यास्तरयज्ञानं विना विद्या गुणाय न, श्रमवर्जिता तपस्यापि गुणाय लाभाय नो भवेत् । मनःस्थैर्यं विना तीर्थयात्रापि नो लाभाय । यदाहुः—

प्रणिहन्ति क्षणार्धेन साम्प्रमालंब्य कर्म तत् । यत्र हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः ॥ १ ॥

वीतरागं हृदि ध्यायन् वीतरागो यथा भवेत् । सुक्त्वाऽखिलमपध्यानं भ्रामरं ध्यानमाश्रय ॥ २ ॥

स्थाने याने जनेऽरण्ये सुखे दुःखे तथा मनः । अभ्यस्यं वीतरागत्वे लयलीनं यथा भवेत् ॥ ३ ॥

इन्द्रियाणां मनो नाथो मनोनाथो हि मारुतः । मारुतस्य लयो नाथो लयनाथो निरञ्जनः ॥ ४ ॥

बद्धमावध्यते सुक्तमग्रहं स्यात्ततो बुधैः । वारणीयं धृतोन्मुक्तरज्जुबद्धोक्षवन्मनः ॥ ५ ॥

हृतिः पुन्ये घृतं दुग्धे तेजः काये यथा स्थितम् । ज्ञानं जीवे तथा किंतु व्यक्तीस्थात्परिकर्मणा ॥ ६ ॥

इत्थं दानस्य माहात्म्यं वर्णितं । द्वितीयं धर्माणं शीलं । यदाहुः—

शौचानां परमं शौचं गुणानां परमो गुणः । प्रभावमहिमा धाम शीलमेकं जगत्त्रये ॥ १ ॥

जवो हि सतेः परमं विभूषणं भर्तागनायाः कृशता तपस्विनः ।

द्विजस्य विद्येव मुनेस्तथा क्षमा शीलं हि सर्वस्य जनस्य भूषणम् ॥ २ ॥

तस्य शीलस्य नममिता वाटिकाः सन्ति । तद्यथा

वसहि १ कह २ निसिजिं ३ दिय ४ कुट्टितर ५ पुव्वकीलीय ६ पणीए ७ ।

अइमायांहार ८ विभूसणाइ ९ नव वंभचेरगुत्ती य ॥ १ ॥

अस्या व्याख्या-वसतिरुपाश्रयः यस्मिन् गृहेऽङ्गनाञ्चस्थितिं करोति । अथवा गृहासन्ना स्त्रीवसतिः सौवोपाश्रयः ताज्य एव । कथा
स्त्रिया सहालापस्त्याज्यः । निमिज्जा यत्र शयनासनेऽङ्गनोपविष्टा भवति तदेव शयनासनं घटिकाद्वयं यावच्याज्यं । इंदिय स्त्रीणामंगोपां-
गानि इन्द्रियाणि च न विलोकनीयानि । श्रीमदुत्तराध्यनेऽप्युक्तमस्ति-“चित्तमिच्छि न निज्जाए नारिं वां सुअलंकिअं” इत्याद्युक्त-
त्वात् । श्रिया सहालपनं त्याज्यं । अंगोपांगेन्द्रियसन्मुखविलोकनं ब्रह्मचारिणा त्याज्यं । कुड्यन्तरे भित्तेस्तरं त्याज्यं, यत्र गृहे
दंपती शयाने कंठणादिरावो हावभावविलासहास्यादिरावः श्रूयते तत्र गृहे भिस्यन्तरे ब्रह्मचारिणा न स्थातव्यं । पुव्वकीलीआ
पूर्वकीळिदं पूयं क्रीडा कृता भवति सा न स्मरणीया । पणीए अत्यन्तसमाहारस्त्याज्यः । अइमायाहार अतिमानाहारो बहुः

वारंवारं पुनः पुनः न भक्षणीयं । विभूषणाइ विभूषणां स्वच्छवस्त्रं स्नानं मज्जनं तैलमर्दनं अंगशोभाकरणं ब्रह्मचारिणा त्याज्यं ।
इमा नममिता वाटिकाः ताः संरक्षणीयाः निरतिचारेण ब्रह्मचर्यं पालनीयमिति ॥

पुंसा स्वदारगंतोपत्रतं पालनीयं, स्त्रिया स्त्रपुरुषसंतोपत्रतं पालनीयमेव ।

विषयव्याकुलैः शीलं खंडितं मनसापि यः । ते यान्ति नरकं घोरं यथा मणिरथो नृपः ॥ १ ॥

सती मदनरेखेव पालयत्यमलं व्रतम् । यः स धन्येषु रेखासो भवेत्सुगतिभाजनम् ॥ २ ॥

॥ अथ मणिरथनृपमदनरेखयोः संबन्धः ॥

अस्त्यत्र भक्तेऽवन्तीदेशे सुदर्शननाम्ना पुरं श्रियो निवासस्थानं । तत्र मणिरथो राजा राज्यं करोति । स पापिष्ठो लंपटः ।
तद्भ्राता युगवाहुर्दुयुराजः शुभमना दयामान् दानवान् गुणवान् उत्तमः । तस्य मदनरेखा नाम सवृणुशालिनी सती साध्वी
भार्याऽस्ति । सा रूपवती सती जिनधर्मरता ज्ञातनयत्र्या द्वादशव्रतस्ताऽस्ति । सा स्वपतिभक्ता पौषधप्रतिक्रमणादिकं करोति ।
स्वपतिना सह संसारखुलं भुनक्ति । तयोश्चन्द्रयशा नामाङ्गजोऽस्ति । अथान्यदा तां मदेनरेखां जवनिकान्तरितां सालंकारां
युभगां मणिरथनृपोऽपश्यत् “अहो केयं गुरांगनाचद्राजते ? ईदृशी विद्युच्छतावद्भ्राजमाना मम भार्या नास्ति । एषा ध्रुवं मया
ग्राह्या प्रथमं प्रलोभये ” । ततोऽसौ नृपः पुष्पतांबूलवस्त्रालंकारादिकं तस्याः प्रहिनोति । सा निर्विकल्पा ज्येष्ठस्यायं प्रसाद इति
ज्ञात्वा नृपप्रेषितं सर्वमपि गृह्णाति । एकदा राश दूती प्रहिता । सा तां मदनरेखामित्यधीचत्—“ भद्रे तव गुणग्राभे रक्तो राजा

वदत्येवं त्वं मां भर्तारं प्रतिपद्य राज्यस्वामिनी भव । ” तन्निशम्य राज्ञी ज्ञातोदन्ता तां दूतीमेवं जगद—“ भो दूतिके नेदं कार्य-
मुत्तमानां । शस्त्रेऽप्युक्तमस्ति—

अणंता उ पावरासीओ जया उदयमागया । तथा इत्थित्तणं पत्ता सम्मं जाणेइ गोयमा ॥ १ ॥

इत्थित्तणेण य पत्ते जइ सीलगुणो नहु । पप्भंतस्स तं जम्मं ता जाणह कंजियं कुहिअं ॥ २ ॥

तस्मात्कारणात् स्त्रीणां गुणः शीलमेवेति । किं च सत्पुरुषा मृत्युमपि अंगीकुर्वते, परंतु लोकद्वयविरुद्धं शीलखंडनं कथमपि
नाचरन्ति । यतः—

जीवघातादलीकोक्तात् परद्रव्यापहारतः । परस्त्रीकामनेनापि व्रजन्ति नरकं नराः ॥ १ ॥

तस्मान्महाराज संतोषं कुरु । कदाग्रहं मुञ्च । इयं तृष्णा न कार्येय” । इत्यादि तस्या गदितं दूती राज्ञे न्यवेदयत् । तथापि
नृपस्य कामतृष्णा सदुपदेशजलैर्न शशाम । एकदा नृपो मनसि दध्वौ—“भ्रातरि युगवाहौ जीवति सत्येया नान्यमिच्छति, तस्मात्तं
हत्वा बलादिमां गृह्णामि” । इति निश्चित्य स नृपो भ्रातर हन्तुकामः प्रस्तावं वीक्षते । अहो महाकाममोहविडम्बनां विलोकयन्तु—
न हि पश्यति जात्यन्धः कामान्धो नैव पश्यति । न पश्यति मदीन्मत्तो अर्थी दोषं न पश्यति ॥ १ ॥

तथा च—

दूधे सींच्यो लींबडो थाणो कीड गुलेण । तो ही न टंडइ कडुपणे, जाते हिं निणें गुणेण ॥ १ ॥

एरुद्रा मदनरेखया स्वप्ने चन्द्रो दृष्टः । तथा भर्तुः कथितं । सोऽप्याख्यत—‘ चन्द्राभसुतसंभवो भविष्यति ’ । तस्य गर्भानुभावेन तृतीये मासि दोहदो जडे—जिनेन्द्रार्चनं करोमि, अर्हतां च कथां शृणोमि । सा संपूर्णदोहदा गर्भं वहते । अन्यदा वमन्तुरागतः, तस्मिन् समये नागपुत्रागमालिरूपाटलाकुन्दमुच्चुकुन्दएलालवंगकौलद्राक्षाखर्वूरिकाकदलीलवलीजाती-श्रतपत्रराजादनीसहकारचंपरुप्रभृतयस्तरुभृशं कुसुमिताः । वहनस्तत्रालिगणाः क्रीडन्ति । पिकशुक्रादयः पक्षिणस्तत्र वसन्ति हसन्ति जल्पन्ति तल्पन्ति कल्पन्ति । तस्मिन् वसन्ते युगवाहुः प्रियायुतः क्रीडार्थं तत्र वने ययौ । नागरजना अपि वहवस्तत्र क्रीडां कुरुन्ति । जलक्रीडान्दोलनाद्यैः खाद्यस्वाद्यपानशानादिभिव्यग्रस्य युवराजस्य दिनं क्षण इवाभवत् । रात्रौ तत्रैव कदलीगृहे सु-प्याप । परिवारस्तु कोऽपि पुरेऽगात् कोऽपि तत्रैव स्थितः । अथ मणिरथो नृपः स्वचित्ते दध्यौ—‘ अद्य युगवाहुः स्वल्पपरिवारो मने स्थितोऽस्ति, तस्मादयममरः ’ । इति विमृश्य नृपतिः स्वङ्गरुस्तत्र वने गत्वा यामिरुन् पप्रच्छ—‘ भो युगवाहुः कुत्रा-स्ते ? ’ । तैरुक्तं—‘ स्वामिन् अस्मिन् कदलीगृहेऽस्ति ’ । नृपेणोक्तं—‘ वने मद्भ्रातरं कोऽपि शत्रुः परिभविष्यतीति अधृत्याऽ-हमायातः ’ । तदा संसंभ्रमं युगवाहुः ममुत्तस्थौ । नृपसमीपे समागत्य नृपं प्रणमति । राज्ञाऽभाणि—‘ एहि पुर यावः, नि-न्नायामात्मनोऽज्ञानस्थानं न युक्तं ’ । ततो युगवाहुः प्रस्थायुमारंभे । “ अयं ज्येष्ठभ्राता प्रभुः स्थानीयः हितकारकः अ-नुल्लंघ्यात् एव ” इति चिन्तयन् पुरसन्मुखं चचाल । ततः पापधिया राज्ञाऽपयशोभयमवगणय्यासिना स्कन्धे युगवाहुर्हृतः । स मूर्च्छन् भुवि पपात । अहो अक्षत्रमक्षत्रमि थं । मदनरेखया क्लृप्तं—‘ धावत धावत शीघ्रं शीघ्रं ’ । तदा स्वङ्गेघतकरा भटाः शीघ्रं किमेतदिति जल्पन्तः ममाययुः । तदा मणिरथनृपेणोक्तं—‘ मा विभीत मा विभीत मा विभीत भोः प्रमादेन मत्करात् स्वङ्गेऽपतत्

किं करोमि ?' इति लोकलज्जया व्यलपद् । यथास्थितं ज्ञात्वा बलान्नुपेण पुरीं नीतः । चन्द्रयशाः पुत्रो हाहारं कुर्वन् वैद्यानादाय जग्मिवान् । स्वपितुर्यत्नात् घातकर्मचिकित्साद्यस्मारयत् । तदा युगवाहोर्बहुर्क्तनिर्गमाद्वाचा स्थिता, नेत्रयुग्मं निमिलितं, निश्चेष्टितमंगं बभूव । तदा मदनरेखा भर्तुः प्राणान्तिका दशां ज्ञात्वा कर्णान्तिके स्थित्वा मृदुस्वरेणेति जगाद—“अहो महानुभाव त्वमयुना स्वहिताय भव, इयं ते धीर वेलाऽस्ति । मदुक्तं शृणु, तद्यथा—खेदं मनागपि मनसि मा कार्षीः, निजकर्मपरिणामोऽपराध्यति न कोऽपि चापरः । यत उच्यते—

यथेन विहितं कर्म भवेऽन्यस्मिन्निहापि वा । वेदितव्यं हि तत्तेन निमित्तं हि परो भवेत् ॥ १ ॥

अतः कारणात् कायेन मनसा गिरा च धर्मपाथेयं गृहाण । यद् दुष्कृतं कृतं भवति तत्संप्रति गर्ह । मित्रममित्रं स्वजनमरिजनं क्षमयस्व मैत्रीभावं कुरु । यच्चया दुःखे ये स्थापितास्तान् सर्वाञ्च अयुना क्षामय । जीवितं यौवनं लक्ष्मी रूपं त्रियसमागमः, इदं सर्वमपि जलधितरगवच्चञ्चलं, व्याधिजन्मजरामृत्युप्रस्तानां प्राणिनां जिनोदितं धर्मं विना कोऽपि शरणं नास्ति । कस्यापि प्रतिबन्ध मा कुरु । जन्तुरेक एवोत्पद्यते, एक एव सुखान्यनुभवति, स एव हि दुःखान्यनुभवति । वपुर्धनधान्यादिकं कुटुंबं च सर्वमेतदनित्य । वसारुधिरमांसास्थियकृद्विष्मृत्रपूरिते शरीरे मूर्छा न कार्या । इदं वपुर्लालितं पालितं क्षालितं कदाचिन्नात्मीयं भवति । धीरेण कातरेण चापि निश्चयेन मर्तव्यं । यतः—

मृत्योर्विभेति यो बालः स स्यात्सुकृतवर्जितः । पंडितस्तु सदा वेत्ति मृत्यु प्रियतमात्तिथिम् ॥ १ ॥

तस्मात्तथैव त्रियते यथा पुनर्नो त्रियते । ततः कारणान्मनसि चिन्तनीयं—अरिहंता सरणं हुज्ज, सिद्धा सरणं हुज्ज, माहवो सरणं हुज्ज, केवलिभासिओ धम्मो सरणं हुज्ज । अष्टादशानां पापस्थानकानां प्रतिक्रमणं कुरुय । परमेष्ठिनमस्क्रियां कुरु । ऋभादितीर्थंरानखिलांथ भरतैरावतनिदेहाहर्तौऽपि नमस्कुरु । यतः—

तीर्थकृद्भ्यो नमस्कारो देहभाजां भवच्छिदे । भवति क्रियमाणः सन् वोधिलाभाय चोच्चकैः ॥ १ ॥

सिद्धानां नमस्कारं कुरु, यथा कर्मक्षयो भवति—

सिद्धेभ्यश्च नमस्कारो भगवद्भ्यो विधीयते । कर्मन्धोऽदाहि वैर्ध्यानाग्निना भवसहस्रजम् ॥ १ ॥

आचार्या धर्माचार्यास्तेषां नमस्कारं कुरु । उपाध्यायानां नमस्कारं कुरु । जिनऋत्पिकस्थविरकल्पिकजंघाचारणविद्याचारणा-
दिसाधूनां नमस्कारं कुरु । एभिः पञ्चनमस्कारैर्जन्तुमोक्षं याति । तथा ध्रुवं वैमानिको भवेत् । चतुर्विधाहारमपि यावज्जीवं
परित्यज्यानग्रनं गृहाण ” । इति तस्या वाक्यामृतैर्विध्यातक्रोधपावको हृष्टः सन् शीर्षेऽञ्जलिं बध्वा युगबाहुः सर्वं प्रतिपन्नवान् । स
शुभघ्नानो निपद्य पञ्चमे ब्रह्मदेऽलोकं दशसागरोपमायुः सुरोऽभवत् । ततश्चन्द्रयशाः सुतो भृशं क्रन्दितुमारंभे । तदा मदनरेखा मनसि
दृश्यौ—“ धिगमे रूपं, मन्दभाग्याहं, यन्मदीयं रूपमीदृक्पुरुपरत्नस्यानर्थमूलं बभूव । येन पापिना मन्निमित्तं निजभ्राता हतः,
अयमपि पापिष्ठो मां बलाद्ब्रह्मीष्यति । तदत्र मे स्थातुं न युज्यते । तस्मात्कचिदन्यत्र गत्वा पारतंत्र्यं कार्यं कुर्वेऽहं । अन्यथा मे
पुनर्मयेप पापो हनिष्यति ” । इति मंत्रयित्वा ततः स्थानान्निशीथे पूर्वस्यां दिशि महाटव्यां वह्निर्निर्गात् । रात्रिर्गता । द्वितीये-

किं करोमि ?' इति लोकलज्जया व्यलपद् । यथास्थितं ज्ञात्वा बलान्नुपेण पुरीं नीतः । चन्द्रयशः पुत्रो हाहासं कुर्वन् वैद्यानादाय जग्मिवान् । स्वपितुर्यत्नत् घातकर्मचिकित्साद्यकारयत् । तदा युगबाहोर्बहुक्तनिर्गमाद्वाचा स्थिता, नेत्रयुग्मं निमिलितं, निश्चेष्टितमंगं चभूर । तदा मदनरेखा भर्तुः प्राणान्तिकां दशां ज्ञात्वा कर्णान्तिके स्थित्वा मृदुस्वरेणेति जगाद—“ अहो महाभुभाव त्वमयुना स्वहिताय भव, इयं ते धीर वेलाऽस्ति । मदुक्तं शृणु, तद्यथा—खेदं मनागपि मनसि मा कार्षीः, निजकर्मपरिणामोऽपराध्यति न कोऽपि चापरः । यत उच्यते—

यद्येन विहितं कर्म भवेऽन्यस्मिन्निहापि वा । वेदितव्यं हि तत्तेन निमित्तं हि परो भवेत् ॥१॥

अतः कारणम्—

क्षमयस्व ^{कर्म} ^{वर्षी} । नत्र पनकः प्राणयुधि नकार । मार्गश्रमादिना श्रमनेदन्तेऽर्थाधि एषस्मिन् कर्त्तव्येहे प्रियसम ^{कदली} ^{गुह} ^{जटुः} ^{गान्} मार्गश्रमाण निद्रा गमागता । निद्रागामनि तत्रैव गुहगत । गत्या रत्रन्वा नाति ^{सुपुत्रे} । प्रातः कंनलत्लेन वेष्टयित्वा श्रीगृगवाष्ट्रनामंकिमृद्रिकां पाल्दस्य फले कृत्या गमनि इषीपयणि नीरमध्ये करी क्रीडति । नेनागत्य मा मदनरेखाजम्बरे चो(प्रो)च्छालिता । अथ नन्दीश्वरदीपप्रस्थितो मृगा सुतं प्रकृताऽहं । ते बालकं कदलीगुहे मुक्त्वा गगेधरेऽहं प्रविष्टा । मा रुदन्ती वैतादयं नीता । मा धीरस्यमयन्ऽव्यागदत्र—“ ओ महागण्ठाद्य ततः स बालः केनापि श्रान्ते—

निष्ठति । तन्मम प्रतीतिविधया कथितं । तस्मात्प्रसन्नमना भूत्वा मम राज्यमलंकुरु । तच्छ्रुत्वा मदनरेखया चिन्तितं—“ अह-
मम कर्मणा वैचित्र्यं यदन्यान्यव्यसनश्रेणी मम पुरः प्रादुर्भवति । अहं शीलरक्षणार्थं इयद् दूरं समागता, तथापि तस्यैव भंग इहापि
समुपस्थितः । तच्छीलं मया नियमाद्रक्षितव्यं निश्चयेन ” । इति संकल्प्य साऽजल्पत्—“ अहो महानुभाव प्रथमं तावन्मम
नन्दीश्वरे जिनान् वन्द्यापय, मुनीन् वन्द्यापय, पश्चात्तत्र प्रियं करिव्ये ” । ततस्तुष्टेन तेनासौ नन्दीश्वरद्वीपे क्षणेन नीता ।
तत्रैवा स्थितिः—

चत्वारोऽअनशैलेषु दधिमुखेषु षोडश । द्वात्रिंशच्च रतिकराभिधानेषु जिनालयाः ॥ १ ॥

एवं द्विपश्चाद्यजिनालयाः प्रासादाः—

योजनानां शतं दीर्घाः पश्चाशद्विस्तृताश्च ते । द्विसप्तत्युच्छ्रिताः सर्वे द्विपश्चाशन्नवन्त्यमी ॥ २ ॥

त्रिमानादतीर्य ताभ्यां ऋषभचन्द्राननयारिणवर्धमाननामानः शाश्वतार्हतां श्रीजिनप्रतिमा भक्त्या पूजिता वन्दिताः । तद्वन्द-
नायमाने मणिचूडमुनीश्वर ताडुभायपि नमस्कृत्य निषीदतुः । तदा स ज्ञानवान्मुनिज्ञानिन मदनरेखाया व्यतिकरं ज्ञात्वा सद्द-
मंद्दग्नया मणिप्रभं प्रत्यवोधयत् । ततो मणिप्रभखेचरेण मदनरेखा राज्ञी क्षामिता । मणिप्रभेणोक्तं—‘ अथ त्वमद्य चासरात्मम
यामिर्नसे, वृद्धि, किं त्वेष्यितं करोमि ? ’ । मदनरेखया प्रोक्तं—‘ बान्धव त्वया ममैतत्तीर्थदर्शनात्सर्वं शुभं कृतं ’ । पश्चात्स मुनिः
पृष्टः—‘ भगवन्मम पुरस्य व्यतिकर कथयतु ’ । मुनिरुवाच—“ भद्रे द्वौ राजपुत्रौ प्रागास्तां । धर्मं कृत्वा तौ सुरौ जातौ । तौ तत-

ऽङ्गि मध्यंदिने सरः प्राप्य जलं पयौ । तत्र वनफलैः प्राणवृत्तिं चकार । मार्गश्रमादिता श्रमखेदच्छेदार्थं एकस्मिन् कदलीगृहे
 सुष्याप । तत्र पतिमरणजदुःखात् पुत्रविरहजदुःखात् मार्गश्रमाच्च निद्रा समागता । निशायामपि तत्रैव सुष्याप । तस्यां रजन्यां
 व्याघ्रसिंहचित्रकशिवावैरुत्रस्ता सा भूयो भूयो नमस्कारमचिन्तयत् । तत्रैवार्धरात्रौ तीव्रोदरव्यथा जाता । सर्वलक्षणसंपूर्णं सूर्यवचे-
 जस्विनं कृच्छ्रेण पुत्रं सुपुत्रे । प्रातः कंबलरत्नेन वेषयित्वा श्रीयुगबाहुनामांकिनमुद्रिकां बालस्य करे कृत्वा सरसि स्वचीवराणि
 क्षालयितुं ययौ । तत्र नीरमध्ये करी क्रीडति । नेनागत्य सा मदनरेखाऽम्बरे चो(प्रो)ल्लालिता । अथ नन्दीश्वरद्वीपप्रस्थितो युवा
 सेचरस्तां राज्ञीं पतन्तीं वीक्ष्य रूपमोहितस्त्वां जगृहे । सा रुदन्ती वैताढ्यं नीता । सा धीरत्वमवलंब्यावदत्—“ भो महासत्त्वाद्य
 यामिन्यां वने सुतं प्रहृताऽहं । तं बालकं कदलीगृहे मुक्त्वा सरोवरेऽहं प्रविष्टा । तत्र जले हस्तिनोत्क्षिप्ताऽम्बरेऽहं पतन्ती वीक्ष्य
 त्वया जगृहे । ततः स बालः केनापि श्वापदेन हनिष्यते । किं चाहाररहितः स्वयमेव मरिष्यति । तस्माद् भोः सदय ममापत्यदानेन
 प्रसादं कुरु । स एवेहानीयतां, किंवा सत्वरं त्वं मां तत्र नय” । तच्छ्रुत्वा विद्याधरः प्राह—“ भद्रे चेत्वं मां भर्तारं प्रतिपद्यसे
 तदा तवादेशकारी भवाम्यहं । अन्यच्च त्वं शृणु । वैताढ्ये खेचरश्रेणिस्वामी रत्नावहे पुरे मणिचूडाभिधो राजा, तस्याहं पुत्रो
 मणिप्रभाह्वः । स मम पिता निर्विण्णकामभोगः सन् मां राज्ये संस्थाप्य चारुणाश्रमणान्तिके दीक्षामग्रहीत् । स मत्पिता साधुः गत-
 चासरे क्रमेण विहरचन्दीश्वरद्वीपे चैत्यानि वन्दितुं ययौ । तं मुनीश्वरं चैत्यानि च वन्दितुं सांप्रतं गतोऽभूवं । भद्रे मया पश्चा-
 द्दलमानेन पथि त्वमीक्षिता । अथ च त्वं मां भर्तारं प्रतिपद्य राज्यस्वामिनी भव । अन्यच्च तवांगजस्तुरगापहृतेन मिथिलापतिना
 पद्मरथनृपेण वने दृश्ये । तं बालकं गृहीत्वा स्वप्रियायाः पुष्पमालायाः समर्पितः । तत्र स्वसुखत्वेन लाल्यमानः सुखी

तिष्ठति । तन्मम प्रवृत्तिविषया कथितं । तस्मात्प्रसन्नमना भूत्वा मम राज्यमलंकुरु । तच्छ्रुत्वा मदनरेखया चिन्तितं—“ अह-
मम कर्मणां वैचित्र्यं यदन्यान्यव्यसनश्रेणी मम पुरः प्रादुर्भवति । अहं शीलरक्षणार्थं इयद् दूरं समागता, तथापि तस्यैव भंग इहापि
समुपस्थितः । तच्छीलं मया निषमाद्रक्षितव्यं निश्चयेन ” । इति संकल्प्य साऽजल्पत्—“ अहो महानुभाव प्रथमं .तावन्मम
नन्दीश्वरे जिनान् वन्द्यापय, मुनीन् वन्द्यापय, पश्चाच्च प्रियं करिष्ये ” । ततस्तुष्टेन तेनासौ नन्दीश्वरद्वीपे क्षणेन .नीता ।
तत्रैषा स्थितिः—

चत्वारोऽञ्जनशैलेषु दधिमुखेषु षोडश । द्वात्रिंशच्च रतिकराभिधानेषु जिनालयाः ॥ १ ॥

एवं द्विपश्चाद्यजिनालयाः प्रासादाः—

योजनानां शतं दीर्घाः पश्चाशद्विस्तृताश्च ते । द्विसप्तत्युच्छ्रिताः सर्वे द्विपश्चाशन्नवन्त्यमी ॥ २ ॥

विमानादवर्तीयं ताम्यां ऋषभचन्द्राननवारिणेष्वर्धमानमानः शश्वतार्हतां श्रीजिनप्रतिमा भक्त्या पूजिता वन्दिताः । तद्वन्द-
नाममाने मणिगूडमुनीश्वरं ताशुभावपि नमस्कृत्य निपीदतुः । तदा स ज्ञानवान्मुनिज्ञानिन मदनरेखाया व्यतिकरं ज्ञात्वा सद्द-
मंदेयनया मणिप्रभं प्रत्यवोधयत् । ततो मणिप्रभखेचरेण मदनरेखा राज्ञी क्षामिता । मणिप्रभेणोक्तं—‘ अथ त्वमद्य वासरान्मम
यामिर्वर्तसे, वृद्धि, किं तवेप्सितं करोमि ? ’ । मदनरेखया प्रोक्तं—‘ वाग्धय त्वया ममैतचीर्थदर्शनात्सर्वं शुभं कृतं ’ । पश्चात्स मुनिः
पृष्टः—‘ भगवन्मम पुत्रस्य व्यतिकरं कथयतु ’ । मुनिरुवाच—“ भद्रे द्वौ राजपुत्रौ प्रागास्तां । धर्मं कृत्वा तौ सुरौ जातौ । तौ तत-

श्रुतौ । तयोरेको मिथिलापतिः पद्मरथचतुपोऽजनि । द्वितीयस्ते सुतोऽभवत् । अश्वापहृतेन तवांगजो गृहीत्वा स्वप्रियायाः पुष्पमालायाः समर्पितः । पद्मरथो नृपस्तुष्टः । पूर्वभवस्नेहान्मिथिलायां महोत्सवोऽकारि । तव पुत्रः सुखेन तिष्ठति । ”

इतश्च जितद्वयंशशिप्रभं रत्नौघनिर्मितं किंकिणीध्वानसुखरं उच्छलचूर्थनिनादं देवैः कृतजयजयारावं विमानमेकं समागतं । ततस्तेजःप्रसरन्मासुरः प्रवरभूषणभूषितो देवर्गीयमानगुणो देवश्चको निर्ययौ । स सुरो मदनरेखायास्तिष्ठः प्रदक्षिणा दत्त्वा पादयोर्निपत्य पश्चान्मुनिं नत्वा निषण्णवान् । तदेवकृतमसंबद्धं दृष्ट्वा मणिप्रभो विद्याधर उवाच—“ देवानामपि यद्येषा नीतिस्तदा कस्य किं भ्रूमः ? चतुर्ज्ञानधरं चारुचारित्रभूषितं मुनिपुंगवं हित्वा प्राक् स्त्रीमात्रस्य प्रणामः कृतः ” । अथ यावत्सुरः किञ्चिद्विक्रित तावन्मुनिर्जगौ—“ मैवं ब्रूहि, सुरोऽयमुपालंभयोग्यो न । यतः कारणान्मणिरथो राजा मदनरेखासक्तो युगबाहुं सहोदरं जघान । मृत्युकाले मदनरेखया स्वभर्ता युगबाहुर्निपुणकोमलवाक्यैर्जनेन्द्रं धर्मं ग्राहितः । तद्धर्मप्रभावात् पञ्चमे कल्पे इन्द्रसामानिकः सुरोऽभूत् । सुरस्येयं मदनरेखा धर्माचार्या । तस्मादनेन सुरेणापि इयं प्राग्बन्दिता । यतः—

यो येन स्थाप्यते धर्मे यतिना गृहिणापि वा । स एव तस्य सधर्मदानाधर्मगुरुर्भवेत् ॥ १ ॥

किंच—

सम्यक्त्वं ददता दत्तं शिवसौख्यं सनातनम् । एतद्दानोपकारस्योपकारः कोऽपि नो समः ॥ २ ॥

इत्यादि मुनिनाख्याते श्रीजिनधर्मस्य सामर्थ्यमद्भुतं विभावयन् विद्याधरोऽमरं धमयते । तदा देवो मदनरेखां प्राह—

‘ मदे पद, अहं किं तवाभीष्टं करोमि ? ’ । साप्याह—“ जन्मजरामृत्युरोगशोकादिवाजितं मोक्षसौख्यं ममाभीष्टमस्ति । तदाहुं जिनघर्मं विना केनापि नो शक्यते । तथापि मां शीघ्रं मिथिलापुर्यां नय । तत्र पुत्रमुत्वं निरीक्ष्य धर्मकर्मणि यत्तिष्ये ” । ततः सा सुरेण तत्क्षणान्मिथिलापुर्यां नीता । यत्र श्रीमल्लिनाथस्य जन्म दीक्षा केवलं चाभूत्, तत्र तीर्थभूमिबुध्याऽहंचैत्येषु प्रणम्यासन्नोपाश्रये माध्वीदृष्ट्वा प्रणेमतुः । ताभिर्धर्मोपदेशो दत्तः—“ यत् दुर्लभमिदं मानुष्यं प्राप्य धर्माधर्मफलं प्रत्यक्षं ज्ञात्वा धर्मकार्ये सद्दुष्करो विधीयते ” । इत्यादिदेशनाप्रान्ते सुरः प्रोवाच—‘ हे सुन्दरि त्वमेहि, राजमन्दिरे याप, तत्र तव तनयं दर्शये ’ । ततः साऽत्र गीत्—“ अधुना भवहेतुना स्नेहेनालं । भवे भ्रमतां जन्तूनां पुत्रादिपरिवारः प्रचुरो जातः । अहं दीक्षां ग्रहीष्ये । एतासां माध्वीनां चरणाः शरणं मम ” । इत्युक्ते सुरः साध्वीस्तां च नत्वा दिवि गतः । मदनरेखापि साध्वीनां समीपे दीक्षामग्रहीत् । सुनताहा संजाता । इयं दुष्करं तपस्तपति, निरतिचारं चारित्रं पालयति । अथ तस्य बालस्य मभावात्सर्वेऽपि पार्थिवा नताः, तस्मात्पद्मरथो नृपस्तस्य बालस्य नमिरिति नाम निर्ममे । धात्रीभिराल्यमानः पाल्यमानः समये कलां गृह्णन् श्वेतपक्षशशांकवद्बुद्धिं प्राप्तः यौवनस्योऽभूत् । पित्रा सुकुलजातानामष्टोत्तरसहस्रमितानां कन्यानां पाणिग्रहणं कारितः । अथ पद्मरथो नृपः तं नमिं राग्ययोग्यं ज्ञात्वा राज्ये न्यस्य दीक्षां गृहीत्वा क्षीणकर्मा शिवं गतः । नमिर्नमितान्यभूपाल उन्नतिं प्राप ।

इत्थं यस्यां रात्रौ मणिरथो युगबाहुमवधीद् तस्यां निशायामेवाहिना दष्टः स मृत्वा तुर्याविनौ पंकमभायां गतः । तदा मंत्रिगामन्तैः युगबाहुषुाधन्द्रपशा राज्ये स्थापितः । स महीं पालयते । एकस्मिन् दिने नमे राज्ञो राज्यमथानो धवलः करी दृढमालानस्तंभमुन्मूल्य विन्ध्यःटर्षी प्रति प्रास्थात् । स करी सुदर्शनपुरसमीपे व्रजन् मनुष्यैर्दृष्ट्वा चन्द्रयशसो राज्ञो निवेदितः । राजाल्यैरावतामं

तमिभं बलात्सपुरमानयत् । तज्ज्ञात्वा चरुर्हर्षैर्नमिभूशुजः कथितं । तदा नमिराजेन दूतः प्रहितः । स गत्वोवाच—‘नमी राजा स्वकीयं गजं याचते’ । तदा चन्द्रयशा जगाद—‘तव स्वामी किं ग्रहग्रथिलोऽस्ति ? यो निजं गजं याचते । मम परमेश्वरेण दत्तः । यतः—
न श्रीः कुलक्रमायाता शासने लिखितापि वा । खड्गेनाक्रम्य भुञ्जीत वीरभोग्या वसुन्धरा ॥१॥

इत्याद्युक्त्वाऽप्यमान्य नृपो दूतं व्यसर्जयत् । सोऽपि गत्वा नमेः सर्वं सविशेषं व्यजिज्ञपत् । तदा नमिः कुपितः प्रयाणभेरीभां-
कारनादेन सर्वबलेन सुदर्शनपुरोपरि चलितः । तदा चन्द्रयशा नृपः सोत्साहं नमिनृपं प्रति संग्रामार्थं चलितः । परं त्वपशकुनै-
र्वारितः । तदा मंत्रिभिर्विज्ञप्तः—‘राजेन्द्र गोपुराणि पिधायान्न तिष्ठ । पश्चाद्यथोचितं करिष्यामः’ । सोऽपि राजा तथाऽकरोत् ।
नमिनृपतिरेत्य विष्वग् नगरमेवेष्टयत् । ततश्चैप व्यतिकरो जनन्या सुव्रतार्यया ज्ञातः । मनसि चिन्तितं—‘अपरिज्ञातपरसामार्थवि-
मायुभौ जनक्षयकरं संग्रामं विधायोधोगतिं मा प्रयातां’ । इति निश्चित्य गुरुणीं समापृच्छ्य सुसाध्वीपरिवारपरिहृता सुदर्शनपुरे
नमिनृपान्तिके समागच्छत् । तत्राम्युत्थानं विधाय परमासने निवेश्य नमिभूशुजा भक्त्या सदनरेखा बन्दिता । राज्ञि भूमौ निविष्टे
साध्वी देशनां विधाय रहस्यमिदमब्रवीत्—‘राजन् राज्यश्रीरसारा, जीवघातेन जीवो ध्रुवं नरके प्रयाति, संग्रामान्निवर्तस्व ।
अन्यच्च ज्येष्ठभ्रात्रा, सह कथं विग्रहः ?’ । नमिराजेन पृष्टं—‘कथं ममासौ ज्येष्ठभ्राता ?’ । ततः साध्व्या सर्वं यथातथं ख्यातं ।
प्रत्ययार्थं मुद्रिकारत्नकंवले कथिते । पुष्पमालया पृष्टया ते तु दर्शिते । तथापि मानेन नमिनृपतिः संग्रामान्न व्यरमत् । ततः साध्वी
चन्द्रयशःपाशे गता । तेन राज्ञा सत्वरघुपलक्षिता, अम्युत्थायासनं दत्त्वा नत्वा नृपो निविष्टवान् । अन्तःपुरपरिवारजनस्तां ननाम ।
‘भगवति किमेतदुग्रं व्रतं गृहीतं ? सा निजं वृत्तान्तं यथावस्थितमकथयत् । राज्ञा प्रोक्तं—‘मे सहोदरः स्वमखचितः कुत्रास्ते ?’ ।

आर्यया गदितं—'येन त्वं रोधितोऽमि स नमिनृपः तव सहोदरो चाखेऽस्ति' । ततो हर्षकुलश्चन्द्रयशा नृपो नमिनृपमिलनार्थं संमुखं गतः । नमिर्दृष्टः । सोऽपि तस्य संमुखमाययौ । नमिर्ज्येष्ठवन्धुपादयोः पतितः । अन्योऽन्यं स्नेहेन मिलितौ । महोत्सवेन नगरं प्रवेश्य नमिं चन्द्रयशा नृपोऽथपूर्णेक्षणोऽवदत्—“वत्स पितुरेवं मृतिं दृष्ट्वा राज्ये मम रतिर्नास्ति । परं राज्यधूर्धराभावा-दियत्कालमहं स्थितः” । इत्यादिवाक्यैः संबोध्य नमिं राज्ये स्थापयित्वा प्रात्राजीत् । नमिः हर्षवत्प्रतापवान् शुशुभेतरां । सुखेन बहुकालो ययौ ।

अन्यदा नमिराजस्य महादाहज्वरस्तनौ प्रादुरभूत् । नृपपशमनार्थं भेषजान्यकरोत्, तथापि न शशाम । ततस्तस्योपशान्तये राश्यः स्वयं चन्दनानि घर्षयन्ति । तदा बाहु-उलपथेणिरणत्काररत्नैर्नृपस्य कर्णाघातेनारतिर्भृशं जायते । ततो राश्यः कंकणानि करादुत्तार-यामासुः । एकैकं कंकणं करे मंगलाय दधुः । अथ नृपोऽमात्यमपृच्छत्—‘देव्यः किं चन्दनं न घर्षयन्ति ? यत्कारणात्कंकणशब्दो न ध्रुयते’ । ततो मंजिनोऽवादीत्—“स्वामिन् ताः सर्वा अपि राश्यचन्दनं घर्षयन्त्यः सन्ति । कस्स्यैकैकं चलयं, तेन ध्वनिर्न भ्रुयते” । तच्छ्रुत्वा नृपः संजातसंबोधश्छिन्नमोहो हृदि दृश्यौ—“अहो भूरिसंयोगा दुःखदायकाः सन्ति, भूरिभिः कंकणैर्दुःखं, स्वल्पैः स्वल्पतरैः सुखं । यावदस्यैव दृष्टान्तादेकाकित्वे महत्सुखं । विस्तारः सर्वकलेशाय संक्षेपास्तु सुखावहाः । अतः कारणा-देकाकिनं सुस्वावहं । यदि चाद्य निशायां मे दाहः कथमपि शाम्यति तदाहं सर्वसंगं परित्यज्यैकाकीभूय चारित्रं गृह्णामि” इति गिनपत्रमिनृपः सुप्तः । निद्रा समागात् । निशान्ते मन्दरोपरि श्वेतगरुडारूढमात्मानं स्वप्ने पश्यति । प्रातः शंखतूर्यरवेण प्रतियुध्यः गभिरामपः मन् दृश्यौ—“अहो मया कीदृशोयं स्वप्नः शुभो दृष्टः । यतः—

गोवृषे पर्वताग्रे च प्रासादे सफले द्रुमे । आरोहणं गजेन्द्रेऽपि स्वप्नशास्त्रे प्रशस्यते ॥ १ ॥

पूर्वं मयेदृशः शैलराजो दृष्टोऽस्ति ” । इति चिन्तयतस्तस्य शुभाध्यवसायाज्जातिस्मरणमभूत् । “ पूर्वं मनुष्यभवे श्रामण्यं कृत्वा दशमे प्राणते कल्पे सुरोऽहमभूवं । ततोऽहं जन्ममहोत्सवेऽहं मन्दरगिरौ समेतोऽभूवं । ततो बुद्धः स्वयमेव स्वकीये साम्राज्ये सुतं न्यस्य देवतादक्षिणः सन् प्रव्रज्यां प्रपन्नवान् । तदा शक्रो विप्रवेशधस्तं पुर्यां निर्यान्तमालोक्य परीक्षितुं समाययौ । शक्रस्तं वदति— “ भो महाराज तवेदं जीवदयाव्रतं किं ? त्वद्भ्रतग्रहणे चैषा पुरी क्रन्दति, तदयुक्तं परवाधाकरं व्रतं ” । ततो मुनिर्भूते— “ मम व्रतमयीषां दुःखकारणं न किंतु स्वस्य कार्यहानिः दुःखस्य कारणं । ततोऽहमपि स्वकीयं कार्यं कुर्वे । ममान्यचिन्तया किं ? ” । पुनर्हरिराह— “ तवान्तःपुराणि गृहाणि च दह्यमानानि त्वं कथमुपेक्षसे ? ” । मुनिराह— “ अहं सुखेनास्मि । मिथिलायां दह्यमानायां किमपि मे न दह्यते ’ । पुनराह हरिः— “ भोः पुर्यां दुर्गमं प्राकारं नानायंत्रयुतं कारयित्वा परिव्रज ’ । राजर्षिः पुनराह— ‘ भो भद्र संयमो मम नगरं, शमाख्यः प्राकारः, नयाख्यो यंत्रोऽस्ति मम ’ । पुनः शक्रोऽब्रवीत्— ‘ भोः क्षत्रिय लोकानां निवासाय मनोहरान् प्रासादान् कारयित्वा परिव्रज ’ । मुनिः प्रोचे— ‘ मम मन्दिरं निश्चलं मुक्तिपुरे कृतमस्ति, ममान्यैः गृहैः किं ? ’ । हरिः प्राह— ‘ प्रथमं पुर्यां चौरनिग्रहं कृत्वा पश्चात्परिव्रजे ’ । ऋषिरुवाच— ‘ भो महानुभाव मया रागाद्याश्चैरा निगृहीताः ’ । वासवः प्राह— ‘ ये चोद्धृता नृपास्त्वया निर्जिता न भवन्ति तान्निर्जित्य प्रव्रज्यां कुरु ’ । ऋषिरुवाच— ‘ अन्येषां सुभटानां किं ? कर्मणां जयः स परमो जय एव ’ । वासवोऽब्रवीत्— ‘ गृहवासात्परो धर्मो नास्ति, यत्र दीनानां दानं दीयते ’ । ऋषिरुवाच— ‘ गृह्णिधर्मः सावधः सर्वपतुल्यः, मुनिधर्मो निरवधो महामेरुगिरिवदुचः ’ । हरिः प्राह— “ हस्तगतान् भोगान् कथं त्यजसि ? प्रथममतिदुर्लभान् भोगान् भुक्त्वा

प्रव्रज्यां कुरु" । मुनिरूचे—“ दृष्टिनिपाहितुल्याः शल्योपमा बहुनारान् भुक्तःस्तथाप्यसंतुष्टस्य जीवस्य नो धृतेः ” । शक्रणत्यादि भणितोऽपि नमिर्व्रतान्न चलति । ततः शक्रः साक्षाद् भूत्वा नमिं नत्वेदमब्रवीत्—“त्वं धन्यः, त्वं कृतपुण्यः, त्वं महानुभावः, त्वं वीरो श्लाघ्यं येन त्वया संसारस्तृणवन्त्यक्तः” । इत्येवं स्तुत्वा नत्वा वन्दित्वा त्रिः प्रदक्षिणां कृत्वा देदीप्यमानकुंडलो हरिः देवलोके जगाम । तदनु नमिराजर्षिः प्रत्येकबुद्धो निरतिचारं चारुचारित्रं प्रतिपाल्य कर्मक्षयं कृत्वा केवलं प्राप्य मिद्धि गतः । मदनरेखापि चारित्रं प्रतिपाल्य मोक्षं गता । ते धन्या ये मदनरेखावच्छीलं पालयन्ति । ते च मुक्तिं प्राप्नुवन्ति । तेऽपि धन्या ये नमिराजर्षिप्रद्व्राज्यं त्यक्त्वा चारित्रं गृहीत्वा पालयन्ति । तेऽपि च सिद्धिगतिं प्राप्नुवन्ति ।

अधुना तप उच्यते—अनन्तकालनिचितानि निकाचितान्यपि कर्मन्धनानि तपोऽग्निना दहन्ते । यतः—

‘कान्तारं न यथेतरो ज्वलयितुं दक्षो द्वाग्निं विना, द्वाग्निं न यथा परः शमयितुं शक्तो विनाऽम्भोधरम् ।
निष्णातः पवनं विना निरसितुं नान्यो यथांभोधरं, कर्मोद्यं तपसा विना किमपरं हन्तुं समर्थं तथा ॥ १ ॥
यस्माद्धिष्णपरंपरा विधटते द्रास्यं सुराः कुर्वते. कामः शाम्यति दाम्यतीन्द्रियगणः कल्याणमुत्सर्पति ।
उन्मीलन्ति महर्द्धयः कलयति ध्वंसं च यः कर्मणां, स्वाधीनं त्रिदिवं शिवं च भवति श्लाघ्यं तपस्तत्र किम् । २ ।

अहो महानुभावाः तत्तपस्त्वप्यतां, यत्तपःप्रभावात्सनत्कुमारः प्राज्यं राज्यं परित्यज्य लब्धीः प्राप्तवान् । तत्राल्यायते । तथाहि—

अथ सनत्कुमारकथा ।

अस्मिन्नेव भरतक्षेत्रे कुरुजंगलदेशे महाद्विभरसंपूर्णं हस्तिनागपुरं पुरं वर्तते । तत्राशेषविक्रमाक्रान्तारिगणो वीरसेनाभिधो राजास्ति । तस्य सहधर्मचारिणी सहदेव्यभिधाना पट्टराज्ञी समस्ति । सा शीलालंकृतगात्रा पवित्रपुण्यपात्रा । तस्याश्रुतुर्दशस्वभद्रचित्तः सर्वशुभलक्षणसंपूर्णः श्रीमान् सनत्कुमारः सुतः समजनि । तस्य छरराजसुतः कालिन्दीकुक्षिसंभवो महेन्द्रसेनाख्यः पांशुक्रीडितः सखास्ति । स सनत्कुमारो मित्रेण सह स्तोकैर्दिनैः सकलाः कला ग्रहितः । कुमारः शिष्टजनोचितान् विविधान् विनोदान् कुर्वन् सर्वेषां प्रीतयेज्जनि । अथास्य यौवनारंभेऽन्यदा वसन्तर्तुः समागतः । सनत्कुमारो मित्रेण सह नागरजनैश्च समं वने गत्वा नानावसन्तक्रीडाभिधिं चिक्रीड । अथासन्नतरसि कुमारः समित्रो जलक्रीडां करोति । अथेमः कोऽपि तत्र समागतः । स्वशुंडेनापि कुमारं समित्रं स्वस्कन्धे कृत्वा नभसि समुड्डीनः । कुमारो हस्तिस्कन्धसमाल्लुः प्रुथिव्यां नानाविधकौतुकानि विलोकयति । क्रमेण करी वैताढ्ये दक्षिणश्रेण्यां रथनूपुरनगरसमीपवने गत्वा कुमारं मुमोच । स करी नगरे गतः । तत्र राज्ञोऽग्रे निवेदितं—‘स्वामिन्मया सनत्कुमारः समानीतः’ । तत्र कमलवेगनृपतिः सपरिकरो वने गत्वा सनत्कुमारं प्रणम्य प्रोक्तवान्—‘स्वामिन् मम मदनकलाभिधाना सुतास्ति । तां च यौवनावस्थां ज्ञात्वा मय्यको नैमित्तिकः पृष्टः अस्याः को वरो भवीति । तदा नैमित्तिकेनोक्तं—एतस्याः सनत्कुमारश्चक्री भर्ता भविष्यति । तस्मान्मया युग्मदाकारणार्थं विद्याधरः प्रेषितः, भव्यं जातं । नगरमध्ये समागच्छतु । तदा चक्रवर्ती महोत्सवपूर्वकं नगरमध्ये समागात् । तत्र नृपेण कन्प्राथाः पाणिग्रहणं कारितं । अन्यरपि विद्याधरैः स्वस्वकन्या दत्ताः । पञ्च-

शतकन्याः परिणीताः । तत्रोत्तरश्रेणीविद्याधराणां पञ्चशतकन्याः परिणीताः । तत्रस्थविद्याधरनृपैस्तस्याभिपेरुः कृतः । ययं तत्राज्ञा-
कारिणः स्म इत्यवोचन् । कियद्दिनानि तत्र स्थित्या चतुरंगचमूयुतो व्योमगताश्वेभविमानारूढः स्वनगरे समागतः । तत्र पुत्रविरहज-
नितदुःखतप्तं पितरं ननाम । तत्र पितरौ परमानन्दनन्दिनौ जातौ । नागरा अपि मुदं प्राप्ताः । अन्यदा चक्रादीनि चतुर्दश महारत्नानि
समुत्पन्नानि । क्रमेण सर्वं भरतं साधितं । नम निधयः समुत्पन्नाः । विश्वविख्यातः सुप्रभिद्धो दीप्ततेजा महाशक्रवर्ती मंजातः । चक्रव-
र्तिसंबन्धिनो महाभोगानुदारान् भुञ्जानस्य तस्य कालो याति ॥

अन्यदा देवलोकं सौधेमन्द्रः सभासीनो नाटकं प्रेक्षमाणोऽस्ति । अत्रांतरे संगमाल्यो देव ईशानदेवलोकतः सौधेमन्द्रम-
मीपे समागतः । तद्देहप्रभया समास्थिताः सर्वे सुरा निष्प्रभा जाताः यथा द्युयोदये चन्द्रादिग्रहाः सर्वे निस्तेजसो भवन्ति । स
देवो देवसंबन्धि कार्यं कृत्वा स्वं विमानं गतः । तदा तैर्विस्मितैर्देवैर्देवैः प्रुटः—‘अयं देवः केन कारणेनातीय तीव्रतेजा दृश्यते ?’ ।
सुरेन्द्रेणोक्तं—‘अहो देवाः श्रूयतां अनेन प्राच्यभवे आचाम्लमर्धमानाल्यं तपः कृतं तेनेदृशं तपः कृतं समजनि ’ । पुनर्देवैः
प्रुटं—‘ स्वामिन्मनुष्यलोकं कोऽप्यधिकरूपवानस्ति ? ’ । तत इद्रोऽवदत्—‘ मनुष्यलोकेऽधुना कुरुंशविभूषणो हस्तिनागपुरे
सनत्कुमारश्चक्रवर्ती राज्यं करोति । सोऽधिकरूपवानस्ति । देवेभ्योऽप्यतिरिच्यते ’ । तन्निश्चय्य सुराः सर्वेऽपि विस्मयं प्राप्ताः ।
जयविजयौ द्वौ देवौ तद्वचोऽश्रद्धयानौ विप्ररूपेण भुजमागतौ । चक्रवर्तिभनद्वारे वेत्रिमुक्तद्वारां तो प्रविश्य चक्रवर्तित-
नुरूपं विलोकयन्तौ मुदमापतुः—‘ यदिन्द्रेणोक्तं तत्सर्वं सत्यं ’ । ताभ्यां तैलाभ्यंगविधिं कुर्वन् नृपो दृष्टः । तदा चक्रिणा
प्रुटं—‘ युवां कौ ? किमिहागमनकारणं ? ’ । तावूचतुः—‘ नरेन्द्र आवां विप्रौ । जगत् त्रये तव रूपमधिकतरं वर्णयते । तद् द्रष्टुं

नृपोऽथ त्रिस्मितो दिव्यकटाङ्गदभूषितं सम्यगालोकनात् बाहुयुगमं विच्छायमैक्षत । ह्यारार्थहाराद्यैर्भूषितं वक्षःस्थलं रजश्छ-
 न्नाकनिवन्निःश्रीकं सोऽपश्यत् । एव सर्वमप्यंगं निष्प्रभं दृष्ट्वाऽचिन्तयत्—“ अहो संसारः कीदृशः ? एवविधं मदीयं सुन्दर रूपं
 विन्धायं जातं । अहो कस्य शरणं । न कोऽपि रुस्य केनापि रक्षितुं शक्यते । ते महात्मानो ये सर्वसंगं त्यक्त्वा वने गत्वा परित्रज्य
 चारित्रमाचरन्ति” । इति ध्यात्वा महसोत्सन्नैराग्यो निःसर्गो विनयं धर्तुर्वन्निके नृपः प्रात्राजीड् । ततः स्त्रीरत्नमुख्यानि चतुर्दश
 रत्नानि नरेन्द्रा अभियौगिकदेवाः स्फुन्धानरजना अपि तस्य मार्गानुलगाः पण्मासान् यावदभ्रमन् । तेन चक्रयुषिणा ते न
 वीक्षिताः । अगन्धनकुले जाता नागाः किं वान्तमिच्छन्ति । तथैव तेन वान्ताहाखत्सर्वं त्यक्तं । अथ स पूज्यः पठभक्तान्ते गोचर-
 चर्यया भ्रमन् चीनकूरमजातकं लब्धवान् । तदेवाशनं शुक्त्वा महान् स पुनः पण्डोपनासं विदधे । तद्दिनादारभ्य दुष्टव्याधयोऽभ-
 वन् । तद्यथा—

शुष्ककण्ठं ज्वरः कासः श्वास अन्नारुचिस्तथा । अक्षिदुःखं तुन्ददुःखं सप्तैतेऽत्यन्तदारुणाः ॥ १ ॥

पन्थेऽपि बहवो रोगाः प्रादुर्भवन्तुः । सप्त वर्षशतानि तानधिमह्य दीप्तोग्रतपासि तपति । तस्य तपस्तपतः कफश्लेष्मविप्रुण-
 तान्तेनैवोपधिनहर्षेयः मंभिन्नश्रोतोलब्धिय एवंग्रिथाः सप्त लब्धयोऽभवन् । तथापि स महासुनीश्वरो रोगप्रतीकार न चक्रे ।
 जय नौषेन्दः ननाचां नाशुर्चनं कुर्वन् वैद्यरूपं निर्माय मुनिपाथं समागात् । मुनिवदति—“ भगवन्ननु जानीहि । अहं तव
 व्याधिपतिस्मिन् इहै । त्वं निरपेक्षोजनि तथाप्यहं तव व्याधिनाशं करोमि” । मुनिराह—“ भो वैद्य द्रव्यव्याधिरस्ति भागव्या-
 पिशास्ति, त्वं क्वन् एतेस्सरे ऋत्स्पनि ?” । वैद्येनोक्तं—‘ द्रव्यव्याधिभावव्याधिभेदी नाहं जाने’ । मुनिरूचे—‘ द्रव्यव्याधिः

प्रकटो दृश्यते, भावव्याधिस्तु कर्म, तस्य त्वं प्रतिक्रियां करिष्यसि ?' । शक्रेणोक्तं—'स्वामिन् कर्मव्याधिरुत्थणः, तं छेत्तुं न शक्नोमि' । घृनिनिर्जागुलिं श्लेष्मणा लिप्त्वा स्वर्णवर्णां विधाय दर्शयामास—' भो वैद्यराज मम कर्माणि मयैव भोक्तव्यानि, अतः किं प्रतिक्रियां करोमि ?' ततः प्रशंसापर इन्द्रस्त्रिप्रदक्षिणां दत्त्वा स्वस्वरूपं प्रकटं कृत्वा मुनिं भूयो भूयोऽभिवन्द्य स्वास्पदं ययौ । श्रीमान् सनत्कुमारघुनीन्द्रोऽपि कर्मक्षयं कृत्वायुः परिपूर्य सनत्कुमाराख्यं तृतीयकल्पं जगाम । तत्रायुः पूर्णं भुक्त्वा महाविदेहे सिद्धः । ईदृशं तपोमाहात्म्यं विज्ञाय कर्मनिर्मूलनोद्यमपरमहात्मभिर्यथाशक्त्या तपः कार्यं ॥

अधुना भावना प्रतन्यते—धर्मस्य मित्रं भावः । कर्मन्धनानलो भावः । सत्कृत्यान्नेषु घृतं भाव एव । सुकृतलेशोऽपि भावान्मृणां सर्वार्थसिद्धिदः । यतः—

निच्युण्णो तंबो लो पासेण विणा ण होइ जह रंगो । तह दाणसीलतवपूयणाओ अहलाओ भावविण ॥१॥

भावभ्रष्टानां नराणां तु सर्वत्र भ्रष्टता भवेत् । भावेनकदिनमपि चारित्रं पालितं सद्गतये भवति । तत्र पुंडरीककंडरीकनिदर्शनं कथ्यमानं श्रूयतां । तथाहि—

अथ पुंडरीककंडरीककथा ॥

अस्मिन्नेव जंबूद्वीपे महाविदेहदेशे पुष्कलात्रत्यां विजये श्रीपुंडरीकिणी नगर्यस्ति । तत्र नयथियः पात्रं महापद्मभिधो राजास्ति । तस्य शीलविनयविवेकौदार्यचारुचातुर्यवती पद्मावती नाम प्रियास्ति । तस्य नृपस्य शस्त्रशास्त्रविशास्त्रौ पुंडरीककंडरी-

काभिधौ तनयौ बभूवतुः । नृपो न्यायेन राज्यं प्रजां च पालयति । अन्यदा बहिर्नलिनीवनोद्याने बहुसायुपरिवासर-
रिहताः श्रीसुत्रताचार्यगुरुवः सममसृताः । महापत्नो नृपस्तदागमनं ज्ञात्वा गुरुं वने गत्वा गुरुं नत्वा भूभागे समुपविष्टः । गुरु-
धर्ममादिशत्—

चत्वारि परमंगानि दुल्लहाणी य जंतुणो । माणुसत्तं सुई सध्या संजमे मह वीरियं ॥ १ ॥

इत्यादि गुरूपदिष्टां धर्मदेशनां श्रुत्वा महीपतिर्जातश्रद्धः पुंडरीकज्येष्ठपुत्रस्य राज्यभारं न्यस्य स्वयं व्रतमग्रहीत् । स चतु-
र्दश पूर्वाणि समधीत्य विविधैस्तपोभिः श्रामण्य पर्यपालयत् । मासमेकं संलेखनां कृत्वा प्रान्ते देहं हित्वा मर्वदुःखपरिक्षीणो निर्वा-
णपद्मासदत् । अथ कियता कालेन त एव स्थविरास्तत्रैव निहार कुर्वन्तश्चयुः । पुंडरीको भूयतिः स्थविरागमनं ज्ञात्वा सानुजः
सपरिच्छदो वन्दितुं गतः । गुरुं भक्त्या यन्दते । गुरुणा सविस्तरा धर्मदेशना दत्ता । पुंडरीकोऽपि तां धर्मदेशनां विभावयन् लघु-
कर्मतया संजातसंवेगः पुरीं प्राविशत् । निजामार्यानाकार्यं कंडरीकं पुस्कुत्य सहर्षमिदमब्रवीत्—“ वत्स मया भोगा भुक्ताः ।
अधत्तं राज्यं च पालितं । राजानो वशीकृताः । क्षोणिमंडलं साधितं । देवगुरवोऽपि पूजिताः । गृहिधर्मो निपेवितः । स्वजनाः
सत्कृताः । अर्थिनः सफलीकृता । यशोऽर्जितं । अधुना मम तारुण्यं याति । जरा निकटं समभ्येति । मृत्युरासन्नन्तामेति । पुनर्जीवानां
पुनर्जन्म पुनर्मृत्युः पुनर्दिवसः पुनर्निशा । एवं संसारो विडंबनाप्रायः । मया च गुरुमचः श्रुतं । अहं संसाराद्विरक्तोऽस्मि । तस्माच्चमिदं
राज्यं गृह्णाण । नीत्या राज्यं प्रजां च पालय । अहं च सुगुरोः पार्थं गत्वा सर्वार्थसिद्धिकरीं दीक्षां ग्रहीष्ये ” । कंडरीको जगौ—

“ भ्रातस्त्वं किं मां भवसमुद्रे पातयसि ? । मयापि धर्मः श्रुतः । अहं प्रव्रज्यां गृहीत्वा जन्म सफलीकरिष्ये ” । पुंडरीको जगाद—
 “ भ्रातश्चारित्री दुष्करमस्ति । सर्वभूतेषु शमता दया च पाल्या । सर्वदा सत्यं भाषितव्यं । तृणमात्रस्याप्यदत्तस्य विवर्जनं कार्यं । ब्रह्म-
 व्रतं मदा धार्यं । सर्वदापि परिग्रहस्त्याज्यः । रात्रौ चतुर्विधाहारविवर्जनं कार्यं । द्विचत्वारिंशदोषविवर्जित आहारो ग्राह्यः । अशुद्धय-
 मानमाहारं गृह्णन् चारित्र्यभ्रष्टत्वं भवति । चतुर्दशविधोपक्रृत्यानि धार्याणि । सिद्धान्तेऽप्युक्तं—

पत्तं १ पत्तावंधो २ पायट्टवणं च ३ पायकेसरिया ४ । पडलाइं ५ रजत्ताणं ६ गुच्छओ ७ पायनिजोगो ॥

तिन्नेव य पच्छाणं १० रयहरणं ११ चेव होइ मुहपत्ती १२ ।

एसो दुवालसविहो उंवही जिणकप्पियाणं तु ॥ २ ॥

एए चेव दुवालस मत्तयेरं चोलपट्टो अ । एसो चउदसरूवो उवही पुण थेरकप्पमि ॥ ३ ॥

साधुना संनिधौ संचयस्त्याज्य एव । गृहस्थस्य संस्तवो न कार्यः कदापि हि । पुष्टा रागादयोऽरयो जेतव्याः । खड्गधारोपमं
 व्रतं वर्तते । त्वं बालोऽसि । इदं व्रतं भुजाभ्यामब्धितरणसनिभं चास्ति । परीयहाः सोढुमशक्याः । अधुना गृहिब्रतासक्तो राज्यं
 पालय । समतिक्रान्तयौवनः परिव्रज्यां त्वमाश्रयेः ” । इत्यादियुक्तिभिरुक्तोऽपि कदाग्रहं नामुञ्चत् । अथ कंडरीको नृपेण प्रधानैश्च
 धार्यमाणोऽपि व्रतमग्रहीत् । राज्ञा भ्रातुर्निक्रमणोत्पवोऽकारि । ‘ यावद्राज्यधरः कोऽपि स्यात्तावद्विमो स्थीयतां ’ मंत्रिभि-

रित्याद्युक्तो राजा भाननां भवत्यति । कंडरीकोऽपि साधुभिः सह विहारं कुर्वन् चारित्रं प्रतिपालयति । एवं बहुकालो ययौ ।
 एकदा पुष्पानतीपुरीमनासन्ने स्थिराः सममृताः । तत्र पुरीजनाः केचिन्द्दन्दनार्थं समागताः । तदा कंडरीको निर्व्यंजनं
 ध्यानमकार्षीत् । तदा वमन्तक्रीडार्थं केचिन्नागराः क्रीडन्ति नृत्यन्ति हसन्ति जल्पन्ति तल्पन्ति गायन्ति वाद्यन्ति । एवं च
 वमन्ते विलसन्ति तदा तस्य त्रतविघातकृचारित्रावरणीयाख्यं कर्कशं कर्म समुदीर्णं—“ एते जना धन्याः, ये गृहे स्थिताः
 संसारसुखं भुञ्जन्ति नृत्यन्ति गायन्ति स्मृचन्दनवनितादीनां सुखं गृह्णन्ति इच्छाहारं भुञ्जन्ति । अहं तु प्रवज्यां गृहीत्वा
 नरकोपमे दुःखे स्थितोऽस्मि । क्षणमात्रमपि मम सुखं नास्ति । तुच्छाहारः सोऽपि शीतलः । कदन्न ज्वलिताहारभोजनं परीयहस-
 हनं नरकोपमं दुःखं केन भोक्तुं शक्यते ? । अनया दुःखदायिन्या दीक्षयाऽलं । राज्यमेव समाश्रयामि ” । इति विचिन्त्य
 भग्नमना भागभ्रष्टः समजनि । तं तथापिधं ज्ञात्वा साधयोऽपि तत्यजुः । गुरुणाप्युपेक्षितः । अन्यदैकस्मिन्नवसरे द्रव्यलिंगोपकरण-
 न्वितः स्वनगरीवहिरुद्यानतीमनि गत्वा तस्थौ । तरुशाखायां पात्रकं प्रालंब्य हरितावनौ निवेश्योद्यानपालकैर्भूपमाकारयामस ।
 उद्यानपालकेन गत्वा नृपस्योक्तं—‘ स्वामिन् एकाकी कंडरीक इहायतः ’ । तदा स संभ्रातश्चमूढृतो भूपतिस्तत्राययौ । तं भग्नप-
 रिणामं विदित्वा तं वन्दित्वाऽब्रवीत्—“ त्वं पूज्यः, त्वं महानुभावः, त्वं धन्यः, येन त्वया तारुण्ये वयसि व्रतं गृहीतं । चारित्र्यं
 शुद्धं प्रतिपालयसि ” । इत्यादिकोमलवाक्यैः प्रेरितो लज्जितः ततः स्थानाद्गतः । मनमा भग्नचारित्र्यो वेलया क्रियां न
 कसेति । यतः

यद्यपि मृगमदचन्दनकुंकुमकर्पूरवेष्टितो लसुनः । तदपि न मुञ्चति गन्धं प्रकृतिगुणा जातिदोषेण ॥१॥

नृपेण प्रेरितोऽपि स तथैव श्रेष्ठो जातः पुनरपि वर्षानन्तरं तथैव तत्रागत । नृपोऽपि तथैव समागत्य तमब्रवीत्—“ महा-
 नुभाव संयममेरुमारुह्य किमात्मानं पातयामि ? राज्यादिसंपदस्तु सुलभाः, जिनधर्मस्तु दुर्लभः ” । कंडरीकः प्राह—“ अमृभिर्वि-
 चोयुक्तिभिर्मम प्रयोजनं नास्ति । अथ दीक्षयाऽलं । मयेदं दुष्करं सोढुं न शक्यते ” । नृपः प्राह—‘ इदं राज्यं गुहाण, मदीयं
 चेप्सितं जातं ’ । नृपः पुनराह—‘ भो नरेन्द्रा भो अमात्या अस्यैव राज्याभिवेकः कार्यः, अहं परिव्रज्यां ग्रहीष्ये ’ । इत्युक्त्वा
 पुंडरीकनृपतिः कंडरीकस्य साधुलिंगान्यग्रहीत् । स्वयमेव दीक्षां गृह्णाति । कंडरीकोऽथ कृष्णास्यैः पौरामात्यादिभिः सह
 पुरीं प्रविश्य गृहान्तर्गत्वा समुपाविशत् । ‘ सिंहवन्निष्क्रम्य जंबूकोऽधुना जातः ’ । सामन्तमुख्या इति विचिन्त्य तं हसन्ति निन्दन्ति
 तं न नमन्ति । ततः कंडरीकनृपतिर्दधौ—‘प्रथमं भोजनं कृत्वा पश्चात् द्रुष्टानाममीषां निग्रहं करिष्ये’ । सोऽचिरात्सर्वान्नानां पाकम-
 कारयत् । क्रमेण वारंवारं सर्वान्निर्भोजनं स तथाऽकरोद्यथाः भृत्यैर्भुजयोर्धृत्वा शय्यां नीतः । मध्यनिशि विशूचिका जज्ञे । शूलं कर्क-
 शमुत्पन्नं । वल्लो रूढः । स तीव्रवेदनया प्रलापं कर्तुमुद्यतः । तदा केनापि तस्य प्रतिक्रिया नो चक्रे । तदनु तेन चिन्तितं—‘ य-
 दैषा रात्रिर्विभाति तदा मंत्रिवैवादीन् संहरामि ’ । इत्थं रौद्रध्यानमयमानसो मृत्या सप्तमावनौ नारको जज्ञे । अथ पुंडरीको राजपि-
 धिन्तयति—‘धन्योऽहं, येन मयाऽयं साधुधर्मः प्राप्तः । गुरुसमीपे गत्वा चारित्रं पालयिष्ये’ । इति चिन्तयन् क्षुत्तृतापादिदुःखादचल-
 मानसो मार्गातिगमनात् गलद्रक्तपदः श्रमात् श्रान्त एकस्मिन् ग्रामे स उपाश्रयमयाचत । तत्र तृणसंस्तारके प्रशस्पलेश्यः स उपविश्येदं
 चेतसि धर्मध्यानं भावयामास—“कदाहं गुरुसमीपे गत्वाऽशेषकर्मनिर्मूलनक्षमां यथोचि(दि)तां परिव्रज्यां पालयिष्यामि” । इति चिन्तयन्
 चादतरं व्याकुलो जातः । तदा मस्तकेऽञ्जलिं बद्ध्वा स्पष्टाक्षरैरिदं यभाण—“नमोऽहंद्भ्यो भगवद्भ्यः । नमो मे धर्माचार्येभ्यः । अहमव-

लोऽग्रस्यः त्वत्पादान्ते हिमामलीकमदत्तं मैथुनं परिग्रहं निशाभुक्तं क्रोधमानमायालोभं रागद्वेषकलहं चाभ्याख्यानं रतिमरतिं परनिन्दनं
मायामृगो तथा मिथ्यात्वशयनमकं, अष्टादेशानि पापस्थानानि त्यजामि । यद्यपीष्टं प्रियं कान्तं ललितं पालितं चिरकालं संमालित-
मिदं शरीरमन्तिमसासोच्छ्रयासेन द्विविधं त्रिविधेन व्युत्सुजामि ” । इति भावांबुना धौतकलुयात्मा विपद्य सर्वार्थसिद्धाख्ये पञ्चमानु-
त्तरमिमेने सुरोत्तमोऽभूत् । भो भविषा इत्थं भासस्य माहात्म्यं ज्ञात्वा धर्मकृत्येषु भावमधनेन भाव्यं । इत्यादि श्रीपार्श्वजिनेन्द्रस्य
देशनां श्रुत्वा बहवो जनाथास्त्रिं जगृहुः । केऽपि श्राद्धधर्मं जगृहुः । केऽपि सम्यक्त्वं प्रतिपेदिरे । केऽपि भद्रकतां ययुः । श्रीमदश्व-
सेननृपांसि प्रभोर्वदनपंकजजां देशनां निशम्य हस्तिसेनाय सुत्तये रत्न्यं दत्त्वा दीक्षां जग्राह । वामादेवीप्रभावत्यौ भवतारिणीं
वर्णां प्रभोः मन्नाशाच्छ्रुत्वा हृदि विभाव्य दीक्षां जगृहतुः । प्रभुणा तत्र दशगणधरस्थापना कृता । तेषां नामान्याह—

आर्यदत्त आर्यधोपो विशिष्टो ब्रह्मनामकः । सोमश्च श्रीधरो वीरसेनो भद्रयशा जयः ॥१॥

विजयश्चेति गणभृन्नामकर्मभृतो दश ॥

एतेषामुत्पादविगमत्रौब्यरूपां पदत्रयीं प्रभुराल्पत् । ते गणधरास्तदा द्वादशांगीमख्ययन् । अथ विभुः श्रीपार्श्वजिनेन्द्रः
गमुत्थाय तेषां माल्लिपु शक्रोपदौकितानि स्तनस्थालस्थितानि दिव्यवासांसि न्यक्षिपत् । तत्र प्रभुणा दुन्दुभिध्यानपूर्वकं सुरेन्द्र-
समर्थं चतुर्विधतंपस्थापना कृता । प्रभुस्त्वोपविश्यानुशिष्टिं व्यधात् । तदनु प्रभुः प्रथमपौरुष्यां देशनां विसर्ज्य तत उत्थायेशान-
दिकुस्थिते देवकृते दिव्यदेवच्छन्दं गत्वा विश्रामसुखमनुवभूत् ॥

श्रीहेमसोमसूरीश ऋद्धिदृष्टिसमृद्धिदः । पार्श्वनाथो जिनो वः स्तान्मनोवाञ्छितसिद्धये ॥ १ ॥

इति श्रीतपागच्छीयश्रीपूज्यश्रीहेमविलम्बुरिसंतानीयश्रीहेमसोमद्वरिविजयराज्ये पं० संघवीरगणिशिष्य पं०
उदयवीरगणिविरचिते श्रीपार्श्वनाथगद्यबन्धलघुचरित्रे भगवद्विवाहदीक्षाकेवलज्ञानसमवसरणदेशनाव-

र्णनो नाम षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

पार्श्वनाथचरित्रस्य सर्गः षष्ठस्ततो मुदा । पंडितादेयवीरेण गद्यबन्धेन निर्मितः ॥ १ ॥

अथ सप्तमः सर्गः ।

पार्श्वनाथं प्रणम्याहं बन्धमानपुरन्दरम् । ऊचेऽहं सप्तमं सर्गं कथाकल्लोलसुन्दरम् ॥ १ ॥

अथ श्रीपार्श्वनाथभोराद्यगणधरः श्रीआर्यदत्तो देशनां व्यधात् । तद्यथा—“ भो भविका प्रथमं मनीषिणां यतिधर्मः शीघ्र-
मोक्षदायक एव । तत्राशक्ताः श्राद्धधर्मं प्रकुर्वन्तु । असारे संसारे धर्म एव साररूपः । गृहस्थः शीले तपसि क्रियायामशक्तः, तथापि
तेन श्रद्धा कार्या ” । तदाऽऽमात्येन पृष्टं—‘ भगवन् श्राद्धधर्मं कथयतु ’ । तदा गणधरेणोक्तं । श्रूयताम्—
गृहस्थानां सम्यक्त्वमूलो द्वादशत्रतरूपो धर्मः । तत्रादौ धर्मस्य मूलं सम्यक्त्वं ।

या देवे देवताबुद्धिर्गुरो च गुरुतामतिः । धर्मे च धर्मधीः शुद्ध्या सम्यक्त्वमिदमुच्यते ॥ १ ॥

मम्यक्त्वादिपरीतं मिथ्यात्वं त्याज्यं । सम्यक्त्वस्य पञ्चातिचाराः “ संक्रांश्लविगिच्छा ” शंका देवगुरुधर्माणां शंका सत्यं वा ह्यं वा ? । आक्रांश्लान्श्लया हरिहरश्यादीनां प्रभावं हृद्वा तस्य वा जिनधर्मस्यापि चांशं करोति, शंखेश्वरादीनां भोगं मनुते २ । विनिक्रिन्ना धर्मसंयन्धिक्रलसंदेहः, तथा देवगुरुधर्माणां निन्दा स तृतीयोऽतिचारः ६ । अन्यदर्शनीयस्य प्रशंसा ४ । अन्यदर्शनीयेन सह परिचयः, तस्य च संस्मरणं करोति ५ । इदं मम्यक्त्वं पञ्चातिचारहितं श्राद्धैः परिपालनीयं ।

द्रादशत्रतमस्ये प्रथममणुत्रतं प्राणातिपातं परिपालनीयं । श्राद्धानां धर्मः सपादविश्वोऽस्ति ।

जीवा सुहुमा श्रूला संकप्पारंभओ भवे दुविहा । सावराहनिरवराहा साविक्खा चेव निरविक्खा ॥ १ ॥

अस्या गाथाया व्याख्यानं गुरुमुलाज्ज्ञेयं । प्रथमणुत्रतस्य प्राणातिपातस्य पञ्चातिचारास्त्याज्याः । “ बहबंधछविच्छेष्ट् ” यधो द्विपदगुणरदादीनां निर्दयत्वेन मुष्टियष्टयादिभिर्घातं करोति, स यधरूपोऽतिचारः १ । वन्धः निविडबन्धनेन द्विपदचतुष्यदादीनां वन्धः २ । छविच्छेदः कर्णकंयलादिच्छेदनं पशूनां करोति ३ । अतिभारः बहुभारारोपणं करोतीति तुयोंऽतिचारः ४ । भक्तपानविच्छेदं करोतीति पञ्चमोऽतिचारः ५ । द्वितीयं मृषागामणुत्रतं, तस्यापि पञ्चातिचाराः “ सहसाराहससदारं ” । महसाकारेण क्रूरस्यापि कूटालीकं दीयते १ । यदंक्राने केनापि महालोनं क्रियते तस्य प्रकाशनं करोति २ । मृषोपदेशः कूटोपदेशो दीयते ३ । स्वकीयस्त्रिया गुणप्रकाशनं ४ । हृदलेखलिलनं ५ । तथा कन्यागोभूग्म्यलीकानि एतानि पञ्च कूटानि सुधीर्वर्जयेत्-कन्यालीकं ? ।

चतुष्पदालीकं २ । भूम्यलीकं ३ । न्यासापहरणं ४ । कूटसाक्षिभरणं ५ । तृतीयमदत्तादानमणुव्रतं, तस्यापि पञ्चातिचाराः “ तेना-
हृद्वप्यओगे ” इत्यादि । तस्करानीतं वस्तु गृह्णाति १ । तस्करस्य प्रयोगमीलनं २ । दाणचोरीकरणं ३ । कूटतौल्यमानमापकरणं ४ ।
सरसविरगवस्तुनोर्मेलनं क्रियते इति पञ्चमोऽतिचारः ५ । तुर्यं स्थूलमंधुनव्रतं, तस्यापि पञ्चातिचाराः “ अप्परिगगहियाइचरेत्यादि ” ।
भाटकं दत्त्वा दास्यादिकं सेवते १ । वेदयादिगमनं करोति २ । कामक्रीडां प्रचुरामत्यासक्तः करोति ३ । अन्यजनानां विवाहकरणं
त्रिवाहमीलनं [च] ४ । कामभोगे तीव्राभिलापरूपः पञ्चमोऽतिचारः ५ । पञ्चमं परिग्रहपरिमाणं अणुव्रतं । तस्यापि पञ्चातिचाराः ‘घण-
धन्नखिचनत्थु” इत्यादि । धनधान्यप्रमाणातिक्रमः १ । क्षेत्रवास्तुप्रमाणातिक्रमः २ । रूप्यस्वर्णप्रमाणातिक्रमः ३ । रूष्यप्रमाणातिक्रमः ४ ।
द्विपदचतुष्पदप्रमाणातिक्रमः ५ । अथ त्रीणि गुणव्रतानि । तत्र प्रथमं गुणव्रतं दिग्भिरतिव्रतं । तस्य पञ्चातिचाराः
“ गमणस्स य परिमाणे ” इत्यादि । ऊर्ध्वदिशि प्रमाणातिक्रमः १ । अधोदिशि प्रमाणातिक्रमः २ । तिर्यग्दिशि प्रमाणातिक्रमः ३ ।
क्षेत्रवृद्धिः, कार्योत्पन्ने चैरां दिशं संक्षिप्यान्यदिशो वृद्धिं करोति इति तुर्योऽतिचारः ४ । दिक्परिमाणं न स्मारयति ५ । द्वितीयं गुणव्रतं
भोगोपभोगाल्यं । तत्र मरुद्देव भुज्यते यः म भोगः अन्नशृंगारादिकः, पुनः पुनर्भोग्य उपभोगोङ्गनादिकः । एतस्य त्रयस्य भोजनतः
पञ्चातिचाराः “ सच्चित्ते पडिबद्धे ” । सचित्ताहारस्य भक्षणं २ । सच्चित्तप्रतिबद्धस्य भक्षणं २ । अग्निवारिणाल्पपाचितं तद्भक्षणं ३ ।
उलकौविकाशुक्रपर्यटिकाभक्षणं ४ । तुच्छौषधिभक्षणं ५ । कर्मतः पञ्चदशकानि तु कर्मादानानि पूर्वं व्याख्यातानि सन्ति । अनर्थदंडाल्यं
तृतीयं गुणव्रतं । तस्य पञ्चातिचाराः “ कंदरूपे कुक्कुर्ण्ण ” । कंदर्पवचनं १ । भंडवच्छरीरे कुचेष्टां करोति जनानां हास्यमुत्पादयति २ ।
असंनद्धं जल्पति ३ । अधिकरणं करोति ४ । भोगोपभोगनस्तुपु तीव्राभिलापः ५ । अथ च चारि शिक्षाव्रतानि व्याख्यायंते ।

प्रथमं शिक्षाव्रतं सामायिकव्रतारूपं । तस्यातीचारपञ्चकं “ तिविहे दुष्पणिहाणे० ” । मनसापि दुःप्रणिधानं आर्तध्यानं रौद्रध्यानं
 विचिन्तयति १ । वनसा सावधं जल्पति २ । कायेन सावधं करोति अप्रमार्जितभूम्यामुपविशति ३ । अनुपस्थापना ४ । चपलचित्त-
 तथा सामायिकं करोति विक्रयां वा करोति ५ । द्वितीयं देशवकाशिकारूपं शिक्षाव्रतं । तस्यातिचारपञ्चकं “आणवणे पेसवणे० ” ।
 आनयनं १, प्रेषणं २, शब्दं करोति ३, रूपं दर्शयति ४, पुद्गलोत्क्षेपं करोति ५ । दिग्विरतिव्रतं यावज्जीवप्रमाणं, देशवकाशिकं
 तद्दिनेलाप्रमाणं । तृतीयं पापधोयसाभिधं । तस्यापि पञ्चातीचारास्त्याज्याः “ संथारुचारविही ” इत्यादि । अप्रतिलेखितदुःप्र-
 तिलेखितशय्यासंस्कारकं करोति १ । अप्रमार्जितदुःप्रमार्जितभूम्यामुपवेशनं शय्यासंस्कारकं करोति २ । अप्रतिलेखितदुःप्रतिलेखित-
 भूम्यां नीत्यादिपरिष्ठापनं करोति ३ । पापधं शुद्धमनसा न पालयति ४ । निद्राविकथादिकं करोति ५ । द्वादशमतिथिसंविभागं
 शिक्षाव्रतं । तस्य पञ्चातीचारा ज्ञातव्याः “सचित्तेनिक्लवणे०” अदेयबुद्ध्या शुद्धयमानमाहारादिकमशुद्धं करोति १ । देयबुद्ध्या-
 ऽशुद्धयमानमाहारादिकं शुद्धं करोति २ । अचित्तं वस्तु सचित्तवस्तुना समाच्छाद्य मुञ्चति ३ । साथी गृहमागते विलेवेन दानं
 ददाति ४ । मत्सरेण दानं ददातीति पञ्चमोऽतिचारः ५ । श्राद्धेनामुना प्रकारेण सम्यक्त्वमूलद्वादशव्रतानि आनंदकामदेववत्
 पालनीयानि । तान्यपि सिद्धिदायकानि भवन्ति । यतः—

सम्यक्स्वोदारतेजा नवनवफलदावर्तरूपव्रताल्लि-सिद्धान्तोक्तैकविंशत्यमलगुणगतिश्राद्धधर्मस्तुरंगः ।

प्राप्यनन्तं भवाद्रेर्नयति शिवपुरं कामदेवादिवत्त-न्मिथ्यात्वाधीनशंकादिकहृत्परतो यत्नतो रक्षणीयः । १ ।

गोलकल्पस्य गृहस्थस्य व्रतपालनं दुष्करं । व्रतपालनाशक्तानां गृहस्थानां जिनपूजाकरणं निश्चयेन युक्तं । जिनपूजया
ति । यतः—

यान्ति दुष्टदुरितानि दूरतः, कुर्वते सपदि संपदः पदम् ।
भूषयन्ति भुवनानि कीर्तयः, पूजया विहितया जगद्गुरोः ॥ १ ॥

श्रद्धैः श्रीजिनपूजा कार्ष्वेव । रावणेन जिनपूजया तीर्थकरगोत्रं समुपाजितं । तथाहि—

अथ रावणकथानकम् ।

रे लक्ष्मीनिवासप्रकरे सिंहसेनो भूपतिन्ययिन राज्यं करोति । सिंहवती राज्ञी तस्य नृपस्य भार्याऽस्ति । न्यायेन
। तम्मिन्नेन नगरे बहुधनकोटीश्वरः प्रतिष्ठावान् कनकश्रेष्ठी नाम व्यवहारी वसति । देशान्तरव्यापारं करोति । तस्य
मना भार्यास्ति । सा जिनधर्मे दृढाशया । तयोर्दंपत्योः परस्परं सुखमनुभवतोः पुत्रद्वयं जातं । तयोः
नाम निर्ममे । बालत्वे पंडितपाश्वे पठितौ च तौ पंडितौ जातौ । वृद्धस्तु सुविनीतो मिष्टवक्त्रा सर्वेषां
बल्लभः । लघुस्तु दुर्विनीतः कटुभाषी सर्वेषामनिष्टः । यतः—

कटुकस्नेहे मधुरं किं न भाषसे । मधुरं वद कल्याणि लोको हि मधुरप्रियः ॥ १ ॥

लोकैस्तयोः सुविनीतो दुर्विनीत इति नाम कथितं । सर्वत्र तन्नाम्ना प्रसिद्धौ जातौ । एकदा कनकश्रेष्ठी नानाविधवस्तुभिः पञ्चशतशकटानि भृत्या भार्यापुत्रयुतो बहुपरिवारपरिभृतः सिंहलद्वीपं प्रति प्रस्थितः । क्षेमेण पथि गच्छन् त्रिशघोजनमायातः । तत्रैकं महदनमायातं । तत्र श्रीकृष्णभजिनैत्यं सप्रभावमस्ति । विविधवृक्षवाटिकापरिकलितं मनोहरं देवक्रीडासदृशं । तत्रैकाप्रवृक्षाधः कनकश्रेष्ठी पट्टगृहं कृत्वा स्थितः । क्रमेण सर्वोऽपि सार्थस्वत्र स्थितः । तत्र श्रेष्ठी भोजनानन्तरं सुष्याप । क्रयाणकचिन्तापरिकलितोऽस्ति । तदा चैकं शुकयुग्मं श्वेतवर्णं रक्तचंचुचरणयुतं पक्षोपरि रक्तचिह्नयुक्तं बहुप्रेमपरिपूर्णं सहकारवृक्षोपर्युपविष्टं मनुष्यवाचोक्तवतं शृणोति । तद्वाक्येन रञ्जितः क्रयाणकचिन्तां मुक्त्वा पीयूषरसवद्वाक्यं शृणोति स्म । तथाहि—शुको वदति—‘ हे प्रिये अयं कनकश्रेष्ठी यद्दुर्भाग्याधिकोऽस्ति ’ । शुकी वक्ति—“ स्वामिन् किं भाग्यं ? अधुना क्रयाणकवस्तूनां लाभो न भवति । कथं भाग्याधिकः ? ” पुनः शुको वक्ति—“ हे प्रिये अयं कनकश्रेष्ठी जिनचिन्तार्थप्रभावनां करिष्यति, तस्मान्महाभाग्याधिकः ” । शुकी वदति—‘ किं तीर्थं स्थापयिष्यति ? ’ । शुकः कथयति—‘ वल्लभे चिटकपर्वते वदरी नाम तीर्थं प्रभावयिष्यति ’ । ततः श्रेष्ठी तत्कर्णपीयूषोपमं वाक्यं श्रुत्वा चिन्तयति—‘ अत्र वने को वक्ति ? ’ । ततः श्रेष्ठी पट्टगृहान्निर्गत्य एकान्तदृष्ट्या पश्यति तदा तत्कीर्युग्मं दृष्ट्वा चिन्तयति—‘ नूनमेव कीरो ज्ञानवान् अस्ति ’ । स विशेषं विलोकयन् शृणोति । पुनः कीरी प्राह—“ भोः पक्षिराज कीदृशं तीर्थं शूलमयं वा स्वर्णमयं वा काष्ठमयं वा करिष्यति ? ” । पुनरपि शुकः प्राह—“ हे प्रिये अयं श्रेष्ठी स्वर्णप्रावमयं जिनचिन्तं कारयिष्यति । तत्प्रभावेण महद्यशो भावीति ” । तत्समये कनकश्रेष्ठिसमीपे

क्षी सुतौ समेतौ किरयुगमं पश्यतः । दुर्विनीतेनोक्तं—' अनेन वाणेनाहत्य कीरं पातयामि, अथवा पाशेन गृहीत्वा क्रीडार्थं पञ्जरे प्रक्षिप्यते ' । तच्छ्रुत्वा वृद्धभ्रात्रोक्तं—' मैवं वद, एनं पक्षिणं फलभक्षणविप्रतारणया गृह्णामि ' । तदा चैकत्रंशे शब्द्वलद्राक्षालु-
 व्युपरि पाशयुतो वद्धः । तदा स शनैः सहकारवृक्षोपरि चटितुमारब्धः । कीरस्तं दृष्ट्वोवाच—' अयमावयोर्ग्रहणार्थं वृक्षोपरि चटन्नस्ति । परमावां न गृहीष्यति । कस्मात् ? वामाक्षणा काणकोऽस्ति । वामभागे पीणिकनागोऽस्ति द्रुमकोटरमध्ये, तं स न पश्यति । अहमपि वामभागे स्थितोऽस्मि । तेनवां न गृहीष्यति " । शुक्रयोक्तं—' त्वमेव बुद्धिविशारदोऽसि । तत्र गुणनिष्पन्नं नाम । परं तु स्वामिन्मम द्राक्षाया दोहदोऽस्ति । द्राक्षाभक्षणं करोमि । ममानीय समर्पय । येनेच्छां पूरयामि " । शुक्रेनोक्तं—
 ' भद्रे द्राक्षालुंविषांश्च पाशः स्थितोऽस्ति । तेन हेतुना कथं गृह्णामि ? ' । शुक्रया प्रोक्तं—' चेत् द्राक्षा नानयसि तदा मे प्राण-
 त्यागो भावीति ' । कीरेणोक्तं स्वस्था भव । एष शुक्राक्षो यदा कोटरासन्नः समेष्यति तदा नागस्तस्य श्वामं भक्षयिष्यति, तदा च मृतप्रायो भविष्यति । तदा तव दोहदं पूरयिष्यामि ' । तदा तद्राक्यं श्रुत्वा सा मौनमाधाय स्थिता । क्षणानन्तरं स दुर्विनीत-
 कुमारो वृक्षमारूरोह । पीणिकस्तस्य श्वासपानाय समागतः । तत्समये तस्य श्वासः पीणिकनागेन भक्षितः । स तत्रैव तरुशालायाम-
 वलंब्य मृतवत्स्थितः । नागोऽपि मानुषवियग्रयोगेणाचेतनो जातः । सोऽपि तत्रैव स्थितः । उभयोरध्यचैतन्यं जातं । तत्समये कीर उड्डीय चञ्चुयातेन पाशं छित्वा द्राक्षां गृहीत्वा कीरीं ददाति इच्छां पूरयति । परस्परं महता प्रेम्णा चञ्चुः शिरउपरि कृता ।
 शुक्रः सुखं गृह्णाति । शुक्रः कीरीमाह्लादयति । अथ श्रेष्ठी सुखमूर्ध्नीकृत्यांगजं निरीक्षते । सुतोऽचेतनरूपो दृष्टः । विरहव्याकुलो जातः । श्रेष्ठी विलपति । करुणस्वरेण बाहं रोदितुं लग्नः । अहो संसारे कृत्रिमस्नेहः । यतः—

हे संकर मा सज्जसि, अह सज्जसि मा देहि माणुसं जम्मं ।
 अह जम्मं मा पिम्मं, अह पिम्मं मा वियोगं च ॥ १ ॥
 हा हा हीउ वज्जघडियं, घडियं वज्जेण वज्जसारित्थं ।
 बह्वहविओगकाले, जं न हुआओ खंडखंडेहिं ॥ २ ॥
 पाणीतणे वियोग, कादव जिम फाटे हियो ।
 तिमहीज माणस होय, साचा नेह पतीजीए ॥ ३ ॥

ततः श्रेष्ठी षट् षट् विलपन् ऊर्ध्ववदनं कृत्वा विहंगमं वदति—

जह तुम्ह सुई बह्वही, तह अहिओ महपुत्त । सुह विलसो तुम्हे विहु, मह बहु दुक्ख ज मित्त ॥ १ ॥

इत्यादिषट्कविलपनेन कीरी कीरं वक्ति—“ येन नरेण मम द्राशादोहदो पूरितः तस्य महादुःखमस्ति । स्थाभिन् तस्य सुत-
 जीवनोपायं कथय । परोपकाररसिक उपकारं कुरु ” । शुको जल्पति—“ हे प्राणप्रिये श्राद्धलनालिकेत्यचाया नागस्य चेद् धूम्रं
 ददाति तदैतस्य धामः शरीरे प्रविशति । पुत्रोऽपि जीवति महानन्तरं नागोऽपि जीवति । एवं जीवनोपायो नान्यः ” । तच्छ्रुत्वा
 श्रेष्ठी शीघ्रं स्तोत्राकारात्रालिकेत्यचां समानीय धूम्रं कृत्वा पुत्रं सञ्चेतनं कृतवान् । तदा स पुत्रः सावधानीभूय तरोरुत्तरितः । श्रेष्ठी

वारं वारं पुत्रमालिंगति । सहर्षं पुनः पुनश्चुवति । सुतेनोक्तं—‘ आम ताताद्य केन कारणेन वारंवारं समालिंगनादिकं स्नेहं करोषि ? ’ । श्रेष्ठिना सकलोऽपि पूर्वभूतवृत्तान्तः पुत्रस्य निवेदितः । तच्छ्रुत्वा पुनः पुनः सहर्षं स्नेहदृष्ट्या कीरं पश्यति । स्नेहेन कथयति—“ भोः सत्त्वाधिक परोपकारकारक मम प्राणदातः त्वमेवोत्तमोऽसि, त्वमेव मम प्राणाधारः, त्वयैव मम पुनर्जन्म दत्तं । अथा-
 धुना मे वाक्यं श्रूयतां, भवता स्वेच्छया मद्दानि फलानि नित्यमेव भक्षयन्तां । अस्य वाक्यस्य निश्चयं कुरु, येनाहमनृणीभवामि” । तद्वाक्यं शुक्रेण प्रतिपन्नं । तदा स कुमारः प्रतिदिनं मनोज्ञफलानि द्राक्षादाडिमफलादीनि कीरभक्षणार्थं वृक्षोपरि शुभपात्रे निवेशयति । कीरयुग्मं भक्षयति । स्वेच्छया क्रीडति । श्रेष्ठ्यादिजनाः सर्वेऽपि प्रीणयन्ति । अन्यदा श्रेष्ठिना क्रयणकमूल्यदर्शनार्थं सिंहलद्वीपे भृत्याः प्रेषिताः । श्रेष्ठी तु तत्रैव वने निवसितः । एकदा कनकश्रेष्ठी शरीरचिन्तानिवारणार्थं वारिभृतां ताम्रमयीं ह्यारीं गृहीत्वा गतः । तत्र वनमध्ये चैकस्मिन् प्रदेशे कृष्णोपलशिला पतित्वास्ति । तदुपरि ताम्रभाजनं सुक्त्वोत्सर्गार्थं समुपविष्टः । तदा ताम्रभाजनं सुवर्णमयं जातं । तद्दृष्ट्वा श्रेष्ठी विस्मितः । सहर्षवदनो जातः । तत्र पापाणे साभिज्ञानं कृत्वा स्वोत्तारकमन्मुखं चलितः । तदा पथि लघुपुत्रो दुर्विनीतो संमुखो मिलितः । हस्ते नीतभांडं स्पर्णमयं दृष्ट्वा सुतः पृच्छति—‘ आम तात कस्येदं भांडं ? ’ । श्रेष्ठी वदति—‘ न चात्मीयं ’ । तदा स पुत्रः पथाद्वलितः । स्वनागभांडं क्व गतं ? सर्वत्र विलोकयति । अनुचरः पृष्टः । स वक्ति—‘ श्रेष्ठी ताम्रपात्रं गृहीत्वोत्सर्गं गतः ’ । तदा स शंखितः, ‘ हुं ज्ञातं, औपध्या नागपात्रं स्पर्णकृतं । अहमपि गवेपयामि ’ । अन्यत्ताम्रभाजनं गृहीत्वा स तत्र पदानुसारेण जगाम । स्वधुद्ध्या चिन्तितवान्—‘ किं करोमि ? ’ । तदा चैको नवीनतरुदृष्टः । तत्पत्रजिग्राहयि-
 पयोपानत्साहितः द्यपुपरि चटितः । दुग्मशात्वामचलंब्य करेण पत्राणि गृह्णाति । तावता द्यपदधिष्ठायकेन भूमौ पातितः । तस्य दश-

नगदुष्टयं पतितं । विष्णो वदनाग्रे करं दत्त्वा पथादलितः । वित्रा दन्तपातकारणं पृष्टः स मौनमाधाय स्थितः । अन्यदा श्रेष्ठिना
 शुकसोक्तं—' भोः शुकराज रहःस्थाने समागच्छ, तत्र किञ्चित्प्रष्टव्यमस्ति ' । तदा शुकनेोक्तं—' ओम् ' । तदा वनमध्ये द्वावपि
 गतौ । निर्व्यजने श्रेष्ठिनोक्तं—' भोः कीर पंडित बुद्धिविशारद त्वया पुरा यदुक्तं तत्सर्वं सत्यं जातं । स स्वर्धोपापाणो मया
 प्राप्तः । अयं कथं तस्योपलस्य प्रतिमां कारयामि ? ' । शुको वक्ति—' त्वं मम पूर्वभवमित्रं, तस्मात्तत्र कथयामि । पुण्या-
 धिरु श्रूयतां । एनमुपलं गृहीत्वा प्रभाते सार्थयुतः प्रयाणं कुरु । दिनसप्तकानन्तरं इमामटवीमुल्लंघ्य स्थीयतां । अहमपि
 मप्रियः सार्धे समेष्यामि । पथादहं यथायुक्तं कथयिष्यामि " । ततः श्रेष्ठी तत्सम्यग् ज्ञात्वा प्रत्यूषे सार्थयुतश्चाल । शुकोऽपि
 माधं जगाम । दिनसप्तकैरुर्वी ममुल्लंघ्य सार्धो विश्रमितः । तदान्यवासरे रहसि श्रेष्ठिना शुकः पृष्टः—' भोः शुकराज
 परमप्राणवल्लभ तवाज्ञा कृता । अथ किं कार्यं ? ' स वक्ति—' एषा वल्ली दृश्यते । अस्याः प्रभावात्तत्र कार्यं भविष्यति । कथं ? अस्या
 यत्स्याः पत्राणि गृहीत्वा पिंडीकृत्य नेत्रोपरि पट्टो बन्धनीयः । तत्रभावेण पतन्त्री विहंगमो भवति । पथादुड्डीय चटकपर्वते याति ।
 तत्र गाल्मलिरुनाम्ना श्रौढतलस्ति पद्मसास्वादफलः पद्मवर्णपुष्पः । तत्पुष्पं च एकदेशे धवलं, पुनरेकदेशे रक्तं पुनरेकदेशे पीतं,
 पुनरेकदेशे नीलं, एकदेशे इयामं मेघवर्णं च, मध्यभागे पञ्चवर्णं । ईदृशं पुष्पं तदद्भुतगुच्छं तद्भुतकाष्ठं इत्यादि पञ्चांगं समानयं । पथा-
 न्त्यं निन्दयिष्यामि " । एतच्छुश्रुत्वाञ्जुत्वा श्रेष्ठिना चिन्तितं—' सुमुखं पुत्रं प्रेषयामि ' । पुत्रमाहूय भणति—' भो भद्रैतत्कार्यं
 द्वात्रिंशत् ' । तेनेोक्तं—' प्रमाणं ' । स पक्षीभूय चलितः । शुको मार्गं दर्शयितुं कियद्भूमि गतः । मार्गे गच्छतस्तस्य शुकः शिक्षां
 द्वात्रिंशत्—' भोः गार्हिक तत्र मार्गे गच्छतो यत्र पर्वते चिर्भटीगन्ध समायाति तत्र स्थीयतां । भूमावतीर्य नयनयोर्भेषजं छोट-

नीय । ततस्तत्तरोः पूर्वोक्तं तद्ब्राह्मं । पञ्चांगं गृहीत्वा शीघ्रं समागम्यतां ” । शिक्षां दत्त्वा कीरः पश्चाद्दलितः । पश्चात्स गरुडपक्षि-
रूपेणोड्डीय देववत्तास्मिन् शैले पञ्चाशद्योजनमाने गतः । गन्धानुमानसाभिज्ञानेन तं तरुं जानाति स्म । ‘ स एव निश्चयेन
तरुः ’ । तत उत्तीर्य नेत्रयोर्भेषजं छोटयति । ततो नररूपं जातं । भेषजं गृह्णाति । ततश्चेतसि चिन्तयति—‘ केनोपायेनाथ
स्वस्थाने व्रजामि ’ । इति विचिन्त्य चिन्तां प्रपन्नः स्वमुखे निःश्वासं मुञ्चति । तत्समयेऽस्मात्तत्र शुकयुगमं समेतं । कुमारः
सहर्षो जातः । शुकयुगमं दृष्ट्वा प्रहर्षेणोवाच—‘ एहि भोः कीरराज अत्रोपविश ’ । कीरस्तत्रोपविष्टः । कीरेण पृष्टं—
‘ त्वं कः ? कुतः समागतः ? कथय ’ इति पृष्टे कुमारः सहर्षोऽवदत् । तेन कुमारेण यथास्थितः पूर्ववृत्तान्तः सकलोऽपि
शुक्राग्रे निवेदितः । तदा तेन शुकेनोक्तं—‘ स शुक्रो मद् भ्राता । तच्छरीरे शुकीशरीरे च व कुशलमस्ति ? ’ । कुमारेणोक्तं—‘ तत्र
तयोः कुशलमस्ति ’ । शुकेनोक्तं—‘ त्वया निःश्वासः कथं मुक्तः ? ’ । कुमरोऽवक्—‘ निःश्वासकारणं मे श्रूयतां, शुक-
वचनाद्ब्राह्ममागतः, अथ कथं, यास्यामि ? ’ । तदाशु शुकी समुड्डीय फलमेकमानीय शुकं प्रति ददाति—स्वामिन्नेतत्फलं
प्राघूर्णिकाय देहि ’ । शुकेन तस्मै फलं दत्तं । कुमारेण गृहीत्वा पृष्टं—एतस्य फलस्य कोऽनुभावः ? ’ । शुकोऽवक्—‘ भो
बन्धो श्रूयतां, ग्रीवायां फलयन्धनात् प्रहरेणैकेन शतयोजनानि नभोमार्गे गम्यते, इदं फलप्रयोजनं ’ । ततः पुनरपि शुकी वदति—
‘ स्वामिन् अयं वैदेशिको नरोऽप्याधेयः, किञ्चित् शंवलं दीयते ’ । शुकः प्राह—‘ यथारुचि ’ । ततः सा शुकी समुड्डीय गिरि-
कोटरे रहःस्थाने रत्नभूमिं गत्वा चिन्तामणिरत्नं समानयत् । कुमाराय समर्पितं । इदं चिन्तामणिरत्नं, एतस्यानुभावाच्चिन्तितं कार्यं
भवति ’ । इत्याकर्ण्य तत्फलं ग्रीवायां बद्ध्वा शुकमुत्कलाप्य तत्स्थानाच्चलितः । जनकसमीपे गतः । तच्चिन्तामणिरत्नं तत्फलं च

पितुरग्रे मुक्तं । प्रभानः कथितः । पितुः प्रमोदोऽञ्जनि । पित्रा रत्नप्रभायात्सर्षपां सार्थजनानामशनपानखादिमस्वादिमभोजनभोजन
कारित बस्त्राणि दद्यानि सर्वेऽपि संतोषिताः । दानं दत्तं कदापि न निष्फलं । यतः—

दारिद्र्यं न तमीक्षते न भजते दौर्भाग्यमलिंगति, नाकीर्तिर्न पराभवोऽभिलषते न व्याधिरास्कन्दति ।
दैन्यं नाद्रियते दुनोति न दरः क्लिश्यन्ति नैवापदः, पात्रे या वितरत्यनर्थदलनं दानं निदानं श्रियाम् ॥१॥

तेन श्रेष्ठिना बहुद्रव्यव्ययः कृतः । चिन्तामणिरत्नप्रभावात् मनोमोहितं कार्यं सिध्यति । प्रतिदिनं सार्थजनान् पोषयति ।
दिनैकानन्तर श्रेष्ठी शुकराजमपृच्छत्—‘ भोः कीरराज परोपकारसिद्धिं मम जिनप्रतिमाकरणोपायं कथय ’ । शुक्रोऽनोचत्—
“ श्रेष्ठिन् त्वं एकाग्रमनसा शृणु । अस्मिन् गिरो कन्दरासमीपे श्वेत्पलाशोऽस्ति । तं क्लृप्तं ममानीय नररूपं त्रिधाप्य तत्कंठे
फलं धार्यता । तच्छिरसि चिन्तामणिरत्नं स्थाप्यं । तदा म काष्ठनरोऽधिष्ठायकप्रभायात्प्रतिमां घटिष्यति । अन्यकाष्ठान्यानीय
काष्ठमयं गृहं कषाटसहितं कारय । तन्मध्ये तं स्पर्शपाषाणं नय । तत्र प्रतिमा कार्या । पश्चात्काष्ठनरस्य शाल्मलिकृतोः तुमुं
फलं (च) देहि । तुमुमकलरसाम्यां प्रस्तरशिलायाः प्रतिमाया आकारः कार्यः । तस्मिन् प्रस्तरे लोहं न लगति, ततः शाल्म-
लिकृत्तरक्लाष्टेन प्रतिमा घटितव्या । तस्य दृक्षस्य मञ्जर्या प्रतिमाया ओषो भविष्यति । रहसि स्थाने प्रतिमा कार्या । तस्मिन्
समये यादिननिर्घोषादिना नाटकं कार्यं । तत्रभावेण तत्र महान् भाग्योदयो भविष्यति ” । श्रेष्ठी तच्छ्रुत्वा मुदितः सन् तथैव
जिनप्रतिमा कारयामास । स श्रीपार्श्वनानाथविभं निर्माय पूजाभय यादिमहोत्सवं चकार । स्त्रात्रगीतनृत्यादिकं करोति । तत्रभावेण
घरणेन्द्रपद्मामतीरोत्खादिदेवास्तस्य श्रेष्ठिनः सान्निध्यं कुर्वन्ति । उपलस्य खंडा यत्नेन स्थापिताः । तां प्रतिमां गृहीत्वा श्रेष्ठी

सिंहलद्वीपसन्मुखं चलितः । तदा शुक्लेनोक्तं—‘ अथाहं मदीयस्थाने व्रजामि ’ । तदा श्रेष्ठिनोक्तं—“ शुकराज त्वं मम प्राणेभ्योजपि बलुभः । त्वया मम बहूपकारः कृतः । त्वं कः ? देवो विद्याधरो वा ? तत्र स्वरूपं वक्त्वयं । क तव स्यानकं ? तत्सत्यं ममाग्रे निवेदय ” । तदा शुक्लेनोक्तं—‘ मदीयं स्वरूपं कियता कालेन केवली गुरुः कथयिष्यति ’ । इत्युक्त्वा शुकः शुकीयुक्तः स्वकीयं देवरूपं कृत्वा स्वस्थाने देवलोके जगाम । तत्र देवः शश्वतजिनप्रासादेऽष्टाहिकामहोत्सवं कृत्वा स्वकीये विमाने सुखभागभूत् । श्रेष्ठिनो मार्गे गच्छतः सिंहलद्वीपसंमुखं क्रयाणकमूल्यदर्शनार्थं ये नराः पूर्वं प्रेषिता अभूवन् तेऽभ्येयुः । तैरुक्तं—‘ स्वामिन् उत्सुकेन समागन्तव्यं क्रयाणकविक्रयेण बहुलाभो भविष्यति ’ । इति श्रुत्वा मुदितः सन् अविच्छिन्नप्रयाणैः सिंहलद्वीपे गत्वा क्रयाणकविक्रयः कृतः । तत्र बहुद्रव्यप्राप्तिर्जाता । श्रेष्ठिनोपलखंडप्रभावात्तत्र बहुरारं हाटकं कृतं । पश्चाद्दलितः शतयोजनानन्तरं चट्टरुपर्वतोऽस्ति । तत्र स्थित्वा कनकश्रेष्ठी स्नान्ना कनकपुरं नगरं वासयति । तत्र नवीनो दुर्गः कारितः नवीनावासाः कारिताः । तत्र निगमति । सार्थजनेनाऽपि तत्र निवासश्चक्रे । अन्या अपि पञ्चविंशतिग्रामा वासिताः । श्रेष्ठी तत्र नगरे महोत्सुंगतोरणं चतुरशीतिमंडपैरलंकृतं प्रासादं मनोहरं कारयति । तत्र महोत्सवपूर्वकं शुभसुहृते मिद्दियोगे श्रीपार्श्वनाथचिबं स्थापयामास । तत्र प्रतिदिनं स्नात्रादिकं कारयति । नाटकं कारयति ।

इतथैकदा वैताद्व्याधिपतिर्मणिचूडविद्याधरेध्वरोऽष्टांपदतीर्थे शश्वतजिनयात्राकृते निर्गतः । नन्दीश्वरद्वीपे जिनान्नमस्कृत्य सिंहलद्वीपे समागतः । तत्रापि जिनमभिनम्य पश्चाद्दलितः । चट्टरुपर्वते तद्ग्रामोपरि विमानेन गच्छतस्तस्य विमानं न चलति । तदा तेन विद्याधरनृपेण चिन्तितं—‘ केन हेतुना मदीयं विमानं न चलति ? ’ । तदा तेन प्रज्ञप्तीविद्याधिष्ठायिकायाः

पृष्टं—मातम विमानं कथं न चलति ? तदा तयोक्तं—' भो नृपात्र नवीनपार्श्वजिनविबन्धनं विना कथं तव विमानं चलति ? ' तदा
 तद्गुत्वा विमानादुचीर्य जिनपूजनवन्दनकृतेऽथ उचरितः । तदा पवित्रीभूय जिनपूजनं चक्रे । तस्यांगुलिकायां स्वर्णमुद्राऽस्ति ।
 स्पशोपलजिनविबन्धनात् मुद्रा षोडशवर्णिका जात । तेन विमृष्टं—' इयं मुद्रा चतुर्दशवर्णिका षोडशवर्णमया जाता
 तजिनदलप्रभावः ' । एवं विचार्य तां जिनप्रतिमां ' गृहीत्वा चलितः । तद्दृष्ट्वा जनाः सर्वे पृष्ठे धाविताः । युद्धमारब्धं ।
 तत्समयेऽक्रस्मात्सिंहलाधीशो राजा रावणः समागतः । मासं यावद्युद्धं कृत्वा रावणेन विधाधराः सर्वे त्रासिताः । रावणस्त-
 जिनविबन्धं लाल्वा लंकायां जगाम । तत्र प्रासादे श्रीपार्श्वजिनभक्तिं पूजां नाटकादिकं प्रत्यहं करोति । पञ्चाशद्वर्षाणि
 जातानि । एकदा रावणः श्रीपार्श्वजिनाग्रे स्वयं नृत्यं करोति । मन्दोदरी गायति नृत्यति च । तत्समये रावणस्य करे वाद्यतंत्री
 त्रुटिता । रावणेन स्वकरात् स्वसा कर्षिता, तथा तंत्री संधिता । भावान्तृत्यं न भग्नं । तत्र जिनपूजाभक्तिप्रभावाद्वावणेन तीर्थ-
 करगोत्रमुपाजितं । जिनभक्तिप्रभावात् पद्मावतीवैरोट्याजितबलादिदेव्यो रावणस्य करपीडां निवारयन्ति । तस्यां निशायां प्रति-
 माधिष्ठायकेन रावणस्य स्वप्नं दत्तं—' मां मत्स्थाने मुञ्च ' । तदा रावणस्य बदरी नाम दासी अस्ति । सा त्वापन्नसत्त्वा-
 स्ति । गर्भस्य त्रयोविंशतिवर्षाणि जातानि सन्ति । रावणेन तस्य प्रोक्तं—' एतद्विबन्धं चटकपर्वते मुञ्च ' । सा श्रीजिनविबन्धं
 गृहीत्वा प्रासादे प्रतिमां संस्थाप्य प्रत्यहं जिनभक्तिं करोति । तत्प्रभावात्तस्याः सुतप्रसवोऽभवत् । तस्याभिधानं केदार इति
 दत्तं । स जन्मवैराग्यवान् जातः । यौवनं प्राप्तः । रावणेन तस्य केदारस्य भाग्योदयाच्चटकपर्वतस्य राज्यं दत्तं । पञ्चविंशति-
 ग्रामाणामधीशो जातः । कनकश्रेष्ठी प्रधानो जातः । बहूनि पुण्यानि करोति । तदा श्रीरामचन्द्रेण रावणो विनाशितः । जिन-

भक्तिप्रभावात् केदारस्य राज्यं न गृहीतं । केदारस्य सुखमनुभवत एकदा केवली गुरुः समासार्पित् । कनकश्रेष्ठिकेदार-
 राजौ गुरुवन्दनार्थं जग्मतुः । गुरुणा देशना दत्ता । धर्मं श्रुत्वा श्रेष्ठिना शुक्रस्वरूपं पृष्टं—‘ भगवन् स कः शुक्रः, येन मम प्रति-
 माकरणे शिक्षा दत्ता ’ । गुरुणा श्रोत्रं—“ श्रूयतां, अयं तव प्राग्भवमित्रं । एकदा सौधर्मदेवलोके सौधर्मसभायां सौधर्मन्द्राग्रे
 नाटकं जायमानमस्ति । तत्र भरतसंगीतोक्तपद्मञ्चालकोटितालमेदे देवगंधार १ बंगाल २ श्रीराग ३ कौशिक ४ हिंदोल ५
 दीपक ६ मधुमादन ७ श्याप ८ धोरण ९ सोहग १० अधरास ११ भाणवल्ली १२ ककुभा १३ सिद्धांगादिदेवरागैः पद्-
 त्रिंशत्सहस्रमित्थं भद्रावलीकनाट्यं १ सूर्यावलीकनाट्यं २ चन्द्रसूर्योद्गमनं नाट्यं ३ तारकोद्गमननाट्यं ४ ह्यननाट्यं ५ गजनाट्यं
 ६ पद्मावतीनाट्यं ७ वल्लीनाट्यं ८ तरुनाट्यं ९ कुसुमनाट्यादिदेवनाटकैर्नाटकं जायमानमस्ति । तदा तस्येन्द्रस्य मित्रद्वयं समु-
 पविष्टमस्ति अभिततेजा अनन्ततेजाश्च । अन्येऽपि देवास्त्रोपविष्टाः नाटकं विलोकयन्ति । तदा तस्यां सभायां अञ्जूनम्नी इन्द्रस्य
 पट्टराज्ञी नाट्यविलोकनार्थं समुपविष्टास्ति । तदा तस्य मित्रद्वयस्याञ्जूपट्टराज्ञ्या सह दृष्टिरागो जातः । तदाऽञ्जुः ताभ्यां सह
 क्रीडाकरणार्थं वाटिकायां गता । ते त्रयोऽपि तत्र क्रीडां कुर्वन्ति । तद्दुश्चेष्टितमिन्द्रेण ज्ञातं । इन्द्रोऽपि तत्र जग्मिमान् । तद्दुश्चेष्टितं
 दृष्ट्वा चुकोप । इन्द्रेणोक्तं—“ आः पापिष्ठी, युवाभ्यां किमिदमसमञ्जसं समारब्धं ? युगयोः किं वदामि । शापं ददामि शुक्ररूपेण
 मनुष्यलोकेऽङ्गनया सह स्थातव्यं ” । देवाभ्यामुक्तं—“ स्वामिन् कदा शापानुग्रहः ? ’ । सुरेन्द्रेणोक्तं—“ यदा युवयोर्मित्रं देव-
 श्च्युत्वा कनकश्रेष्ठिनाश्चा व्यवहारी अन्तरति, स यदा स्वर्गेषापणस्य प्रतिमां कारयित्वा पूजयिष्यति, तदा युवयोः शापमोक्षः ” ।
 तौ तथेति कृत्वा मनुष्यलोकं शुक्ररूपेणागतौ । ततोऽष्टवत्वारिंशत्सहस्रार्पैः स देवश्च्युत्वा त्वं समुत्पन्नः । तेन शुकेन तव प्रतिमा-

करणशिक्षा दत्ता । अयं सकलोऽप्युपायः शुक्रविलसित एव । पश्चाच्छुक्रः सभार्यः समित्रो नन्दीश्वरद्वीपे गत्वा शुक्ररूपं त्यक्त्वा देवरूपं कृत्वा नन्दीश्वरद्वीपेऽष्टाहिकामहोत्सवं कृत्वा प्रथमदेवलोके स्वकीयामृतसागरान्मिन् विमाने गत्वा सुखभागभूत् ” । तदा कनकश्रेष्ठी गुरुरूपदिष्टा देशना श्रुत्वा वैराग्यमापन्नः । केदारनृपोऽपि वैराग्यमापन्नः । द्वावपि दीक्षां जगृहतुः । निरतिचार चारित्र्यप्रतिपालयति । पर्यन्तेऽनशनं विधाय पञ्चमे ब्रह्मदेवलोके दशार्णवायुषी सुरौ जातौ । ततो महविदेहे सेत्स्यतः । तत्तीर्थमधुना परशासनैर्गृहीतं । इति बहरीकेदारचरित्र ॥

भो भो भव्यजना यथा रावणेन जिनपूजया तीर्थकरगोत्रमुपाजितं तथाऽन्येऽपि जीवाः स्वर्गापर्गपदवी प्राप्नुवन्ति । सा पूजा त्रिविधाऽस्ति पुष्पाक्षतस्तोत्ररूपा । तत्रादौ पुष्पपूजा जीयाना विशिष्टफलेहेतवे भवति । यतः—

देशार्थीशो आममेकं ददाति, ग्रामार्थीशो क्षेत्रमेकं ददाति ।
क्षेत्रार्थीशो सैतिकां संप्रदत्ते, सार्वस्तुष्टः स्वं पदं संददाति ॥ १ ॥

पुष्पपूजनया वयरसेनकुमारस्य राज्यपदवी जाता । तथाहि—

॥ अथ वयरसेनकथा ॥

अस्त्यत्र भरतक्षेत्रे सर्वत्र प्रसिद्धं ऋषभाख्य पुर । समृद्ध्या राजितं प्रासादश्रेण्या भ्राजितमस्ति । तत्र गुणसुन्दरो नाम्ना

नृपोऽस्ति । न्याये राज्यं पालयति । तत्र परमश्रद्धावान् श्रेष्ठाचारविचारवान् अभयंकरश्रेष्ठी वसति । स जिनभक्तः परमश्रद्धः । कुशलमती तस्य प्रियाऽस्ति । साप्यहर्निशं देवपूजादानसामायिकप्रतिक्रमणादीन्यगण्यानि पुण्यानि करोति । तस्य श्रेष्ठिनः कर्मकरौ द्वौ स्तः । तानपि भद्रप्रकृती । एकस्तु गृहकर्माणि करोति । अपरस्तु गाथारयति । अन्यदा तौ मिथो वार्ता चक्रते—“ आवयोः स्वामी श्रेष्ठी धन्यः । यस्य प्राचीनसुकृतादिदानीं सुखसमृद्धिः, भाविभवे त्वैहिकपुण्यप्रभावात्सुगतिर्भविष्यति । आवां तु दरिद्रौ अरुतपुण्यकौ । नचेहलोकसुखं न च परकीकसुखं । यतः—

अदत्तभावाच्च भवेद्दरिद्रं, दरिद्रभावात्प्रकरोति पापम् ।

पापप्रभावान्नरके ब्रजन्ति, पुनरेव पापी पुनरेव दुःखी ॥ १ ॥

मनुष्यभवं निष्फलं निर्गमयावः ” । इति चिन्तयन्तौ तौ ज्ञात्वा श्रेष्ठिना चिन्तितं—‘ इमौ धर्मयोग्यौ ’ । एकदा चातुर्मासिकदिने श्रेष्ठी तयोर्जगाद—‘ अहो युवां जिनेशितुः पूजनाय मत्सार्थे समागच्छतं ’ । तौ श्रेष्ठिना सह चैत्ये गतौ । श्रेष्ठी शुद्धभावः पत्रिप्रवृत्तः श्रीजिनेन्द्रपूजां करोति । तदा श्रेष्ठिना प्रोक्तं—‘ युवामपि जिनपूजनं कुरुतम् ’ । तदा तावूचतुः—‘ यस्य पुष्पाणि तस्यैव फलं भवेत्, अस्माकं वेष्टिरेव ’ । तदा श्रेष्ठिनोक्तं—‘ युवयोस्तु स्वल्पमपि किञ्चिदस्ति न वा ’ । तयोर्मध्ये गोपालो जगाद—‘ मम यस्त्रांचले पञ्च कपर्दिकाः सन्ति ’ । श्रेष्ठिनोक्तं—‘ वत्स त्वं पञ्चकपर्दिकानां पुष्पाणि गृहाण, जिनेन्द्रं भावेन पूजय ’ । स शुद्धभावेन जिनेन्द्रं पूजयति । द्वितीयेन चिन्तितं—‘ एतस्यैतान्मात्रमप्यस्ति, मम पार्श्वे तु किञ्चिदपि नास्ति ’ । इति

न्तिनयन् रोदितुं लग्नः । ततो जिनेन्द्रं पूजयित्वा श्रेष्ठी ताभ्यां युक्तौ गुरुन्दनाय ममेतः । तत्र देशनां शृणोति । प्रत्याख्यानकरं
 नरमद्राधीत् । गुरोः पाथे पृष्टं—‘ एतेन किं क्रतुं ? ’ गुरुरप्याह—‘ भो भद्र अद्यामुना पौष्यं तपः क्रतुं । अयं च तस्यांगी-
 कारः ’ । म इत्यारूप्यं उपनासं चकार । श्रेष्ठिना मह गृहं गतः । ततो भोजनवेलायां स्यालिकायां भक्तं परिवेष्य द्वारे संस्थितो
 मननि दृश्यौ—‘ यदि मत्पुण्यैः कोऽपि मुनीन्द्रः समभ्येति तदाहं तस्मिं ददामि । येन कारणेन श्रेष्ठिगृहे कार्यं कृत्वा मयान्नमर्जितं ’ ।
 तस्येति चिन्तयतोऽस्मान्मुनिः समागतः । स सर्वं तद्भोज्यं मुनये ददौ । श्रेष्ठी तद्वीक्ष्य मुदितः । श्रेष्ठी तस्यान्यभोजनं पर्यवेपयत् ।
 तेन कर्मकरेणोक्तं—‘ अद्याहमुपोषितः ’ । श्रेष्ठिनोक्तं—‘ पूर्वं कथं गृहीतं ? ’ । सोऽवादीत्—‘ तात मया गृहकार्यं कृत्वा भोजनं
 मदीयं कृत्वा मुनये दत्तं ’ । ततः श्रेष्ठी मपिज्ञेयं तुष्टः । तयोर्मत्सत्यं कुरुते । चैत्ये तौ प्रत्यहं यातः । मुनिमन्दनं कुर्वति । नमस्कार-
 गुणनं विदधाते । धर्मस्य महहणां कुर्वति ॥

इतश्च शूरसेनाख्यो नृपतिः कलिगणेशाधिपतिः दायादापहृतराज्यश्रीः कुरुदेशं गतः । तत्र हस्तिनापुराधीशस्याचलसमीपे
 गतः । तेन पञ्चागद्रामा दत्ताः । स सुरपुराहे ग्रामे निवसति । तस्य मिजयादेवी भार्यास्ति । तौ कर्मकरौ विपद्य तस्याः
 तृभ्रान्नातरतां । दानदानुज्ञो जीमः प्रथमोऽमरसेनाख्योऽभूत् । जिनार्जको जीमः पश्चात् वयरसेनाभिधोऽनुजोऽभूत् । प्राच्य-
 पुण्यानुभायतो रूपयिद्यादिगुणीषौ स्वल्पचामरैर्वष्टधाते । राजहंसाविम मर्षेयां हर्षं धितेनतुः । तयोरुपरि जयाख्या सपत्नी जननी
 द्वेषं वहते । यतः—

तिरथराण पहुत्तं नेहो बलदेववासुदेवाणं । साचक्रीणं वयरं तिन्निवि गुरुआइ गुरुआइ ॥१॥

एकदा तयोः पिता शूरसेनो नृप एकस्मिन् ग्रामे कार्यार्थं गतः । तौ गेटिकाकन्दूकक्रीडां कुर्वाणौ स्तः । तदाऽपरमाता जया गृहस्योच्चमालके चोपविष्टास्ति । तौ रममाणौ सा पश्यति । इतश्च कन्दुकः समुच्छलन्नपरमातुर्मालके पतितः । तथा गृहीतः । वयरसेनोऽनुजः तं कन्दुकं याचितुं जयासमीपे गतः । तदा तथा कन्दुर्पावतारं कुमारं दृष्ट्वा तदग्रे कामार्थे हावभावः कृतः । वयरसेनेनोक्तं—‘मातरेतदसमञ्जसं’ । स बाढं तस्याः पादयोर्निपत्य कन्दुकं गृहीत्वा श्रातुरग्रे समागत्य मातुर्वचनं यथास्थितं कथितवान् । क्रीडां कृत्वा भोजनाय प्रवृत्तौ । सा जया स्वकीयवस्त्रस्य खंडं खंडं कृत्वेर्ष्यया मञ्चे सुप्ता । इतश्च नृपः कार्यं कृत्वा स्वग्रामे समागतः । राज्ञीगृहे समागात् । सा राज्ञी वल्लभत्वेन पृष्टा । साऽवक्—“स्वामिन् तव पुत्राभ्यामहं क्षोभिता । मया स्वशक्त्या शीलं कष्टेन रक्षितं । मम गात्रं नखैर्वल्लूरित । मदीयांवरणि वलेन स्फाटितानि विलोकयतु” । राजा तदलीकवाक्यैर्भृशं रुष्टः । ‘एतौ दुष्टौ पापिष्ठौ दृष्टौ मारयामि’ । इति विचिन्त्य चंडमातंगमाकार्यं भूपतिरादिदेश—‘भोः चंड ग्रामबाह्यस्थयोः क्रीडां कुर्वाणयोः पुत्रयोः शीपं छित्त्वा समानय’ । मातंगोऽचिन्तयत्—‘बहुगुणशालिनोस्तयोः कुमारयोः पिता कथं कुपितः । अयुना प्रस्तावोचितं ब्रुवे । इति विचार्योवाच—‘देवादेशः प्रमाणमेव’ । ततः स कुमारपार्श्वे गत्वा सर्वं कथयामास । ताभ्यां भणितं—‘भो भद्र तातसमीहितं शीघ्रमेव कुरु’ । ततः पुनर्निपादेन सगद्गदं तौ प्रार्थितौ—‘युवां मयि प्रसद्य शीघ्रं देशान्तरं वेगेन यातं’ । कुमारवृत्तुः—‘नृप-स्त्वां सकुडुंबं हनिष्यति’ । पुनश्चांडालेनोक्तं—‘उपायेन स्वं रक्षिष्यामि, युवाभ्यां मा विलंब्यतां’ । तेनेत्युक्तौ पादचारेणैकां

द्विदं प्रति चलितौ । निपादोऽपि मृन्मये शीपे कृत्वा लाक्षारंशेण विलिप्य सायं रात्रिः पुरो गतः । तुरगौ समर्प्य मस्तके दूरेण दर्शयित्वा जगाद् । ' अवधार्यतां स्वाम्यादेशः कृतः ' । नृपोऽप्याह—'ग्रामाद्बहिर्गताहिते शीपे कुरु ' । इत्युक्ते मातंगेनोक्तं—'तथैव करोमि ' । मातंगः स्वगृहे गतः । सा द्रुष्टा राज्ञी तुष्टाऽतीव हृष्टा । चिन्तितं च—' शुभं कृतं एतौ व्यापादितौ ' ॥

अथ तौ राजपुत्रौ साहसिकौ अविच्छिन्नप्रयाणकैः क्रमेण महाटव्यां प्राप्तौ । सा महाटवी कीदृश्यस्ति ?

एकतः शालहितालप्रियालसरला द्रुमाः । एकतो नागपुन्नागलविंगागरुचन्दनाः ॥ १ ॥

क्वचिच्चिचाम्रजं वीराः कपित्थाश्वत्थजंतवः क्वचिद्वकुलकंकोलपाटलाशोकचंपकाः ॥ २ ॥

क्वचिन्मयोधमन्दारपिचुमन्दहरीतकाः । चंपकाशोकपारिष्कप्रमुखाः सन्ति वृक्षकाः ॥ ३ ॥

यंत्रंभमहिपव्याघ्रासिंहचित्रकशूकराः भूतप्रेतपिशाचाश्च यत्र क्रीडन्ति स्वेच्छया ॥ ४ ॥

अथ तौ कुमारौ तस्मिन् वने समागतौ । तत्र क्षुधासंतापहारिणः सहकारोस्तले विश्रमतुः । तत्रामलैर्नदीजलैः सहकारस्य मरुत्तैश्च प्राणवृत्तिं तौ चक्रते । तयोस्तत्रस्थयोगलद्भुतिर्मानुरस्तं प्राप । भो जना विलोकयन्तु दिनान्ते सूर्यस्यापीदृशी दशा भवति, अन्यस्य तु का कथा ? । आरक्तवती संध्यापि प्रधीणा रात्रिः प्रकटीषभूव । अपरांबुधौ तु सूर्यो निःशेषं ममज्ज । सरोवरेषु पद्मश्रेणिः मंकोचं प्राप । विमलात्ममित्रनाशे यतः कारणाद् दुःखं जायते । नभमि तारकाः प्रादुर्बभूवुः । सर्वत्र तमसः प्रसरो जातः । तौ कुमारौ तत्रैव महाकारतले निशायां स्थितौ । अथ तस्मिन् समये वयरसेनोऽनुजत्राता ज्येष्ठमहोदरमरसेनमपृच्छद्—

‘भो भ्रातः तातरोपस्य कारणं न ज्ञायते’ । ज्येष्ठोऽवादीत्—“ वत्स न जानामि तातरोपस्य कारणं, परंतु मनसेति ज्ञायते इदमपर-
 मातुर्विजृम्भितं ” । लघुवर्षभाण—‘ततोपि किमलीकैर्वाक्यैः प्रत्येति’ । पुनर्ज्येष्ठोऽप्युचे—“ वत्स सुगधस्त्वं, महिला कूटमन्दिरं
 अलीकमपि जल्पति, रागांधबुद्धयः पुमांसः स्त्रीवचनं कूटं सत्यं मन्यन्ते । गंगावालुकाया मानं वार्धेर्जलमानं महागिरेस्तोलनं मति-
 मन्तो विजानन्ति । परं तु महिलायाः कूटपरं न जानन्ति । तथावयोरुपकारिणी जाता, तथा सकलेयं मही दर्शिता ” । एनां
 वार्तां तयोः प्रकुर्वाणयोरमरसेनस्य निद्रा समागता । वयसेनस्तु पुनः पुनः वामदक्षिणवीक्षणं कुर्वन् जागति । अत्रान्तरे कीर एकश्चा-
 न्नवृक्षे स्थितः कृपयार्द्रमनाः स्पष्टं निजप्रियां भगति स्म—‘ हे प्रिये इमाबुभौ नरा योग्यौ स्थितौ, एतयोः किमप्यातिथ्यं
 क्रियते ’ । क्रान्तया भणितः—“ नाथ त्वया शुभं कथितं । सुकूटपर्वतगूढगह्वरे निजविद्याभिपिक्तवीजौ सहकारौ विद्याधैररारोपि
 तौ । आवयोः शृण्वतोस्तैस्तयोर्माहात्म्यं कथितं एकस्य फलं यो भक्षयति तस्य राज्यं सप्तमे दिने स्यात् एवं द्वितीयाप्रतरोः फलबीजं
 यस्योदरे तिष्ठति तन्मुखाल्म्यातर्गह्वरे दीनारशतपञ्चकं पतति । हे क्रान्त त्वयाप्याकथितं तद्वचः । आवां चैकैकं फलमानीयानयोर्द्विद्वः ।
 परोपकारकरणेऽन्तारः श्लाघ्य एव । यतः—

त एव दिवसाः श्लाघ्या यत्रोपक्रियते परः । शेषास्तु निष्फला ज्ञेया भुवं मूढत्वहारिताः ॥ १ ॥

आदित्याय तमः स्पष्टं मेघाय ग्रीष्मशोषता । मार्गश्रमस्तु वृक्षाय श्रेष्ठाः परोपकारिणः ॥ २ ॥

न सरोवर जल पिये, न तरुवर फल खाय । दातारांको षट्तीयो, पर उपकारे थाय ॥ ३ ॥ ”

शुकैः शुक्र्या अग्रे प्रोक्तं—‘ प्रिये त्वयाऽहमधुना साधु स्मारितः ’ । इत्युदित्वा तौ मुहूर्त्तपर्वते गतौ । तत्सर्वं वयरसेनोऽ-
 श्रौषीत् । तौ पश्चिणौ सहकारफलद्वयं पर्वतादानीय वयरसेनाग्रे मुमुचतुः । तद्वचनात्तयोः फलयोर्भेदं ज्ञात्वा फलद्वयं गृहीत्वा कटौ
 न्यधात् । स मनसि दधौ—‘ किं सत्यमसत्यं वा ? । स्वयमेव ज्ञास्यते ’ । अथ वयरसेनो निशार्धे ज्येष्ठं जागरयित्वा निद्रायाः सुखं
 गृह्णाति । सूर्योदये तावुभौ ततः स्थानात्प्रस्थितौ । मार्गे सरः समायातं । तत्र सुखशुद्धिं चक्रतुः । वयरसेनः फलप्रभावमकथयन् ज्येष्ठ-
 भ्रातुः राज्यकरं फलं ददौ । स्वयं चान्यत्फलं भक्षयामास । पुनस्रे चलितौ । द्वितीयेऽपि प्रातः प्रच्छन्नीभूय गंह्रपं करोति । फल-
 प्रभावात् पुरस्ताद्दीनारशतपञ्चकं पतितं । ततो ज्येष्ठयन्धुना सह वयरसेनो भोजनतांबूलादिना स्वेच्छया सुखमनुभवति । ज्येष्ठेन पृष्टं-
 ‘ तव द्रव्यं कुतः ? ’ । स ऊचे—‘ भांडागारान्मया सार्धे गृहीतं ’ । क्रमेण तौ सप्तमे दिने काञ्चनपुरासन्नवने गतौ श्रान्तौ । तदै-
 कस्य तरोर्मूलेऽग्रजः सुष्वाप । यतः—

श्रान्तानामलसानां च निद्रा हि परमं सुखम् । अतः परं सुखं नास्ति संसारे च जगत्त्रये ॥ १ ॥

वयरसेनः पुरमध्ये भोजनादिसामग्रीग्रहणार्थं गतः । तस्मिन् समये तत्र पुरेऽपुत्रो राजा शूलयोगान्मृतः । ततो हस्त्यश्वकलश-
 न्छत्रचामरलक्षणवस्तुपञ्चकं देवाधिष्ठितं पुरे बंध्रमीति । राज्यधरं नरमन्वेपयन् बहिर्गत्वाऽमरसेनस्य कुमारस्य सहमा कलशो ढालितः
 गजहयाभ्यां हेपितं, गजेन स्वशुंडया मस्कोपरि च्छत्रं विस्तृतं, चामराभ्यां च वीजितः । तदाऽमरसेनो दिव्यवेपथरो गजस्कन्धा-
 रूढो मंत्रिसामन्तनागरैः प्रणम्याभिनन्दितः जयजयारावं शृण्वन् पुरे प्रविश्य नीत्या राज्यं करोति । वयरसेनोपि तस्य शुद्धिं लब्ध्वा
 मनसि दधौ—“ चेज्ज्येष्ठभ्रात्रा ममागमनं न प्रतीक्षितं, तदाहं तस्य पार्श्वे किं यामि । यतः—

वरं वनं व्याघ्रगजेन्द्रसेवितं द्रुमालये पुष्पफलांबुभोजनम् ।
तृणेषु शय्या वरजर्णिवल्कलं न बन्धुमध्ये धनहीनजीवितम् ॥ १ ॥

अतः कारणात्त्राहं भ्रातुः सकाशे न यामि । यदि यामि तदा सोदरत्वात् पञ्चसप्तदिकं ग्रामं ददाति । तद्युगान्तेऽपि नाहं गृह्णामि । तेन गृहीतेन किं ? यतः—

पौरुषाकारयुक्तस्य नीचवृत्तौ कुतो रतिः । मत्तेभकुंभनिर्भेदी केसरी तृणमत्ति किम् ॥ १ ॥
दीनमुक्त्वा परं नत्वा लह्मीकृत्य यदुर्ज्यते । जीवितेन तु किं तेन जीवितान्मरणं वरम् ॥ २ ॥

ममापि राज्यमस्ति ” । इति विचिन्त्य तत्र युक्त्वा नगरमध्ये स्थित्वा मगधाख्यपण्यस्त्रिया गृहे धनस्येच्छया विलसति । नृपेणापि नगरे भृशमन्वेषिनः, परं कुत्रापि न दृष्टः । ततो राजा राज्यचिन्ताव्यग्रोऽभूत् । वयस्सेनोऽपि त्यागभोगपरायणः सन् गीतद्युतेष्ट-गोष्ठयादिधिनोर्दैनान्यान्यतिवाहयति । कदा कदापि काव्यशास्त्रकथादिभिर्दिनानि निर्गमयति । नाट्यसंगीतगानादिकैश्च दिनानि यान्ति । गीतशास्त्रविनोदैश्च कालो गच्छति धीमताम् । व्यसनेन हि मूर्खाणां निद्रया कलहेन च ॥ १ ॥

एवं सुखेन कालो याति । अन्यदा कुट्टिनी मगधां प्रोच्ये—“ हे वत्से तव प्रियो महादानेश्वरो महाभोगी, पृथिव्यां कोऽपीदृशो नान्योऽस्ति । किं च व्यवसायं राजसेवादिकं किं (कं) चिन्न करोति । कदापि हि अर्थव्ययं भूयांसं करोति । तद् द्रव्यं कुतः ?

तत्पृच्छयतां” । मगधाप्याह—“ हे मातः प्रश्नेनानेन किं ? अस्माकं द्रव्येण कार्यं । तद्द्रव्यं चैष बहु बद्द्र पूरयन्नस्ति । प्रश्नेन किं ?” । अक्षया प्रोक्तं—‘ तनु मर्त्यं, तथापि प्रष्टव्यं ’ । अन्यदा मगधा निशायां वयस्सेनं पप्रच्छ—‘ स्वामिन् राज्यसेवावाणिज्यादिकं विना युष्माकं द्रव्यप्राप्तिः कुतः ? ’ । वयस्सेनो मुग्धत्वात् सहकारफलस्य प्रभानमचीकथत् । यतः—

प्रायेण पुंसः सरलस्वभावो रंडास्तु कौटिल्यगुणप्रयुक्ताः ।

यथाः प्रकीर्णा न भवन्ति शालयस्तथैव नीचः प्रकृतिं न मुञ्चति ॥ १ ॥

कुट्टिनी तज्ज्ञात्वा सहकारफलजिघृक्षया मदनफलपनथीपरिवेषणभक्षणाद्विमनमकारयत् । तत्फलबीजं वमनमध्याद् गृहीत्वाऽक्षया भक्षितं, तज्जठरे गतं वृथाऽभूत् । अथ वयस्सेनस्तत्फलाभावात् कुतो ददाति ? ततः स आर्तध्यानं करोति । अनयाऽक्षया पापिण्या कपटं कृतं । एकदा ‘ अद्य देवीपूजां करिष्यामोऽतः कारणत्पया वहिर्गन्तव्यं, ’ अनेन मियेण गृहाद्बहिः कर्षितः । पराभूत् इव स्वमनादरं वीक्ष्य वहिर्ययौ । अत्याकुलितधित्ते चिन्तयति—“ सर्वं समीहितं द्रव्येण भवति । द्रव्याभावाद्बहं किं करोमि ? फ गच्छामि ? । पुनः पुनश्चिन्तयति—

यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः स पंडितः स श्रुतिमान् गुणज्ञः ।

स एव वक्ता स च दर्शनीयः सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ते ॥ १ ॥

अथ दैवमेव शरणं । यतः—

भद्राशस्य करंडपीडिततनोग्लानिन्द्रियस्य क्षुधा कृत्वाखुर्विवरं स्वयं निपतितो नक्तं सुखे भोगिनः ।
तृप्तस्तल्पिशितेन सत्वरमसौ तेनैव यातः पथा स्वस्थस्तिष्ठति दैवमेव शरणं वृद्धौ क्षये चाकुलम् ॥ १ ॥

एवमेव दिनं नीत्वा विलक्ष्यदनो भ्रमन् संध्यायां शून्यमना नगराद्धहिर्निर्गतः । तत्र श्मशाने शून्यकुले निशायामवसत् । यत्र घृकाः पूत्कारं कुर्वन्ति, शिवाः फेत्कारं कुर्वन्ति, श्वापदाः स्वेच्छया क्रीडन्ति, राक्षसाः क्रीडन्ति, वेतालाः प्रेता अट्टाट्टहासं कुर्वन्ति, एवंविधे श्मशाने निर्भयं तस्थौ । घनघातैः किं वज्रं भिद्यते ? । उन्निद्रो निश्चलस्तस्थौ । यतः—

उद्यमे नास्ति दारिद्र्यं जपतो नास्ति पातकम् । मौनेन कलहो नास्ति जागरणान्द्रयम् ॥ १ ॥

अथ निशीथसमये तत्र चौराश्चत्वार आगताः । शुभवस्तुकृते परस्परं विवदन्ति । कुमारेण चौरसंज्ञा कृता । तस्करैस्तं तस्करं ज्ञात्वा तत्राहूय स पुरस्तादुपवेशितः । तेषामग्रे कुमार आह—‘भो बान्धवाः कथं विवदथ यूयं ? ’ चौरैः प्रोक्तं—“ भो बान्धव विवादस्य कारणं शृणु, पादुकादंडकंथारूपवस्तुत्रयं वर्तते । वयं चत्वारः । तस्माद्विभागोऽपि कर्तुं न शक्यते ” । कुमारोऽप्याह—‘ असारवस्तुनि को वादः ? ’ । तैरुच्ये—‘गुग्धस्त्वं, न वेत्सि, अमूल्यं वस्तुत्रयमस्ति’ । कुमारेणोक्तं—‘ तर्हि कथ्यतां ’ । एकेनोक्तं “ वन्द्यो शृणु, अत्र श्रेतवने केनचित्सिद्धपुरुषेण महाविद्या साधिता । सा महाविद्या पद्भिर्मसैः सिद्धा । सा विद्याधिष्ठायिका एतानि वस्तूनि ददौ । अस्माभिर्हेरयित्वा तं सिद्धपुरुषं व्यापाद्य वस्तूनि गृहीत्वाऽत्र देवकुले वयं प्राप्ताः । अस्याः कंथायाः प्रस्फो-

दृश्यमानायाः प्रतिदिनं दीनारशतपञ्चकं पतति, दण्डप्रभावात्संग्रामे जयो भवति, पादुकयोः पादयोर्न्यस्तयोः सतोः नभोमागेण चिन्ति-
 तास्पदे गम्यते ॥ तच्छ्रुत्वा कुमारो हृष्टः स्माह—“ भवद्भिरधृतिर्नो कार्या, अहमधुनैव भवतां विवादं निर्धारयिष्यामि । यूयं चतु-
 र्दिक्षु क्षणमेकं दूरे गत्वा तिष्ठत । यदाहं विचार्ये समाकारयामि तदा यूयमागच्छत ॥ तैस्तथा कृतं । कुमारः कथां स्क्रन्द्ये
 निधाय करे दण्डं धृत्वा पादयोः पादुके कृत्वा पुरान्तर्ययौ । विलक्षदनाश्रैरास्तत्राययुः । तमदृष्ट्वा विलक्षा निजास्पद ययुः । भा-
 ग्यवतां पुंसां सर्वत्रापि संपदः । वयस्सेनो मित्रस्यैकस्य विश्वाससन्नो गृहे वस्तूनि संगोप्य नगरे लीलया विचरति । प्रतिदिनं कन्धां
 प्रस्फोटय पञ्चशतदीनारैर्दिव्यवस्त्रादिसामग्रीं कृत्वा धूतकौरैः सह क्रीडति, गीतगानं कारयति, दानानि ददाति, दोगुन्दु-
 कदेववल्लीलां करोति । अथ तत्तादृशं स्वरूपं चेटिकामुखाच्चिशम्य कुट्टिनी मगधायाः सितं वेपं कारयित्वा कुमारस्या-
 न्तिके गत्वेदमब्रवीत्—“ वत्स त्वं कार्यवशाद्ब्रह्मिः प्रेषितः । निजमन्दिर कस्मान्नागतः ? तदिनान्मम पुत्री मगधा रूढा मया सह न
 जल्पति, भोजनं न करोति, त्वद्विरहेण स्नानविलेपनादिकं न करोति, श्वेतवेपाधवस्थया महाकण्ठं जीवति । त्वं त्वेवंप्रिधलीलया
 वर्तसे । बहु किं कथ्यते ? कुलोचितं कुरु ॥ इति तस्या मायागचः श्रुत्वा नृपांगजो दध्यौ—‘ अनया रडया भूयो
 ममोपरि कूटं मंडितं । किं त्वेतस्या विश्वासं न करोमि ’ । इति विमृश्य तां नत्वाऽवदत्—“ मातः सर्वं तवोदितं सत्य । तव
 दुहितुरिदं सर्वं घटते । आदिश्यतां, अथाहं किं करोमि ? ” सा जगौ—‘ शीघ्रं गृहमागम्यतां ’ । कुमारस्तत्रैव गत्वा तथैव स्थितः,
 तथैव निलसति, तथैव वितं ददाति, लीलया दिनान्यतिवाहयति । पुनरेवाक्या विचागमप्रश्नार्थं मगधा प्रेरिता । मगधयोक्तं—‘ हे
 पापे त्वं लुब्धासि, नाहं जानामि, त्वं स्वयमेव पृच्छ ’ । एकदा वृद्धया स्वयमेव पृष्टं । नृपांगजो व्याजहार—“ इदमप्रकाश्यं, कस्या-

प्यग्रे न कथ्यते, परं तवाग्रे कथ्यते । विद्याधिष्ठितं मम पादुकाद्वयं वर्तते । तदारूढः स्वमुत्पत्येन्द्रभांडागाराद्वांछितार्थं समानये” । पा-
पाथमा सेति श्रुत्वा मनसि दध्या—‘ तमुपायं करोमि येन पादुकाद्वयं मम करे चटति ’ । अन्येद्युर्मायया मन्दीभूय सा जीर्णम-
श्वेकेऽपत्तत् । मुधा शूलपीडया कूजितं करोति । कुमारेण वृद्धा मान्द्यकारणं पृष्टा । सा मांघहेतुमुवाच—‘ वत्स तव किं कथ्यते ?
निजांगेनैव सन्नते । मौनमेव वरं ’ । पुनः कुमारेण निर्वन्धेन पृष्टा सा जगाद—“ हे वत्स तर्हि श्रूयतां, त्वं पादुः-
खेन दुःखितः परोपकारसिक्तोऽसि । यदा त्वं गृहाद् गतस्तदा मया वार्धिमध्ये गतौकस्य कामदेवस्य पूजाद्युपयाचितमभूत् ।
तद्दुष्करं मया न जातं तस्मात्कामदेवो मां पीडयति । तवाग्रे प्रकाशितं” । ‘ एनां पापां जलधौ क्षिपामि ’ इति विचिन्त्य
कुमारोऽवदत्—‘ न हि मे दुष्करं, शीघ्रं चलयतां’ । तयोक्तं—‘ साधु साधु’ । अथ कुमारस्तां स्कन्धमारोप्य हृष्टः पादयोः
क्षिप्तपादुकः सहस्रोत्प्लुत्य समुद्रमध्ये कामदेवचैत्येऽपत्तत् । तत्र गन्धकाया प्रोक्तं—‘ वत्साहं द्वारे स्थितास्मि, त्वमादौ
काममर्चय’ । स द्वारे पादुके मुखत्वा चैत्यमध्ये प्रविष्टवान् । तदा साऽक्वा शीघ्रं पादुके पादयोः क्षिप्त्वा सस्थानं ययौ ।
वयरसेनोऽपि तज्ज्ञात्वा भृशं दुःखितो हृद्यचिन्तयत्—‘ अहं धूर्तोऽपि वञ्चितोऽस्मि । अथाहं निराधारः । भवतु, यद्भाव्यं तद् भवि-
ष्यति । चिन्तया किं ? यतः—

यो मे गर्भगतस्यापि वित्तं कल्पितवान् पयः । शेषवृत्तिविधानेऽपि किं वा सुतोऽथवा मृतः ॥ १ ॥

किंच—

चंचल चित्तं म करसि चिन्ता, चिन्तनहार करे सब चिन्ता ।

सुसुन्दरद्वितरयो विरुमन्ति । तत्र सर्वत्र कुमारः कुसुमामोदैर्दीर्घिकांभोऽवगाहनैः सत्फलप्राशनैश्च वासरान् गमयामास । एकदा कुमारेण चिन्तितं—“एता वाटिका मनोहराः सन्ति । अथ पश्चिमपार्श्वे चैत्यपृष्ठौ वाटिकाऽस्ति तां विलोकयामि” । इति सं-
चिन्त्य तत्र गच्छति, वाटिकां विलोकयति, एकस्य तरोः कुसुमं जिघ्रति स्म । तत्तल्लकुसुमामोदप्रभावात्सहसा रासभोऽजनि । तत्र सर्वत्र प्लुतुर्वन् भ्रमति । इतश्च पञ्चदशवारैस्तीर्थयात्रां कृत्वा विद्याधरः समागात् । तेन खेचरेण दृष्टः । बहु निर्भत्स्यन्यतरोः कुसुममाप्रापितः । ततः स भूयो मनुष्यरूपं प्राप्य तस्य खेचरस्य पादयोर्निपत्य क्षमयामास । तदा खेचरेण प्रोक्तं—‘यद, त्वां कस्मिन् स्थाने मुञ्चामि ?’ । कुमार ऊचे—‘स्वामिन्ममेदं कुसुमद्वयं दत्त्वा काञ्चनपुरे मुञ्च’ । तदा खेचरेण तद्रासभकरणमनुष्यकरण-
कुसुमद्वयं दत्त्वा महसा गगनमार्गेण काञ्चनपुरे मुक्तः । तथैव तत्रैव विलसति । अक्का च तं पुनर्वीक्ष्य विस्मिता चकिता । ततः साऽप्या जानुकूर्परयोः पट्टान् बद्ध्वा यष्टिकां करे कृत्वा शनैः शनैस्तस्य समीपं ययौ । कुमारी गाढामर्पमुक्तो जगाद—‘किमिदं मातः’ । सा रुदन्तीदमब्रवीत्—‘वत्स त्वन्निमित्तं मया कष्टं प्राप्तं । परं तत्रागमात्सर्वं शुभं जातं’ । कुमारेणोक्तं—‘तत्कथं ?’ । अङ्गयोक्तं—“किं कथ्यते ? कामस्य भग्ने यदा त्वं प्रविष्टस्तदा कोऽपि दुष्टो विद्याधरस्तत्रैत्य तत्र पादुकाद्वयं गृहीत्वा गतः । अहं तस्यांशुके विलया । देवादत्रागताहं तेनोच्छालय प्रपातिता । पश्य ममाङ्गोपाङ्गानि भग्नानि । कस्य कथ्यते ? स्वयमेव सब्रते । तत्रागमने मत्वं समीहितं जातं” । इत्युक्त्या स गृहे आनीतः । तथैव विलमति । पुनश्चावसरे तथा पृष्टः—‘तत्रात्र समागमनं कथं जातं ? त्रिचागमः कुतः ?’ । कुमारेणोक्तं—“श्रूयतां, मया कामदेवस्तत्राराधितः तेन तत्र तोषाद्बहु धनं दत्तं, अत्राहं मुक्तः” । पुनस्तपोक्तं—‘अन्यत् किञ्चिदस्ति’ ? । स जगौ—“दिव्यमेकमौपथमस्ति, तेनाप्रातेन दृष्टस्यापि सद्यो नवयौवनं स्यात्” ।

तथा वार्तया साधर्या जाता साऽवदत्—‘ यद्येवं वत्स तदा मे वपुषो नवं त्रयः कुरु ’ । कुमारोऽवादीत्—‘ युष्मन्निमित्तं मया महौ-
 प्यं समानीतमस्ति, तत्सर्वं सुन्दरं करिष्ये ’ । तयोक्तं—‘अधुनैव कुरु ’ । कुमारः सद्यः कथादंडं समानीय तस्या नासिकाग्रे
 कुसुमं दधौ । मा कुसुमघ्राणेन सहसा रासभी जाता । कंठे कथां समारोप्य करे दंडं धृत्वा तां कुड्डयन् पुरमध्ये निर्ययौ । तदा
 मगधा स्वगृहे स्थिताऽवदत्—‘ सुन्दरं कृतं, अस्या अतिलोभजं फलं दर्शितं ’ । शेषस्तु गणिकावर्गः पूरुर्ध्वन् नृपमन्दिरे गत्वा
 न्यवेदयत्—‘ स्वामिंस्त्वयि राज्यं कुर्वति सति धूर्तनैकेनौपधेनास्मत्कुटुंबवृद्धा स्त्री सहसा रासभी कृता ” । राज्ञापि हसितं । ता
 ऊचुः—‘ स्वामिंस्त्वमपि हास्यं कुरुषे तदाऽस्माकं का गतिः ? ’ । राज्ञा शीघ्रं तलारक्षः प्रेषितः । तेनागत्य प्रोक्तं—‘ अरे अस्माकं
 पुरे कथमसमञ्जसं कुरुषे ? ’ । तदा कुमारः कुपितोऽब्रवीत्—‘ अरे यस्य बलेन त्वमागतोऽसि तस्य शीघ्रं कथय ’ । ततस्तलारक्षो
 ह्यः शरादिभिः प्रजहार । दंडप्रभावान्न लगति प्रहारः । कुमारी दंडमुल्लालयन् संमुखं चलितः स नन्द्या नृपान्तिके ययौ । तदा
 चक्रवर्तिनेः सुभद्रास्तीव्रतरायुधाः समागताः । अन्येऽपि मंत्रिसामन्ता विनोदार्यमागताः । तेन दंडो भ्रामितः । चक्रवर्तिनेन भ्राम्यता
 ऽस्ति इत्याः । अथ भूपालः कौतुकात् सपरिच्छदः समागात् । तदा वयरसेनो नृपं दृष्ट्वा विशेषेण खरीं ताडयामास । सा च
 दृष्ट्वा । इदा तोऽत्र हास्यं कुर्वन्ति स्म—‘ अहो सैन्यद्वयं शोभते, नृपो गजारूढो धूर्तस्तु खरीमारूढः कीदृशं शोभते ’ । तदा
 चक्रवर्तिनेः चक्रवर्तिनः । चक्रवर्तिनेः चक्रवर्तिनः । तदा गजात्सहस्रोत्पीर्य नृपेणालिङ्गितः । भूपतिर्वभाषे—‘ भो वत्स किमि-
 दममङ्गलं ? ’ । चक्रवर्तिनेः चक्रवर्तिनेः । तदा गजात्सहस्रोत्पीर्य नृपेणालिङ्गितः । भो वत्स किमि-
 दममङ्गलं ? । चक्रवर्तिनेः चक्रवर्तिनेः । तदा गजात्सहस्रोत्पीर्य नृपेणालिङ्गितः । भो वत्स किमि-
 दममङ्गलं ? । चक्रवर्तिनेः चक्रवर्तिनेः । तदा गजात्सहस्रोत्पीर्य नृपेणालिङ्गितः । भो वत्स किमि-

तथापिपौ उक्तिं चक्रवर्तिने—

“अतिलोभो न कर्तव्यं लोभं नैव परित्यजेत् । अतिलोभाभिभूतात्मा कुट्टिनी रासभी कृता ॥ १ ॥”

अथ वयरसेनेन नृपस्य निर्नधात्सा अक्का पुण्यमाघ्राप्य मानुषी कृता, पादुके आदाय मुक्ता । महीभुजा वयरसेनः स्वराज्ये युगराजपदं स्थापितः । इन्द्रोपेन्द्रामि तौ रेजतुः । अथ निजं पितर तत्रानाग्योचतुः—‘तत सुखं तिष्ठ, इदं राज्यं भुंक्ष्व, अस्माकं कार्यमादिश’ । ततो मातुः पादौ प्रणेमतुः । अपरमातुः प्रोक्तं—‘इदं राज्यं त्वत्प्रसादात्प्राप्तं’ । इत्युक्त्वाऽपरमातापि पूजिता, चितकरुमलं च त्याजिता । स मातंगोऽपि स्वजाताप्रथिपः कृतः । तौ सहकुटुंबं राज्यसुखं अनुभवतः । अन्यदा तौ गत्रा धस्यौ पुत्रत्रियं वीक्षमाण युगमात्रान्तरदत्तदृष्टिमव्यग्रमानसं महानुभावं मलमलिनगात्रं पत्रिचरित्रपात्रं भिक्षार्यं मातंगं भ्रमन्तं मुनिमेरुमपश्यतां । तं मुनिं दृष्ट्वा ताम्या चिन्तितं—‘इदंशं रूपमानाभ्या वयापि दृष्टमस्ति’ इति चिन्तयतोस्तयोः शुभध्यानशय्याज्जातिस्मरणमुत्पन्नं । तं मुनिं भूरिभिभूत्या वन्दितुं गतो । तं नमस्कृत्य तां वशिष्टेनागधिना तयोः प्राग्भवं ज्ञात्वा नदत्—“राजंस्त्वया पूर्वभवे

प्राप्सिस्व, अथ सो

प्रपेदाते । ततो मुनीश्वरं नत्वा निजगृहं गत्वा तौ धर्मपरायणावभूतां । महीं भव्यजिनप्रासादप्रतिभामंडितां कारयित्वा नवनवर्द्धिभिः
 रथयात्राद्युत्सवं कारयित्वा साधर्मिकाणां वात्सल्यं च कारयित्वा क्रमेण स्वायुः परिपाल्य पर्यन्ते व्रतमादाय पञ्चमे ब्रह्मदेवलोके गता ।
 क्रमेण महाविदेहे सिद्धायुभावपि ।

॥ इति दाने जिनार्चनेऽमरसेनवयरसेनाख्यानम् ॥

अधुनाऽक्षतपूजायां शुकराजस्याख्यानमुच्यते—

तथाहि—अस्त्यत्र भरते नानारामाभिरामं श्रीपुरं नगरं सुन्दरं । तत्र वहिरुधाने स्वर्गप्रासादसन्निभः श्रीआदीनाथप्रासा-
 दोऽस्ति । तत्र प्रासादशिखरोपरि चञ्चलध्वजच्छलाञ्जानानाह्वयते । उत्प्रेक्षते—शिखरे कलशोऽप्येवं कथयन्नस्ति—“ तेजसा कृत्वा
 एकोऽयमेव स्वामी संसारतारकः सर्वज्ञोऽस्ति, भो लोका एनं भजध्वं, अथ जिनो यानपात्ररूपो भवसागरतारकस्तस्मादेनं सेवन्तां ।
 तत्र प्रासादे श्रीऋषभदेवनमस्कारकरणार्थं बहवो जनाः समभियन्ति । तस्य प्रासादस्याग्रे महानेकः सहकारदुर्भोऽस्ति । तत्रैकं शुक्रयुगं
 स्नेहानुबद्धं वसति । एकदा शुक्र्या शुक्राग्रे प्रोक्तं—“ हे प्राणनाथ मम दोहदोऽस्ति । त्वया शालिक्षेत्रादेकं शालिशीर्षकं समा-
 नीय मम दीयतां ” । शुक्रेनोक्तं—“ कान्ते इदं क्षेत्रं श्रीऋन्तराज्ञः । अत्र यस्तेषां शीर्षं गृह्णाति तस्य शीर्षं ध्रुवं याति ” । शुक्र्या
 प्रोक्तं—“ हे प्रिय त्वचः कोऽपि कातरो नास्ति, यः प्रियायां प्रियमाणायां स्वप्राणलोभेनोपेक्षते ’ । इति श्रुत्वा चाढं लज्जितः
 जीवितनिःस्पृहो भूत्वा शालिक्षेत्रे गत्वा शालिशीर्षकं समानिन्दे । तया शुक्र्या स्वदोहदः पूरितः । एवं प्रतिदिनं राजनराणां रक्षः-
 तामपि भार्यादिशेन शुक्रः सोधमः शालिशीर्षकमानयति अन्योऽन्यं भक्षयति । अन्यदा श्रीऋन्तभूपतिस्तस्मिन् शालिक्षेत्रे समा-

गतः। शालिध्वजं गन्धं विलोकयति । एकस्मिन् पार्थे पक्षिभिर्विध्वस्तं शैक्ष्य ते शालिध्वजाः पृथाः—' इदं शालिध्वजं पक्षिभिः कथं विध्वस्तं ? कथं न रक्षितं ' । त ऊचुः—' स्वामिन्नेकः शुकोऽस्माकं रक्षतामपि चौरवच्छालिशीर्षकं गृहीत्वा नन्द्या प्रयाति ' । नृपेणोक्तं—' अथ पात्रेण तं धृत्वा ग्रीध्रं ममान्तिके समानयत, तं चौरवन्निगुह्यामि ' । इत्युक्त्वा नृपो गतः । अथान्यदिवसे पात्रेण शुक्रं धृत्वा चद्व्या च शालिध्वजरुर्नृपान्तिके नीतः । तदा पृष्ठे लग्ना शुकी अश्रुपूर्णाऽधावत् । दयितेन सह सुदुःखा नृपमन्दिरे प्राप्ता । शालिध्वकेणाभ्यानस्थितो नृपो विज्ञप्तः—' स्वामिन्नेप शालिमलिन्धुचः शुक्र आनीतः ' । तं दृष्ट्वा राजा कुपितो यावन्निज्ञायिना शुक्रं हन्ति तामच्छुली पत्युन्तरे महसैव पतिताव्रवीच—' राजन्मामेव मारय, परं मम जीवितदायिनं दयितं मुञ्च, येन स्वजीवितं वृणतुल्यं मत्प्रा मम शालिशीर्षस्य दोदहः पूरितः " । तदा नृपेण हसित्वा प्रोक्तं—' भोः कीर तव लोकविश्रुतं पाण्डित्यं क्व गतं ? प्रियाकार्ये स्वजीवितं कथं त्यजसि ? ' । शुकी जगाद—' पितृमातृधनादिकं दूरेऽस्तु, राजन् कान्तानुरागेण नरः प्राणानपि त्यजेत् । तथा च हे राजन् त्वया श्रीदेवीराज्ञ्याः कृते जीवितव्यं कथं त्यक्तमभूत् । हे प्रभो तदा कीरस्य को दोषः ? " । तच्छ्रुत्वा नृपो विस्मितः चिन्तयति—' एषा पक्षिणी मदीयवृचान्तं कथं जानाति ? ' । नृपोऽग्राक्षीत्—' भद्रे त्वं कथं जानामि ? मम कौतुकमस्ति, तत्सर्वं कथय ' । शुकी प्रोवाच—' राजन् शृणु, तव राज्ये पुरैका परिव्राजिकाऽभूत् । सा महा-मायाभिनी धुद्रा धुद्रप्रयोगनिपुणा मूलमंत्रतंत्रेषु विदुरा नगरेऽस्मिन् वसति । एकदा तव भार्यया श्रीदेवीराज्ञ्या तस्यै प्रोक्तं—' मातरहं नृपस्य भार्या, नृपस्य तु बहुभार्याः सन्ति । कर्मवशेनाहं दुर्भगा । मम गृहे नृपो नायाति । तस्मात्कारणाद् भगवति प्रगीद, यथाहं पतिगृहभा भवाभि । मयि जीवन्त्यां पतिजीवति मयि मृतायां च म्रियते तथा कुरु ' । परिव्राजिकया भणितं—

'नृपयोपितां धिग्जन्म । सपत्नीश्रुते वासः । पुनस्पापि दर्शनं न भवति । स्वेच्छया गमनागमनं पितृगृहेऽपि न भवति । कुपान्न-
 दानेन नृपयोपितो जायन्ते । वत्से त्वमिमामौपधी गृहाण । भर्तुः खाने पाने देया । तव भर्ता वशीभविष्यति ।' राज्ञी प्राह—
 'नृपस्य मम गृहे प्रवेश एव नास्ति, मम दर्शनं कुतः, भगवति तस्यौपधी कथं ददामि ? । सोयच—'यद्येव तर्हि भद्रे त्वं
 मत्समीपे मंत्रं गृहीत्वा चैकमनसा तं साधय । तव सौभाग्यं भविष्यति, पतिवलभापि भविष्यसि ।' इत्युदित्वा शुभमुदृतं परि-
 ब्राजिका तस्या मंत्रं ददौ । राक्ष्यापि पूजां विधाय विधिपूर्वकं मंत्रो गृहीतः । सा राज्ञी परमादरान्मंत्रं जपति । दिनत्रयानन्तरं नृपेण
 प्रतीहारी त्रेपिता । सा प्रतीहारी तामवदत्—, भद्रे नृपस्त्वामावासमन्दिरे समाह्वयति । सर्वथैवागन्तव्यं । अथासौ कृतस्नान-
 विलेपना कृतशृंगारा च राजलोकसमन्विता करिणीस्कन्धमारुह्य नृपावासे प्राप्ता । राज्ञा सा दत्तसन्माना पद्मराशी कृता । सा महा-
 राज्ञी बभूव । राज्ये यत्कृत्यपरा मनोऽभीष्टसौख्यं शुञ्जाना तुष्टाऽभीष्टफलं ददाति रुष्टा मूलं निरुन्तति । पद्मवासरा जाताः ।
 अथान्यदिवसे सा परिव्राजिका राज्ञीगृहे समागता । परिव्राजिकया राज्ञी पृष्टा—' वत्से तव मनोरथाः पूर्णाः सिद्धाः ? ' । साऽव-
 दत्—' मातस्त्व प्रसादेन सर्वं समीहितं जात । तथापि मे मनो दोलायते । यदि नृपो मयि जीवन्त्यां जीवति मयि मृतायां श्रि-
 यते तदाहं निधिडस्नेहं जानामि ।' परिव्राजिकया प्रोक्तं—' वत्से यद्येवं तव मनो दोलायते तदाऽनया मूलिकया नासिकायां
 नस्यं गृहाण । त्वं जीवन्त्यपि गतजीवेन लक्ष्यसे । द्वितीयामूलिक्रयाहं तव नस्यं दत्त्वा समाधिं करिष्यामि ।' राक्ष्योक्तं—' मात-
 रेणं करिष्यामि ।' परिव्राजिकया शूलिका दत्ता । परिव्राजिका तु स्वस्थाने जगाम । अथ राज्ञी मूलिक्रया नासिकायां नस्यमादाय
 गतजीवेन निश्रेष्टाऽन्मात्पतिता । तदा नृपेण राज्ञी निश्रेष्टकाष्ठा दृष्टा । राजलोकेऽस्याक्रन्दनः समुदञ्चलत् । हाहाकारो जातः ।

तदा नृपादेशेन बहो वैया मांत्रिकाश्च मिलिताः । तैर्मृतेति ज्ञात्वा त्यक्ता । ' अस्या वह्निसंस्कारो युक्तः ' इति तेऽभाषन्त । नृपेणापि भणितं—' अनया मह ममाप्यत्रिसंस्कारः कार्यः । अनया त्रिताहं जीवितुं न शक्तः ' । मंत्रिणः सामन्ता लोकाश्च शोकाकुला ऊचुः—' तव विधाधारस्येष्टं कर्तुमयुक्तं ' । सदुःखं नृपोऽप्याह—' स्नेहस्य किं द्वयी गतिः ? मा विलंब्यतां । मम क्षणोप्यद्दमभो व्रजति । निधयेन चन्दनकाष्ठयिता रच्यताम् ' । इति भणित्वा नृपो राज्ञ्या सह स्वमन्दिरान्निर्ययी । दीप्ततूर्यरणौचैर्नारीनरगमूहै र्दन् नृपः प्रेतवनं प्राप्तः । तत्र दानं ददाति । यावच्चितामारोहति राज्ञीयुतः तावत्तपस्विनी दूरतो व्रजन्ती तत्रायाता । तयोक्तं—' राजन् मा साहसं कुरु ' । राज्ञा कथितं—' पूज्ये अनया सह मम जीवितं ' । तयोक्तं—' यद्येवं तर्हि क्षणं विलंबस्य । तव प्रिया लोकममधं जीवयामि ' । नृपस्तद्वचनं निशम्य हर्षं प्राप्य जगाद्—' भगवति प्रसीद, तवोदितममोघं भूयान् दयिताया जीवितदानेनाहमपि जीवितः ' । राज्ञेति कथिते तथा तपस्विन्य संजीविन्यौषध्या नासिकाघ्राणे नस्यो दत्तः, तत्रभावेण राज्ञी जीविता । तन्नरीक्ष्य नृपाद्भिजनः सर्वोऽपि हर्षं प्राप्तः । जयजयारवो जातः । तूर्यनिर्घोषगीतगाननाटकानि जातानि । तदा मर्वागाभरणस्तथाः पादौ पूजयित्वा नृपोऽबदत्—' हे आर्ये पूज्ये यत्त्वं समीहसे तत्त्वं मार्गय ' । तयोक्तं—' भो राजन्मम किमपि कार्यं नास्ति । त्वसुरे भिक्षाग्रहणेन मम सन्तोषः । यतः—

सर्पाः पिबन्ति पवनं न च दुर्बलास्ते, शुष्कैस्तृणैर्वनगजा वलिनो भवन्ति ।

भिक्षाशनैर्मुनिवरा गमयन्ति कालं, सन्तोष एव पुरुषे परमं निधानम् ॥ १ ॥ '

ततः करिवस्क्रन्धमारुह्य नृपः क्रान्तया सह स्वभवनं गतः । राजा तस्यै स्वामिन्यै अपूर्वी मनोहरां मठिकां कारयामास
 मार्या तत्र सुत्वेन फालशेषं कृत्वायुःक्षये मृत्वार्यर्चनानशच्छुकी जाता । साहं तवान्तिके समायाता । त्वदीयराज्ञ्या दर्शनेनायुना
 मम जातिस्मृतिरभूत् । मयेदं चरितं तवाग्रे कथितं ” । तस्याः शुक्क्या इदं वचनं निशम्य रुदन्ती राज्ञी वदति—‘ पूज्ये त्वं कथं
 पक्षिणी जाता ? ’ । तयोक्तं—‘ भो भद्रे मा खिद्य स्वकर्मवशाज्जन्तोः सुखं दुःखं वा भवत्येव । हे राजन् विषयव्ययात्ता नरा
 नारीणां किरूरीभावं कुर्वन्ति ” । तदाकर्ण्य नृपः श्रीतः कीरीं प्रत्यवक्—‘ भद्रे त्वया सर्वं सत्यं कथितं । अहं तुष्टोऽस्मि । मार्ग-
 यस्त, तत्तवाहं ददामि ” । शुकी प्राह—‘ राजन्ममाभीष्टो निजप्रियः, तदस्मै जीवितं देहि, अन्येन केनचित्कार्यं नास्ति ’ । राज्ञी
 प्राह—‘ स्वामिन् प्राणनाथ अस्या भर्ता भोजनं च दीयतां ’ । नृपेण भणितं—‘ हे शुकि यथास्थानं व्रज । एष ते पतिर्मुक्तः ’ ।
 ततो राज्ञा शालिपालः समादिष्टः—‘ अनयोर्नित्यं शालितंडुलाः पुञ्जीकृत्य देयाः ’ । महाप्रसाद इति गदित्वोड्डीय कीर्युग्मं
 नहस्करं गतं । क्रियता कालेन सा संपूर्णदोहद्रा शुकी निजनीडेण्डकद्वयं प्रवृत्ता । तस्मिन् समये तस्याः शुक्क्याः सपत्नी तस्मि-
 न्नेर नरो पृथक्छाखायां पृथग्रीडेण्डकमेकं प्रवृत्ता । साऽन्यदा चूणिहेतोरगता । तदा प्रथमया मत्सरेण तदीयमंडमन्यत्र कापि
 मूक्तं । अगप्यागता निजांडं तत्र नेषते । सा दुःखतप्ता भूमौ लुठति । तां विलपन्तीं दृष्ट्वा पथात्तापं कृत्वा प्रथमा शुकी तत्रांडकं
 गृभ्णेन । मा कीरी भूमौ लुठित्वा यावद् दुमे आरोहति तावत्तदंडं निजं सुधासिक्तेव पश्यति । आद्यया कीर्या तन्निमित्तं दारुणं
 कर्म पदे । पथात्तापाद्दुर्कर्म क्षयं नीतं । परं त्वेकभवभोग्यं कर्म तस्थौ । ततस्तदंडयुगलच्छुकीशुकद्वयं संजातं । तद्युगलद्वयं
 पिन्गुर्गा मह यनगहरे क्रीडां करोति । शालिन्नेत्राचंडुलान् चञ्चादाय नित्यं कीरमिथुनं भक्षयति ।

अन्यदा ज्ञानमान् चारणश्रमणो मुनिः श्रीमदादिदेवप्रासादे समागत्य श्रीजिनेन्द्रं नमस्कृत्यास्तवीत्—

“ जय त्रिभुवनाधीश जय संसारपारग । जयानन्तसुखागार जय ज्ञानमहोदधे ॥ १ ॥

इत्याद्युदारस्त्वं कृत्वा जिनं वन्दित्वा मुनिः शुद्धभूभागे भूमि प्रमार्ज्यं निविष्टः । तदा नरेन्द्रोऽपि जिनं प्रपूज्य मुनिमभिव्यध शुद्धभावेनोपनिष्यापृच्छत्—‘ भगवन् पूजाफलं वाच्य ’ । मुनिरुवाच—“ राजश्रवणं तं दुलाक्षतैः पुञ्जत्रयं नरा जिनस्याग्रे कुर्याणा अक्षतं सुखं प्राप्नुवन्ति ” । इत्थं मुनिमवचः श्रुत्वा जना अक्षतपूजासमुद्यता बभूवुः । तदक्षतपूजाफलं श्रुत्वा शुकी शुक्रं प्रत्युवाच—“ आत्मानमपि जिनं तं दुलाना पुञ्जत्रयेण पूजयामः, यथाऽचिरेणैव कालेन सिद्धिसुख भवेत् ” । एवमुदित्वा जिनस्याग्रे ताम्यां पुञ्जत्रयं क्रियते । अपत्ययुगलमपि ताम्या शिशितं । जिनग्रे चत्वारोऽपि पक्षिणः प्रतिदिन शुद्धभावेनाक्षतपूजां कुर्वन्ति । क्रमेण ते चत्वारोऽपि आयुःक्षये देवश्लोकै गताः । तत्र स्वर्गसुखं भुव ना देवलोकान्च्युत्या हेमपुत्रगरे शुक्रजीवो हेमप्रम इति नाम्ना नृपोऽजायत । शुकीजीवोऽपि देवलोकान्च्युत्या तस्यैव हेमप्रभनृपस्य जयसुन्दरीति नाम्ना भार्या समजायत । द्वितीयापि शुकी संसारे भ्रान्त्या तस्य हेमप्रभनृपस्य द्वितीया राक्षी रतिसुन्दरीति नाम्ना ससुदपद्यत । तस्य राज्ञोऽन्या अपि पञ्चशतमिता भार्या बभूवुः । परंतु पूर्वसंस्कारात् द्वाभ्या सहतीन स्नेहः । एकदा तस्य नृपस्य महादाहज्वरोऽभूद् । चन्दनैः भिच्यमानोऽपि व्याकुलो भवति, भूमौ लुठति, क्रमेण सप्त रोगाः प्रादुर्बभूवुः । तद्यथा—

अंगभंगभ्रमस्फोटिस्फोटशोफशिरोव्यथा । दाहश्च ज्वरसुख्यानि सप्तापि स्फुटतामयुः ॥ १ ॥

आयुर्वेदविशारदा वैद्या विविधास्तत्राययुः । नानाशास्त्राण्युचिरे । नृपस्य शरीरचेष्टां विलोकयन्ति । तैर्नाडिका विलोकिता । मूत्रपरीक्षापि कृता । तैर्विविधा उपायाः कृताः । मंत्रतंत्राद्युपाया अपि कृताः । सर्वेऽपि निष्फला जाताः । विविधा ग्रहपूजाऽपि कृता । दानान्यपि दत्तानि । पर कैरप्युपर्यर्नृपस्य समाधिर्न बभूव । वैद्याः सर्वेऽपि स्वस्थान गताः । अथ स्थाने स्थाने देवपूजा विधीयते । यक्षरक्षआदीनामुपयाचित विधीयते । इतश्च कोऽपि राक्षसो निशि प्रकटीभूय भूपालमित्युवाच—“ हे राजन् यदि तव कापि भार्या आरमानभवतारणीकृत्यात्माऽशौ क्षिपति तदा तव जीवितं भवति अन्यथा न हि ” । इति भणित्वा राक्षसो गतः । राजा विस्मितो मनसि दृश्यौ—‘ इदमिन्द्रजालं किं वा सत्यं ? ’ इति विकल्पेन निश्चा गता । उदयाचलचूलायां रविरगतः । उद्योतो जातः । प्रभाते प्रधानग्रे नृपेण निशाद्युत्तान्तः कथितः । प्रधानेनोक्तं—‘ स्वामिन् जीवितव्यस्यार्थं एवमपि विधीयते ’ । राज्ञा प्रोक्तं—‘ उच्चमाः परप्रार्णेर्निजप्राणरक्षां न कुर्वन्ति, तन्मे यद्व्भाव्यं तद्बभूवुः । ततोऽमात्यो नृपतेः समस्तानामपि भार्याणामग्रे निशाद्युत्तान्तं साधनोदितमचीरुयद् । तज्जृत्वा प्राणलोभेन सर्वोऽप्यन्तःपुरीजनोऽधोग्रुखीभूय तस्थौ, प्रत्युत्तर न ददौ । तदा विकासिवदना हर्षो तद्गुह्यमानता रतिराज्ञी समुत्थाय वदति—‘ चेत् मे जीवितेन नृपो जीवति तदा वरं, एतत्कार्यमहं करिष्ये ’ । इति श्रुत्वा सचिवः मीथगनाशायो महाकुंडं विधाय चन्दनागरुदारुभिः कुंडमपूरयत् । अथ राज्ञी कृतस्नानविलेपना पवित्रवाससालंकृतगात्रा निजं प्रियं नत्वा वक्ति—‘ हे नाथ मञ्जीवितव्येन त्वं जीव । अहमधिकुंडं प्रविशामि ’ । तदा राजा सदुःखं भाषते—‘ प्रिये मत्कृते नीतिं मा त्यज, मया पुरा कृतं कर्म वेधं ’ । ततः सा रतिराज्ञी नृपतेः पादयोर्विलम्बेत्युवाच—‘ स्नाभिन्मैवं वद, त्वत्कार्यं मम प्राणा यानि तदा मम सफलं जीवितं ’ । इत्युक्त्वा राज्ञी नृपोपरि बलादपि स्वयमुत्तारणीकृत्य वातायने गत्वा तस्मिन् दीप्तानलेऽधिकुंडे

संप्रामदान् । तदा रक्षस्तुष्टोऽत्रसीत्—' वत्से तम मत्त्वेनायुता तुष्टः, मनोऽभीष्टं वरं त्रुहि, तद्दामि ' । साऽब्रवीत्—' यद्येवं तर्हि मे मर्ता निगमलोत्पन्नरोगपीडारहितस्त्वत्प्रयादाजीवतु ' । एवमस्त्विति कृत्वा स्वर्णसिंहासने तां न्यस्य राजानं चामृतेनाभिपिव्य राधनः स्वयानं जगाम । राजलोकः ममश्रोऽपि तस्या नृपजीवितदानेन जयजयार्वेण स्तौति । सापि राज्ञी नृपान्तिके समागत्य पुण्याभिरंधांपयति । तदा नृपेणोक्तं—' प्रिये तम सत्त्वेन तुष्टोऽहं, अभीष्टं वरं दृणु ' । साह—' स्वामिन् त्वमेव ममाभीष्टो वरः ' । नृपोऽनू—' भद्रे तस्याहं जीवितपण्येन वशीकृतः, तथापि किञ्चिद्याचस्य ' । ततः सा हसित्वाऽब्रुवत्—' यद्येवं तर्हि प्रस्तावेऽहं प्राथयिष्यामि ' । नृपस्य ममाधिरभूव । अन्यदा तथा रतिराज्ञया कुलदेवता पुत्रार्थे प्रार्थिता—' मातः मम पुत्रं देहि, जयसुन्दर्याः पुत्रेण तम बलिं दास्ये ' इत्युपयान्तिं कृतं । मरिचव्यतामशात् द्वयो राजयोर्लक्षणसंपूर्णो पुत्रौ बभूवतुः । तदा रतिराज्ञी तुष्टा मनसि चिन्तयति—' मम देव्या मुतो दत्तः जयसुन्दर्याः पुत्रेण कथं बलिं दास्ये ? ' । इति विचिन्त्य तथा इत्युपायो लब्धः—' राज्ञः पार्थे वरं मार्गयाभि । राज्ञः ममशाद्राज्य मदायत्तं कृत्वा सर्वं समीहितं ऋषिष्यामि ' । इति निश्चित्य तथा भूपालग्रे भणितं—' नाथ प्राग्प्रतिपन्नो वरोऽयुता दीयतां ' । नृपेणोक्तं—' देवि यद्भीष्टं तम तदेव याचस्व ' । राजयोक्तं—' यद्येवं तर्हि मम पञ्च वासरान् राज्यं दीयतां ' । राजान्ब्रुवत्—' एतमस्तु, मया तुभ्यं राज्यं दत्तं ' । ' महाप्रसादः ' इत्युक्त्वा सा राज्यं पालयन्ती महोत्तमं चकार । अथ शुभमुहूर्ते प्रभातममये रुद्रन्या जयसुन्दर्या बलात् पुत्रमानाग्य स्नपयित्वाऽर्चयित्वा श्रीखंडकुसुमाधरैः गृहं तं बालं पटल्यां न्यस्य दामीर्मूर्धन्यतिष्ठित् । उच्छलत्पर्यनादेन नारीष्टुन्देन गीतगानेन च समं परीवारयुता देवताभजनं उपाने याति ।

इत्थं रात्रानपुरन्वामी शूरविषाधराधिपो विमानेनाक्रान्तामर्गे गच्छन् तं दारकं भानुमन्त्वभिर्नोद्योतकारकं वीक्ष्य तत्रान्यं चालकं मुक्त्वा ग गृहीतः । विमानान्तः सुप्ताया स्त्रियाः समीपे स्थापयित्वा तां मृदुस्वरेण वभाषे—‘हे प्रिये शीघ्रमुत्तिष्ठ, स्वदारकं जातं पश्य’ । सा गर्गेदमनगीत्—“श्यामिन् किं त्वं हससि । अहं दुरात्मना दैवेन हसिता यथा वन्द्या स्त्री कदापि पुत्रं न प्रसूते” । सोऽपि हसिताम्यो वदति—‘स्वं स्वयं विलोक्य रत्नममं सुत, आग्योः पुनरहितयोरेष एव पुत्रः’ । तं चालकं पुनत्वेन प्रतिपद्य स्वपुरे गतः । चन्द्ररूपावत्प्रतिगमरं कलाभिर्भषंते । रतिराशयपि प्रीतचित्ता तं मृतमालकं देव्याः शीर्षे परिभ्रमय्य पुरत आस्फालयत् । ततो गृहे पूर्णमनोरथा ययौ । जयसुन्दर्याः पुनरियोगदुःसेन कालो याति । एका पूर्णिमावदेका चामावास्यावद्राज्ञी बभूव ।

अथ तस्य चालकस्य मदनांकुर इति नाम निर्ममे । क्रमेण वृद्धिं प्राप्य विविधा विद्याः शिक्षितो यौवनं च प्राप्तः । एरुदा-
राग्रगामिन्या विद्यया व्योम्नि नजन् सौधनातायनस्थितां जननीमपश्यत् । अथ तदर्शनोत्पन्नस्नेहेन मदनांकुरो जननीं विमाने
उत्क्षिप्य ममारोपयामाग । साऽपि तं कुमारं दृष्ट्वा भूयो भूयो स्नेहलया दृशा वीक्षते । तदा जनः पुरीमध्ये ऊर्ध्ववाहुर्जल्पति—‘एषा
नृपस्य भार्या केनापि विद्याधरेण विद्यते’ । शूरोऽपि नृपः किं करोति ? कुञ्जस्योच्चैस्तरोः फले कः पराक्रमः ? स हेमप्रभनृपः सुतस्य
मरणेन भार्यापहारेण च महादुःखं प्राप्तः ।

इत्थं पूर्वममशुकीजीवदेवेनावधिज्ञानेन तदसमञ्जसं ज्ञात्वा चिन्तितं—‘अहो मम भ्राता स्वमातरं गृहिणीबुद्ध्या हस्ते’ ।
अथ स्वपुरासन्नमरस्तीरे मदनांकुरः सहकारतरोस्तले यावदास्ते तावदेवो गानवानरीरूपं विधाय सहकारवृक्षशाखायामतिष्ठत् ।
वानरो वानरीं प्रत्यवदत्—“हे प्रिये इदं कामदं तीर्थं । अत्र तीर्थजले तिर्यञ्चः पतिता मानुष्यं लभन्ते । मनुष्याश्च देवत्वं

क्षपामद्रात् । तदा रक्षस्तुष्टोऽब्रवीत्—‘ वत्से तव सत्वेनाधुना तुष्टः, मनोऽभीष्टं वरं ब्रूहि, तद्दामि ’ । साऽब्रवीत्—‘ यद्येवं तर्हि मे भर्ता चिरकालेत्पन्नरोगपीडारहितस्वत्प्रसादाद्भीषतु ’ । एवमस्त्विति कृत्वा स्वर्णसिंहासने तां न्यस्य राजानं चामृतेनाभिमिष्य राक्षसः स्वस्थानं जगाम । राजलोकः समग्रोऽपि तस्या नृपजीवितदानेन जयजयारवेण स्तौति । सापि राज्ञी नृपान्तिके समागत्य पुण्याधैतर्वर्थापयति । तदा नृपेणोक्तं—‘ प्रिये तव सत्त्वेन तुष्टोऽहं, अभीष्टं वरं ब्रूणु ’ । साह—‘ स्वामिन् त्वमेव ममाभीष्टो वरः ’ । नृपोऽब्रू—‘ भद्रे त्वयाहं जीवितपण्येन वशीकृतः, तथापि किञ्चिद्याचस्व ’ । ततः सा हसित्वाऽब्रूत्—‘ यद्येवं तर्हि प्रस्तावेऽहं प्राथयिष्यामि ’ । नृपस्य ममार्थिर्वभूव । अन्यदा तथा रतिराज्ञया कुलदेवता पुत्रार्थे प्रार्थिता—‘ मातः मम पुत्रं देहि, जयसुन्दर्याः पुत्रेण तव बलिं दास्ये ’ इत्युपयाचितं कृतं । भवितव्यतावशात् द्वयो रज्ञयोर्लक्षणसंपूर्णौ पुत्रौ बभूवतुः । तदा रतिराज्ञी तुष्टा मनसि चिन्तयति—‘ मम देव्या सुतो दत्तः जयसुन्दर्याः पुत्रेण कथं बलिं दास्ये ? ’ । इति विचिन्त्य तथा इत्युपायो लब्धः—‘ राज्ञः पार्थे वरं मागयामि । राज्ञः सकाशाद्राज्यं मदायत्तं कृत्वा सर्वं समीहितं करिष्यामि ’ । इति निश्चित्य तथा भूपालात्रे भणितं—‘ नाथ प्राग्प्रतिपन्नो वरोऽधुना दीयतां ’ । नृपेणोक्तं—‘ देवि यदभीष्टं तव तदेव याचस्व ’ । राज्ञोक्तं—‘ यद्येवं तर्हि मम पञ्च वासरान् राज्यं दीयतां ’ । राज्ञाब्रूत्—‘ एवमस्तु, मया तुभ्यं राज्यं दत्तं ’ । ‘ महाप्रसादः ’ इत्युक्त्वा सा राज्यं पालयन्ती महोत्सवं चकार । अथ शुभमुहूर्ते प्रभातममये रुदन्त्या जयसुन्दर्या बलात् पुत्रमानाज्यं स्नपयित्वाऽर्चयित्वा श्रीखंडकुमुमाक्षतैः महत्तं बालं पटल्यां न्यस्य दामीमूर्धन्यपतिष्ठिपत् । उच्छलत्तर्पनादेन नारीधृन्देन गीतगानेन च समं परीवारयुता देवताभवनं उद्याने याति ।

इयं याञ्जनपुरस्वामी श्रुतिघाथणथियो विमानेनाकाशमार्गे गच्छन् तं दारकं भानुमन्तमिवोद्योतकारकं वीक्ष्य तत्रान्यं बालकं मुस्तया वा गृहीतः । विमानान्तः युक्ताया स्त्रियाः समीपे स्थापयित्वा तां मृदुस्वरेण बभाषे—‘हे प्रिये शीघ्रमुचिष्ठ, स्वदारकं जातं पश्य’ । मा मयेदमत्रगीत्—“स्वामिन् किं त्वं हससि । अहं दुरात्मना दैवेन हसिता यथा बन्ध्या स्त्री कदापि पुत्रं न प्रसूते” । सोऽपि हसितास्यो यदति—‘स्वं स्वयं मिलोरुय रत्नसमं सुत, आश्रयोः पुत्ररहितयोरेष एव पुत्रः’ । तं बालकपुत्रत्वेन प्रतिपद्य स्वपुरे गतः । चन्द्रकलास्त्रनिगमर कलाभिर्मर्धते । रतिराश्रयपि प्रीतचिन्ता तं मृतबालकं देव्याः शीर्षे परिभ्रमय्य पुरत आस्फलयत् । ततो गृहे पूर्णमनोरथा यया । जयसुन्दर्याः पुत्रमियोगदुःखेन कालो याति । एका पूर्णिमावदेका चामावास्यावद्राज्ञी बभूव ।

अथ तस्य बालकस्य मदनांशुर इति नाम निर्ममे । क्रमेण वृद्धिं प्राप्य विविधा विद्याः शिक्षितो यौवनं च प्राप्तः । एकदा-
 माञ्जगामिन्या विद्यया व्योम्नि त्रजन् सौधातायनस्थितां जननीमपश्यत् । अथ तद्दर्शनोत्पन्नस्नेहेन मदनांशुरो जननीं विमाने उरिविष्य तमारापयामाग । माऽपि तं कुमार दृष्ट्वा भूयो भूयो स्नेहलया दृशा वीक्षते । तदा जनः पुरीमध्ये ऊर्ध्वबाहुर्जल्पति—‘एषा नृपस्य भार्या केनापि विद्याधरेण न्हियते’ । शूरोऽपि नृपः किं करोति ? कुञ्जस्योच्चैस्तरौः फले कः पराक्रमः ? स हेमप्रभनृपः सुतस्य मर्गेन भार्यापहारेण च महादुःखं प्राप्तः ।

इयं पूर्वभ्रमशुकीजीमदेवेनाश्रयिणानेन तदगमञ्जमं ज्ञात्वा चिन्तिता—‘अहो मम भ्राता स्वमातरं गृहिणीयुद्धया हरते’ ।
 अथ नृपुरामन्नरस्तीरे मदनांशुरः सहजारात्रोस्तले यामदास्ते तावदेवो यानरवानरीरूपं विधाय सहकारयुक्षशाखायामतिष्ठत् ।
 जानतो जानरीं प्रत्ययदन्—“हे प्रिये इदं कामदं तीर्थं । अत्र तीर्थजले तिर्यश्चः पतिता मानुष्यं लभन्ते । मनुष्याश्च देवत्वं

लभन्ते । विलोक्य । इमौ मनुष्यौ दिव्यरूपौ आवां मनसि कृत्वाऽस्मिन् तीर्थजले पताव, यथा चेदृशेण मनुष्यत्वं प्राप्नुवः । ईदृशी स्त्री त्वं स्याः, ईदृशो नरोऽहं भवेयं ” । वानर्या भणितं—“ कान्त अस्य नामापि नो गृह्यते, य इमां स्वां जननीं स्वगृहिणीबुद्ध्या हरते । तस्य पापस्य रूपं किं त्वमिच्छसि ? ” । वानर्या वचनं श्रुत्वा ताबुभौ विस्मितौ । कुमारोऽचिन्तयत्—“ एषा मम कथं जननी मयाऽपहृता ? परंतु मम मातृबुद्धिं जनयति ’ । राज्ञी च मनसि दध्यौ—‘ कथं ममैव सुतः ? अयं दृष्टोऽपि निजां गज इव मे मनसि स्नेहं वर्धयति ’ । कुमारः शंकाकुलो वानरीं सादरं पप्रच्छ—‘ भद्रे यद्वचस्त्वया भाषितं तत्सत्यं ? ’ । तयोचे—“ सत्यमेवेदं, यदि संदेहो भवति तदाऽस्मिन् वने ज्ञानवान् मुनिरस्ति, तं मुनीश्वरं पृच्छ ” । इत्युक्त्वा तावद्दृश्यीभूतौ । कुमारो विस्मयं प्राप्तः । वने गत्वा तं मुनिं पप्रच्छ—‘ भगवन् वानर्या यत्रोक्तं तत्सत्यं न वा ? । ’ मुनिरप्याह—“ भो भद्र तत्सर्वं सत्यं, नान्यथा, इदानीमहं कर्मणां क्षयकारणार्थं ध्याने स्थितोऽस्मि । हेमपुरे केवली वर्तते स तव सर्वं स्पष्टं कथयिष्यति ” । ततो मुनिं नत्वा कुमारो मातृसहितो गृहं गतः । अतिदृष्टाभ्यां पितृभ्यां कुमारो विमना दृष्टः । कुमारेण विधाधरी माता पादयोर्लगित्वा रहः पृष्टा—मातः स्पष्टं ब्रूहि, मम माता का ? पिता च कः ? । सावदत्—‘ वत्स नो वेत्सि किं ? तवाहं माता, अयं जनकः । कुमारोऽवदत्—‘ अस्येयं, किं तु पृच्छामि, मम जन्मदायकां पितरौ कौ ? ’ । तयोक्तं—‘ नाहं जानामि, तव पिता सर्वं जानाति । तदा तेन विधाधरनृपेण पटलीप्रमुखः सकलोऽपि घृत्तान्तः कथितः । परं जनकजननीनाम नोदितं । कुमारेण चिन्तितं—“ वानर्या यद्वने प्रोक्तं सत्यं, तदेव मुनिनाप्युक्तं । एषा जन्मजननी संभाव्यते । अथ भगवन्तं केवलिनं पृच्छामि । यथा मम संदेहबुद्ध्यति ” । इति मनसि विचार्य जननीजनकसहितः कुमारो हेमपुरे नगरे केवलिनो वन्दनाय ययौ । तत्र गत्वा केवलिनं नत्वा

विधाधेश्वरः परिवारसहितो निविष्टः । नारीसहस्रमध्यस्था जयसुन्दरी राज्ञी निजपुत्रेण सहिता गुरुभाषितं धर्मं शृणोति । हेम-
 पुराधीशोऽपि हेमप्रभो नृपतिः पौरजनैः सार्धं गुरोः पुरस्तान्निविष्टः । सोऽपि धर्मं शृणोति । अवसरं प्राप्य हेमप्रभनृपतिः केव-
 लिनमग्राक्षीत्—‘ भगवन्मम भार्या केनापहृता ? ’ । केवली प्राह—‘ राजेन्द्र निजपुत्रेण साऽपहृता ’ । राजापि विस्मितः प्राह—
 “प्रभो ! तस्याः कुतः सुतः ? यस्तस्यास्तनयोऽभूत् स देवेन हृतः । तस्या द्वितीयसुतो नास्ति । ममायं संशयः संतापं कुस्ते” मुनिर्व-
 दति—‘सत्यं, अत्र संदेहं मा कृथाः’ । नृपोऽवादीत्—‘तर्हि परमार्थो निवेद्यतां’ । गुरुणा कुलदेव्यादिसकलो धृत्तान्तः कथितः,
 तत्रोद्याने (स पुत्रः) समागतः, तावत्सर्वं कथितं । राजा यावत् सभासंमुखं विलोकते तावद् ध्वस्तसंदेहः कुमारस्तातमानमत् । नृपः सुत-
 मालिङ्गति । तत्र नृपो जयसुन्दरी रतिराज्ञी कुमारौ द्वौ च सरुलं कुडुंबं मिलितं । ततो जयसुन्दरी राज्ञी मुनिं नत्वा पप्रच्छ—‘भ-
 गवन् केन कर्मणा मम पोडशवर्षपर्यन्तं सुतस्य विरहो जातः ? ’ । मुनिराह—“पोडश मुहूर्तानि पूर्वं शुकीभवेऽण्डं हृत्वा सपत्नी-
 शुक्त्या धियोगो दत्तः, तस्येदं फलं । यदल्पमपि यो यस्य सुखं दुःखं वा दत्ते, तत्फलमपरस्मिन् भवे लभते” । इत्थं गुरुवचः श्रुत्वा
 पश्चात्तापपरा रतिराज्ञी समुत्थाय जयसुन्दरीपादयोर्विलग्य धामयति—‘भगिनि ममापराध क्षमस्व । अन्योऽन्यं क्षमयति । नृपः
 पप्रच्छ—‘पूर्वभवे किं सुकृतं कृतं ? येन सुकृतेन मया राज्यं प्राप्तं ? । गुरुवाच—“पूर्वभवे जिनविचस्योग्रेऽक्षतपुञ्जत्रयं चक्रे तत्पुष्पं देवत्वं
 राज्यप्राप्तिश्च । फलं तु तृतीयभवे मोक्षप्राप्तिः” । अथ हेमप्रभो नृपतिः रतिपुत्रस्य राज्यं दत्त्वा कुमारेण जयसुन्दर्यां च सहितो
 न्रतमग्रहीत् । दुस्तपं तपस्तेषु । परित्रज्यां पालयित्वा पुत्रकलत्राम्या सहान्तेऽनशनं कृत्वाऽऽयुःक्षये सप्तमे शुक्रदेवलोकं सुराधिपो-
 भूत् । जयसुन्दरी जीवोऽपि महर्द्धिको देवोऽभूत् । कुमारोऽपि देवोऽभूत् । ततश्च्युत्वा मानुष्यं प्राप्य त्रयोऽप्यव्यय पदं प्रापुः ॥

॥ इति जिनपूजायामक्षतपूजाफलं

॥ अथ भावपूजायां वनराजकथोच्यते ॥

अस्मिन् भरतक्षेत्रे सुरपुरोपमं शिवप्रतिष्ठितं नाम नगरमस्ति । तत्र नरनरीजनाः सुसुखीवृन्दानि इव राजन्ते । तत्रारिमद-
नो राजा राज्यं करोति । अथ तत्र स्वजनधनवर्जितो नित्यमार्तध्यानपरायणो दारिद्र्यरूपः कोपि भिक्षुकः कुलपुत्रको भिक्षार्थं प्रति-
गृहं भ्रमति । इदं पापफलं । यतः—

तृणं लघु ततस्तूलं तूलादपि हि याचकः । याश्चाभंगस्य कर्ता च ततो लाघवलाघवः ॥ १ ॥

भिक्षां मे पथिकाय देहि सुभगे हा हा गिरो निष्फलाः

कस्माद् बृहि सखे प्रसूतकममूत् कालः कियान् वर्तते ।

मासे शुद्धिरभूत्तदा न हि न हि प्रोद्भूतमृत्युं विना

को जातो मम चित्तवित्तरणे दारिद्र्यनामा सुतः ॥ २ ॥

इदं दारिद्र्यं दानद्वेषतरोः फलं । न भिक्षुको लोकेन निषिध्यमानश्चिन्तयति—“ काकोऽपि पिंडं लभते । अहं भिक्षुर्भिक्षा-
मात्रमपि न प्राप्नोमि । अहो मम पापफलं । कष्टेन किं जीवनं ? । अथ मम मृत्युरेव श्रेयान् ” । इत्थं चिन्तयन्नेकदा प्रस्तावे पुरा-
द्बहिर्विनिर्गत्य भक्तिव्यतावशादुपवनं ययौ । तत्र परमशान्तरसमयं धर्ममूर्ति महाशुभावं मुनिमेकं वीक्षते । तस्मै प्रदक्षिणाव्रयं

दत्त्वा संसारदुःखनिर्विण्णः साधुसमीपे निषण्णः । मुनीन्द्रोऽपि तस्मै दयार्द्रमनसा धर्मतत्त्वमादिशत् । परस्यापदि जायमानायां साध-
वोऽतीव वत्सला भवन्ति । तस्मात्कारणात्साधुस्तस्मै धर्ममुपदिशति । तद्यथा—

अहो जीवाः समृद्धा हि भ्रमन्ति भुवनत्रये । धर्मो भिन्नानर्हीनास्तु लभन्ते नैव किञ्चन ॥ १ ॥

बीजमुष्टिं विना न स्यात् यथा सस्यागमो नृणाम् । चिरेणापि तथा धर्मं विना नैवेष्टसपदः ॥ २ ॥

तस्माद्द्वाल्द्येऽपि दुःखेऽपि निर्धनत्वेऽपि श्रद्धया । देवदर्शनमात्रेण धर्मः कार्यो निरन्तरम् ॥ ३ ॥

एवं श्रुत्वा स दरिद्रपुरुषः प्रकर्षेण सगद्गदं करौ योजयित्वा मुनिमुवाच—“ भगवन् अहमनाथः, अहं बन्धु-
रहितः । तमेव शरणं । अस्मिन् भवेऽहं केनापि सुधामधुरया गिरा न भाषितः । स्वामिबह्वं सर्वत्रापि आरुष्टः । मया निराधारे-
णाद्यत्वं यानपात्रसमो लब्धः । प्रसादं कृत्वा मम कथय, को देवः ? तस्य दर्शनेन किं स्यात् ? तस्य किं क्रियते ? स्तोकाधुरैः घनं
कथ्यता ” । मुनिरप्याह—“ भो भद्र श्रूयतां, पद्मासनासीतः शान्तमूर्तिर्जिनेश्वरो देवः । तस्य भवने गत्वा भूतलन्यस्तमस्तकेना-
ञ्जलिं चद्घ्ना प्रणम्यमुच्यते—

जितसंमोह सर्वज्ञ यथावस्थितदेशक । त्रैलोक्यप्रमहित स्वामिन् वीतराग नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥

गुरुनाम्य प्रमाणमिति प्रतिपद्य नगरे चैत्यमध्ये गत्वा जिनं दृष्ट्वाऽमुं नमस्कार पठति । अन्यत्रापि जिनेन्द्रभवने नम-
स्कारमात्रं करोति । यथालब्धेन सतोपं प्राप्नोति । कदाचिन्मनस्येवं विकल्पमात्रमपि जायते—“नमस्कारमात्रेण मम किं फल भवित्ता

न वा । अथवा धिगिदं ध्यातं । नमस्कारात्सर्वार्थसिद्धिर्भविष्यति” । एवं भृशं चिन्तयति—‘इदमेव मम तत्त्वं प्रमाणं’ । एवं निर्वाह्य पर्यन्तसमये तस्य रंक्रमात्रत्वाद्राज्येच्छा बभूव । एवं चिन्तयति—‘उत्तमकुलेन किं ? नीचकुलेऽपि जातस्य भाग्याधिकं राज्यं प्राप्यते तद्वरं’ । इति ध्यानपरो मृत्या मुहुर्वातरागस्तुतिश्लोकं भणित्वा कालं कृत्वा तस्मिन्नैव नगरे राज्ञः पुरोधमः सोमस्य गृहे दासी वर्तते, तस्याः कुक्षौ पुत्रत्वेनोदपद्यत । पूर्णसमये तस्याः पुत्रो जातः । नृपसभासीनस्य पुरोधसोऽग्रे केनापि गत्वा तस्य जन्म निवेदितं । तस्मिन् समये तेन लग्नं विलोकितं । स्वस्यामिपुत्रं शुभग्रहावलोकितं शुभग्रहबलोपेतं त्रिग्रहोच्चं सुन्दरं सुहूर्तं लग्नं विचार्य पुरोहितो विस्मितास्यश्चमत्कारं प्राप्तः । शिरो धुन्यन् नखछोटनं ददौ । नृपोऽपृच्छत्—‘कीदृशो लग्नयोगोऽस्ति’? पुरोहितोऽवादीत्—‘राजेन्द्र रहसि कथयिष्ये’ । प्रस्तावे कथितं—‘स्वामिन्निशम्यतां, मद्गृहे चेटिकायाः पुत्रोऽजनि । सोऽनेन लग्नयोगेन तव राज्यं ग्रहीष्यति’ । तन्निशम्य नृपतिर्विच्राहत इव संजातः । शंकाकुलो बभूव । सभालोकं विसृज्यासनानुत्थाय वासभवने प्रविश्येदं चिन्तितवान्—‘आः किमिदमसंभाव्यं ? मदीये पुत्रे सति मदीयं राज्यं किं वृपलीसुतो ग्रहीष्यति ? । उत्पद्यमानो व्याधिश्छिद्यते तदा वरं । संदीप्ते भवने कूपखननोद्यमः कीदृशः शोभते ?’ इति विचार्य नृपशंङ्खाल्यं भृत्यमाकार्येत्यादिदेश—‘अहो चंड त्वं मत्कार्यकरणसमर्थोऽमि, तस्मात्त्वं शृणु, मत्पुरोधोगृहे दास्याः सुतोऽजनि । तं बालकं गुप्तवृत्त्या गृहीत्वा पुराद्ग्रहिर्गत्वा हन्यतां’ । तेनोक्तं—‘आदेशः प्रमाणं’ इत्युक्त्वा गतः । प्रस्तावं विलोक्य संध्यासमये एकाकिनं बालं दृष्ट्वा स गृहीतः । ततः शीघ्रं पुराद्ग्रहिर्गत्वा नातिदूरतो जीर्णशुष्कमहाराममध्ये कूपस्य ममीपे सहकारदृक्षस्याधः स्थित्वा चीरमुन्मार्य बालमालोकते, तान्मुखं चन्द्रप्रभासमं पश्यति । सहसा तं वनमप्युद्योतितं दृष्ट्वा चंडोऽपि चित्तमुदितोऽचिन्तयत्—‘पावश्यमिदं धिक्, यदेवंविधानां बालानां कठोरं निर्घृणं कर्म क्रियते । एष कोऽपि भाग्या-

धिकः । राजादेशस्तु दारुणः । यद्भाब्यं तद्भवत्वेव । एनं देवोपमं बालकं नो हनिष्यामि” । तथा चंडः कठिनोऽप्यार्द्रमना जातः । चंडेनोक्तं—
 ‘अस्य वनदेवताः सांनिध्यं कुर्वन्तु’ । इत्युक्त्वा तस्यैव तरोस्तले तं बालकं युमोच । ततः स्थानाच्चलितः । पश्चाद्बलितग्रीवया पुनः
 पुनस्तं वीक्षमाणो नगरमध्ये गत्वा राज्ञोऽग्रे कथयामास—‘स्वामिन् भवदादेशः कृतः’ । तच्छ्रुत्वा नृपस्तस्य प्रसाददानं ददौ । अथा-
 सन्नगते सूर्ये भयंकराण्यन्धकाराणि दूरतः पलायन्त । कमलानि सविकाशानि समजायन्त । श्रीसूर्यस्योदयः प्रकटीवभूव । अथैवं समये
 मालिकस्तस्मिन्नाराम आगतः । सहसा तं वनं पत्रपुष्पफलयुक्तमद्राधीत् । विस्मयं प्राप्तः । ‘किमिदं ? वनं शुष्कमभूत्, अयुना
 नवपल्लवं जातं, तत्किं कारणं ?’ । इति सर्वत्र विलोकयति । शुष्ककूपोऽपि सोदको दृष्टः । स यावदग्रतो याति तावत्तरोस्तले देदी-
 प्यमानं बालकमद्राधीत् । तं विस्फुरत्कान्तिं विस्फुरन्मुखांबुजं बालकं दृष्ट्वा मालिको दध्यां—“नूनमस्य प्रभावतोऽकस्मान्मदीयं
 वनं सफलं बभूव । ममापुत्रकस्य सर्वलक्षणसंयुतं मदीयभागेन तुष्टा वनदेवताः पुत्रमदुः । निजगेहिन्याः समर्पये” । इति मनसि
 निश्चित्य स मालिको दोर्भ्यामादाय हर्षनिर्भरः सन् गृहे गत्वा निजप्रियाया अकथयत्—‘प्रियेऽयं गृह्यतां, वनदेवतया तोपादत्तः’ ।
 इत्युक्त्वा स्वप्रियायाः समर्पयत् । ‘मालिकाया गूढगर्भायाः पुत्रो जातः’ इति वहिलोकाग्रे विस्तारयामास । स्वगृहांगणे पुष्याणि
 विकीर्य घृतेनोदुंबरं सिक्त्वा द्वारे तोरणं संपूर्य वाद्यमानमहादूर्यधवलमंगलपूर्वकं महोत्सवं चकार । बहुद्रविणव्ययं कृत्वा कुल-
 ज्ञातिभक्तिसत्कारपूर्वकं तस्य बालस्य वनराज इति नाम व्यधात् । स वनराज आरामिकेण लाल्यमानः पाल्यमानो निरन्तरं संभा-
 ल्यमानो नवचंपकवद्बुद्धिं प्राप । स पांशुक्रीडारसेन बालजं सौख्यं भुञ्जन् पञ्चवार्षिको जातः । अन्येद्युर्वसन्तसमये मालाकारस्य
 गेहिनी पुष्पाभरणमादाय सभासीनस्य भूपस्थान्तिके गता । कौतुकेन बालोऽपि तया सह गतः । तदा तथैव तेन नृपासन्ननिवि-

धेन पुरोधसा त बालक दृष्ट्वा नखाच्छोटनपूर्वकं शीघ्रं धूमितं । नृपेण संश्रान्तमानसेन पुरोधाः पृष्टः—‘ एतत् किं ? ’ । स निमित्त-
ज्ञानान् पुरोधा अदत्—‘ राजेन्द्र य एष बालको दृश्यते, स त्वदीयराज्यस्याधिपो भविष्यति ’ । साशंकं नृपोऽब्रवीत्—‘ कथं
ज्ञायते ? ’ । पुरोधाः पुनरप्युचे—“ सामुद्रिकशास्त्रेषु कानि नखकेशाग्रलक्षणानि शुभाशुभानि ग्रीच्यन्ते । तद्यथा—

उन्नत्ताभ्रं रेखा भव्याः सस्त्रिधाः सौख्यदायकाः । शूर्पाकारा रूक्षभग्ना वक्राः श्वेताश्च दुःखदाः ॥ १ ॥

राज्याय पादयो रेखा ध्वजवज्रांकुशोपमाः । अंगुल्योऽपि समा दीर्घाः संहिताश्च समुन्नताः ॥ २ ॥

अंगुष्ठैर्विपुलैर्दुःखं सदाध्वगमनं नृणाम् । वृत्तैस्ताभ्रनखैः स्निग्धैः संहितैस्तु सुखं भवेत् ॥ ३ ॥

हंसैणवृषभकौश्रसारसानां गतिः शुभा । खरोऽद्रवृषभश्चानगतयस्तु महाधमाः ॥ ४ ॥

दुःखिनः काकजंघाः स्युर्दीर्घजंघा महाध्वगाः । बन्धनं चाश्वजंघानां मृगजंघास्तु पार्थिवाः ॥ ५ ॥

मृगव्याघ्रोदरो भोगी श्वशृगालोदरोऽधमः । मंडूकसदृशं यस्योदरं स स्यान्महीपतिः ॥ ६ ॥

प्रलंबवाहुः स्वामी स्यात् ह्रस्ववाहुस्तु किंकरः । स्वच्छारुणखो दीर्घांगुली रक्तकरः श्रिये ॥ ७ ॥

शक्तितोमरदंडासिधनुश्चक्रगदोपमा । यस्य रेखा भवेदेपा राजानं तं विनिर्दिशेत् ॥ ८ ॥

ध्वजवज्रांकुशच्छत्रशंखपद्मादयस्तले । पाणिपादेषु शस्यन्ते यस्यासौ श्रीपतिः पुमान् ॥ ९ ॥
 स्वस्तिके जनसौभाग्यं मीने सर्वत्र पूज्यता । श्रीवत्से वाञ्छिता लक्ष्मीर्गैवाढ्यं दामकेन तुं ॥ १० ॥
 पुत्रदा करभे रेखा कनिष्ठाधः कलत्रकृत् । अंगुष्ठमूलरेखा तु भ्रातृभाडेषु शस्यते ॥ ११ ॥
 अंगुष्ठोदरमध्यस्तु यवो यस्य विराजते । उत्पन्नभक्ष्यभोगी च स नरः सुखमेधते ॥ १२ ॥
 स्थूलरेखा दरिद्राः स्युः सूक्ष्मरेखा महाधनाः । खंडितस्फुटिताभिः स्यादाद्युपः क्षय एव हि ॥ १३ ॥
 द्वात्रिंशद्दशनो राजा भोगी स्यादेकहीनकः । त्रिंशद्दन्तास्तु सुखिनस्ततो हीनास्तु दुःखिनः ॥ १४ ॥
 पद्मपत्रसमा जिह्वा रक्ता सूक्ष्मा सुशोभना । पार्थिवः शुक्रनाशः स्यात् ह्रस्वनाशस्तु धार्मिकः ॥ १५ ॥
 ललाटे चार्धचन्द्राभे राजा धर्मिष्ठ उन्नते । विद्याभोगी विशाले स्याद्दुःखी तु विपमे भवेत् ॥ १६ ॥
 छत्राकारं नरेद्राणां शिरो दीर्घं तु दुःखिनाम् । अधमानां घटाकारं पापिनां स्थपुटं पुनः ॥ १७ ॥
 मृदुलेः श्यामलस्निग्धैः स्निग्धैर्भवति भूपतिः । स्फटितैः कपिलैः स्थूलैः रूक्षैः केशैः सुदुःखिनः ॥ १८ ॥
 इत्यादिगामुद्रिकोक्तानि यानि लक्षणानि शुभानि श्लोकानि सन्ति, तानि सर्वाणि शुभान्यस्मिन् चालके दरीदृश्यन्ते ।

तस्मादेव बालकस्तव राज्यं ग्रहीष्यत्येव ” । एतत्पुरोहितवाक्यं श्रुत्वा भूपतिरमावास्याचन्द्रवत्क्षीणो जातः । समाजनं विसृज्य निर्व्वजने चंडमाहूय पृष्टवान्—‘ भोशंड सत्यं ब्रूहि । त्वया बालस्तदा हतो न वा ? ’ । तेनापि सत्ये कथिते नृप उत्सुकोऽभवत् । ततः मायं भीमसेनाख्यं सेवकं समाहूय नृपो बालकवधस्यादेशमादिदेश । सोऽपि क्रीडन्तं बालकं विप्रतार्यं वधार्थं जगाम । अश्व-
मारुध संघ्यासमये भीमसेनः पुराद्ब्रह्मिर्गच्छन् बालेन पृष्टः—‘ तात त्वं मां कुत्र नेष्यसि ? ’ । तद्बालवचः श्रुत्वा स मृदुमना जातः । स्मश्रुतः कचान् करांगुलैः स्पृशन्तं दृष्ट्वा पुत्रवज्ज्वात्वा रोमाञ्चितवपुर्भीमः संजातः । तदा भीमोऽबोचत्—‘ यत्र पुत्र तव सुन्दरं भविष्यति तत्र त्वां नेष्यामि ’ । इति संतोष्य स रौरवाटवीं ययौ । तत्रातिभीषणे रौरवे वने तं बालकं समाधासयन् दिव्यं यक्ष-
भवनमधत् । सोऽश्वादुत्तीर्य यक्षभवने प्रविवेश । स सुन्दरारुणस्य यक्षस्य प्रतिमां वीक्ष्यावदत्—‘ हे स्वामिन् श्रीयक्षराज बालोयं त्वदीयशरणे मुक्तः ’ । भीमसेनस्तं बालकं यक्षस्योत्संगे मुक्त्वा स्वगृहे गतः । तदा बालोऽवदत्—‘ अहं क्षुधितः । आम तात मम मोदकं देहि ’ । इति स्नेहमयं कोमलवाक्यं वदन् यक्षतुन्दं परामृशत् । पापाणरूपोऽपि यक्षस्तद्वचसा तुष्टिं प्राप्तः तस्मै स्वादिष्टं सुन्दरं प्रवरं मोदकं ददौ । इत्थं तत्र यक्षभवनासन्ने केशवाभिधः सार्थवाहः कृतावासोऽस्ति । तदा वृषभेषु नष्टेषु चिन्तया जाग्र-
त्युत्तोऽस्ति । तदा स यक्षस्तस्यादेशं ददौ—“ त्वमष्टिं मा कार्षीः । तव बलीवर्दाः प्रभाते स्वयमेव समेष्यन्ति । अन्यच्च शृणु, मदुत्संगादनराख्यो बालः प्रभाते त्वया ग्राह्यः । तवापि पुत्रो नास्ति । मया तव पुत्रत्वेन स दत्तः ” । इति श्रुत्वा सार्थवाहो वि-
स्मितः । न तत्र गत्वा स्तुतिं कृत्वा तदंकतस्तं बालमादाय तुष्टः सन् स्वप्रियायै समर्पयत् । ततश्चलितः । गृहे गत्वा विप्रसंमीपे पाठिनः । सोऽभ्यस्तशास्त्रः क्रमेण षोडशवर्षिको जातः । अथ स सार्थवाह एकदा वनराजेन सह व्यापारं कुर्वन् क्षितिप्रतिष्ठितपुरे

व्यवहर्तुं समागतः । शुभस्थाने सार्थं निवेश्य वनराजेन सह स्वयं सदुपायनं गृहीत्वा नृपस्य मिलनाय गतः । नृपाग्रे तदुपायनमदौ-
 क्यत् । ऊर्ध्वोभ्रूप स्थितः । राज्ञा सन्माने दापिते सार्थवाहो निविष्टः । सार्थवाहो नृपं पश्यन्धूर्ध्व एव स्थितः तदा नृपासन्नस्थः
 पुरोधास्तं कुमारममराकरं निरीक्ष्य हृदि स्पष्टं विचार्य तथैव नखमाच्छोद्यत् । भ्रूपो नखाच्छोटे दृष्टे पुरोधसं कारणं पप्रच्छ ।
 सोऽप्याचख्यौ—‘ राजेन्द्र तव रहसि कथयिष्यामि ’ । क्षणमवलंब्य रहस्यवृत्त्या कथितं—‘ आकृत्या ज्ञायते, अयं कुमारस्तव
 राज्यं ग्रहीष्यति ’ । भ्रूपोऽतिविस्मितश्चिन्तयति—“ अरे पापः स एवायं, किमसौ सुरः ? किं वा विद्याधरः ? यो मया भृत्यहस्तात्
 घातितोऽपि जीवितः । तदा विकल्पकल्पनेन किं ? अथाप्सुपायो विधीयते । येन कारणेन तृतीयोद्घातनेन मयूरोऽपि गृह्यते ” । इति
 विमृश्य दिनपञ्चकान्तरं सार्थेशं पप्रच्छ—‘ कोऽयं कुमारः ? यस्तव पार्श्वे दृश्यते ’ । सोऽप्युच्ये—‘ देव मम सुतः ’ । नृपोऽप्यु-
 चान—‘ यद्येवं तर्हि कियतो दिनान् मत्पार्श्वे तिष्ठतु ’ । सार्थेशेन चिन्तितं—‘ हस्तां रुद्रतां चापि नृपादेशः कृतः श्रिये भवति ’ ।
 इति मत्वा केशवोऽप्युच्ये—‘ राजेन्द्र एवमस्तु, यद्रोचते तत्क्रियतां ’ । तस्तुष्टो नृपतिः सर्ववस्तुनो दानमोचनं कृत्वा स्वहस्तेन
 यत्रादिमन्मानं निर्ममे । अथ सार्थवाहः साश्रुपातलोचनो वनराजं बाहौ धृत्वा इदमूचे—“ वत्स नृपवचनमुल्लंघयितुं नो शक्यते
 तस्माच्चया कियन्ति दिनानि नृपसमीपे स्थातव्यं । अधृतिर्नो कार्या ” । वनराजेनोक्तं—‘ आम तात प्रमाणं ’ । तदा केशवसार्थ-
 वाहो राजानमापृच्छ्य सुतमालिङ्ग्य स्वोत्तारकं ययौ । राजापि बहिर्मुदिताननः कुमारं करे कृत्वाऽवोचत्—‘ वत्स त्वया काऽप्यधृ-
 तिनं कार्या । वनराजेनोक्तं—‘ राजेन्द्र तव समीपे स्थितस्य किं मम दुःखं ’ । नृपो वनराजं स्नसमीपे स्थापयित्वा कतिपयग्रामान्
 तुरंग्माथ निजपदातीन् समस्य दंडनायकपदवीं ददौ । सोऽप्युत्कटो जातः । नृपसेवकान् सर्वानावर्जयामास । सर्वोपि नृपपरिवारोऽपि

स्वयशीकृतः । मार्यवाहोऽपि बहुधनं प्रेषयति । स वनराजस्तत्र स्थितः सुखं भुनक्ति । एकदा राज्ञा निजांगजो नृसिंहो देशो-
पद्रवकारिणं सामन्तमेकमुच्छेत्तुं प्रेषितः । वनराजोऽपि संग्रामाय मृशुजा . कुमारसार्धं प्रेषितः । उभावपि कुमारौ ससैन्यौ समु-
द्वितीभूय चलितौ । द्वयोरपि सैन्यं दुर्गं वेष्टयित्वा निशायां तस्थौ । “ भो निर्याहि निर्याहि । किं दुर्गे प्रविश्य स्थितोऽसि ।
अरेऽधमाधम देशविघ्नंसपापस्य फलं गृहाण ” । तं कोलाहलं तुमुलं श्रुत्वा सोऽपि सामन्तनृपः सज्जीभूतः पुरमध्यस्थितो युद्ध-
मारेभे । बहिर्मांडितयंत्रोत्पस्थूलपापाणगोलैर्कर्वज्रसंपातदारुणैर्गोफया गोलैः प्राकारं, खंडयित्वा बहिःस्थितैर्भटैस्तत्पुरं हतप्रहंतं
चक्र । वनराजेन स सामन्तो बद्ध्वा नृसिंहकुमारस्य समर्पितः । अहो धैर्यमहो धैर्यमिति सर्वत्र वनराजस्य ख्यातिर्विस्तीर्णा । नृपो-
ऽपि शृष्टलग्नस्तत्र समागतः । वनराजस्य प्रसिद्धिं श्रुत्वा चकितः—‘ संग्रामेऽप्ययं न मृतः ’ । किंचित्कार्यं समुद्दिश्य नृसिंहकुमारो
वनराजमहितः स्वनगरे प्रेषितः । राजा स्वयं तत्रैव स्थितः । एकदा ‘ वनराजस्य त्रिपं दातव्यं ’ इति स्पष्टं लेखं लिखित्वा नृसिंह-
कुमारस्यौष्ट्रिकं प्राहिणोत् । शीघ्रं स औष्ट्रिकश्चाल । यत्र सुन्दरयक्षाधिष्ठिता महाटवी वर्तते तत्र यक्षभवनसमीपे निशायां श्रान्त-
त्वात् स्थितः । तं लेखं गृहीत्वा यक्षालयेऽस्वपत् । तदा स यक्षोऽवधिनाऽज्ञासीत्—“ अरे मदीयपुत्रवनराजस्य बधायायमुपक्रमो
कृतोऽस्ति । तथा करोमि यथाऽस्य सुन्दरं भवति ” । ततस्तं लेखं समुत्सार्य देवशक्त्या ‘ त्रिपं देयं ’ इत्यक्षरावलीं प्रमाज्यं
(प्रमृज्य) ‘ विषा इति नाम पुत्री शीघ्रं वनराजस्य दातव्या ’ इति लेखे लिलेख । औष्ट्रिकः प्रातरुत्थाय पुरे गत्वा नृसिंहकुमारं
लेखमार्पयत् । नृसिंहोऽपि लेखमवाचयत् । कुमारोऽपि वनराजस्य समीपे लेखस्वरूपं कथयित्वा विवाहसामग्रीविधिं चिनोति ।
उच्छलत्सूर्यनादेन महाधनमंगलः नृपपुत्रीं विषां वनराजः परिणिन्ये । वनराजस्तथा विषया महात्थन्तं . शुकुभे । कतिपयैर्वासरे-

नृपोऽपि पुरे समाययौ । कन्यापाणिग्रहणमहोत्सवं कुमारी व्यजिज्ञपत् । धनराजस्य विवाहं ज्ञात्वा नृपो दध्वौ—“ अरे दैव त्वया
 किं कृतं ? एवं मार्यमाणोऽपि यदेव भृशमेधते । अथवा किं मुधा दैवोपालंभेन । पुनरपि प्रतीकारं करिष्ये ” । इति ध्यात्वा कथितं—
 ‘ साधु साधु कृतं ’ । धनराजस्तथा कान्तया सह सुखं भुनक्ति । पुनः पुनर्नृपस्तस्य वधार्थमुपक्रमं करोति । एवदा निर्व्यजने निज-
 मातंगी समारूपं शिष्यायामास—“ अरे अद्य मध्ययामिन्यां पुरद्वारवासिनीकुलदेवतापूजनार्थं सोपस्करो य आयाति स हन्तव्य
 एव ” । इति तौ तत्र प्रहीय सन्ध्यासमये धनराजं समाकार्यं प्रच्छन्नमिदमब्रवीत्—“ वत्स त्वं यदा संयामार्थं चलितस्तदा मया द्वार-
 वासिन्या देवताया अर्चनं मानितमभूत् । तदद्य मध्यनिशायां तस्या अर्चनं कार्यं यथाहमनृणीभवाभि ” । ततो धनराजो द्वियामसमये
 निग्न मदीपपूजोपस्कारं करे कृत्वाऽचलत् । तदावसरं निजवासवातायनस्थेन नृपपुत्रेण नृसिंहकुमारेण मदीपहस्तो धनराजो दृष्टः,
 दीपोद्योतेनोपलक्षितः । नृपपुत्रस्त उत्तीर्य धनराजं पप्रच्छ—‘ किमिदं ? ’ । सोऽपि सत्यमचीकथत् । कुमारेण धनराजकरात्प्रदीप-
 पूजोपस्करमादायोक्तं—‘ त्वं गृहे याहि, यास्येऽहं स्वयं द्वारावासिन्यार्थत्ये ’ । इत्युक्त्वा एकाग्रमानसो यावद्गच्छति तावन्तुपादिष्टनि-
 पादाभ्यां ग कुमारः खड्गैर्हतः । कलकलरसो जातः । तन्निरीक्ष्य जना नृपं निवेदयामासुः । नृपस्तुष्टः । तत्र विलोकनाय नृपः ‘ कि-
 मस्मि ? किमस्ति ? ’ इति श्रुवन् गतः, तावत्तत्र निजांगजः पतितो दृष्टः । तदा नृपो विललाप—‘ हा वत्स किं जातं ? तवार्थे सर्वं
 मया कृतं तस्मिन् ममैव जातं ’ । इत्यादि बहु विलप्य निजपुत्रस्य वह्निंसंस्कारं विधाय धनराजमब्रवीत्—‘ वत्स तव भाग्यं वज्रोपमं,
 पुरोधसो वचनं मम गत्यमेव, त्वं भाग्याधिकः ’ । जन्मवारासरात्सकलोऽपि दृत्तान्तो धनराजस्य नृपेण कथितः । “ अथ त्वया ममाप-
 रायः क्षन्तव्यः । अथ त्वं राज्यं गृहाण । तव भाग्यैस्त्वव राज्यं समर्पितं । अहं तु प्रव्रज्यां ग्रहीष्ये ” । इत्युक्त्वा शुभमुहूर्ते नृपो

वनराजं स्वकीयसिंहासने निवेश्य राज्यं दत्त्वा स्वयं वने गत्वा प्रत्रज्यां जग्राह । अथ वनराजभूपालः सूर्यवत्स्वप्नप्रतापेन शोभां प्राप्नोति, प्रजां पालयति, न्यायेन राज्यं करोति । अन्यदा नन्दनोद्याने नन्दनाचार्यश्चतुर्ज्ञानधरः समवासापीत् । नृपोऽपि परिवारमहितस्त्वं वन्दितुं ययौ । मुनीश्वरं वन्दित्वोचितासने उपविश्य तद्गुपदेशं श्रुत्वा नृपः प्राच्यभवं पप्रच्छ—‘भगवन् प्राच्यभवे मया किं मुकृतं कृतं, येनैतद्बुभुतं राज्यं प्राप्तं?’ । ज्ञानातिशयसंपन्नो मुनिर्मधुरध्वनिना कथयामास—‘हे राजंस्त्वया पूर्वजन्मनि श्रद्धया जिनस्य भावेन स्तुतिपूजा कृता । तेन कारणेन त्वया प्राज्यं राज्यं प्राप्तं । यत्तु मनसा चिन्तितं स्तुतिमात्रेण मम किं लाभो भविष्यति न वेति संदेहे किञ्चिदन्तरेऽन्तरे सौख्यमुत्पन्नं । अन्तकाले तु चिन्तितं ‘सुकुलेन किं? भाग्यमेव प्रशस्यते, तेन दासीकुशौ गर्भत्येनोत्पन्नः’ । इति मुनिवचः श्रुत्वा समुत्पन्नजातिस्मरणः पूर्वभवं स्मृत्वा सध्यानमानसो जज्ञे । गृहे गत्वा जिनधर्मं करोति । जिनचैत्यानि नमीनजिनविधानि कारयामास । विविधां चाष्टप्रकारां पूजां विशेषतो भावस्तवपूजां मनोहरैः काव्यैर्नवनवैशछन्दोभिः करोति कारयति च । आवश्यक्यकादिकं करोति । तत्त्वं हृदि व्यभावयत् । अन्तकाले चास्त्रिं प्रतिपाल्य परमं पदं प्राप्तः । एवमनेके भव्या जिनपूजया पूज्यतां परमपदवीं च प्राप्ताः । तस्माद्भक्त्याः सर्वथा जिनाचिने प्रयतन्ते । अथ महताडंबरैः किं? सर्वथा सर्वत्र भाव एव प्रधानः । श्रीउपदेशमालायामपि श्लोक्तम्—

सुगगइमगपईवं नाणं दित्तस्स हुज्ज किमदेयं । जह तं पुलिंदएणं दिन्नं सिवगस्स नियगच्छिं ॥ १ ॥

तथाहि—एकस्यामटव्यां गिरिगहरे महानेकः प्रामादोऽस्ति । तत्र शिवस्य प्रतिमा माधिष्ठायिकाऽस्ति । मकलेयमिति मत्वा

कोऽपि विप्रो धार्मिको दूरादागत्य तामर्चयति । स्वच्छजलैः स्नपयित्वा घनचन्दनैर्त्रिलिप्य सुगन्धैः पुष्पैः प्रपूज्य पुरो बलिं बौकयित्वा
 प्रधानागलुमुत्थिष्य मनोहरं स्तनं कृत्वा मूर्ध्ना नत्नाञ्जलिं बद्ध्वा नित्यमेवं भाषते—

त्वयि तुष्टे मम स्वामिन् संपत्स्यन्तेऽखिलाः श्रियः । त्वमेव शरणं मेऽस्तु प्रसीद परमेश्वर ॥ १ ॥

इति विज्ञप्तिं कृत्वा नित्यमेव स्वगृहे याति । एकदा धार्मिकः स्वां पूजामपनीतां वीक्ष्य पूजयित्वा पूजापहृतिं ज्ञातुं रहः
 स्थितः । तदैकः पुलिन्दो वामहस्ते घटुःशरं दक्षिणकरे कुसुमानि मुखं जलपूर्णं एवंत्रिधः समागत्य शिवस्य पूजामंहिणोत्सा-
 र्धं गंष्ट्या च्छटनं कृत्वा पुष्पपूजां कृत्वाऽनमत् । शिवस्तेन सह वार्तालापं करोति । पुलिन्दो जग्मिवान् । धार्मिको हृद्यदूयत । कोपा-
 न्धियमुपालेभे—“अहो शिव यादृशः पुलिन्दस्तादृशस्त्वमेव । अशुचिर्मूर्तिना तेनाधमेन पूजितस्त्वं तेन सह जल्पसि । मम स्वप्न-
 न्ते नो दर्शयसि” । सुरः प्रोवाच—‘कोपं मा कुरु, स्वयमेव ज्ञास्यसि’ । दिनाष्टकानन्तरं धार्मिकः शिवमेकाक्षं ददर्श । धार्मिकः
 दृष्ट्वा—‘अहो शिवस्य द्वितीयं स्वर्णनित्रं क्व गतं ? केनापि दुष्टेनापहृतं’ । इति विरुप्य रहः स्थितः । ततः पुलिन्द आगात् ।
 दिवं दृष्ट्वा शैत्य भिन्नो निजं चतुरुधृत्य ददौ । शिवोऽवदत्—‘अहो सात्त्विक याचस्व’ । भिन्नोऽवदत्—‘स्वामिंस्तव प्रसादा-
 न्नैस्त्वैरेन्द्रे’ । पुनः शिवोऽयादीत्—‘भोः साधो सात्त्विक मया तव सत्त्वं विलोकितं’ । इत्युक्त्वा स्वं नेत्रं प्रकटीकृतं । भिन्नस्य नेत्रं
 पद्माक्षं । भिन्नो नन्द्य गतः । ततः शिवेन धार्मिकस्योक्तं—‘त्वया दृष्टं ? वयं देवा भावेन तुष्यामः, बाह्यभक्त्याऽलं’ । धार्मिकोऽपि
 नत्वा नोत्तमान् ।

अतः क्लृप्तः स्वप्न च्छेदपि भावात्सिद्धिर्जायते, इति ज्ञात्वा श्रीजिनधर्म उद्यमो विधीयतां । इत्यादिदेशनां दत्त्वा गण-

मृद्विरतः । सर्वे जनाः श्रीपार्श्वजिनं प्रणम्य निजं निजं स्थानं ययुः । अथ धरणेन्द्रो दिव्यनाटकमकरोत् । भगवत्सेवकोऽभूत् । पार्श्वयक्षोऽधिष्ठापकोऽभूत् । स्वर्णवर्णा प्रभावाढ्या कुकुटोरगवाहना पद्मावती शासनदेव्यभूत् । ततोऽनन्तरं श्रीपार्श्वजिनः स्वर्णाभोजेषु पादौ दधत् धरणीतले विजहार । खे इन्दुभिध्वनिः धर्मचक्रं ह्यत्रं चामरे पुरतः पृष्टौ भामंडलं, एवुर्विधैः पदाथैर्भगवानुपशोभितः ।

सकलकुशलवल्लीवर्धने मेघतुल्यो, भविककमलहेलिः सौख्यसंपत्प्रवालः ।

सुखजलनिधिचन्द्रो देवदेवेन्द्रवन्धो, वितरतु विजयं नः पार्श्वनाथो जिनेन्द्रः ॥ १ ॥

॥ इति श्रीहेमसोमस्यरिविजयराज्ये पूज्यं पं० संघवीरगणिशिष्यं पं० उदयवीरगणिविरचिते

श्रीपार्श्वनाथगद्यबन्धलघुचरित्रे भगवद्गणधरदेशनावर्णनो नाम सप्तमः सर्गः ॥

श्रीपार्श्वनाथचरित्रस्य सप्तमः सर्ग एव च ।

पंडितोदयवीरेण गद्यबन्धेन निर्मितः ॥ १ ॥

अथाष्टमः सर्गः ।

विश्वत्रयाधारजिनं प्रणम्य श्रीपार्श्वनाथं सुरनाथनाथम् ।
सद्गद्यवन्धेन गुरुप्रसादाद्ब्रह्मक्षयेऽष्टमं सर्गमहं प्रधानम् ॥ १ ॥

विश्वत्रयस्वामी त्रिजगद्गुरुः श्रीपार्श्वनाथः पार्श्वयक्षेण सेवितः सर्पलाञ्छनोऽष्टमहाप्रातिहार्यविराजमानश्चतुस्त्रिंशदतिशयैर्ब्रजमानः
पञ्चत्रिंशद्भागुणै राजमानो विहार कुर्वन्नेरुदा पुंद्गदेशे सांकेतनपुरे आम्रोद्यानवने समवासार्थीत् ।

इत्य पूर्यदेशे तामलिष्यां नगर्यां सुधीः सागरदत्ताख्यः सार्धमाहो युगऽभूत् । स तु प्राच्यभवे विप्रोऽभूत् । पत्याऽन्यास-
क्तया विपं दत्ता बहिः क्षिप्तः । कृपानत्या गोकुलिन्या जीविनः । स तु वैराग्यात्परिनाद् भूत्वा सागरदत्तोभूत् । स समुत्पन्न-
जातिस्मरणः सर्वथा सर्वस्वीपु विरक्तः । गोकुलिन्यपि मृत्वा तत्रैव महेश्यस्य सुता रूपाढयाभूत् । सा सागरदत्तार्थे बन्धु-
भिर्मृता । स तस्यां विपये मनो नाकरोत् । सा स्त्री शस्त्रीवामन्यत । सा कन्या तं वर तादृशं मत्वा श्लोकमेकं पत्रे लि-
खित्वा प्रीतीत् । यथा—

“कुलीनामनुरक्तां च किं स्त्रीं त्यजसि कोविद् । कौमुद्या हि शशी भाति विद्युताब्दो गृही स्त्रिया ॥ १ ॥

सागरदत्तस्तं श्लोकं वाचयित्वा प्रतिश्लोकमेकं प्रैपयत्—

“स्त्री नदीवत्स्वभावेन चपला नीचगामिनी । उद्भृता च जडात्मासौ पक्षद्वयविनाशिनी ॥ १ ॥ ”

तं श्लोकं सा कन्या वाचयित्वा मनसि दध्यौ—‘नूनमसौ प्राच्यजन्मजं स्त्रीदोषं स्मरति’ । ततः पुनः सा श्लोकं प्रीति । सोऽप्यवाचयत् । तद्यथा—

“ एकस्या दूषणे सर्वा तज्जातिर्नैव दुष्यति । अमावास्येव रात्रित्वात्स्याज्येन्दोः पूर्णिमाऽपि किम् ? ॥ १ ॥ ”

इति तस्याः प्रतिबोधेन वैदग्ध्येन च रञ्जितः सागरो विवाहं चक्रे । तया सह भोगान् बुभुजे । ततः सागरदत्तोऽम्बुधौ जलाध्वना सप्त वारान् व्यवहर्तुं प्रचक्रमे । सप्त वारानपि यानपात्रमभज्यत । असौ पुण्यैलोकैर्हस्यते । स मनसि दध्यौ—‘किं करोमि ? धिगस्तु मे जन्म’ । इति किंकर्तव्यतामूढोऽभवत् । इतस्ततो ग्रामेषु अमन् सोऽन्यदा कूपादंभोऽकर्षयत् । सप्त वारान् जलं नागात् । अष्टमवारं जलमागतं । तद्दृष्ट्वा सोऽस्मरत्—‘सप्त वारान् यानभंगोऽभवत्, पुनरष्टमवारं विलोकयामि’ । इति ध्यात्वा शुभशकुनैः सिंहलद्वीपं प्रति पोतेन चचाल । स सुवातवशात् क्रमेण सिंहलद्वीपाद्रत्नद्वीपं गतः । तत्र बहूनि रत्नानि संगृह्य स्वनगरं प्रति प्रतस्थौ । स रत्नलुब्धैर्निर्यामकैर्निशि वारिधौ क्षिप्तः । स दैवयोगात् फलकं प्राप्य तटेऽगात् । क्रमेण स अमन् पाटलीपुरे प्राप्तः । तत्र वाणिज्यागतेन श्वशुरेण दृष्टः । ततोऽसौ स्वोत्तारके नीतः स्नातो भुक्तः । स सर्वोदन्तं कथयति । श्वशुरेण तत्र स्थापितः । सोऽप्यस्थायत् । क्रमेण दैववशात् कतिपयवासैर्यानमपि तत्रागात् । ते निर्यामकाः सागरेण राजाज्ञया रोधिताः । रत्नान्यादाय मोचिताः । सागरः स्वगृहेऽगात् । विशेषार्जितधनः सागरदत्तो दानभोगाद्धनं सफलं चकार । स तु क्रमेण विप्राणां योगिनां चान्यदर्शनिनामपि आहारबन्धनानं ददाति । तान् पृच्छति—‘को देवः को गुरुश्च मुक्तिदायी ?’ । ते सर्वेऽपि पृथक् पृथक् वदन्ति । स सागरदत्तः संशये पतितः—

‘कं धर्मं करोमि ? कः सत्यवादी ? यस्माद्दहं धर्मं लेभे’ । नानाविधशास्त्राणां श्रणं करोति । एकदा वने शरीरचिन्तार्थं गतः । तत्रैकं साधुं ध्यानस्थितं दृष्ट्वा सागरो बन्दते स्म । तमभिनन्द्य पृच्छति—‘स्वामिन् को देवः ? को गुरुः ? को धर्मः ? को यूपं ? मम सर्वं सत्यं कथय’ । ततः साधुः कायोत्सर्गं पारयित्वा तमादीत्—“भो महानुभाव अहमनगारो राज्यं त्यक्त्वा परित्रज्यां गृहीत्वा मिद्वह्यान करोमि । अहं तव सत्यं कथयामि, परं मम ध्यानमगो भवति । कल्येऽत्र श्रीपार्श्वजिनेन्द्रस्त्रयोविंशतितमो जिनेन्द्रः समवसरिष्यति । तमभिनन्द्य प्रश्नं कुरु” । तन्निश्चय्य मुदितो गृहे प्राप्तः । द्वितीये प्रभुः पार्श्वनाथस्तत्र समवासापरोत् । नृपादिपौरा जिनागमनं ज्ञात्वा जिनन्दनाय जग्मुः । स सागरोऽपि हर्षितो जिनन्दनाय गतः । भगवानपि लाभं ज्ञात्वा सागरमुद्दिश्य धर्मदेशनां प्रारंभे । देवतन्त्रगुरुत्पर्यधर्मतरुभेदान् प्रकाशयति । सागर्थकमनाः शृणोति । श्रीपार्श्वो भगवान् सागरस्य धर्मसंशयं छिनत्ति । सागरो धर्मं शृण्वन् वैराग्यं प्राप्तः भगवत्धरणौ ननाम । तत्रैव शुभवासनया शुक्लध्यानं ध्यायन् केऽलज्ञानं प्राप । यतिवैपमंगीकृत्य केऽलिसभायामुपविष्टः । स तु क्रमेण सिद्धः । भगवता संसाराचारितः । एवंविधः परोपकारी श्रीपार्श्वजिनेन्द्रः ॥

अथ प्रभोः शिष्याश्चत्वारः शुद्धवशोद्भवाः शिवसुन्दरसोमजयाह्ला मुनयश्चिराचीर्णत्रता भूरिथुतपाठका भगवन्तं प्रणम्येदं व्यजिज्ञपन्—‘हे भगवन् अस्माकमस्मिन् भवे सिद्धिर्भविता न वा ?’ । प्रभुर्जगात्—‘यूपं चरमदेहा अस्मिन् भवे सेत्स्यथ’ । ततस्तैश्चिन्तितं—“चेदस्मिन् भवेस्माकं सिद्धिः कथिता तदा देहे कष्टं किं वृथा क्रियते ? स्वेच्छया भुज्यते घीयते शीयते । शोद्धदेशनेऽप्युक्तमस्ति । तथाहि—

मनोऽं भोजनं भुक्त्वा मनोऽंशयनासनः । मनोऽंशभवने तिष्ठन्मनोऽं धार्यते व्रतम् ॥ १ ॥

दुग्धं मृद्धी प्रगे पेया भक्तं मध्ये परेऽहनि । पानकं शर्करा द्राक्षा नक्तमन्ते पुनः शिवम् ॥ २ ॥

इति । तथैव दिनान् वाहयाम । कष्टकरणेन किं कार्यं ” । इति निर्णयि ते साधवोऽन्यत्र गत्वा तथैव कालं निन्युः । अन्यदा कियता कालेन तेषामसन्नमोक्षत्वान्मनसीदं समुत्पन्नं—“अहो त्रैलोक्याधारं श्रीजगद्गुरुं श्रीपार्थनाथं गुरुं प्राप्यास्माभिरात्मा शिथिलीकृतः । सच्चारित्रजलेऽस्माभिः स्नात्वा कुमतिकुसुसर्गजस्यात्मा लोठितः । प्रमादवशादस्माकं का गतिर्भविता । वयमनन्यशरणः” । तत्रैव स्थितास्ते चिन्तयन्ति—‘भगवन् त्वमेव शरणं प्रभोऽधुना भगवन् कृपयाऽस्माकमालंबनं देहि’ । ते तु तदा चत्वारोऽपि क्षपकत्रेणिमारुहूः । श्रीपार्थनाथध्यानप्रभावात्केवलज्ञानं प्राप्य सिद्धिपदं प्रापुः । अहो प्रभुध्यानप्रसादः । एवंविधो भगवान् परोपकारी ॥

इतश्च नागपुर्यां धनपतिव्यवहारी धनी वसति । तस्य बन्धुदत्तनामांगजोस्ति । स पित्रा वसुनन्दसुतां चन्द्रलेखां परिणायितः । सा कंकणहस्तैवाहिना दष्टा निशि मृता । एवं तस्य षड् भार्या ऊढमात्रा मृताः । तस्य बन्धुदत्तस्य प्रसिद्धिर्जाता—‘ विपहस्तः विपवरः ’ । तस्य पुनः कोऽपि कन्यां न ददाति । कृष्णपक्षचन्द्रवत्स दिने क्षीयते । जनकस्तं तादृशं विपणचिच्चं वीक्ष्य यानं संवाह्य सुतं प्रैपीत् । सोऽपि पित्राज्ञया द्वीपान्तरे गत्वा भूरिस्वमार्जयत् । बहुलाभेन संतुष्टः । स्वपुरीं प्रतस्थे । तस्य गच्छतो दुर्वाताद्वाधौ यानमभज्यत । स काष्ठफलकं प्राप्य रत्नद्वीपं प्राप । स पादचारी फलाहारी रत्नाद्रि ययौ । तत्र रत्नाद्रौ रत्नानि गृह्णन् महारत्नमयं प्रासादं ददर्श । तत्र चैत्ये प्रविश्य श्रीनेमिनाथविमानमत् । जिनमानम्य बहिस्तरुच्छायास्यितान् शुक्लध्यानं ध्यायमानान् मुनीन् ववन्दे । स्वोदन्तः सर्व आख्यातः । तेषाद्यमुनिना स प्रतिबोध्य जिनधर्मं द्रवीकृतः । तत्र जिनधार्मिक-

शिवांगद्वयैरगो मुनिगन्दनार्थं समेतोऽस्ति । स वन्द्युदत्तोपरि साधर्मिकतया प्रीतः । तमामंत्र्य स्वगृहे नीतवान् । तत्र वन्द्युदत्तस्य
 स्नानमग्नमक्तिभोजनं कारयित्वाऽप्यदब्—“ तं मम धर्मवान्धवः साधर्मिकोसि । तवाकाशगामिनीं विद्यां ददामि कन्यां वा
 ददामि ” । ततो वन्द्युदत्तेनोक्तं—“ अहं सामान्यो यणिग् व्यापारी विद्यया किं करोमि ? इत्युक्त्वा तूष्णीं स्थितः । तदा
 रोगो दृष्यो—“ नूनमेव वन्द्युदत्तः कन्यामिच्छति । या गुरुपायुष्मती च कन्या भवति साऽस्मै प्रदातव्या । सा क्यास्ति ? ” । तदा
 तस्य भगिनी मुग्धलेखास्ति, तयोक्तं—“ कौशांब्यां नगर्यां मम सखी जिनदत्तश्राद्धस्य पुत्री प्रियदर्शनाभिधा कुमारिका गुरुपा-
 युष्मती चाम्नि । तस्याः पित्रा चतुर्जानी मुनिः पृष्टः—इयं कन्या कीदृशी भविष्यति । ज्ञानिनोक्तं—इयं कन्या पाणिग्रहणं
 कृत्वा मुनं प्रथमं चारित्र्यं ग्रहीष्यति । तदा मया श्रुतं । तस्मात्सैवैतस्य दातव्या ” । तदा चित्रांगदत्रिघाधरो भिन्नविद्यार्थैः परिश्रुतो
 वन्द्युदत्तयुवः कौशांब्यां गतः । तत्र श्रीपार्श्वनाथप्रासादं ददर्श । तन्मध्ये प्रविश्यानमद् । श्रीपार्श्वनाथप्रतिमाग्रे वन्द्युदत्तः स्तौति ।
 तथाहि—

जय त्रिभुवनोत्तंस पार्श्वनाथ जिनेश्वर । सुरासुरानत स्वामिन्नमेयमहिमांबुधे ॥ १ ॥

रोगानलजलव्यालचौरारिश्यापद्मपदः । वहिरन्तरपि स्वामिन्न भिये त्वयि वीक्षिते ॥ २ ॥

इत्यादिस्तुतिपाठपरं वन्द्युदत्ते गति जिनदत्तः पूजायै तत्रागात् । तत्र खेचरान् वन्द्युदत्तसाधर्मिकं च वीक्ष्य जिनदत्तः प्रमोदं
 प्राप्तः । तानामंत्र्य गृहे नीत्वा बहुस्वागतं कृतवान् । स्नानभोजनादिभिस्ते सत्कृताः । तेन ते पृष्टाः—‘ किमर्थमत्र समेताः ? ’ ।

तैलकतं—' वयं तीर्थवन्दनार्थमत्रागताः ' । पुनर्जिनदत्तेनोक्तं—'मदुचितं कार्यमादिशत ' । तैलकतं—' वयं खेचराः, वन्धुदत्तो भूचरः, त्वमपि भूचरः, वन्धुदत्तस्य तव पुत्रीं प्रियदर्शनां देहि । अयं महानुभावो धर्मिष्ठश्च ' । ततो जिनदत्तो धर्मरञ्जितः स्वपुत्रीं वन्धुदत्तस्य पर्यणाययत् । खेचरा हृष्टाः स्वस्थानं जग्मुः । वन्धुदत्तः सप्रियस्तत्रैवास्थात् । तथा सह पञ्चेन्द्रियविषयसुखानि युञ्जते । धर्मकृत्यानि सामायिकप्रतिक्रमणपौषधादीन्यपि करोति । क्रमेण कियता कालेन सा गुर्विणी जाता । तथा गुर्विण्या सह वन्धुदत्तः श्वशुरमापृच्छय स्वां पुत्रीं प्रति प्रस्थितः । स्तोत्रसार्थेन सह चलितः । क्रमेण स भीष्माटवीं ययौ । त्र्यह्णेण्ड्रिंध्यकस्य सरसस्तीरे समागमत् । तदा भवितव्यताग्रशचंडसेनाभिधस्य पल्लीशस्य मिष्टा यमदृता इवाकस्मात्तस्मिन् सार्थेऽपतन् । ते मिष्टाः सार्थस्य सर्वस्वं प्रियदर्शनां च गृहीत्वा गताः । ते दुष्टास्तस्य सार्थस्य सर्वस्वं प्रियदर्शनां च चंडसेनपल्लीशस्यार्पयत् । पल्लीशस्तां सुरूपां दृष्ट्वा हृष्टः सन् चिन्तयामास—' अहमेतां मुख्यस्त्रीं करिष्ये ' । तेन सा पृष्टा—' भद्रे त्वं कासि ? कस्य सुता ? किं नाम ? ' । तयोक्तं—'अहं कौशांब्यां जिनदत्तश्रेष्ठिनः पुत्री प्रियदर्शना ' । तन्निशम्य स ऊचे—'अहो एवं चेत्तर्हि त्वं मम भगिनी । त्वं ममोपकारकसुता । शृणु, एकदा चरैः परिवृतोऽहं सायं कौशांब्या वहिर्मघं पिवन् तलवरैर्निरिक्ष्य धृतः । तदान्ये मिष्टाः पलायांचक्रुः । अहमेकाकी राज्ञे समर्पितः । राज्ञ आज्ञयाऽहं वधार्थं नीयमानस्त्वत्पित्रा पौपधान्ते निजं गृहं गच्छता नृपं विज्ञप्य मोचितः । अतः कारणान्नं मम भगिनी । वद तवाहं किं करोमि ? ' । तेनेत्युक्ते साऽब्रवीत्—' हे वान्धव तव धाटया वियोजितं मे पतिं वन्धुदत्तं शोधयित्वा समानीय दर्शय ' । तदा पल्लीशोऽपि तां भगिनीमिव मत्वा गृहे मुक्त्वा तत्पतिशोधनाय ययौ । स बहु-भ्रान्त्या वन्धुदत्तमसंप्राप्य स्वगृहमागतः । पुनः सर्वत्र भिष्टान् प्रेषयामास । तदा तत्र प्रियदर्शना सुतमद्यत । ते मिष्टाः परित्रमंति, परं क्वापि स-वन्धु-

दत्तो न प्राप्तः । एकदा पल्लीशेन स्फुल्लदेवताग्रे प्रोक्तं—“ मातर्यदि मासमध्ये-प्रियदर्शनापतिर्वन्धुदत्तो मिलिष्यति, तदाऽहं तव
 दशभिर्नैर्बलिं दास्ये ” । क्षेमेण पञ्चविंशतिदिना व्यतिक्रान्ताः । वन्धुदत्तो न प्राप्तः । तथापि बलियोग्यान्नराननेतुं भृत्यान् दिशो
 दिशं पल्लीपतिः प्रैषीत् । इतश्च वन्धुदत्तोऽपि प्रियाचिरहाद् दुःखसंतप्तः सर्वत्र भ्रमन् हितालपर्वतवने प्राप्तः । तत्रैकः सप्तच्छदद्रुमो महा-
 नुचैस्तरुदृष्टः । तं दृष्ट्वा वन्धुदत्तेन चिन्तितं—“ मां विना प्रियदर्शना क्षणमात्रमपि न जीवेत् । मृता भविष्यति । मम
 जीवितेन किं ? तदहमपि प्रिये ” । इति निश्चित्य तस्मिन् द्रुमे यावद्गलपाशः क्षिपति तावत्सस्तीरे हंसीवियोगिनं हंसं ददर्श ।
 स हंसः सर्वत्र भ्रमन् पद्मच्छायानिलीनां हंसीं ददर्श । तथा मिलित्वा स सुखी जातः । तत्कौतुकं दृष्ट्वा बन्धुदत्तोऽचिन्तयत्—
 “ जीवतां नृणां संयोगी भवतीति मृत्युना किं ? पुनरपि विलोकयामि । निःस्वोऽहं स्वपुरीं कथं यामि ? । विशालायां पुर्यां मम
 मातुलोऽस्ति, तस्माद्द्रव्यं गृहीत्वाऽहं निजां प्राणप्रियां शोधयित्वा मोचयामि । पश्चादहं स्वगृहाद्द्रव्यं दास्ये ” । इति ध्यात्वा द्वितीये
 ऽङ्के विशालां पुरीं प्रति चलितः । तावन्मार्गे गिरिपुत्नगरासन्ने यक्षालये श्रान्तत्वाद्दिश्रामार्थं निशायां स्थितः । तावदेकः
 पथिकोऽपि विश्रामार्थं तत्र रज्ज्यां स्थितोऽस्ति । वन्धुदत्तेन पथिकः पृष्टः—‘ भोः पान्थ वान्धय त्वं कुतः समागतः ? ’ तेनोक्तं—
 ‘ अहं विशालायाः पुर्याः समागतः ’ । वन्धुदत्तेनोक्तं—‘ तत्र मम मातुलो धनदत्तः श्रेष्ठी वसति, तस्य कुशलमस्ति ? ’ । पान्थः
 स्माह—‘ भोः पथिक तत्र मातुलो धनदत्तो राज्ञा रक्षितोऽस्ति । गुप्तिगृहे सकुटुम्बः स्थापितोऽस्ति ’ । तदा वन्धुदत्तेनोक्तं—‘ कस्मात्
 कारणाद्रक्षितोऽस्ति ? ’ । पुनः पथिकेनोक्तं—‘ ग्रामेशो नरपतिरन्येद्युरेकस्मिन् वने क्रीडां कृत्वा पश्चाद्बलन् तव मातुलपुत्रेण व्यग्रत्वान्न
 प्राप्तः, अतो नोत्थितः । तस्मान्मृत्युः क्रुध्यः । तव मातुलो धनदत्तः कस्मिन्नपि ग्रामे गतोऽभूत् । पुत्रो रक्षितः । पश्चाद्धनदत्तेन ग्रामा

दागतेन क्रीटिसंख्यं द्रव्यं दत्त्वा मोचितः । दंडावशेषधनग्रहणार्थं धनदत्तो निजं भागिनेयं बन्धुदत्त समुद्दिश्य ह्यस्तने दिने गृहादच-
लत्” । तन्निशम्य बन्धुदत्तोऽचिन्तयत्—“अहो मदीयकर्मणां गतिर्विपमा । यतः—

इतो न किञ्चित्परतो न किञ्चिद्यतो यतो यामि ततो न किञ्चित् ।
यदेव कार्यं प्रकरोमि किञ्चिन्न तत्कदा सिध्यति कर्मयोगात् ॥ १ ॥

अथाहं किं करोमि ? क्व गच्छामि ?” । इति विमृश्य मातुलग्रामसंमुखं चलितः । तदा तस्य पथि गच्छतो मातुलो मि-
लितः । अन्योऽन्यमालिगनेन सस्नेहं मिलितौ । स्वकीयस्वकीयोदन्तं कथितवन्तौ तौ दुःखिनौ जातौ विमृष्टवन्तौ च । तदाऽकस्मा-
द्बलिनरेक्षिभिः पल्लीशनैरैः तौ पथि दृष्टौ । धृत्वा बलिहेतवे नीतौ । अन्येऽप्यष्टौ पुरुषा मार्गोधृत्वा समानीताः । तदा मासो जातः ।
पल्लीशेनोक्तं—“ अद्य मासैकस्यावधिजातः, बन्धुदत्तो न प्राप्तः, परंतु ये नरा देव्या मानिताः सन्ति तेषां बलिदर्तितव्यः ” । इति
विमृश्य पल्लीशेनोक्तं—‘ भो भो भृत्यजना नराणां बलिं देव्यग्रे ददत ’ । तदा प्रियदर्शनां सपुत्रामानाय्य देव्यै प्राणमयत् । तदा
प्रियदर्शना दध्यौ—“ हा हा महत्कष्टं । अहं श्रावककुले जाता । मदर्थमेते नरा हन्यन्ते । पल्लीशो वारितोऽपि नोपशाम्यति ”
ततो बन्धुदत्तोऽप्यासन्नमृत्युं ज्ञात्वा परमेष्ठिनमस्कारोच्चारमारभत । क्षमति क्षामणां करोति । तदनु श्रीपार्श्वनाथस्य नाम बाढ-
स्वरेणोचरति । श्रीपार्श्वनाथाभिधानप्रसादात् खड्गे न लगति । यथा यथा श्रीपार्श्वनाथनाममंत्रं स्मरति तथा तथा बाढं मुक्तो-
ऽपि खड्गघातो न लगति । तस्य मातुलस्यापि भगवतः प्रभावात् खड्गे न लगति । तदा भृत्यैरागत्य पल्लीशस्योक्तं—‘ स्वा-

मिन्नेरुस्य वैदेशिरुनरस्य वाढं मुक्तोऽपि खड्गो न लगति' । तदा पल्लीशेनोक्तं—'तमानयन्तु' । सोऽप्यानीतः । तत्र प्रियदर्शना
 समुपचिष्टाऽस्ति । तयोपलक्षितः । वन्द्युदत्तोऽपि निजां प्रियां वीक्ष्य मुदितः । तयोरन्योऽन्यं मुदितयोर्हर्षांश्रूणि नेत्रे अमुंचतां'
 तदा पल्लीशेनोक्तं—'किमेतत् ?' । प्रियदर्शनया कथितं—'ममायं पतिः' । तदा पल्लीशेन वन्द्युदत्तः समालिंगितः । महानादरः
 कृतः । 'कोऽन्यः' इति पल्लीशेन पृष्टे वन्द्युदत्तेनोक्तं—'ममायं मातुलः' । अन्येऽष्टौ बन्दिनरा मोचिताः । दिनाष्टकं तत्र सप्रियो
 वन्द्युदत्तः स्थितः । पल्लीशेन गौरवितः । एकदा पल्लीशेन वन्द्युदत्तः पृष्टः—'भो वन्द्युदत्त मम महान् विस्मयोऽस्ति । त्वं सत्यं
 कथय । तत्र कर्कशः कठिनः खड्गग्रहरो वाढं मुक्तोऽपि न लगस्तत्र किं मंत्रप्रभाव ओषधिप्रभावो वा ?' । तदा वन्द्युदत्तोऽव-
 दत्—'स्वामिन्नायं मंत्रप्रभावः न औषधिप्रभावः । अत्र मम देवगुरुप्रभावः' । पल्लीशोऽवक्—'तव को देवः ? कथं गुरुः ?' ।
 तदा वन्द्युदत्तोऽवदत्—'स्वामिन् शपथपूर्वं सत्यं शृणु । मम देवः श्रीपार्थनाथः । गुरुरपि श्रीपार्थनाथः । खड्गप्रहारस्य रोधने
 क्रिमाश्रयं ? अन्यान्यपि बहूनि निम्नानि श्रीपार्थनाथनामसादात्क्षयमुपयान्ति' । पुनः पल्लीपतिः प्रोवाच—'स देवः कीदृशः
 यस्मासि ? । वन्द्युदत्तोऽवदत्—'तं श्रीपार्थनाथमभुमिन्द्रादिदेवा नरेन्द्राश्च सेवन्ते । प्राकारत्रयच्छत्रविराजमानः सचामरोपशोभितो
 भगवानभुना नागपुर्यां संप्रयहरति । अनन्तकोटिभयसंदेहान् भगवान् भनक्ति । तन्नामप्रसादान्मनोवाञ्छितपदार्थाः प्राप्यन्ते' ।
 तन्निगम्य पल्लीशः प्रोचे—'तस्य दर्शनं मम काश्य, यथाहं कृतार्थो भवामि' । वन्द्युदत्तेनोक्तं—'एवमस्तु' । तदा पल्लीशः,
 स्त्रीयुक्तो वन्द्युदत्तः, वन्द्युदत्तस्य मातुलो धनदत्तश्च ते त्रयोऽपि महध्वर्या चेलुः । क्रमेण ते नागपुर्यां प्रापुः । यत्र त्रिजगतीपतिश्रीपार्थ-
 नाथस्य ममनसरणमस्ति तत्र गन्वा भगवन्तं ववन्दिरे । तत्र भगवान् देशनामादिदेश । तत्र वन्द्युदत्तो देशनां श्रुत्वा भगवन्तं परिपृ-

च्छति—‘हे भगवन् केन कर्मणा ममोढमात्रा अपि पणिमताः प्रिया मृताः ? सप्तम्याश्च विरहोऽभवत् ?’ । भगवताख्यायते स्म—
 “ तव पूर्वभवकृतकर्मणः संबन्धं शृणु । विन्ध्याचलपर्वते हिंसापरः पल्लीपतिः शिखरसेनाख्योऽभूद् । तत्प्रिया चन्द्रावतीनाम्नी बभूव ।
 स पल्लीपतिः सप्तव्यसनसेवी अनेकानि पापसहस्राणि करोति । एकदा मार्गभ्रष्टः साधुगच्छस्तत्रागतः । स पल्लीशस्तान् मुनिवरान्
 दृष्ट्वाऽपृच्छत्—‘भो यूयं के ?’ । तेऽप्युचुः—‘वयं मुनयो मार्गभ्रष्टा अत्रागताः’ । तत्प्रिया चन्द्रावत्यवादीत्—‘स्वामिन्नेतान्
 फलाद्यैर्भोजयित्वाऽध्वनि लगय’ । तैरुक्तं—“अस्माभिर्वर्णगन्धादिरहितं फलं चिरकालीनं गृहीतमस्ति । इतरैः कल्पितफलैस्समाकं
 कार्यं नास्ति । क्षणमेकं तिष्ठ । अस्मदीयं वाक्यं शृणु” । ततः स उपविष्टः । साधवो नमस्कारमादिशन्—“त्वयायं नमस्कारः
 स्मरणीयः, अथ च त्वया संग्रामं विना कस्यापि घातो न कार्यः” । इत्युक्त्वा ते मुनिवरा अन्यत्र विजन्तुः । पल्लीशेन मार्गे मुक्ताः
 साधवथेलुः । पल्लीशो गृहे गतः । साधून्मुमोदयति । अन्येद्युश्चन्द्रावतीप्रियायुक्तः पल्लीशो नद्यां क्रीडां कर्तुं ययौ । तत्र जलपाना-
 र्थमागतेन सिंहेनोभावपि भक्षितौ । तावुभावपि तदा नमस्कारध्यानानुभावात्सौधैर्मे पल्योपमायुषौ सुरौ जातौ । तत्र देवायुः प्रतिपाल्य
 ततश्च्युत्वा महाविदेहे चक्रपुर्यां नगर्यां कुरुमृगांकस्य नृपतेर्मिनमृगांकनामा पुत्रो जातः । चन्द्रावतीजीवो दिवश्च्युत्वा भूषणभूपतेर्वस-
 न्तसेनाख्या सुता समजनि । यौवनावस्थायां तयोः पाणिग्रहणं संजातं । तावन्योऽन्यं पूर्वभवस्नेहशत्परमप्रेमपरायणौ सुखमनुभवभू-
 वतुः । मीनमृगांकस्य पिता कुरुमृगांकश्चिरकालं राज्यसुखं भुक्त्वा वैराग्यं प्राप्तः । पुत्रस्य मीनमृगांकस्य राज्यं दत्त्वा स्वयं वने गत्वा
 तापसोऽभूत् । मीनमृगांको राज्यं सुखं भुनक्ति । वसन्तसेना पट्टाक्षी कृता । नृपस्तु यौवनमदमत्तो मृगयाव्यसनसेवी जातः । तिर्य-
 न्चयोजनं कुरुते । तिरथां भोगान्तरायं करोति । वृषभागामथानां नराणां च पंडलं करोति । एवं स बहुपापव्यसनपरायणो भूत्वा

दाहज्वरोत्पन्नपीडया मृतः । रौद्रध्यानवशात् षष्ठं नरकं ययौ । वसन्तसेनाऽपि चाग्निं प्रविश्य तत्रैव नरके नारकोऽभूत् । तत उद्बृत्य
 पुनरुत्तरद्वीपभरते रोरगेहयोः पुनपुन्यावजायेतां । तौ मिथः परिणीतौ । ताभ्यामन्यदा साधवो ददृशिरे । ताभ्यां साधवो भक्त्या
 परमादरादन्नयानैः प्रतिलाभिताः । अपराहे चोपाश्रये गत्वा तन्मुखाद्धर्मं शृण्वाते । ततो गृहिधर्मं प्रतिपद्य परिपाल्योभावपि मृत्वा
 पञ्चमे ब्रह्मदेवलोके सुरौ जातौ । ततश्च्युत्वेमौ युगामिभ्यसुतौ संजातौ । भो बन्धुदत्त भिह्मभवे यत्नया तिर्यग्वियोगः कृतः, तत्प्रभा
 वात्तया दुःखं प्राप्तं । यानि यानि कर्माणि क्रियन्ते तानि तानि कर्माणि भोग्यकाले प्रकटीभवन्ति । ततो बन्धुदत्तस्य जिनवचनं
 शृण्वन्तोऽपीहापोहवशात्सिस्मरणं समजनि । पूर्वभवो दृष्टः, लुष्टः, भगन्त्पादौ प्रणम्योवाच—“ भगवन् यद्भवद्भिह्मकृतं तत्तथैव ।
 दृष्टः । सर्वं सत्यमेव । अद्यापि मे भाग्यं जागति यद्भवत्क्षणारविन्दे वन्दिते । अथ मया किं करणीयं

किं स्मरणीयं ? ” । श्रीभगवानुवाच

“त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम् । कुरु पुण्यमहोरात्रे स्मर नित्यमनित्यताम् ॥ १ ॥
 न लंघनीयमौचित्यं मान्यः सेव्यश्च सद्गुरुः । प्रवर्तितव्यं दानादौ भावना मानसीह च ॥ २ ॥
 निक्षेपः परिहर्तव्यः प्रक्रम्य योगसिद्धये । नित्यमन्तर्मुखैर्भाव्यं भाव्या वैराग्यभावना ॥ ३ ॥
 कार्यो मंगलजापश्च गर्हणीयं स्वदुष्कृतम् । चतुःशरणमाराध्यं कार्यं पुण्यानुमोदनम् ॥ ४ ॥
 यतितव्यं परे ज्ञाने विचिन्त्य सन्निदर्शनम् । श्रोतव्यं धर्मशास्त्रं च संसारासारसारात् ॥ ५ ॥

च्छति—‘हे भगवन् केन कर्मणा ममोदमात्रा अपि षण्मिताः प्रिया मृताः ? सप्तम्याश्च विरहोऽभवत् ?’ । भगवताख्यायते स्म—
 “ तव पूर्वभक्तकर्मणः संबन्धं शृणु । विन्ध्याचलपर्वते हिंसापरः पल्लीपतिः शिखरसेनाख्योऽभूद् । तत्प्रिया चन्द्रावतीनाम्नी बभूव ।
 स पल्लीपतिः सप्तव्यसनसेवी अनेकानि पापसहस्राणि करोति । एकदा मार्गभ्रष्टः साधुगच्छस्तत्रागतः । स पल्लीशस्तान् मुनिवरान्
 दृष्ट्वाऽपृच्छत्—‘भो यूयं के ?’ । तेऽप्युचुः—‘वयं मुनयो मार्गभ्रष्टा अत्रागताः’ । तत्प्रिया चन्द्रावत्यवादीत्—‘स्वामिभेतान्
 फलाद्यैर्भोजयित्वाऽध्वनि लगय’ । तैरुक्तं—“ अस्माभिर्वर्णगन्धादिरहितं फलं चिरकालीनं गृहीतमस्ति । इतरैः कल्पितफलैरस्माकं
 कार्यं नास्ति । क्षणमेकं तिष्ठ । अस्मदीयं वाक्यं शृणु ” । ततः स उपविष्टः । साधवो नमस्कारमादिशन्—“ त्वयायं नमस्कारः
 स्मरणीयः, अथ च त्वया संग्रामं विना कस्यापि घातो न कार्यः ” । इत्युक्त्वा ते मुनिवरा अन्यत्र विजङ्घुः । पल्लीशेन मार्गे मुक्ताः
 साधवथेलुः । पल्लीशो गृहे गतः । साधून्मुमोदयति । अन्येद्युश्चन्द्रावतीप्रियायुक्तः पल्लीशो नद्यां क्रीडां कर्तुं ययौ । तत्र जलपाना-
 र्थमागतेन सिंहेनोभावपि भक्षितौ । तानुभावपि तदा नमस्कारध्यानानुभावात्सौधमे पत्योपमायुषौ सुरौ जातौ । तत्र देवायुः प्रतिपाल्य
 तत्तदच्युत्वा महाविदेहे चक्रपुर्यां नगर्यां कुरुमृगांकस्य नृपतेर्मिनमृगांकनामा पुत्रो जातः । चन्द्रावतीजीवो दिवश्च्युत्वा भूषणभूपतेर्वस-
 न्त्सेनाख्या सुता समजनि । यौवनावस्थायां तयोः पाणिग्रहणं संजातं । तावन्योऽन्यं पूर्वभवस्नेहवशात्परमप्रेमपरायणौ सुखमनुभवभू-
 वतुः । मीनमृगांकस्य पिता कुरुमृगांकश्चिकालं राज्यसुखं भुक्त्वा वैराग्यं प्राप्तः । पुत्रस्य मीनमृगांकस्य राज्यं दत्त्वा स्वयं वने गत्वा
 तापसोऽभूत् । मीनमृगांको राज्यं सुखं भुनक्ति । वसन्त्सेना पट्टराज्ञी कृता । नृपस्तु यौवनमदमत्तो मृगयाव्यसनसेवी जातः । तिर्य-
 ग्वियोजनं कुरुते । तिरश्चां भोगान्तरायं करोति । दृषमाणामश्वानां नराणां च पंढत्वं करोति । एवं स बहुपापव्यसनपरायणो भूत्वा

दाहज्वरोत्पन्नपीडया मृतः । रौद्रध्यानवशात् पण्डं नरकं ययौ । वसन्तसेनाऽपि चाग्निं प्रविश्य तत्रैव नरके नारकोऽभूत् । तत उद्बुध्य
 पुष्करवर्द्धीपभरते रोगेहयोः पुत्रपुत्र्यावजायेतां । तौ मिथः परिणीतौ । ताभ्यामन्यदा साधवो दृष्टशिरै । ताभ्यां साधवो भक्त्या
 परमादरादन्नपानैः प्रतिलाभिताः । अपराह्णे चोपाश्रये गत्वा तन्मुखद्वारं शृण्वते । ततो गृह्णधर्मं प्रतिपद्य परिपाल्योभावपि मृत्वा
 पञ्चमे ब्रह्मदेवलोके सुरौ जातौ । ततश्च्युत्वेमौ युगभिभ्यसुतौ संजातौ । भो बन्धुदत्त भिह्लभवे यस्मया तिर्यग्वियोगः कृतः, तत्प्रभा
 वाच्चया दुःखं प्राप्तं । यानि यानि कर्माणि क्रियन्ते तानि तानि कर्माणि भोग्यकाले प्रकटीभवन्ति । ततो बन्धुदत्तस्य जिनवचनं
 शृण्वतोऽपीहापोहवशाज्जातिस्मरणं समजनि । पूर्वभवो दृष्टः, तुष्टः, भगन्त्पादौ प्रणम्योवाच—“ भगवन् यद्भवद्भिरुक्तं तत्तथैव ।
 दृष्टः । सर्वे सत्यमेव । अद्यापि मे भाग्यं जागर्ति यद्भगवत्शरणारविन्दे वन्दिते । अथ मया किं करणीयं

किं स्मरणीयं ? ” । श्रीभगवानुवाच

“त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम् । कुरु पुण्यमहोरात्रे स्मर नित्यमनित्यताम् ॥ १ ॥

न लंघनयिमौचित्यं मान्यः सेव्यश्च सद्गुरुः । प्रवर्तितव्यं दानादौ भावना मानसीह च ॥ २ ॥

निक्षेपः परिहर्तव्यः प्रक्रम्य योगसिद्धये । नित्यमन्तर्मुखैर्भाव्यं भाव्या वैराग्यभावना ॥ ३ ॥

कार्यो मंगलजापश्च गर्हणीयं स्वदुष्कृतम् । चतुःशरणमाराध्यं कार्यं पुण्यानुमोदनम् ॥ ४ ॥

यतितव्यं परे ज्ञाने विचिन्त्य सन्निदर्शनम् । श्रोतव्यं धर्मशास्त्रं च संसारासारसारता ॥ ५ ॥

इत्थं श्रुत्वा पल्लीशः प्रोचे—“ स्वामित्रहं पापिष्ठः दुष्टः दुष्टः दुराचारी हीनचारी सप्तव्यसनासक्तः जीवघातकः पद्मव्याप-
हारको लंपटः । मम कथमपि शुद्धिर्भवेत् ? ” तदा जगत्प्रभुः श्रीपार्श्वजिनवरेन्द्रः प्राह—“ हे भद्र पापिष्ठोऽपि पापानि त्यजति,
शुक्रतानि करोति तदा शुद्धिं प्राप्नोति । अत्र श्रीगुप्तस्य निदर्शनं शृणु—

॥ अथ श्रीगुप्तकथा ॥

अस्मिन्नेव भरतक्षेत्रे वैजयन्ती पुरी वर्तते । तत्र नलनामा नृपोऽस्ति । स राजा न्यायवान् प्रजापालकः । तस्य महीधरः सार्थ-
वाहः परमप्रेमपात्रं भिन्नमस्ति । तस्य सार्थवाहस्य सप्तव्यसनासक्तः श्रीगुप्तनामा पुत्रोऽस्ति । स पुत्रो निशायां चौर्यं करोति । अन्यदा
सार्थवाहो विपण्णचित्तो निशायां नृपममीपे समाययौ । स भूपेनालाप्य सगौरवं सादरं पृष्टः—‘कथं त्वमीदृशो विपण्णचन्दनो दृश्यसे ?’ ।
सार्थवाहोऽथो वीक्ष्य निःश्वासं मुक्त्वा जगौ—“ विभोऽन्यस्मादुत्पन्नं दुःखमाख्यातुं सुखेन शक्यते । परं तु स्वसमुत्थं दुःखमाख्यातुं
निगोपितुं च कथं शक्यते ? ” । ततो राजा रहस्यवृत्त्या पृष्टं—‘ तव किं दुःखं ? सत्यं कथय ’ । सार्थवाहो जगाद—“प्रभो ममैक
एव पुत्रः । स तु द्यूतादिव्यसनसेवी । पूर्वसंचितो ममार्थः क्षपितः । मया चारितोऽपि कुसंगान्न निवर्तते । चौर्यमपि करोति । अन्यायं
चदु करोति मया बहु चारितोऽपि नोपशाम्यति । अहं किं करोमि ? कस्याग्रे कथयामि ? । द्यूतकारगृहात्कथमपि समुत्थाय सोम-
श्रेष्ठिगृहं खात्रं दत्त्वा सर्वस्वमग्रहीत् । तज्जात्वाऽहमत्रागतः । मेऽपराधिनो गृहसारं सर्वस्वं गृह्णतां । यतः—

चौरश्चोरापको मंत्री भेदज्ञः काणककयी । अन्नदः स्थानदश्चैव चौरः सप्तविधः स्मृतः ॥ १ ॥

ततो नृपतिर्जगाद—‘ भोः साथंश विश्रब्धो भर, शास्यते क्रमेण सर्वमपि । इति धीरयित्वा सन्मान्य भूपतिना विस-
 र्जितः । अथ नृपः प्रभातकृत्यानि कृत्वाऽऽस्थानसभायाद्युपविष्टः । तदा पूरुर्वन् पूर्जनः समागात् । नृपेण पृष्टं, तदा चौर्योदन्तं
 व्यजिज्ञपत् । पुनर्भूषेन पृष्टं—‘ अहो कियत्संख्यं द्रव्यं गतं ? ’ । पौररुक्तं—‘ प्रभो पञ्चविंशतिस्वर्णसहस्रा गताः ’ । तन्निशम्य
 गजा स्वभांडागारात्प्रमाणं द्रव्यं प्रदाप्य पौरजनं विससर्ज । तलारक्षं धणं निर्भर्त्स्य श्रीगुप्तमाहुयत् । तमधिधिष्य राज्ञोक्तं—
 ‘ भो निशि यन्मुषितं द्रव्यं तत्समर्पय ’ । तदा तेन श्रीगुप्तेन नतेनोक्तं—‘ प्रभोऽस्माकं कुले न कदाप्येवं कुकर्म विधीयते ’ । नृपः
 दुषितः प्राह—‘ चेचया मुषितं नास्ति, तदा त्वं दिव्यं करिष्यसि ? ’ । तेनोक्तं—‘ एवं भवतु, अहं दिव्यं करिष्यामि । तदा
 नृपो वदो लोहगोलरुमक्षिपत् । तसं कृत्वा चोक्तं—‘ भो लोहगोलकं कर्पयित्वा तव करे स्थापय ’ । ततः श्रीगुप्तो दिव्याग्निस्तंभ-
 करं गिद्धमंत्रं पुरा लब्धमस्मरत् । तस्यानुभावतः स वह्निना स्वल्पमपि न दग्धः । शुद्धो जातः । शुद्धतालाश्च पतिताः । महताडं-
 वरेण ग गृहे जगाम । नृपः कृष्णमुखोऽजनि । नृपो मनसि दधौ—‘ अयं तु शुद्धः, अस्य मया हूटमालं दत्तं । अथ मम जीवि-
 तेन किं ? ’ । इति मर्तुमना भूपः सरान्मंत्रिणः समाकार्य समादिशत्—‘ भोः प्रधानाः श्रूयतां, श्रीगुप्तो दिव्यतः शुद्धः । अहं तु
 शिरमि स्थित्वा महानलीको जातः । अतः कारणात्स्वयमेवाहमात्मनि चौरदंडं करिष्ये । मम राज्येनालं । राज्ये यथोचितं
 तुला ” । ते प्रधाना ऊचुः—‘ प्रभोऽश्रोतव्यमेतद्वचो वयं किं श्राविताः ? प्रभूणां कोऽपराधः ? । यतः—

पत्रं नैव यदा करीरविष्टे दोषो वसन्तस्य किं, नोल्बूकोऽप्यवलोकते यदि दिवा सूर्यस्य किं दूषणम् ।

वर्षां नेत्र पतन्ति चातकमुखे मेघस्य किं दूषणं, यत्पूर्वं विधिना ललाटलिखितं तन्मार्जितुं कः क्षमः ॥१॥

तैरित्यादियुक्तिभिर्नाडं बोधितोऽपि न बुध्यति । पुनर्नृपेणोक्तं—‘ इत्यादिवाग्विकल्पैः किं ? शीघ्रं भवत, चन्दनानि समा-
नीयन्तां । अरेऽहं काष्ठभक्षणं करिष्ये ’ । तच्छ्रुत्वा सार्थवाहो झटित्यागत्य पार्थिवमुवाच—“ भोः स्वामिन् किमिदमसंजसमा-
रब्ध ? असंजसमकार्यमहितायैव भवति । ममैवमादिश । अहमेवानर्थकारणमस्मि । ममैव दंडोऽस्तु ” । राज्ञोचै—“ भद्र मा
कार्षीः सेदं । यत्रया ममाग्रे समारख्यातं, तत्सत्यं, परं त्वयं वह्निना शुद्धः । अग्निरेव साक्षीभूतः । अहमेवापराधी लोकवृत्त्या जातः ।
तस्मादहं काष्ठभक्षणं करिष्ये ” । पुनः सार्थवाहोऽवदत्—“ नाथ तवाग्रे यन्मयोक्तं तन्नालीकं, सत्यमेव, प्रलयेऽप्यन्यथा न ।
परंतु केनचित्कारणेन भाव्यं ” । तच्छ्रुत्वा मंत्रिणः प्राहुः—‘ यद्येवं तर्हि मंत्रेण श्रीगुप्तो वह्निमस्तंभयत् ’ । तदा मंत्री मतिसागरो
नृपतिं प्रणम्येदमुवाच—‘ प्रभो रथनू.पुनगरे सिद्धपुरुषो विद्यावान् लसति । स आहूयते । स पृच्छयते ’ । राज्ञोक्तं—‘ वरं, तमा-
कारयतु ’ । तदा मतिसागरमंत्रिणा बहुमानेन स समाकारितः । सोऽप्यागतः । राज्ञा मंत्रिणा च तस्य सर्वमाख्यातं । तेनोक्तं—
“ पुनर्दिव्यं कारयत । परविद्यास्तंभिनी विद्या ममास्ति । मद्बृष्टथा दिव्यं कारयत । सर्वं ज्ञास्यते ” । तदा पुनः श्रीगुप्तमाहूय
प्रोक्तं—‘ चेत्तं मत्स्योऽसि तदा पुनरपि दिव्यं कुरु ’ । तेनोक्तं—‘ प्रमाणं ’ । तेन दिव्यं कृतं । तस्य करद्वयमदह्यत । नृपस्य
जयजयास्वो जातः । विविधा मंगलोत्सवाः प्रवृत्ताः । नृपेण श्रीगुप्तः पृष्टः स सर्वं यथातथमाख्यत् । स चौर्यवस्तु सर्वमपि गृहीत्वा
सार्थवाहस्य लज्जया जीरन्मुक्तो देशान्निष्क्रासितः । वसुधायां भ्रमन् भवितव्यतावशात् रथनू.पुनगरे गतः । तत्र स सिद्धपुरुषो
मंत्रवादी दृष्टः । तेन चिन्तितं—‘ ममायं सिधुः ’ । तत्र मस्तायं विलोक्य तं हत्वा पलायितः । स पूर्वैर्नैर्धृत्वा तलारथस्यार्पितः ।

तलारक्षेण नृपस्वर्षितः । नृपेण यथाय समादिष्टः । श्रीगुप्तः कंभमानांगस्तरोः शास्त्रायां गलपाशेन बद्धः । स्वस्थानं ते नरा जग्मुः ।
 श्रीगुप्तः कंठपाशादितो रोदसीं पश्यति । आयुषो योगबलात् पाशह्युटितः । श्रीगुप्तो भ्रुवि पतितः । शीतवातेन चतन्यं प्राप्य
 भीत्या शीघ्रं पलाय गतः । वननिकुञ्जे प्रविष्टः । तत्र मधुरधनिं शुश्राव । शब्दमंमुख गतः तत्र स्वाध्यायं कुर्वन्तं मुनिं ददर्श ।
 तं पठन्तं वीक्ष्य भिया बृक्षान्तरितो भूत्वा सोऽश्रुणोत् । तत्र तच्छृण्वन् शुभभावनानां भावयति—“ एष महाबुभावस्तपःसंयमं
 करोति । अहं दुराचारी महापापिष्ठो महादुष्टः सप्तव्यसनी । मम का गतिर्भविष्यति ? ” । ततः स श्रीगुप्तः साहसमवलंब्य मुनि-
 समीपे समागत्य मुनिमभिवन्द्य निविष्टः । मुनेः पठनं शृणोति । मुनिरवादीत्—“ भो भोस्त्वया पापवृक्षस्य कुसुमं भुक्तं । अथ
 फलं भोक्ष्यसि । मुधा किं पापं करोषि ? । नरके कष्टं पचनं पीडनं ताडनं, तापनं विदारणं च कथं सहिष्यसे ? । तत्पापफलमनन्त-
 चारं सहिष्यसे ” । तेनोक्तं—‘अथाहं किं करोमि ? ’ । मुनिः प्राह—‘मदुक्तं कुरु ’ । श्रीगुप्तोऽदत्—‘प्रमाणं, करि-
 प्यामि । मुनिरुवाच—“हिंसाचौर्यव्यसनानि मुञ्च । श्रीशत्रुञ्जयतीर्थस्य सेवां कुरु । तत्र दान तपो ध्यानं श्रद्धया कृतं
 बहुफलकारकं भवति । पापानि विलयं यान्ति । सप्त पद्याः अष्टमोऽष्टमः पारणके चैकाशनं प्रासुकोदकपानं सचितादि-
 परिहारः । एवं वर्षं वर्षं प्रति क्रियते द्वादशवर्षं यावत् तदा जन्मकोटिकृतं पापं विलयं याति ” । तेनोक्तं—‘ एवं
 करोमि ’ । तत्रथलित्वा श्रीशत्रुञ्जयतीर्थे गत्वा द्वादशवर्षं यावत्पौदानादिकं कृत्वा स्वात्मा विमलतीर्थे विमलीकृतः ।
 एवं कृत्वा गिरिपल्लीपुरे स्वमातुलगृहेऽगात् । तत्र जनकस्तस्य शुद्धिं ज्ञात्वा तत्र गतः । तत्र श्रीगुप्तं वीक्ष्य संजातपुलकां-
 गोऽभूत् । तेन समालिङ्ग्य प्रोक्तं—“ वत्स त्वं मया बहुभिर्वैपरीध दृष्टः । अथाद्य मम मनोरथः सफलो जातः यत्त्वं मया

दृष्ट्वा दृष्टः । अथ त्वं वंशं निर्मलीकुरु ” । श्रीगुप्तोऽपि रुदन्नाह—“आम तात बहु किं कथयामि । मया कष्टान्यनेकप्रकारैर्भुक्तानि । गुरूपदेशेन श्रीशत्रुञ्जयतीर्थे गत्वा बहूनि तपांसि तप्तानि । अथाद्य प्रभृति अविश्वासो मदीयः क्वापि न कार्य एव । अथ मया गुरूपदेशात् श्रीजैनधर्मोद्गीकृतः । पापैरलं ” । ततः सार्थेशः पुत्रेण सह पुरे ययौ । पार्थिवस्य श्रीगुप्तवृत्तान्तो निवेदिनः । श्रीगुप्तो नृपाज्ञया स्वपुरेऽवसत् । सामायिकावश्यकपौषधादीनि धर्मकृत्यानि कुरुते । बहूनि वर्षाणि जातानि । सर्वत्र यथो निवृत्तं । अन्यदा निशान्ते सामायिकं कृत्वा नमस्कारं स्मरति, तदा सुरः कोऽपि ग्राग्भवमित्रं समायातः—‘ भोः श्रीगुप्त त्वं धर्मं कुरु मत्समे दिवसे तव मृत्युर्भीमिष्यति ’ इत्युक्त्वा सुरो दिवि गतः । श्रीगुप्तोऽपि जिज्ञं पूजयित्वा ग्रान्ते व्रतमग्रहीत् । अनशानं वृत्त्वा नमस्कारपरायणो त्रिपद्य दिवं गतः । क्रमात्सिद्धिं यास्यति । अतः कारणाद् भोः पल्लीश ! महापापी पापत्यागात् ध्यानदानतपःप्रभारात्मद्गतिं प्राप्नोति । भोः पल्लीश ! ससारोसार एव । सर्वेपि जीवाः स्वार्थवल्लभाः सन्ति । परंतु कोऽपि कस्यापि नैत्र । संसारसुखं परिणामे मधुचिन्दुमदशमस्ति ” । पल्लीशेनोक्तं—‘ मधुचिन्दुसदृशं तत्कथं ? ’ । श्रीपार्थप्रभुणोक्तं—“ शृणु, यथा कोऽपि नरोऽटव्यां यत्र तत्र भ्रमति । वने भ्रमन् एकेन गजेन दृष्टः । स गजस्तं हन्तुं प्रधावितः । स नरो नष्टः । यत्र यत्र नरो याति तत्र तत्र शृष्टिलनः स धावति । क्रमेण पलायन् वटं दृष्ट्वा तत्र चटितः । तत्र वटजटा प्रलंबमानाऽस्ति । स तां वटजटामलंब्य स्थितः । तत्र कूपमध्येऽजगरद्वयं विकाशवदनं समस्ति । चत्वारो भुजंगमा विकरालभ्रजाः सन्ति । तत्र वटजटायां उर्बर्महान्मधुपूषणोऽस्ति । ततः स्थानान्मधिकाः समुड्डीय तस्य शरीरे चटचटान् ददति । मूपकद्वयं सितासितं वटजटां दन्ताट्टिनचि । गजराजो वटं पातयति । तदा स नरः शनैः शनैर्वटजटया समुत्तीर्य वटजटायामलंब्य कूपमध्ये प्रलंबमानः स्थितोऽ-

स्ति । मधुपृथक्कान्मधुमिन्दुः पतति । तं जिह्वया स्वादते । एतदेव सुखं । पुनः पुनर्मधुविन्दुसंयुतं विलोक्य गृह्णाति, तमेव
 च वाञ्छति । तस्मिन्समये कोऽपि विद्याधरोऽनुकंपया विमानं गृहीत्वा समागत्य प्रोक्तवान्—' भोः शीघ्रमस्मिन्
 विमाने तिष्ठ यथा त्वां निरुपद्रवं करोमि ' । तेनोक्तं—'क्षणमेकं प्रतीक्षस्व यथा मधुविन्दुं जिह्वया गृह्णामि ' । विद्याधरेणो-
 क्तं—' भोः साथो अहो तत्र जिह्वालांपटयं दुःखदायकं । अहं यामि ' । विद्याधरो गतः । स तत्रैव स्थितः । अत्रोपनयं
 मृशु—यदरण्यं तं संसारः । यो गजराजो धावति स मृत्युः निरंतरं धावति । यत् जरा मृत्युर्नावतरणं स तु रूपः । यत् कूपोदकं तत्तु
 कर्माण्यपटकं । अजगरद्वयं नरकतिर्यक्त्यं । चत्वारो भुजंगमास्ते तु चत्वारः क्रोधमानमायालोभाख्याः सर्पाः । वटजटा चायुः ।
 गितासितमूपकौ तु श्वेतकृष्णपक्षौ । या मदिक्राणां चटकास्ते तु रोगवियोगशोकादयः । यो मधुविन्दुस्त्वादः स स्त्रीलक्ष्मीपुत्रो-
 त्पत्त्यादिः । यो विद्याधरः स तु गुरुः परोपकारी । यत्तु विमानं तत्तु धर्मोपदेशनं । विषया मधुस्नादोपमाः । तस्मिन् समये यो धर्मं
 विदधाति सोऽसारसंसारदुःखं मोचयति " । स पल्लीपतिः प्रभुवचनामृतं निषीय सम्यक् प्रतिबोधं प्राप्तः । बन्धुदत्तेनोक्तं—
 ' न्यामिन्ममात्रे का गतिः ? ' । भगवता प्रोक्तं—' युवां द्वावपि व्रतं गृहीत्वा सहस्रारे व्रजिष्यथः । ततश्च्युत्वा त्वं चक्री विदेहे
 मन्दिपमि । पल्लीग्रस्तत्र राज्ञी भावी । ततो भुक्तभोगौ परिव्रज्य सिद्धिं प्रयास्यथः " । तच्छ्रुत्वा बन्धुदत्तः सपत्नीकः पल्ली-
 ग्र्यापि नतमाददे । निरतिचारं चारु चारित्रं पालयति । बाह्यं संसारकुटुंबं भुक्त्वाऽन्तरंगकुटुंबमंगीकृतं । तद्यथा—श्रुताभ्यासः
 पिता, जिनभक्तिर्जननी, विवेकः सोदरः, सुमतिर्जामिः, विनयस्तनयः संतोषो मित्रं, शमो भवनं, शेषा गुणा धान्धवाः । इदमन्तरंगकुटुंबं
 समाश्रयतां । तौ निर्द्वारमानौ चारु चारित्रं निरवाहयतां । क्रमेण सहस्रारे देवलोकं सुरो जातौ । एवं भगवता तौ तारितौ ।

इतय त्प्रसभिधे ग्रामेऽशोकान्वयो मालिकोऽजनि । स तु निन्यं कुसुमानां ऋषविक्रयं करोति । स गुरुरूपदेशं श्रुत्वा जिनस्य नवगंगेणु नमस्तुभ्यः पूजां करोति । एवं प्रतिदिनं नमस्तुभ्यं पूजयति । तस्मिन्नेव भवे श्रीमान्महर्द्धिको जातः । क्रमेण विपद्य नवकोटीश्वरो व्यसहारी जातः । एवं सप्त भगवताः । अष्टमे तु नवलक्षग्रामेशो नृपोऽजनि । नमस्तेऽपि नमकोटिग्रामेशो नृपोऽजनि । सोऽप्यन्येद्युः प्रभोरन्ते प्राच्यं निजभवं श्रुत्वा प्रनज्यां गृहीत्वा मोक्षाल्यं नममं तत्त्वं प्राप्तवान् । एवं प्रभुणाऽनेके जीवास्तारिताः ।

अय प्रमोः परिवारः—पोडय सहस्राः साधयः समभयन् । अष्टात्रिंशत्सहस्राः साध्यः त्रतग्राहिण्यः । चतुःषष्टिसहस्रा-
धिकरुक्षाः श्राद्धाः । सप्तविंशतिसहस्राधिकस्त्रिलक्षमिताः श्राध्यः समजनिपत । सप्तपंचाशदधिकाः शतत्रयीमिताश्चतुर्दशपूत्रिणो
चभूतुः । चतुर्दशशतान्यवधिज्ञानिना चभूतुः । सार्धमसशतानि केमलिनः संजाताः । वैक्रियलब्धिनः सहस्रसंख्याका अदीदिपन् ।
रेनलजाननासरत्सभोः श्रीपादनाथस्येत्यादिवहुपरिवारः समर्जा । मेण भगवान् विहरनासन्ननिर्वाणं ज्ञात्वा संमेताद्रि ययौ ।
अजिनाऽितीर्थरूपाणां सिद्धिस्थानं ज्ञात्वाः तैः परि

रोह ।

३० वासवाश्रुलितासना-

शन्सु-

आसदन् । शेषाणां मुनीनां सुरा एवं व्ययुः । सुगन्धांशुसुमवर्षणं धूपघट्यादिधारणं गीतनृत्यवाद्यक्रन्दनपरिदेवनस्तुतिपुष्पा-
 दिपूजनं देवदेवीगणाश्रुकुः । शक्रः स्वामिनः शिविकां सुराः साधूनां शिविकां समुधृत्य स्कन्धे निन्युः । श्रीखंडागरुदारूणां
 चिताशक्रः । अश्रिकुमारका वह्निं विकुर्व्यं वायुकुमारका वातं विकुर्व्यं स्वामितपस्विनां देहान् संचक्रुः । क्षणेन जिनांगस्या-
 स्थिनर्जाखिलघातुषु दग्धेषु मेघकुमारकाः सुराः क्षीरांभोधिजलैर्व्यव्यापयन् । शक्रेशानौ प्रभोरुपरिदंष्ट्रे जगृहतुः । चरमवलीन्द्रौ
 प्रभोर्दक्षिणवामे चाघःस्थिते दंष्ट्रे जगृहतुः । अन्ये वासवाः दन्तांश्च स्वीचक्रुः । सुरा अस्थीनि मानवाश्च भस्मादिकं जगृहुः । तस्मिन्
 स्थाने सुरा रत्नमयं स्तूपं व्यदधुः । ततो नन्दीश्वरे द्वीपे सर्वे वासवाः सुराश्च शाश्वतप्रतिमात्रेऽष्टाहिकामहोत्सवं विधाय स्वस्वास्पदं
 ययुः । इन्द्राः सख्यविमानैः सुधर्मायां पर्षदि अधिमाणवकस्तंभैः दृत्तवज्रसमुद्गर्के स्वामिदंष्ट्रा मुञ्चन्ति । प्रतिदिनमानचुः । तासां
 प्रभावात्तेषां विजयमंगले भवतः ।

विश्वातिशायिमहिमा धरणौरेन्द्रपद्मावतीसततसेवितपादपीठः ।

अन्तर्वहिश्च दुरितच्छिदनन्तशर्मा पार्श्वः क्रियादुपयिनी शुभभांचलक्ष्मीम् ॥ १ ॥

॥ इति तपागन्धीयश्रीपूज्यश्रीजगच्चन्द्रस्वरिपट्टपरंपरालंकारश्रीहेमविमलद्वारिसन्तानीयश्रीपूज्यगच्छाधिराजहेमद्वारि-
 विजयरज्ये पूज्यपं० संघवीरगणिशिष्यपं० उदयवीरगणिविरचिते पार्श्वनाथगद्यवन्धचरित्रे

भगवद्विहारवर्णननिर्वाणमहोत्सववर्णनौ नामाष्टमः सर्गः ॥

इत्थं लूराभिधे ग्रामेऽशोकाल्यो मालिकोऽजनि । स तु नित्यं कुसुमानां ऋषदिक्रयं करोति । मगुरुपदेशं श्रुत्वा जिनस्य नयंगेपु नखसुमैः पूजां क्रमेति । एवं प्रतिदिनं नखकुसुमैर्जिनं पूजयति । तस्मिन्नेव भवे श्रीमान्महर्द्धिको जातः । क्रमेण विपद्य नवकोटीश्वरो व्यनहारी जातः । एवं सप्त भया जाताः । अष्टमे तु नखलक्षग्रामेशो नृपोऽजनि । नवमेऽपि नवकोटिग्रामेशो नृपोऽजनि । सोऽप्यन्येष्टुः प्रभोरन्ते प्राच्यं निजभयं श्रुत्वा प्रत्रज्यां गृहीत्वा मोक्षार्थं नवमं तत्र्यं प्राप्तवान् । एवं प्रश्रुणाऽनेके जीवास्तारिताः ।

अथ प्रभोः परित्रारः—पोडश सहस्राः साधवः समभवन् । अष्टात्रिंशत्सहस्राः साध्यः व्रतग्राहिण्यः । चतुःषष्टिसहस्राधिकलक्षाः श्राद्धाः । सप्तविंशत्सहस्राधिकस्त्रिलक्षमिताः आध्यः समजनिपत । सप्तपंचाशदधिकाः शतत्रयीमिताश्चतुर्दशपूर्व्विणो बभूवुः । चतुर्दशशतान्यवधिज्ञानिनां बभूवुः । सार्धसप्तशतानि केवलिनः संजाताः । वैक्रियलब्धिनः सहस्रसंख्याकाः अदीदिपन् । केवलज्ञानवासरात्मभोः श्रीमार्थनाथस्येत्यादिवहुपरिवारः समजनि । क्रमेण भगवान् विहरन्नासन्ननिर्वाणं ज्ञाना संमेताद्रि ययौ । अजितादितीर्थकराणां सिद्धिस्थानं ज्ञत्वा देवैः परिष्टुतः किन्नरीभिर्गीयमानगुणः संमेताद्रिमारोह । तदा सर्वे वासवाश्चलितासनास्तत्रागताः । प्रभोः पादपत्रं नत्वा ते त्रिपण्णा निपण्णाः । तदा प्रभुः श्रावणसिताष्टम्यां विशाखयां मनोत्राग्योगमरुधत् । त्रयस्त्रिंशन्मुनीश्वरास्तथैवाकुर्वन् । अपूर्णं शुक्लध्यानं मधुध्यतितवान् । पञ्चदशशतैश्चोचारमितं कालं प्रभुरशिश्रयत् । क्षीणकर्मा सर्वसंसारदुःखमलोज्जितः शिवमचलमरुजमक्षयमनन्तमव्यावाधं सिध्दगतिनामर्धयं लोकाग्रपदं प्रभुः प्राप । एतावता भगवान् युक्तिमासदत् । त्रयस्त्रिंशन्मुनीश्वरा अपि स्वामिचिर्निवृत्तिं प्रापुः । गार्हस्थ्ये त्रिंशद्वर्षाणि त्रतभावे सप्तत्यब्दानि अब्दशतं मर्वायुः प्रभोरभूत् । तदा शक्रः प्रभोर्वपुः क्षीरांभोधिजलैः लपयित्वा गीक्षीर्षचन्दनैर्लिप्ता दिव्यभूषणैरभूषयत् । देवद्यूयेण चान्छाद्य नत्वा वासवा

आसदन् । शेषाणां मुनीनां सुरा एवं व्यधुः । सुगन्धांबुकुसुमवर्षणं धूपघट्यादिधारणं गीतनृत्यवाद्यक्रन्दनपरिदेवनस्तुतिपुष्पा-
 दिपूजनं देवदेवीगणाश्रुः । शक्रः स्वामिनः शिविकां सुराः साधूनां शिविकां समुद्ध्यत्य स्कन्धे निन्युः । श्रीखंडागरुदारूणां
 चिताशक्रः । अग्निकुमारका वद्विं विकुर्व्यं वायुकुमारका वातं विकुर्व्यं स्वामितपस्विनां देहान् संचक्रुः । क्षणेन जिनांगस्या-
 स्थिवर्जाखिलयातुषु दर्शेषु मेघकुमारकाः सुराः क्षीरांभोधिजलैर्व्यध्यापयन् ॥ शक्रेक्षणौ प्रभोरुपरिदंष्ट्रे जगृहतुः । चरमवलीन्द्रौ
 प्रभोर्दक्षिणवामे चाद्यःस्थिते दंष्ट्रे जगृहतुः । अन्ये वासवाः दन्तांश्च स्वीचक्रुः ॥ सुरा अस्थीनि मानवाश्च भस्मादिकं जगृहुः । तस्मिन्
 स्थाने सुरा रत्नमयं स्तूपं व्यदधुः । ततो नन्दीश्वरे द्वीपे सर्वे वासवाः सुराश्च शाश्वतप्रतिमाप्रेऽष्टाहिकामहोत्सवं विधाय स्वस्वास्पदं
 ययुः । इन्द्राः स्वस्वविमाने सुधर्मायां पर्षदि अधिमाणवकस्तंभै बृत्तवज्रसमुद्रगर्के स्वामिदंष्ट्रा मुञ्चन्ति । प्रतिदिनमानर्चुः । तासां
 प्रभावात्तेषां विजयमंगले भवतः ।

विश्वातिशायिमहिमा धरणोरेन्द्रपद्मावतीसततसेवितपादपीठः ।

अन्तर्वहिश्च दुरितच्छिदन्नन्तशर्मा पार्श्वः क्रियाद्गुपयिनी शुभभावलक्ष्मीम् ॥ १ ॥

॥ इति तपागन्धीयश्रीपूज्यश्रीजगच्चन्द्रस्वरियद्वयंपरालंकारश्रीहेमविमलद्वरिसन्तानीयश्रीपूज्यगच्छाधिराजहेमद्वरि-
 विजयरार्ज्ये पूज्यपं० संघवीरगणिशिष्यपं० उदयवीरगणिविरचिते पार्श्वनाथगद्यवन्धचरित्रे

भगवद्विहारवर्णननिर्वाणमहोत्सववर्णनो नामाष्टमः सर्गः ॥

जीर्णशास्त्रानुसारेण ग्रन्थोऽयं निर्मितो मया ।

सिध्या मे दुष्कृतं भूयान्द्यूनाधिकतरे सति ॥ ६ ॥

सार्धपञ्चसहस्राणि प्रत्येकं श्लोकसंख्यया । पार्श्वनाथचरित्रस्य ग्रन्थमानं विनिर्मितम् ॥ ७ ॥

वेदवाणर्तुचन्द्राल्यसंख्ये (१६५४) वर्षे वचोष्टके । मासे च सितसप्तम्यां ग्रन्थोऽयं निर्मितो मुदा ॥ ८ ॥

आचन्द्रार्कमयं नन्द्याद्वाच्यमानो बुधैः सदा । पार्श्वनाथप्रसादेन यतो भवतु वाञ्छितम् ॥ ९ ॥

॥ इति प्रशस्तिः ॥

॥ श्रीपार्श्वनाथचरितं समाप्तम् ॥

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

श्रीवीरशासनसरोवरराजहंसाः श्रीचन्द्रगच्छसरसीरुहचञ्चरीकाः ।
 सत्त्वाधिकत्वसकलाजितसद्गुणौघाः श्रीपूज्यसोमविमला गुरवो बभूवुः ॥ १ ॥
 येषां पदक्षालनवारिणाहिज्वरादिरोगाः प्रशमन्ति नूनम् ।
 ते पूज्यपादा हि जयन्तु नित्यं गच्छाधिराजाः प्रकटप्रभावाः ॥ २ ॥
 तत्पट्टपूर्वाचलसप्तसप्तिर्भाग्याधिको जंगमकल्पवृक्षः ।
 गच्छाधिपः श्रीगुरुहेमसोमसूरीश्वरो राजतु साधुधुर्यः ॥ ३ ॥
 तदीयगच्छे गुरुसंघवीरगीतार्थमुख्याः सकला बभूवुः ।
 येषां करस्पर्शनतोऽपि मूर्खः प्राज्ञो भवेत्सर्वकलाप्रधानः ॥ ४ ॥
 तदीयशिष्योदयवीर एव सद्भवधन्धेन हि शास्त्रमेतत् ।
 कथाप्रवन्धैः सरसं प्रधानं निरूपयामास गुरुप्रसादात् ॥ ५ ॥

जीर्णशास्त्रानुसारेण ग्रन्थोऽयं निर्मितो मया ।

मिथ्या मे दुष्कृतं भूयान्न्यूनाधिकतरे सति ॥ ६ ॥

सार्धपञ्चसहस्राणि प्रत्येकं श्लोकसंख्यया । पार्श्वनाथचरित्रस्य ग्रन्थमानं विनिर्मितम् ॥ ७ ॥

वेदवाणर्तुचन्द्राख्यसंख्ये (१६५४) वर्षे वचोष्टके । मासे च सितसप्तम्यां ग्रन्थोऽयं निर्मितो मुदा ॥८॥

आचन्द्रार्कमयं नन्द्याद्वाच्यमानो बुधैः सदा । पार्श्वनाथप्रसादेन यतो भवतु वाञ्छितम् ॥ ९ ॥

॥ इति प्रशस्तिः ॥

॥ श्रीपार्श्वनाथचरितं समाप्तम् ॥